

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar**

**SZTANCSNÉ KARDOS TÍMEA
THÖKÖLY IMRE ÉS UDVARÁNAK FAMILIÁRISAI
DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS
2020**

Történelemtudományi Doktori Iskola, vezető: Dr. Fröhlich Ida DSc
Társadalom- és életmódtörténeti műhely, vezető: Dr. J. Újváry Zsuzsanna PhD
Témavezető: Dr. J. Újváry Zsuzsanna PhD, egyetemi docens

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	4
I. A Thököly-család udvartartásának kezdetei, hagyományai	12
I/1. A Thököly-család felemelkedése, kapcsolatrendszere és birtokszerzése, a család udvari hagyományai	12
I/2. „az magam jószágát másnak bírnia akaratom ellen, nem engedem” - Thököly István familiáris rendszere és birtokai	17
II. A Wesselényi-összeesküvés konfiskáltjai, Thököly István birtokvesztései	22
II/1. Az 1670-es évek konfiskált nemesei	22
II/2. A Szepesi Kamara szerepe a konfiskálásokban	24
II/3. A felvidéki Thököly birtokok konfiskálása az 1670-es években	29
II/4. „mit magam nem cselekedhetem, szolgálaim által continuálok” – Thököly István birtokszerzései és vesztései	31
III. A bujdosó nemesség és a Thököly Imre-féle udvar és familiaritás kezdetei	35
III/1. Thököly Imre kezdeti udvartartása	35
III/2. A Thököly-familiárisok szerepe Thököly Imre menekítésében	36
III/3. A menekültek és a bujdosók közt – Thököly Imre erdélyi tartózkodása 1671-1675	38
III/4. Thököly Imre főúri megjelenése Erdélyben 1676-1680	41
IV. A politikai és katonai érdekekkel bíró familiárisok köre – Thököly Imre politikai fellépése és a felvidéki deputációs nemesség	48
IV/1. A bujdosók Erdély határain belül és kívül	48
IV/2. A konföderált deputációs nemesség	51
IV/3. A katonai-politikai vezetők korábbi familiáris viszonyai	54
IV/4. Thököly Imre katonai-politikai fellépése és familiárisainak bővülése	55
IV/5. A Thökölyhez csatlakozó seregek és vezetők	61
V. Thököly Imre generálissága, út a fejedelemségig	64
V/1. Thököly katonai és politikai vezetésének megszilárdulása 1680–1681	64
V/2. Thököly hadi tanácsa és következményei (1681)	69

V/3. Elszakadás Erdélytől	71
V/4. A Felvidék előkészítése a kuruc hatalomátvételre	77
VI. Thököly Imre fejedelmi udvartartása (1682–1685)	87
VI/1. Udvari tisztségviselők	87
VI/2. Tisztségek és fizetések Thököly fejedelmi udvarában	92
VI/3. Az udvar női oldala – Zrínyi Ilona udvartartása	102
VI/4. Biztosok, és komisszáriusok – Alsó-Magyarország és a Dunántúl megszerzése és elvesztése	105
VI/5. A fejedelmi udvar tartózkodási helyei	111
VII. Thököly familiárisok a változó politikai helyzetben	124
VII/1. A birtokhoz tartozó familiaritás problematikája a kuruc fejedelmi udvarban	124
VII/2. „Ámbár kuruc soha nem voltam, de annak szolgálja vagyok” – Az ún. regionális, valamilyen okból (kényszer, érdek) csatlakozó nemesek, a regionalitás kérdése	135
VII/3. Familiárisok szerepe a reprezentálásban	140
VII/4. „Nem uratok, hanem apátok, s társotok voltam sokszor” – A Thököly mellett végsőkéig kitartó familiárisok	143
VIII. ÖSSZEGZÉS	150
FORRÁSOK ÉS FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM	167
MELLÉKLETEK	178
<i>Összefoglalás</i>	197
<i>Summary</i>	198

BEVEZETÉS

„Bujdosó maradt egész életén át nemcsak sorsánál, hanem egész mivoltánál fogva is. Történetének nagy érdeke abból áll, hogy egy nagy múltú politikai irány, ha nem is végső, de bizonyos tekintetben legtúlzottabb kifejlésének hagyományaiban élve, a mind jobban elévülő eszközökkel kénytelen küzdeni az új korszak fejleményei közt.”¹ – írta Thököly Imréről a máig legnagyobb Thököly monográfia készítője, Angyal Dávid. A történész sok mindenkit említ Thököly környezetéből is, de nem átfogó rendszerrel, inkább a történetív sodrása okán. Disszertációm Thököly Imréről szól, de nem csak róla, hanem mindazokról, akik őt olykor halálukig szolgálták; sokféle sokfelől érkezett emberek vették körül, akik udvarához tartoztak, familiárisok lettek.

Munkámhoz alapértekezésnek számítottak a familiárisok és főúri, fejedelmi udvarok intézményéről szóló összefoglalók: Szekfű Gyula *Serviensek és familiárisok*,² valamint Varga J. János *Szervitorok katonai szolgálata a XVI–XVII. századi dunántúli nagybirtokon* című munkája.³ Szekfű Gyula a középkori familiaritást vizsgálta, Varga J. János a koraújkorai dunántúli szervitorokkal foglalkozott munkájában. A szó fogalomhasználatára Varga J. János a következő időrendi sorrendet állította fel: serviens, familiaris, servitor.⁴ Kihangsúlyozta, hogy a servitor kifejezés a korszak végéig megmarad. Szekfű Gyula a familiárist illető meghatározásban rögzítette, hogy szolgálati viszonyban, szerződésben állók voltak,⁵ és ezt bővíti a familiáris jellemzőivel: az illető hűséget és szolgálatot fogadott az úrnak, amiért cserébe évi fizetést kapott, urának házában, kenyeren élt, vagy földbirtokot kapott élete tartamára, vagy örökletesen.⁶ Szekfű művében a familiáris – német eredetű – szóhasználat szinonimáira is felhívta a figyelmet, vagyis megnevezésben a szolga, család, cseléd, udvarnép, udvarbeli, udvari ember, hozzátartozó, alattvaló kifejezések egyaránt előfordulhattak a familiáris személyének meghatározására.⁷

Ezen elnevezésekkel felruházható személyek között már a középkorban is elválnak az udvari mesteremberek – kézimunkához kötött foglalkozásúak – és azok, akiknek foglalkozását nem lehet körülhatárolni, ezért elnevezéseik sem világosak és egyértelműek, akik valamilyen

---

¹ ANGYAL 1889, 65.

² SZEKFŰ 1912.

³ VARGA J 1981

⁴ VARGA J 1981, 9.

⁵ SZEKFŰ 1912, 5.

⁶ SZEKFŰ 1912, 5.

⁷ SZEKFŰ 1912, 6.

udvari személyes, katonai szolgálatban álltak, és serviens, familiaris, nobilis, miles vagy officialis behatárolást kaptak.⁸ A szolgálatba lépés önkaratból történt, anélkül, hogy nemesi jogaikat elvesztették volna, és a 16. századtól a szolgálatba lépésről már írásbeli szerződést is kötöttek.⁹

Szekfű munkája elején nagy hangsúlyt fektet a hűségnek a familiaritásban megjelenő kifejeződésére.¹⁰ II. András királynál nevezte jellemzőnek: az uralkodó, a vele személyes összeköttetésben lévő hű embereit hívja familiárisnak, vagyis „*familiaris noster*”-nek.¹¹ Szekfű a familiárisokról írt munkájában úgy fogalmazott, hogy a vár, és hozzá tartozó birtok „de facto” uralkodó helyzetet biztosított a várúrnak a környék felett.¹² A középkor óta állandó veszélyt jelentett a nagybirtok, a magánföldesúr nagy kiterjedésű birtokaira és jelentős familiárisi személyzetére támaszkodva könnyen saját kezébe keríthette a területi hatalmat.¹³ A birtokadomány – Szekfű és Varga J. szerint is – egyértelműen a dominus-familiáris viszony intézményét jelentette.

A familiárisokkal kisebb részmunkákban foglalkozott Váczy Péter, Sinkovics István, Mályusz Elemér, Bónis György és Kubinyi András.¹⁴ A tízkötetes *Magyarország története* fejezeteiben Makkai László, Péter Katalin, Zimányi Vera és R. Várkonyi Ágnes is tesz említést e kérdéskörrel. A 21. században G. Etényi Nóra és Horn Ildikó szerkesztett tanulmánykötetet az udvarkutatásról,¹⁵ és részben ehhez az irányhoz tartozott Szabó Péter munkássága is.¹⁶ Koltai Andrásról – több, e témakörben írt tanulmánya után – 2012-ben megjelent *Batthyány Ádám. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén* címmel az eddigi legnagyobb és legújabb, a familiaritás kérdésével foglalkozó főúri udvari monográfia.¹⁷

Az udvar fogalma egyrészt a főúr vagy uralkodó környezetére utal, mint a környezetében élő személyek intézményesült csoportja, másrészt építészeti (körülkerített tér), harmadrészt lehet politikai, kormányzati meghatározás.¹⁸ Az udvar egyfelől a társadalmi

⁸ SZEKFŰ 1912, 8.

⁹ SZEKFŰ 1912, 32.

¹⁰ SZEKFŰ 1912, 16.

¹¹ SZEKFŰ 1912, 18.

¹² SZEKFŰ 1912, 33.

¹³ SZEKFŰ 1912, 77.

¹⁴ Lásd erről részletesebben: KOLTAI András: *Batthyány Ádám. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén*. Győr, 2012, 9., 19. j.

¹⁵ *Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Szerk.: G. ETÉNYI Nóra–HORN Ildikó. Budapest, 2005.

¹⁶ Vö. a történész egyik utolsó, összefoglaló munkáját: SZABÓ Péter: *Jelkép, rítus, udvari kultúra. Reprezentáció és politikai tekintély a kora újkori Magyarországon*. Harmattan, Budapest, 2008.

¹⁷ KOLTAI András: *Batthyány Ádám. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén*. Győr, 2012.

¹⁸ KOLTAI 2001, 7.

rétegek közötti kapcsolat és politikai döntések színhelye,¹⁹ másfelől a művelődés otthona, a reprezentáció helye.²⁰

Az udvar és személyzete a fejedelmek és főurak személyes és intézményesült környezete, azoknak kibővített családjai.²¹ Az udvarhoz tartozók szolgálták urukat és családját személyes szükségleteikben és közéleti feladataikban, tehát a közélet és a magánélet között átfedés figyelhető meg.²²

Abban a korban a fejedelmek és a főemberek, de még a közemberek számára is, elkerülendő állapot volt az egyedüllét. A királyok, fejedelmek, nagyurak ún. magánélete is a köz előtt zajlott, a hálózásban sem voltak egyedül.²³ A főúri famíliához tartozókat a következő csoportokba sorolhatjuk: 1. gazdasági, 2. magánhadseregbeli, 3. várhoz tartozó.²⁴ Mivel az udvar nem egyetlen várhoz kötődött, a familiárisoknál nem volt egyértelműen tisztázva, hogy melyik várhoz tartoznak, ez csupán akkor változott, ha az illető egy adott várba került kihelyezésre. Elméletileg tehát nem a várhoz kötődtek a familiárisok, hanem a dominuszhoz. A korban az úrhoz való személyes kötődés rendkívül volt fontos.²⁵

A szegény vagy középbirtokos nemesség a főnemeseknél vállalt állandó vagy alkalmi szolgálatot.²⁶ Szolgálatukért rendszeres fizetésben és egyéb juttatásokban is részesülhettek, így például örökös vagy zálogjogon kapott föld adományokban.²⁷

A két jelentős familiárisi rendszert elemző önálló kötetten kívül a 20. század folyamán kisebb áttekintő tanulmányok is készültek: Kardoss Margit írt Bethlen Gábor udvaráról,²⁸ Acsády Ignác,²⁹ Takáts Sándornak³⁰ és Szilágyi Sándornak³¹ az udvar női oldala felé is fordult az érdeklődése. A Domanovszky Sándor által szerkesztett *Magyar művelődéstörténet*ben szintén helyet kapott a királyi udvar, ill. udvari kultúra. A 20. sz. elején a *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle*, valamint a *Történelmi Tár* hasábjain udvari rendtartások tucatjai jelentek meg.³²

---

¹⁹ Uo.

²⁰ KOLTAI 2001, 7.

²¹ KOLTAI 2001, 7.

²² KOLTAI 2001, 7–8.

²³ KOLTAI 2001, 8.

²⁴ KOLTAI 2001, 9.

²⁵ KOLTAI 2001, 10.

²⁶ KOLTAI 2001, 10.

²⁷ KOLTAI 2001, 14.

²⁸ KARDOSS Margit: *Bethlen Gábor udvara. 1613–1629*. Budapest, 1918.

²⁹ ACSÁDY Ignác: *Széchy Mária 1610–1679*. Budapest, 1885. (MTÉ)

³⁰ TAKÁTS Sándor: *Magyar nagyasszonyok. I–II*. Budapest, 1926.

³¹ SZILÁGYI Sándor: *Lőrántffy Zsuzsánna. Történelmi család- és jellemrajz*. Pest, 1872. (A Magyar Tudományok Akadémia Évkönyvei 13/IX)

³² Ezeket a munkákat fogta össze egy új kiadványban KOLTAI András: *Magyar udvari rendtartás. Utasítások és rendeletek 1617-1708*, s. a. rend. KOLTAI András, Budapest, 2001 (Milleniumi magyar történelem, Források)

Az udvarok kutatását tekintve középkori udvarokról írt Fraknói Vilmos³³ és Csánki Dezső,³⁴ a korszak erdélyi fejedelmi udvaráról Szádeczky Béla, majd Thallóczy Lajos készített tanulmányt I. Apafi Mihály udvartartásáról.³⁵

Az udvar és udvari kultúra kérdéskörével több hazai és külföldi konferencia is foglalkozott. Így a konferenciakötetként is megjelenő *Magyar reneszánsz udvari kultúra* törekedett új kutatási eredmények felmutatására,³⁶ illetve a londoni *Society for Court Studies* folyamatos szemináriumai közül tesz közzé az európai udvarokról gyűjteményes köteteket.³⁷ A mohácsi vész után a magyar főúri udvarok számára is meghatározó, majd mintául szolgáló Habsburg udvarról írt újabban R. J. W. Evans az Oxfordi Egyetemről,³⁸ a bécsi udvar és a magyar főurak kapcsolatrendszerét ismerteti több tanulmányában Pálffy Géza.³⁹

Thököly Imre személyével, felkelésével kapcsolatosan az elmúlt évtizedekben több nemzetközi konferencián is bemutatott új kutatási eredményeket, a kötetekben érintőlegesen egy-egy familiáris is megjelent.⁴⁰ Legújabban Mészáros Kálmán foglalkozott Nemessányi Bálinttal,⁴¹ és Kónya Péter Ottlyk Györggyel.⁴²

A Thököly-familiaritásra azonban nem lehet ráhúzni a dunántúli környezetben született szervitori és familiaritási viszonyokat, amelyeket jól ismerünk a Varga J. és Koltai munkáiból, Thököly alatt nem ilyen típusú familiárisokról beszélünk, mert más a regionális és politikai közeg.

A magyar történelem egyik legizgalmasabb korszaka volt a bujdosó-kuruc mozgalomé, amikor a kelet-magyarországi elégtelenség reménykedhettek a változásban. A disszertáció terjedelmi korlátai miatt időbeli szűkítésre volt szükség; a Thököly-familiaritás folyamatát a

³³ FRAKNÓI Vilmos: *II. Lajos és udvara*. Budapesti Szemle. 1876. 128–143., 390–416. Budapest, 1878.

³⁴ CSÁNKI Dezső: *I. Mátyás udvara*. Budapest, 1884.

³⁵ THALLÓCZY Lajos: *I. Apafi Mihály udvara*. Századok 12. 1878. 413–431., 510–532.; SZÁDECZKY Béla: *I. Apafi Mihály udvartartásából (A fiscalis jószágok és az udvarnépe)* = Az Erdélyi Múzeum Egyesület Gyulafehérvárt 1912. október 12–14. napján tartott hetedik vándorgyűlésének emlékkönyve. Szerk. ERDÉLYI Pál. Kolozsvár, 1913. 58–85.

³⁶ *Magyar reneszánsz udvari kultúra*. Szerk. és bev.: R. Várkonyi Ágnes. Gondolat, Budapest, 1987.

³⁷ <http://courtstudies.org/>

³⁸ R. J. W. EVANS: *The Court*. In: Patronage and the Nobility. Ed. Ronald G. Asch- Adolf M. Birke, R. J. W. Evans: *The Making of the Habsburg Monarchy 1550–1700*

³⁹ Pálffy Géza: *A bécsi udvar és a magyar rendek a 16. században*, Történelmi Szemle 41 (1999/3–4) 331–367., Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században* Bp. 2010. (História Könyvtár, Monográfiák 27).

⁴⁰ *A Thököly-felkelés és kora*. Szerk.: BENCZÉDI László. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1983.; *Az üstökös kegyeltje*. Szerk.: GEBEI Sándor. Önkormányzat Hajdúszoboszló, 2007.; *Thököly Imre gróf és felkelése*. Szerk.: KÓNYA Péter. Presov, 2009.; *Kuruc küzdelmek kora*. Szerk.: KÓNYA Péter. Presov, 2014.

⁴¹ MÉSZÁROS Kálmán: *Egy sárosi köznemes Thököly és Rákóczi szolgálatában* = Thököly Imre gróf és felkelése szerk. KÓNYA Péter, Presov, 2007. 197–204.

⁴² KÓNYA Péter: *Ottlyk György*. Eger, 2015. Nemesi és polgári szerepek, reprezentáció és interpretáció címmel rendezett konferencián hangzott el, Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Intézet és Doktori Iskola 2015. március 25–26.

fejedelemség végénél, határkő gyanánt tartalmi zárásként jelöltem meg. Ebben az időszakban Thököly Imre szolgálattevői izgalmas ívet futnak be, számosan végigkísérve a politikai-eszmei vonulatot, mások inkább a katonai-hadi szerencsét követve, és sokan Thököly személyét. A kutatás sajátosságát adta, hogy bár kiadott források is tartalmazták Thököly konvenciók jegyzékeit, azok csak a pillanatnyi helyzetet ábrázolják, és nem rajzolnak teljes képet a változások folyamatáról, az összefüggésekről, a mértékekről.

Kutatásom során megállapítottam, hogy Thököly Imre familiaritásának vizsgálatát az apai örökségnek és az Erdélybe érkezett bujdosó-menekültek sajátos státuszának a vizsgálatával kell kezdenem. Ezekhez az évekhez a Thököly István leveleskönyvét kiadó Történelmi Tár, *A bujdosók levéltára*⁴³ és *Thököly Imre levelezése*,⁴⁴ illetve *Teleki Mihály levelezése*⁴⁵ adta a legnagyobb bázist, a különböző családi levéltárakból kinyerhető szórványos adatok mellett.

A korszak és Thököly familiaritásának sajátossága arra indított, hogy megvizsgáljam azok előzményeit, hátterét, hogy feltárjam a bujdosó-menekültek és katonák rendszerét. Ezekhez a Torma Károly által kiadott *Thököly Imre naplója*⁴⁶ és a *Teleki Mihály levelezése* mellett főként a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Thököly-szabadságharc G1, G2-es szekciója és a Szepesi Kamarai Levéltár anyagai szolgáltatott iratokat. Az egész másfél évtizedes mozgalomban ezen személyek rendi politikai-eszmei háttere és végül Thököly-udvarában betöltött szerepük rendkívül izgalmas kérdés volt e korszak ábrázolásában a Wesselényi-összeesküvéstől Thököly fejedelemségének bukásáig.

A fejedelemség és a fejedelmi udvar familiaritásához kellett leginkább a legkisebb szálas anyagból előhalászott adatokkal dolgozni, a vonatkozó forrásokat szisztematikusan feltárni és összegyűjteni. Ehhez szolgáltatott nagy segítséget a külföldi levéltárak, a lócsei, eperjesi és kassai levéltári források, valamint a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött Thököly-szabadságharc anyaga, a G szekció nagy egységei, a G4, G5, G8, G12, a *Török-magyarkori Államokmánytár*⁴⁷ és az *Erdélyi Országgyűlési Emlékek* sorozat vonatkozó kötetei,⁴⁸ valamint a *Késmárki Thököly Imre naplói, leveleskönyvei és egyéb emlékezetes írásai*.⁴⁹

---

⁴³ DEÁK 1883

⁴⁴ DEÁK 1882

⁴⁵ TML/4, TML/5, TML/6

⁴⁶ MHHS XVIII

⁴⁷ TMKÁOT 1872

⁴⁸ EOE/15, EOE/17, EOE/18

⁴⁹ MHHS XXIV.

A kiindulópontot a Thököly Imre udvarával korábban foglalkozó Székely Jolán,⁵⁰ illetve Bruckner Győző munkája jelentette.⁵¹ Azonban kiadványaik sajátossága, hogy mindkét szerző elsősorban Thököly udvarának konvenciók jegyzékeiből és naplóból dolgozott. Így Thököly udvarának változásait nem érzékeltették munkáik. Bruckner Győző egy kiragadott állapotot, az 1683-as késmárki tartózkodást választotta vizsgálódásának tárgyául.⁵² Székely Jolán, bár munkájában a Thököly udvar általános bemutatására törekedett, valójában az 1693–1694-es naplóból dolgozott, az emigráció korszakát igyekezett általánossággá formálni, holott a fejedelemség után már egy teljesen másfajta udvarról beszélhetünk.⁵³ Bár az udvarral kevésbé foglalkozott Angyal Dávid, Thököly Imre monográfiájának elkészítője, mégis alapos körültekintést végzett, ami a familiárisok meghatározásában alapmunkának tekinthető.⁵⁴ Petneki Áron a Thököly udvar művészettörténeti és művelődéstörténeti megközelítésére vállalkozott, elsősorban a splendorra helyezve a hangsúlyt, Thököly udvarának fényét és pompáját kereste. A művelődés kérdéséről és a reprezentáció tárgyi eszközeiről írt részletesebben Petneki Áron elsősorban összeírások és konvenciók jegyzékei alapján.⁵⁵ Petneki munkájában úgy fogalmazott, hogy a Thököly udvartartás személyi része külön társadalomtörténeti vizsgálatot igényel.⁵⁶

Thököly familiárisai különböztek a történetileg ismert familiaritástól és a 16-17. századi Dunántúli intézménytől, mert alapját, bázisát a török orientáció és a bujdosók adták. Thököly udvarának sajátosságai a politikai helyzet eltéréséből adódtak. A familiárisok egy része a családi birtokok kihelyezett biztosai, védői, rendtartói, más részük állandó kiküldetésben volt, postai, diplomáciai, katonai feladatokat látott el. Csak igen kevesen tartoztak az állandó udvarhoz, ami Thökölyvel együtt folyton úton volt. Ezért ilyen jellegű kifejezések, mint *continuus* vagy *házi uraimék* csak elvétve találhatók a Thököly-források közt.⁵⁷

A Thököly-udvarára vonatkozó modern összegzés hiánya indokolta témaválasztásomat, és bízom benne, munkám elérte e hiány pótlását. Munkámat három éves állami doktori ösztöndíj (2014–2017) támogatta. Az Erasmus+ programban fél éven át az Eperjesi Egyetemen (2016/2017) tartózkodtam, a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj Bizottság összesen három hónapos kassai (2018–2019) kutatást tett lehetővé.

---

⁵⁰ SZÉKELY 1912

⁵¹ BRUCKNER 1914

⁵² Bruckner Győző azonban az 1683-as adatokból dolgozott, feltételezve, hogy a teljes udvar Késmárkon volt, ez alatt az átmeneti tartózkodási idő alatt.

⁵³ Székely Jolán a személyeket időben és térben is teljesen összemosta.

⁵⁴ ANGYAL 1889

⁵⁵ PETNEKI 1983, 205–214.

⁵⁶ PETNEKI 1983, 206.

⁵⁷ KOLTAI 2001, 13.

Ezúton szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik a kutatás során segítségemre voltak. Köszönöm témavezetőmnek, J. Újváry Zsuzsannának, hogy figyelemmel kísérte, és segítette munkámat. Hálás vagyok Papp Klára dékánasszonynak, egykori tanárnőmnek, aki 2009-ben vállalta témámat, és tanácsaival látott el, Kónya Péter rektor úrnak, hogy kutatásaim folytatására buzdított, Fazekas Istvánnak és Varga J. Jánosnak a hasznos szakmai beszélgetéseket. Köszönet illeti a munkámat segítő levéltárosokat: Kassán Hajdú Mária igazgatóasszonyt, a Magyar Nemzeti Levéltárban Kalmár Jánost, aki türelemmel fogadta, hogy „egy hét alatt kiforgattam” a közel teljes G szekciót. Végül, de nem utolsósorban hálás vagyok mindazoknak, akik különféle módon, buzdításukkal, tanácsaikkal támogatták munkámat.

I. A THÖKÖLY-CSALÁD UDVARTARTÁSÁNAK KEZDETEI, HAGYOMÁNYAI

I/1. A Thököly-család felemelkedése, kapcsolatrendszere és birtokszerzése, a család udvari hagyományai

A család vagyonának és társadalmi emelkedésének megalapozója a debreceni, illetve gyulai lakos Thököly Sebestyén, aki marha, ló, bor, posztó és egyéb cikkek kereskedelme mellett csempészéssel és tiltott fegyverkereskedelemmel is foglalkozott, és igen gyorsan vagyonosodott.⁵⁸ Debrecenből a marhakereskedelem egyik központjába, Nagyszombatra költözött és már mint nagyszombati kereskedő polgár kért nemességet az uralkodótól.⁵⁹ Nemességét 1573-ban Pozsony vármegye közgyűlésén hirdették ki.⁶⁰ Thököly Sebestyén, mint új nemes, elsősorban polgári foglalkozásához köthető, kereskedelemhez kapcsolódó szolgálattevőket fizetett. Dunán szállított áru mellett nem mindig tudott személyesen jelen lenni, így szervitorai kísérték az árut, Thököly pecsétje és kézírása által erősített bizonyoságlevéllel,⁶¹ hogy az áru, Thököly Sebestyéné.⁶² Thököly Sebestyénnek Debrecenben is volt saját szolgálja, aki ura kereskedelmi és pénzügyeit intézte.⁶³ A dinasztia megalapító, kereskedő Thökölyt első szervitorai tehát kereskedelmében segítették, feladataik az áruszállításhoz vagy a pénzügyletekhez kötődtek, szolgákat kereskedelmi célból tartott. Kereskedeleméből szerzett vagyonát nemcsak nemesítésére, hanem nemesi birtok szerzésére is fordította. Összesen 100 ezer magyar forintjába került Vöröskő⁶⁴ megvásárlása, amit azonban az uralkodó nem hagyott jóvá. Az új kiszemelt zálogbirtokot a késmárki és savnyiki várat⁶⁵ és uradalmát 60 ezer forintért váltotta meg.⁶⁶ Thököly Sebestyén lakodalmát már saját várában szerette volna megtartani, mert előkelő feleséget választott magának, de csak 1583-ban, György napján lett a késmárki vár ura,⁶⁷ így az esküvőt a késmárki városházán tartották.⁶⁸ Felesége,

⁵⁸ ZIMÁNYI 1984, 65.; ÚJVÁRY 2007, 14–15.

⁵⁹ ÚJVÁRY 2007, 15.

⁶⁰ ÚJVÁRY 2007, 16.

⁶¹ A bizonyoságlevél a saját tulajdonát képező árúról a vámmentesség miatt volt szükséges. ZIMÁNYI 1984, 62–63.

⁶² ÚJVÁRY 1992, 76.

⁶³ ÚJVÁRY 1992, 76.

⁶⁴ Vöröskő vára és uradalma: Bibersburg, Pozsony vármegyében fekvő vár és uradalom, a Fuggerek, majd a Pálffyak birtoka korszakunkban. FÉNYES 1851, II. 314. Ma: Červený Kameň, SK.

⁶⁵ Késmárk: szabad királyi város Szepes vármegyében, a város területén áll a Thököly-vár. (FÉNYES 1851. I. 211–212. Ma: Kežmarok, SK.; Savnyik: Savnyik, Savnik, Schavnik vára: Szepes vármegyében, a Hernád folyó mellett fekvő vár és uradalom, egykoron a Serédyké, azután a Thurzóké, majd a Thökölyké volt. (FÉNYES 1851., II. 18.) Ma: Savnik, Spišský Štiavnik, SK.

⁶⁶ BRUCKNER 1906, 5–7.

⁶⁷ BRUCKNER 1906, 6.

⁶⁸ ÚJVÁRY 1992, 78.

nagylucsei Dóczy Zsuzsanna révén rokonságba került a Nyáry, Thurzó, Homonnai, Révay, Batthyány, Nádasdy és Forgách családokkal.⁶⁹ A tizenöt éves háború (1591–1606) idején kapott bárói rangot 1593. augusztus 20-án.⁷⁰ 1604-ben a Zemplén vármegyei Bodrogkeresztúrt vásárolta meg 40.000 forintért.⁷¹ Különösen a késmárki vár és örökjogának megszerzése miatti nehézségei és a császár hadainak szepesi túlkapásai voltak azon személyes indítékai, amelyek Bocskai István oldalára sodorták.⁷² A már mágnások közé tartozó Thököly Sebestyén 1606-ban a kassai országgyűlés idején Bocskai István fejedelmet is megvendégelte.⁷³ A fényes lakomán számos előkelő nemes is részt vett, ez azt is jelzi, hogy nemcsak megfelelő anyagi háttere volt a bárónak, hanem már fejedelem fogadására, reprezentálásra alkalmas udvara is. Politikai tevékenységébe és szereplésébe bevonta legidősebb fiát, Thököly I. Istvánt is, akit szintén beválasztottak a főherceghez küldendő bizottságba.⁷⁴ Thököly Sebestyén fektette le a család egy évszázados pályafutásának jellegzetes vonásait: a hithű evangélikus elkötelezettséget és a magas iskolázottságra hangsúlyt fektetve, ahhoz társulva a szorgalmas vagyon- és birtokgyűjtés politikáját. A kálvinizmusba is hajló lutheránus vallása⁷⁵ iránti elkötelezettsége nyilvánult meg a korponai országgyűlésen, ahol a három bevett vallás név szerinti említéséért harcolt, és a bécsi béke aláírói közt is szerepelt, a protestantizmus harcosaként a genfi emlékműre is felkerült alakja.⁷⁶ Thököly Sebestyén feltehetőleg maga is iskolázott ember volt, és különös gondot fordított fia, István külföldi tanulmányaira és kiváló iskoláztatására.⁷⁷ Már kereskedőként is egyre magasabbra jutott, nemcsak kapcsolatban volt az ország marhakereskedelmét kézben tartó kereskedőkkel – debreceni Tar Isván, lőcsei Henckel Lázár⁷⁸ –, hanem közéjük is tartozott. Bécstől Erdélyig gazdag kereskedelmi kapcsolatai voltak. Budai lerakata okán a budai pasa is figyelemmel kísérte tevékenységét.⁷⁹ Birtokszerzése miatt a felső-magyarországi főkapitánnyal és a királyi udvarral is levelezett. Báróként az országgyűlések szorgalmas látogatója, ahol a főnemesek közt igyekezett kapcsolatokat kiépíteni, s katonái élén vonult közéjük a nemesi

⁶⁹ NAGY/XI, Thököly-család 285.

⁷⁰ MNL OL, Kancelláriai Levéltár, A, Libri Regii, 5. kötet. 76–77.

⁷¹ MNL OL E 706 1. cs. b. 15.

⁷² BRUCKNER 1906, 8.

⁷³ BRUCKNER 1906, 11.

⁷⁴ BRUCKNER 1906, 13.

⁷⁵ BRUCKNER 1906, 10.; Thököly Sebestyén udvari papja a kálvinizmussal megvádolt Ambrosius Lámh Sebestyén volt. Vö.: J. ÚJVÁRY Zsuzsanna: *Egy XVI. századi itáliai kőfaragómester és református lelkész-utódai Magyarországon.* = Uő., *Reformáció és katolikus megújulás. Tanulmányok a reformáció kezdetének 500. évfordulójára*, Bp., Lauter Ny., 2017, 43–54., 50.

⁷⁶ ÚJVÁRY 2007, 20.

⁷⁷ ANGYAL 1888, 11.

⁷⁸ ÚJVÁRY 1992, 77.

⁷⁹ ZIMÁNYI 1984, 63. A budai pasa 1575-ben 30000 forintban lefoglalta Thököly áruit azzal az ürüggyel, hogy tudott arról, Thökölyt Bécsben elfogták.

felkelésben. Élete végén a Bocskai-felkelés zárásában, a bécsi békében már aktív politikai tényező, a béke egyik aláírója, Bocskai követe, a tárgyalóbizottság tagja. Ebben kiváló szónoki képessége és harcias fellépése segítette, és vallási eltökéltsége. Késmárki udvara nemcsak a hitviták színhelye, hanem már fejedelmek fogadására is alkalmas volt. Temetésén koporsóját főurak és nemesek, valamint uradalmának népe és polgárok kísérték.⁸⁰ A nemességet és bárói rangemelést egy generációban szerző Thököly-család, a dinasztiaalapító Thököly Sebestyén életpályája, politikai közszereplése, s végül Habsburg-ellenessége sejteti, hogy utódai sem lesznek kisebb személyiségek.

Örökjogú birtokát a kor szokásaival ellentétben, a primogenitúra elve alapján legidősebb fiára, Thököly I. Istvánra hagyta.⁸¹ Thököly I. István világlátott, művelt, tanult emberként tért haza külföldi tanulmányútjáról és a késmárki várban hatalmas könyvtárat alakított ki. Apja birtokszerzését folytatva vásárlásokkal szerzett lengyelországi jószágot a krakkói vajdától. 1615-ben vásárolta meg Miklós testvérével együtt az Abaúj vármegyei Enyickét 31000 forintért.⁸² Felesége, gr. Thurzó György nádor lánya, Thurzó Katalin volt, aki által a Thökölyekre szállt az árvai vár és uradalom, illetve Lietava, mint Thurzó-birtok. A Thurzó-házassággal rokoni kapcsolatba kerültek az Erdődy, Zrínyi, Czobor, Balassa, Perényi, Draskovich, Széchy, Esterházy, Révay, Szunyogh családokkal. Leánytestvére, Thököly Anna Osztrosith Istvánhoz ment feleségül, így a család rokonságba került ezzel a családdal is. Thököly I. István a király udvarában apród, majd királyi táblai ülnök volt.⁸³ Testvére, Miklós utód nélkül halt meg, így a birtokok örököse Thököly I. István lett.

Thököly I. Istvánnak három gyermeke érte meg a felnőttkort: Zsigmond, István és Erzsébet. A Thököly I. István-féle örökítésben a következő figyelhető meg: a két ősi Thököly-birtokot – Késmárk és Savnyik – megosztotta a két fiú közt. Az első házasságból – Hoffmann Zsófiától – született elsőszülött fia, Zsigmond kapta a kisebb értékű Savnyik/Savnik várát és uradalmát. Thököly Zsigmond III. Ferdinánd király (1637–1657) tanácsosa, királyi táblai bíró volt, sőt nádorjelölt is. Thököly Zsigmond felesége Monoki Zsuzsanna, aki által sógorságba került az Andrássy-családdal és a Sáros vármegyei somosi, Zemplén vármegyei monoki, és Gömör vármegyei csetneki uradalom részese lett, s a monoki kiskastélyt szerezte fia, Thököly II. Miklós számára. Zsigmond lánya, a bedeghi Nyáry-családdal erősítette a rokoni

⁸⁰ ZIMÁNYI 1984, 66.

⁸¹ MNL OL, P 108. Repos. 29. fasc. A No 14–15. Thököly Sebestyén végrendelete átiratban.

⁸² MNL OL E 706 Libri bonorum fiscalium 6.

⁸³ NAGY/XI, 286.

kapcsolatokat házassága által, fia, Miklós Jakusits Zsuzsannával, Balassa Bálint özvegyével házasodott össze.

Thököly II. Miklós házassága nem volt zökkenőmentes. Felesége, Jakusith Zsuzsanna ellen 1662-ben indítottak boszorkánypert. A per tanúsága szerint az asszony Esterházy Ferenc kegyeit kereste, míg a férj Orlainét kedvelte túlzott mértékben, mert felesége az idegen asszony megútáltatása érdekében próbálkozott boszorkánysággal. Az udvartartásukra vonatkozó adat, hogy Jakusith Zsuzsannának is volt fraucimmere, Zahradeczky Doriska személyében.⁸⁴ Ebből a házasságból született Thököly Erzsébet, aki szlavniczai báró Sándor Gáspár felesége lett. Sándor Gáspár 1683-tól Thököly Imre bizalmasa volt, és egészen az 1699. évi karlócai békéig szolgálatában is maradt.⁸⁵

Amint már fentebb említettem, Thököly I. István a második, rangosabb házasságából született kisebbik fiára, Thököly II. Istvánra örököltette a Thököly-birtokok közül az értékeesebb birtokrészt, a késmárki várat és uradalmat, mellette pedig az anyai ágról örökölt Thurzó-birtokok, az árvai és lietavai javak osztatlanul illették az utódokat, akik közül azonban csupán két leány – Mária és Krisztina – érte meg a felnőtt kort.⁸⁶ Továbbá II. István lett az örököse az apja által szerzett lengyelországi, krakkói birtokoknak, a rosenbergi/rosenbergi és a likavai uradalomnak.⁸⁷ A birtokkoncentráció tehát továbbra is érvényesült, a szerzett birtokokat Thököly I. István a Thurzó-feleségtől született fiúra hagyta. Végrendeletében kötelezte fiatalabb fiát, hogy testvéreit fizesse ki a birtokokból, és azok kötelesek legyenek másik jószágot vásárolni a pénzből. Ez az erős birtokszerzési szemlélet már Thököly Sebestyénél is megvolt, hiszen végrendeletében ő is ezt hagyta meg utódainak.

Thököly II. István volt hivatva a Thököly-család nevét, birtokait és érdemeit tovább növelni, ehhez az anyagi stabilitást apja kedvező házasságpolitikája, birtokszerzései és az okos örökítés adta meg. Thököly II. István, aki Árva vármegye örökös főispánja lett, 1654. november 7-én kapott grófi címet.⁸⁸ Apjához hasonlóan igen jó házasságot kötött; felesége Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613–1629) öccsének, gróf Bethlen Istvánnak unokája, ráthóti Gyulaffy Mária lett, általa erdélyi birtokok kerültek a Thökölyek kezére: a hunyadi, küküllői, illyei,

⁸⁴ ÁLDÁSY Antal: *Művelődéstörténeti adatok*, Magyar Történelmi Társulat, (1896), 171–175.

Tököly Miklós né Jakusith Zsuzsanna ellen indított boszorkánypertben fölvetett jegyzőkönyv, 1662. 173.

⁸⁵ HECKENAST 2005, 372.

⁸⁶ NAGY/XI, 288.

⁸⁷ Rosemberg/Rosenberg/Rozenberg és Likava: két szomszédos, ill. egyesített uradalom Liptó vármegyében. Rosemberg/Rosenberg (Rózsahegy, ma: Ružomberok) a Vág folyó mentén, Likava Rosenberg-től északra fekszik. Várait a korszakunkban az Illésházyak, majd a Thökölyek birtokolták. (FÉNYES 1851. II. 29, 298.) Ma: Likavka, SK.

⁸⁸ Libri Regii, 11. kötet, 115–119.

karkói/krakói (boroskrakkói), szigeti és szilágycsehi uradalmak.⁸⁹ Ezzel a házassággal került rokonsági kapcsolatba a Thököly-család az erdélyi, partiumi, illetve további felvidéki nemescsaládokkal is, mint a Bethlen, Csáky, Rhédey, Máriássy, Pethő, Wesselényi, Zólyomi, Kapu.

A Thököly I. István-féle örökítés miatt a két testvér között megromlott a viszony. Thököly II. István és bátyja, Thököly Zsigmond között is nagy feszültségek húzódtak, de még annak fia, tehát Thököly II. István unokaöccse, Thököly Miklós is vádaskodással teli leveleket küldött rangosabb és vagyonosabb nagybátyjának.⁹⁰

Egy 1664. decemberi levél tanúsága szerint, korábban egy blasovai birtok⁹¹ ügyében csapott össze a két testvér; Thököly II. István azt írta, hogy „már kitanulhattam volna, mint bízhat [Thököly Zsigmond] atyafiúságában”, ahol Istvánnak ötvenezer tallért érő kára keletkezett. Thököly István nemhogy – valószínűleg birtokvásárláshoz – anyagi segítséget nem kapott testvérétől, mint ahogy „vérével tartozik az igaz vér,”⁹² de unokaöccse „értetlen, mocskos, s nem tudom miben felfuvalkodott”⁹³ levelet is írt, amiben a Thurzó-örökség megrontásával fenyegetőzött. Vagyis a két különböző házasságból származó Thököly-ágból, a kevésbé rangos családi ág szüntelen vádaskodása és irigykedése volt tetten érhető a levelezésben. Mindamellet, hogy a nádori címre pályázó Thököly Zsigmond is magában hordozta a Thökölyekre jellemző feltörekvési vágyat. A két féltestvér szembenállása nemcsak az anyai Thurzó-birtokok, hanem bizonyára a két apai jószágmegosztásból is eredt; Savnyik nem volt olyan értékes, mint Késmárk, és a Késmárkot öröklő fiú bírta – természetesen – anyja vagyonát, a Thurzó-birtokokat is. Így az öröklés nem tűnt hatványozottan igazságosnak Thököly Zsigmond és fia számára. Különösen, hogy nem volt kedvező a Thököly II. István által kivásárolt birtokrészből szerzett jószág: „jó öcsém uram micsoda jó jövedelmű jószágokat szerzett magának jószáginak elvesztegetésével.”⁹⁴

A jellemében sem éppen előnyös tulajdonságokkal bíró Thököly II. Miklós a fiatalság tenni akarásával ágált Thököly II. István ellen; a Thurzó-birtok felől vagy „nem tudta, vagy

⁸⁹ Hunyad vára (Vajdahunyad, ma: Hunedoara, RO) Hunyad vármegyében, a vár 1618-ban került a Bethlen család birtokába. Küküllő vára: Küküllővár Fehér vármegyében az erdélyi fejedelmek birtokában volt (ma: Cetatea de Baltă, RO); Illye, Marosillye a Maros folyó partján, Hunyad vármegyében fekvő Bethlen-birtok (ma: Ilia); Krakó/Krakó/Krikó/Boroskrakkó Fehér vármegyei község Gyulafehérvártól északra, Gyulaffy Mária birtoka volt, fontos bortermő vidéke Erdélynek (ma: Cricău, RO); Sziget, Szilágysziget, Szilágy vármegyében (ma: Sighetu Silvaniei, RO); Csehi uradalom, Szilágycseh, vár és uradalomközpont az egykori Közép-Szolnok vármegyében, Ma: Szilágy megyében, Cehu (RO).Vö. LIPSKY 1987., 27, 71, 72, 92, 94, 161.

⁹⁰ TT 1896, 329-353.

⁹¹ Blasova: Temes vármegyei község. (FÉNYES 1851., I. 137.), MA: Blajova, RO.

⁹² TT 1896, 353.

⁹³ TT 1896, 329.

⁹⁴ TT 1896, 329.

nem akarta tudni”⁹⁵ és elfogadni, hogy azok egyedül Thököly Istvánra lettek örökítve, hiszen anyai jószágok voltak. Továbbá Thököly II. Miklós azzal rágalmazta meg Thököly II. Istvánt, hogy rossz jószágot adott neki.⁹⁶ Thököly II. István egy familiárisát küldte elbeszélgetésre unokaöccséhez, hogy kellően megmagyarázza neki a birtokviszonyokat, egyértelművé téve, hogy „eddig is igen kevés dolgom volt nekem kegyelmeddel, de ez után annyi sem lesz, meglátja, könnyen elférvén egymás nélkül” is.⁹⁷

A Thököly Zsigmonddal való levelezésben tűnik fel, hogy vita alakult ki az Esterházy-féle portió körül is, ami „istenben elnyugodott édes atyánktól nekem adatott, kegyelmed mégis árvai portiónak írja.”⁹⁸

A két Thököly-ág sem birtokügyekben, sem politikai téren nem állt egyetértésben, azonos oldalon, az 1670-es évek konfiskálásai alól azonban sem Thököly Zsigmond, sem Thököly II. Miklós nem menekülhetett – bár politikailag nem voltak érintettek a Wesselényi-összeesküvésben, ennek ellenére, a név és a birtok súlyosabb kötelék volt az eljárás során, mint a tényleges tettek.

*I/2. „az magam jószágát másnak bírnia akaratom ellen, nem engedem”
- Thököly II. István familiáris rendszere és birtokai*

A Thököly II. István szolgálatára szegődöttek közt két nagy csoport különíthető el: a felvidéki és az erdélyi birtokokról érkező familiárisok. Mint már említettem, a felvidéki főnemesnek, házassága révén jelentős erdélyi birtokok kerültek kezére, és Gyulaffy Mária rokonságától éveken át egyre nagyobb erdélyi birtokokat próbált szerezni. Thököly II. István erdélyi birtokszerzési koncepciója a következő volt: Erdély belsejében olyan birtokokra tegyen szert, ami kellően távol esik a török pusztítástól. A később Thököly Imre által kedvelt Illye váráról⁹⁹ írta az apa, Thököly II. István a következőket 1658-ban, felesége halála után: „Illye nevű váram is Lippához közel, és teljességgel a torkában az pogányságnak.”¹⁰⁰ Később, 1660-ban is arról panaszkodott, hogy a csucsi jószágból két jó faluja meghódolt,¹⁰¹ és a Közép-Szolnok megyei szilágycsehi jószága is préda lett.¹⁰² Tehát az erdélyi birtokainak nagy része a

⁹⁵ TT 1896, 321.

⁹⁶ TT 1896, 321.

⁹⁷ TT 1896, 321.

⁹⁸ TT 1896, 198.

⁹⁹ Illye vára: Marosillye vára, Erdélyben, Hunyad vármegyében, ma: Ilia (RO) (LIPSZKY 1987., 72.)

¹⁰⁰ TT 1896, 233.

¹⁰¹ TT 1896, 254.

¹⁰² TT 1896, 237.

Tiszántúlon vagy préda vagy hódolt lett. Ez a jelenség az északi hódoltsági területhez közel, a rimaszombati jószágára¹⁰³ is igaz.¹⁰⁴ Ezért több levelében is arról ír, hogy az erdélyi szentmártoni jószágot szeretné megvásárolni Forgách Ádámtól, amiért 8000 tallért is megadna.¹⁰⁵

Az erdélyi birtokszerzés érdekében Thököly II. István politikájában igyekezett jó kapcsolatot ápolni az erdélyi fejedelmekkel. Az akkori erdélyi fejedelem lengyelországi politikai tervei is befolyásolták a Thököly-család lengyelországi birtokainak sorsát. Thököly István a fejedelemmel, bizonyára kedvező feltételek mellett – valószínűleg erdélyi birtokokért cserébe –, megalkudott arról, hogy blasovai/blazovai birtokát átengedi,¹⁰⁶ s így 1658-ban a jószág „elvéttetett.”¹⁰⁷ II. Rákóczi György (1648–1660) halála miatt azonban az alkunak a Rákóczi-házra eső része már nem valósult meg. Thököly még 1661-ben is azt írta Báthory Zsófiának, hogy „százezer tallért érő jószágom, oda van Nagyságodért Lengyelországban.”¹⁰⁸

II. Rákóczi György fejedelemmel igen jó viszonya volt Thököly II. Istvánnak, és Rákóczi biztosította, hogy ha más erdélyi jószágot nem kaphat, akkor Gyulát adja Thökölynek, s ha azt mégsem adnák neki, akkor törvénnyel keresse igazát. II. Rákóczi György halála után Thököly II. István a fejedelem özvegyét, Báthory Zsófiát kereste meg levelével erre az egyezsége emlékeztetve, és mivel a gyulai jószág elpusztult, a fejedelemasszonytól kért kölcsönt vásárlásaihoz.¹⁰⁹ Végül Báthory Zsófia 1662-ben maga adta a Garadna nevű falut¹¹⁰ Thököly Istvánnak.¹¹¹ Thököly István Báthory Zsófiával 1666-ban pereskedni készült, méghozzá Likava ügyében: Báthory Zsófia levelében abban bizakodott, hogy Wesselényi Ferenc „tekintetéért” is kész lesz a következő évben lemondani Thököly Istvánt a likavai jószágról.¹¹²

Thökölynek a Rákóczi családhoz hasonlóan kiemelkedően jó kapcsolata volt Barcsay Ákos fejedelemmel (1658), aki 100 aranyig kedveskedett lovakkal a főúrnak.¹¹³ Rhédey Ferenchez rokoni szálak révén is kiterjedt kapcsolati háló kötötte, és a gyerekeket is többször

¹⁰³ Rimaszombat: Gömör megyei szabadalmas mezőváros, Rozsnyóhoz közel. (FÉNYES 1851., II. 293). Már az 1560-as években török adófizető volt. Ma: Rimavszká Sobota, SK.

¹⁰⁴ TT 1896, 214.

¹⁰⁵ TT 1896, 214.

¹⁰⁶ TT 1896, 210.

¹⁰⁷ TT 1896, 223.

¹⁰⁸ TT 1896, 263.

¹⁰⁹ TT 1896, 266.

¹¹⁰ Garadna: Abaúj vármegyei község, Forróhoz közel. (FÉNYES 1851. I. 37.)

¹¹¹ BAÁN/1 1940, 268.

¹¹² E 199 II/10/10. Báthory Zsófia levele Wesselényi Ferenc nádorhoz, Borsi, 1666. november 8.

¹¹³ TT 1896, 274.

küldte a Rhédey családhoz mulatság kedvéért.¹¹⁴ Ez a rokonság adja majd Vajdahunyad várát és a hunyadi, valamint huszti birtokokat a Thökölyek kezére. Rhédey Ferenc, a huszti kapitány és a porkolábok is reverzálist adnak hű szolgálataikról az ifjú Thököly Imrének.¹¹⁵ Az ifjú Rhédey László halála után indul a jogvita a három Bethlen-örökös közt. A Thökölyeket Zólyomi Miklós és Barkóczy Sándor akarta kizárni az osztozkodásból.

Az erdélyi birtokok igazgatásával Hedry Benedeket bízta meg Thököly István.¹¹⁶ Hedry, mint az erdélyi jószágok prefektusa, kezdetben többször intézte Thököly István ügyeit, de a Thököly-örökösök nevében már Csuthi Benedek intézkedett, aki Apafi Mihály (1661–1690) fejedelmi udvarát is járta.¹¹⁷ Csuthi Benedek többször tűnt fel Erdélyből hozott levelekkel és hírekkel. Mellette Székely István volt még az erdélyi kapcsolattartó, „ifjú legény szolga”-ként, akit az úr Barcsay fejedelemhez szalajtott levelekkel.¹¹⁸ Szintén az erdélyi fejedelemhez küldte Dobai István nevű főember szolgáját.¹¹⁹ Bodoky György nevű szolgáját is Erdélyben marasztalta, mivel készült maga is Erdélybe látogatni.¹²⁰

Thököly II. István erdélyi politikájában a fia számára biztosított címek és birtokok megszerzésében az 1660-as években Apafi Mihály fejedelem mellett Teleki Mihály személye is megjelent, akinek gyorsan ívelt felfelé a pályája. Kiharcolták a nyolc éves Thököly Imre számára a máramarosi főispánságot, és helyettesévé Teleki Mihályt tették meg.¹²¹ Thököly István, aki erdélyi kapcsolataiban a vagyon- és birtokszerzést tűzte ki célul, már régről ismerte II. Rákóczi György egykori testőrkapitányát, tehát együttműködése Teleki Mihállyal elsősorban érdekeken alapult. 1662-ben Thököly egyáltalán nem bízott Teleki Mihályban, és jelleméről sem írt kedvezően: „Teleki uram nem elégedvén eddig való nyelveskedésével, szerencse, ha az megírt ládákhoz is nem nyúlt.”¹²² A Kővárba vitetett Thököly-értékeket rejtő ládák miatt aggódott az úr 1662-ben, és Teleki Mihály egyenességéről egyáltalán nem volt meggyőződve. Valószínű, hogy Thököly István sokkal jobban és diplomatikusabban palástolta valódi gondolatait és érzéseit, mint ahogy azt majd fia fogja tenni, hiszen többször kinyilvánította ellenérzését Teleki Mihállyal szemben.

---

¹¹⁴ TT 1896, 314.

¹¹⁵ TRÓCSÁNYI 1972, 56.

¹¹⁶ TT 1896, 323.

¹¹⁷ TRÓCSÁNYI 1972, 56.

¹¹⁸ TT 1896, 265.

¹¹⁹ TT 1896, 256., 274.

¹²⁰ MNL OL E 189, Árva, 1663. július 20.

¹²¹ TRÓCSÁNYI 1972, 56.

¹²² TT 1896, 280.

Az erdélyi jószágok ügyében Thököly István tanácsadója és jószágainak kormányzója, Keczer Ambrus is gyakran írt.¹²³ A Keczer családdal való szoros kapcsolatot jelzi, hogy Keczer Menyhért is vállalt ügyintézését Thököly II. István nevében, holott ő nem volt az úr köteles szolgája.¹²⁴ Thököly Imre kedveskedve Keczer Menyhért feleségét hívta „asszonyomnak”, „ágyomnak”, holott Máriaassy Erzsébet nem férfiágon, sógorság által volt rokon a Thököly-családdal, hanem anyai ágon, vér szerint. A közvetlenül számon tartott rokoni közelségre utaló ágyom kifejezés sokkal inkább szólt Keczer Menyhért személyének. Thököly Imre rendszeres vendég volt az 1670-es években Keczernénél, Szilágycsehben.¹²⁵ Az Eperjesen igen nagy politikai erőnek számító Keczer család befolyása jelentős volt Thököly István politikai pártállásában is. Thököly Istvánt azonban nem csak a tanácsadó Keczerek befolyásolták, hanem az erdélyi birtokok biztosítása érdekében Teleki Mihály és Apafi Mihály is nyomást gyakoroltak a nagyúrra a tekintetben, hogy részt vegyen az összeskűvésben – erre az Erdélyben fekvő birtokai látszottak jó garanciát nyújtani.

A felvidéki főnemes familiárisai közé tartozott a vármegyei nemesség követe, Görgey Wilhelm,¹²⁶ akinek haláláig Thököly Imre is biztosított évi jövedelmet, mint apja egykori szolgájának, s hívének.¹²⁷ A Görgey-családból Görgey Miklós is szolgálatot vállalt Thököly Istvánnál, aki a „vármegye őre” is volt.¹²⁸ Thököly István idejében árvai várkapitányi tiszteletet töltött be Zmeskál György,¹²⁹ Dayka István pedig a mezei katonák elöljárójaként szolgált.¹³⁰

Thököly István szolgálattelvője volt Hosdáthi Ferenc, mint ifjú legény, továbbá Bot András és Gilányi János. Az utóbbit küldte 1665-ben Petrőczy Istvánhoz is informálódni.¹³¹ Amíg Gilányi mellett Radics András¹³² is kiküldetésben volt, addig Csuthit tartotta maga mellett.¹³³ A familiárisok közül Farkas Tamás – sok egyéb feladata mellett –, mint becsületes ember szolgálta tartózkodott Árva várában 1662 októberében, a Thököly-gyerekekkel, ahova

¹²³ TRÓCSÁNYI 1972, 57.

¹²⁴ TT 1896, 207.

¹²⁵ DEÁK 1882, 13. BODROGI Tibor: *A magyar rokonsági terminológia vizsgálatának néhány kérdése*, Műveltség és Hagyomány (1961) „ágy: családba vagy közeli rokonságba tartozó vér szerinti férfirokon felesége, házassági rokonság.”

¹²⁶ TT 1896, 252.

¹²⁷ MHHS XXIV, 71.

¹²⁸ TT 1896, 253.

¹²⁹ TT 1896, 290.

¹³⁰ TT 1896, 330.

¹³¹ E 189 1. t. 688. Árva, 1665. január 4.

¹³² Radics András vélhetően Vitnyédi István köréhez köthető, 1664: kassai secretarius, 1665: Zemplén vármegye követe I. Lipóthoz, Thököly Imre familiárisa, Thököly fejedelemsége alatt Munkács várkapitánya

¹³³ E 189. 1 t. 695. 1669. december 13.

Thököly István a pestis miatt küldte övéit.¹³⁴ Farkas Tamást küldte Trencsénybe és Tepliczébe is.¹³⁵

Thököly István, mint Árva vármegye főispánja, tisztsége egyik fő problémájának azt tartotta, hogy saját birtokai nem voltak közel a vármegyéhez,¹³⁶ bár a Felvidéken is törekedett birtokokat vásárolni. Illyésházy Györgytől vette meg annak liptai birtokát,¹³⁷ mint annak örökös jószágát,¹³⁸ ami nem bizonyult jó vásárnak; mert „négy esztendőől fogvást kenyérem sem lévén, alig vehetem mi pénzbeli jövedelmét is.”¹³⁹

A nádortól is száz lovas limitációját kérte az árvai jószágtól, s hogy „Liptóban, Szepesben és Trencsénben levő jószágimtól vármegye közé contribuálni nem tartozom.”¹⁴⁰

Thököly István vendégszeretetét dicséri Bethlen Miklós is *Önéletírásában*, ugyanis 1664 júniusában Késmárkon és Rosenbergen is igen jó szívvel, vagyis bőkezűen és nagyvonalúan tartotta a vendéget, egészen Trencsénig kísértette jobbágyaival, és a pénzzel mindig mértéktartóan bánó, fukarkodó Bethlen Miklóstól a legnagyobb dicséretet kapta: „Ennél szebb, magunknak, lovunknak nyugodalmasb és kevesebb költségű utazásom nem volt sohult és soha.”¹⁴¹ A Thököly-udvart azonban a „vendégség, részegség, muzsika, tánc, vadászat”, a sok multság miatt, amiben Thököly István egész Magyarországon mindenkin túltett, Bethlen inkább elmarasztalta. Magáról a főúrról a következőket írta: „minden istenadta nap részeg volt”, sőt kétszer is napjában. Mentségére azt írta, hogy igen gazdag úr, „pompás, splendidus és liberális építő ember”.¹⁴²

Thököly István lovászmestere, Gyarmathy Jakab a késmárki várhoz tartozó utcában lakott egy házban, amelynek esztendőnként hét felföldi forint volt az adója, amit szolgálataiért fejében Thököly István elengedett.¹⁴³

¹³⁴ TT 1896, 291-292.

¹³⁵ MNL OL E 189. 1. t. 685. 1665. július 14.

¹³⁶ TT 1896, 277.

¹³⁷ Liptóújvár: Liptó vármegyében az Illásházyak birtoka volt. Várát a 15. században építették. (Ma: Liptovský Hrádok, SK).

¹³⁸ TT 1896, 352.

¹³⁹ TT 1896, 313.

¹⁴⁰ TT 1896, 253.

¹⁴¹ BETHLEN 1955, 1666. év. „Menék feljebb jó bízott úr gróf Tököli Istvánhoz Késmárkra, ki is nemcsak jó szívvel tartja, láta, vendégle mind ott, mind Rosenbergen, hanem szálokon maga jobbágyival ajándékon lekülde Trencsínig. Ennél szebb, magunknak, lovunknak nyugodalmasb és kevesebb költségű utazásom nem volt sohult és soha.” 345.

¹⁴² BETHLEN 1955, 1666. év, 345.

¹⁴³ MNL OL E 250 42. nr. 39.

II. A WESSELÉNYI-ÖSSZEESKÜVÉS KONFISKÁLTJAI, THÖKÖLY ISTVÁN BIRTOKVESZTÉSEI

II/1. Az 1670-es évek konfiskált nemesei

A Wesselényi-összeesküvés politikailag és katonailag aktív tagjainak birtokait elkobozták, konfiskálták. A Partium és Erdély területére érkező menekültek tehát kivétel nélkül felvidéki, felső-magyarországi birtokokkal rendelkező nemesek voltak. Zrínyi Péter elfogatása után a keleti vármegyék vezetőjének, Bocskai Istvánnak a következőt írta levelében: „az én életem, javam örökre oda van.”¹⁴⁴ Intette az összeesküvésben részt vevőket, hogy vegyék például sorsát, mert a keleti vármegyék nemesei számára most még adódott egy kis haladék; figyelmeztette a nemeseket, hogy meneküljenek, amíg tudnak, mert nem kapnak kegyelmet. „Ő felsége a szent sakramentomra esküdt meg, egyetlenegy árulójának sem ad gratiát.”¹⁴⁵ Az addig hadakat gyűjtő nemesek megijedtek Zrínyi Péter elfogatásának hírértől.¹⁴⁶

A nemesek tanácskozássra ültek össze Tállyán 1670. május 1-jén. Többen még a gyűlés vége előtt úgy döntöttek, hogy elállnak Rákóczi I. Ferenc mellől, és ezáltal megkapják a kegyelmet.¹⁴⁷ Barkóczi István azzal vigasztalta az egybegyűlteket, hogy elegendő lesz katolikussá lenni, és kegyelmet nyernek.¹⁴⁸ Sokan egyenesen a királyhoz küldettek kegyelemért, köztük a másik nagy vezető, Szuhay Mátyás és Szepesi Pál¹⁴⁹ is.¹⁵⁰

Kende Gábor, az egykori Rákóczi II. György familiáris vonakodott elmenni a gyűlésre: „el is kell már mennem, mert én is ebben az hazában lakván, itt van az mi kevesem van, továbbról is kell gondolkodnom.”¹⁵¹ Igaz már több reménysége volt Erdélyhez, mint Felső-Magyarországhoz.¹⁵² Ezért egyre inkább készült menekíteni családját, és magát is Huszt felé; ezért levelezett a mindig is Erdélyhez húzó nemesúr az egykor szintén Rákóczi familiárisal, Teleki Mihállyal.

¹⁴⁴ DARÓCZY 1896, 567-576. Zrínyi Péter levele Bocskai Istvánhoz. Bécs, 1670. április 17. 568.

¹⁴⁵ SZÁDECZKY 1885, 1670. április 3. 427.

¹⁴⁶ TML/5, 1670. május 11. Gyulaffy László Teleki Mihálynak. 215.

¹⁴⁷ DARÓCZY 1896, Kende Gábor levele Teleki Mihályhoz. 571.

¹⁴⁸ DARÓCZY 1896, Kende Gábor levele Teleki Mihályhoz. 573.

¹⁴⁹ Szepesi Pál: Borsod vármegye alispánja, Wesselényi Ferenc familiárisa, a murányi gyűlés tagja, bujdosóként 1670-ben Debrecenbe költözött családjával, a bujdosók deputatus tagja, 1681-ben jelen volt Thököly hadi tanácsán, Thököly fejedelemsége alatt Thököly tanácsnoka, az 1683-as kassai országgyűlésen Thököly állandó követe, Dunántúli teljhatalmú biztosa, 1685-ben Ónod alkapitányaként halt meg.

¹⁵⁰ DARÓCZY 1896, 573. EME Teleki 5 192.

¹⁵¹ TML/5, 179. Kende Gábor levele Teleki Mihályhoz, 1670. április 24.

¹⁵² TML/5, 192. Kende Gábor Teleki Mihályhoz.

A protestáns nemesek hibájának róttá fel a fejedelemasszony, Bormenissza Anna, hogy a felkelők a katolikusokkal álltak össze, különösképpen a Rákóczi-házzal, akik pedig üldözték is a protestánsokat, és most csodálkoznak, hogy a Rákóczi-ház ellenük fordult.¹⁵³

Az idő előrehaladtával egyre többen vettek élő bizonyítást Zrínyi Péterről. Bocskai István, Zemplén vármegye főispánja májusban Ispán Ferenc előtt már feleségével együtt siratta sorsát.¹⁵⁴ Nagy elkeseredettség uralkodott az összeesküvő-felkelő nemesség körében, egyetlen kiútnak Erdély látszott.¹⁵⁵ Bocskai István június 9-én parasztruhában szökött Erdélybe, Husztra.¹⁵⁶ Chernel Pál is bejelentette igényét a huszti szállásra, és élelmek, ládák indultak meg a huszti vár felé.¹⁵⁷ Chernel Pál és Kende Gábor május 29-én érkeztek meg Husztra.¹⁵⁸ Példájukat tucatnyian követték. Június végén már 85 menekült főúr volt Huszton.¹⁵⁹ Az erdélyi fejedelem a huszti szálláskérőkkel kapcsolatosan kikötötte, hogy az „oda ki valók közül”, akinek van máramarosi porciója, azt elismerik erdélyinek.¹⁶⁰ Akik tehették, feleségüket is Máramarosba vitték.¹⁶¹ A szálláskérőket a külső várban helyezték el.¹⁶²

Az összeesküvésben politikailag érintett vármegyei nemesi felkelők, a német csapatok közeledésének hírére, nehéz szívvel vettek búcsút jószágaiktól és családtagjaiktól. Különösen fájó volt a családot hátrahagyni, hiszen mint Ispán Ferenc írta: „ha magam elbujdosom, őket el nem vihetem magammal, s ha pedig elhagyom, tudom én miattam megsanyargatják őket.”¹⁶³

Természetesen, hátramaradtak az összeesküvők egykori szolgálattevői is. Akik nem tartoztak a menekülők kíséretéhez, azok a birtokon, városokban, helyben maradtak. Az új uralomhoz igyekeztek alkalmazkodni, de a régi megállapodásokat és kiváltságokat kérték a királytól. Így tett Thököly István egykori lovászmestere is, Gyarmathy Jakab, aki – miként fentebb említettem – Késmárk városában, a várhoz tartozó utcában lakott, és szolgálataért cserébe adómentességet élvezett; ezt az adómentességét kérte az új helyzetben a királytól is.¹⁶⁴

Sokan nőrokonait hátrahagyva menekültek, sorsukról hetekig nem tudtak. A Felvidéken a nőket sem kímélték. Elfogták Keczer Menyhértnét, akinek férje Erdélybe

¹⁵³ TML/5, 225. Bormenissza Anna Teleki Mihálynak 1670. május 15.

¹⁵⁴ TML/5, 235. Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz 1670. május 16.

¹⁵⁵ TML/5, 235. Ispán Ferenc Teleki Mihálynak 1670. május 16.

¹⁵⁶ PAULER 1876, 82.

¹⁵⁷ TML/5, 198. Chernel Pál Teleki Mihályhoz 1670. május 4.

¹⁵⁸ TML/5, 256. Chernel Pál Teleki Mihálynak 1670. május 30.

¹⁵⁹ KONCZ 1888, 253.

¹⁶⁰ TML/5, 223. Apafi Mihály levele Teleki Mihálynak.

¹⁶¹ TML/5, 216. Gyulaffy László Teleki Mihálynak. 1670. május 11.

¹⁶² TML/5, 223. Apafi Mihály Teleki Mihálynak. 1670. május 15.

¹⁶³ TML/5, 208. Ispán Ferenc Teleki Mihálynak 1670. május 8.

¹⁶⁴ MNL OL E 250. fasc. 42. n. 39.

menekült.¹⁶⁵ Büntelen szenvedett rabságot többeknek felesége, és rabságuk miatt Rákóczi Györgyné fejedelemasszonyt okolták.¹⁶⁶ A házaspár közötti vagyoni eloszlásra sem voltak tekintettel: Melczer Lajosné javait is lefoglalták férje, Melczer Lajos vagyonának elkobzásakor.¹⁶⁷

Bocskai István feleségét Báthory Zsófia katonái fogták el.¹⁶⁸ Rákóczi Ferentől való félelmében kérte magát Huszthoz Bige György is, akit Rákóczi Ferenc megfenyegetett.¹⁶⁹ Rákóczi megbékélése nyomán vagy inkább áráként a kisebb vezetők keveredtek bajba. A Rákóczi-ház katonái igyekeztek a rebelleket elfogni, s katonai úton bizonyosságot tenni hűségükről. Készek voltak a Rákóczi-birtokokon rendet tenni. A nagyúr katonái Patakon a házukból kiforgatták a gyanús lakosokat, szőlőjüket lefoglalták Rákóczi Ferenc számára.¹⁷⁰

II./2. A Szepesi Kamara szerepe a konfiskálásokban

A Szepesi Kamara az anyagiak tekintetében törekedett minél több hasznot húzni az összeesküvés érintettjeitől.

Az elfogottak családtagjaitól váltságdíjakat vártak, másoknak zárolták a vagyonát, jószágait elfoglalták. Elfogták Chernel Györgyöt, Dobay Andrást, Sárossy Sebestyént,¹⁷¹ valamint Czeglédit.¹⁷² A gyanúsítottokról és rebellekről több lista is készült.¹⁷³ 1671 márciusában idézték be Dobay Gábort, Bónis Ferencet, Soós Györgyöt, Keczer Andrást, Fügedi Nagy Andrást és Székely Andrást.

A vallatási kérdéseket Rákóczi Ferenc védelmében tették fel. Miközben mentették Rákóczi Ferencet, aki a kérdések értelmében nem is akart fegyvert fogni, addig a vármegyei, különösen a Zemplén vármegyei nemeseket emelték ki, mint rebelleket. A gyanúsítottak közt volt Szuhay Mátyás, Ispán Ferenc, Farkas Fábián,¹⁷⁴ Szepesi Pál, Bónis Ferenc.¹⁷⁵

Rákóczi Ferenc esetéhez hasonlóan, a Kamara bírságot szabott ki több büntetett vagy elfogott személyre, így Ubrizy Pálra, Dobay Gáborra, Kazinczy Péterre, Melczer Lajosra és

¹⁶⁵ PAULER 1876, 94.

¹⁶⁶ KONCZ 1888, 254.

¹⁶⁷ MNL OL E 250. fasc. 42. n. 68.

¹⁶⁸ PAULER 1876, 83.

¹⁶⁹ TML/5, 209. Kende Gábor Teleki Mihálynak 1670. május 9.

¹⁷⁰ MNL OL E 250. fasc. 42. n. 32.

¹⁷¹ PAULER 1876, 94.

¹⁷² TML/5, 361. Rottal János Teleki Mihálynak. 1670. október 2.

¹⁷³ MNL OL E 250

¹⁷⁴ tokaji főhadnagy, Wesselényi Ferenc familiárisa, a murányi gyűlés egyik tagja volt, 1676-ban a bujdosók követe Isztambulban, 1677-ben a varsói szerződés aláírója, 1681-ben jelen van Thököly generális gyűlésén, de Thököly fejedelemsége alatt Erdélyben marad, 1686-ban Thököly mellett

¹⁷⁵ MNL OL E 250 Fasc. 41. n. 38.

Hedry Benedekre.¹⁷⁶ Hedry Benedek, aki Thököly István erdélyi jószágainak prefektusa volt, már mint Rákóczi szervitor kapott ilyen jellegű kegyelmet,¹⁷⁷ tehát gyorsan tudott váltani; lojalitása nem volt erős a Thököly-családhoz, eszmeileg és politikailag sem keveredett bele a bujdosók mozgalmába. Melczer Lajos szintén Rákóczi szervitorként került felsorolásra; amikor javai mellett feleségének birtokát is lefoglalták, nem véletlen, hogy annak visszabocsátását I. Rákóczi Ferenc is kérte a Kamarától.¹⁷⁸

Akadtt olyan eset is, hogy a fiscus által lefoglalandó jószágokat a helybeliek igyekeztek védeni és megakadályozni a foglalást. Így történt Thököly István halála után egyik birtokán, ahol a falubeliek fenyegették meg az erdőre kirendelt őrzőket, hogy megfogják és megölik őket, és a falusiak seregestől mentek rá az erdőre.¹⁷⁹ Ezen a példán is érződik, hogy a földesúr és a birtokán élők mennyire képesek voltak összefogni és összetartani ezekben a nehéz időkben.

A Szepesi Kamaránál a lefoglalt birtoktest pontos tulajdonviszonyairól is kimutatást készítettek. Így történt a Rákócziaktól elfoglalt Ecsed esetében is, ahol a falu Ispán Ferenc kezén volt, de részbirtokos volt Kende Gábor és Gyulaffy László is.¹⁸⁰

Készültek listák azokról is, akik a bíróság előtt nem jelentek meg, és akiket az elítélt. Összesen 64 név szerepel ezen a listán, köztük a legnevesebbek: Wesselényi Pál, Lónyay Anna, Kende Gábor, Gyulaffy László, Bocskai István, Petróczy István, Szuhay Mátyás, Szepesi Pál, Keczer Menyhért, Farkas Fábián, Nemessányi Bálint¹⁸¹ és Radics András.¹⁸² Akadnak köztük már akkor is Thököly familiárisok, mint Nemessányi, rokonok, mint Petróczy és politikai vezetők, akik majd később kerülnek kapcsolatba Thökölyvel, mint Szepesi.

A konfiskálások következtében a tulajdonviszonyokban történt változások miatt olyan panaszok is érkeztek a Szepesi Kamarához, hogy a pénzen vásárolt jószágokat is lefoglalta a Kamara. Ilyen eset volt a rimaszombatiak levele a Szepesi Kamarához.¹⁸³ A hivatal túlkapásairól a panaszokat a Magyar Kamarához küldték az érintettek.¹⁸⁴

¹⁷⁶ MNL OL E 250 fasc. 42. n. 90.

¹⁷⁷ MNL OL E 250 fasc. 42. n. 90.

¹⁷⁸ MNL OL E 250. fasc. 42. n. 68.

¹⁷⁹ MNL OL E 250 fasc. 41. n. 43. 1671. március 9. Kassa

¹⁸⁰ MNL OL E 250 fasc. 41. n. 98.

¹⁸¹ Nemessányi Bálint: Witnyédi István „csatlósa”, majd Thököly István familiárisa, Thököly Imre familiárisa, 1670-ben Likava védője, 1672-ben a bujdosók portai követe, Thököly fejedelemsége alatt diplomata, Lengyelországi kiküldetésben, 1685-től Zrínyi Ilona mellett Munkácson volt, 1694-ig szolgálta Thököly Imrét.

¹⁸² MNL OL E 250 fasc. 41. n. 116.

¹⁸³ MNL OL E 250. fasc. 41. n. 121.

¹⁸⁴ MNL OL E 250 fasc. 42. n. 32.

1671. június 26-án a következő nemeseknek zárolták a birtokait: Soós Györgynek, Melczer Lajosnak, Fay Istvánnak, Gyulaffy Lászlónak, Kende Gábornak, Bocskai Istvánnak, Katay Ferencnek.¹⁸⁵

Az 1671. július 27-i elítéltek 78 fős listáján olyanok is szerepeltek, akik idő közben elhunytak, mint Vitnyédi István vagy Thököly II. István.¹⁸⁶ Továbbá voltak köztük felsorolva olyanok is, akiket már elfogtak, mint Chernel György,¹⁸⁷ és olyanok is, akik már Erdélybe menekültek, mint Szuhay vagy Petróczy.

Az 1673-as évben az elkobzott birtokokból származó bevételekről is készített kimutatást a Magyar Kamara. Ebben az évben a konfiskált Rákóczi, Nádasdy, Wesselényi, Balassa és Thököly birtokok mellett a Petróczy és Sárkány birtokokból is képződött jutalék.¹⁸⁸ Bár az elkobzott birtokok egy része tulajdonost váltott, így a Thököly birtokok egy része Esterházy Pál kezére került,¹⁸⁹ a Nádasdy birtokok egy része Draskovich Miklóshoz, a birtokbevételek mellett a zárolt vagy lefoglalt jószág taxájából is komoly összegeket remélhetett a Kamara. Így 1673-ban összesen több, mint 69 ezer rénes (rajnai) forint értékben könyvelhetett el a Kamara bevételt.¹⁹⁰

1673-ban a Szepesi Kamara készített leltárat az egyéb lefoglalt javakról is, mint cafragokról, drágaköves boglárokról,¹⁹¹ drága ruhákról, amelyek mellé az értékét is feltüntették. Ilyen inventárium készült körtvélyesi Rákóczi Ferenc, a Klobusiczky család, Keczer Menyhért, Bocskai javairól,¹⁹² de még bizonyos eperjesi ládák tartalmáról is, összesen 1891 forint értékben.¹⁹³ Ezt követően az ezüst értékeket vették számba, mint ezüst szelencék,¹⁹⁴ ékszerek, arany és ezüstszállal készült asztalterítők és asztalra valók,¹⁹⁵ összesen 4604 forint értékben.¹⁹⁶ Külön vették inventáriumba Szuhay Mátyás, Fügedi Nagy András, Bocskai István és Bónis Ferenc javait 1296 forint értékben.¹⁹⁷ Értékbecslés készült Bocskai István elkobzott vagyonáról is, a parnói, baczkói, szerdahelyi kastély, a polyánkai kúria, illetve kisebb ungvári és sárosi

¹⁸⁵ MNL OL E 250 fasc. 41. n. 125.

¹⁸⁶ MNL OL E 250 fasc. 42. n. 19.

¹⁸⁷ PAULER 1876, 94.

¹⁸⁸ MNL OL E 700 I. 9/d. 8. cs.

¹⁸⁹ MNL OL E 700 I 9/d. 8.cs.

¹⁹⁰ MNL OL E 700 I 9/d. 8. cs.

¹⁹¹ MNL OL E 265. 1. k. 1673. március 27.

¹⁹² MNL OL E 265. 1. k. 263. 1673. április 24.

¹⁹³ MNL OL E 265. 1. k. 279.

¹⁹⁴ MNL OL E 265. 1. k. 282.

¹⁹⁵ MNL OL E 265. 1. k. 290.

¹⁹⁶ MNL OL E 265. 1. k. 293.

¹⁹⁷ MNL OL E 265. 1. k. 299.

allódiumok után összesen 100.000 forint értékben, s ez mellé nem készült felmérés a tolcsvai, mádi és pataki vagyronról, amit feleségével együtt bírt.¹⁹⁸

A Szepesi Kamara végezte Thököly István és Balassi Imre birtokainak konfiskálása utáni értékelést, mindkettejük esetében a rimaszombati és a gyöngyösi inventáriumok elkészítését későbbre halasztva.¹⁹⁹ De mellettük feljegyzések készültek Bónis Ferenc szőlőről, Banczy Márton elkobzott birtokáról, Chernel György ruszkai kúriájáról²⁰⁰ és Chernel Pál tarnóci²⁰¹ kúriájáról is.

Részletes értékelés készült Szepesi Pál vagyonáról is: Tarcalon háza, Tokajban szőlője, Erdőbényén, Ondán, Gesztelyen²⁰² és Miskolcon kúriája volt, és Diósgyőr egy részét is bírta.²⁰³ Hasonlóan részletezték Szuhay Mátyás birtokait is, akinek szintén Tarcalon háza, Halmajon²⁰⁴ kúriája volt, illetve Alsó-és Felső-Szuhan²⁰⁵ is volt érdekeltsége. A továbbiakban készült leltár Ispán Ferenc és Gyulaffy László javairól; az utóbbi tarcali házzal bírt. Keczer Menyhértnek szintén volt érdekeltsége Tarcalon, Monokon és Tállya környékén szőlei, Tállyán házzal is bírt.²⁰⁶ Farkas Fábián, Fay László, Dobay András javairól, a murányi Wesselényi és Széchy vagyonáról szintén készült felmérés, illetve 1673 augusztusában Thököly Zsigmondnak ládáiban lefoglalt javait is felsorolták.²⁰⁷

1673. december 4-én készítették el Kassán az 1672–1673. években a lázadóktól elfoglalt javak listáját név, helység és ingatlan megnevezésével, összesen 14 vármegyéből 151 helységet megjelölve, akad köztük egy-két Thököly familiáris.²⁰⁸

¹⁹⁸ MNL OL E 265. 1. k. 305.

¹⁹⁹ MNL OL E 265. 1. k. 304.

²⁰⁰ Ruszka, Göncruszka: Abaúj vármegyei község, ma Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében. (FÉNYES 1851., II. 305.)

²⁰¹ Tarnóc, Ipolytarnóc: község Nógrád vármegyében. (FÉNYES 1851., II.182–183.)

²⁰² Erdőbénye, Ond, Gesztely: Zemplén vármegyei falvak, mind szőlőbirtokok. (FÉNYES 1851. I. 306., II. 162., I. 46.)

²⁰³ MNL OL E 265. 1. k. 314.

²⁰⁴ Halmaj: falu Abaúj vármegyében (FÉNYES 1851. I., 83.)

²⁰⁵ Szuha nevű falvak találhatók Sáros, Gömör, Heves, Zemplén és még más megyékben is. Alsó- és Felső-Szuha együtt Gömör vármegyében található, de a birtokos szőlőérdekeltsége miatt a birtokot inkább Zemplén vármegyében tartom helyénvalónak: Alsó- és Felsőszuha. (FÉNYES 1851., II. 164–165.) Ma Alsószuha létezik Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Putnoki járásban.

²⁰⁶ MNL OL E 265. 1. k. 320.

²⁰⁷ MNL OL E 265. 1. k. 343.

²⁰⁸ MNL OL U et C 26:20

Ebben a listában Thököly Zsigmond savnyiki kastélya Horváth Márton keresztúri²⁰⁹ kúriája, és Máriássy Imre markusfalvai²¹⁰ kastélya után a Sáros vármegyei helységek felsorolása következik. Sáros vármegyéből 8 lázadó birtokát konfiskálták; név szerint Dobay Gábor dobói, Szalay Pál nagysárosi, Bertóthy Ádám bertóthi kúriáját, Bertóthy János kastélyát, Thököly Zsigmond somosi, Vér Ferenc abosi, Faigel Péter²¹¹ roskoványi kúriáját és Pécsy Gáspártól Pécsújfalut.²¹²

Abaúj vármegyében 14 főtől konfiskáltak, köztük a legnevesebbek Szuhay Mátyás deteki allódioma, Orlay Miklós nagyidai birtoka, Fay István kúriája, Fráter György kisbodolói, Szuhay Gáspár kéresi kúriája, és körtvélyesi Rákóczi Ferenc felsővadászi tulajdona.²¹³ Zemplén vármegyében 57 helységet konfiskáltak, mint Klobusiczky Pál szomotori kúriáját, Farkas László bolyi kúriáját, Thököly Zsigmond monoki kastélyát, körtvélyesi Rákóczi Ferenc körtvélyesi kúriáját, s mellette házakat, többektől, mint Kubinyi Lászlótól, Baxa Istvántól vagy például Szuhay Gáspár tarcali házat.²¹⁴

Ung vármegyében 7 lázadótól konfiskáltak, köztük volt Baxa István ungvári háza, Serédy Benedek szerednyei háza, Görgey Pál kaposi kúriája, Daróczy István és Dobay Gábor kúriája.²¹⁵

Bereg vármegyében 10 főtől vették el tulajdonukat, az Ilosvay család több tagjától is, kúriát Miskolci Istvántól, Horváth Jánostól, és Gyöngyössi Jánostól.²¹⁶

Ugocsa vármegyében egyedül Perényi Ferenc tulajdonait konfiskálták, Kishont vármegyében csak Orlay Miklósnak volt tulajdona.

Szabolcs vármegyében 15, Torna, Pest és Nógrád vármegyében 2–2 helységet, Gömör vármegyében 5 - Orlay Miklós, Chernel György, Farkas Ferenc, Úri István, Fay István –, Borsod vármegyében 9 lázadó tulajdonát konfiskálták, például Fay István és Szuhay Mátyás szendrői házat.²¹⁷

²⁰⁹ Keresztúr: rengeteg ilyen nevű település van szerte az országban. A leginkább kézenfekvő Bodrogkeresztúr vagy Sajókeresztúr, mindkét település Borsod vármegyében található, az utóbbi birtokosai nagyrészt a Szirmayak voltak. (Fényes 1851. I., 206–210.) A 16. századi dikajegyzékekben 3 Keresztúr is szerepelt a megyében, az egyik a ládi pálosok, a másik Bebek Ferenc, a harmadik Balassa Zsigmond birtoka 1549-ben. (MAKSAY Ferenc: *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. I–II.* Budapest, Akadémiai, 1990., I. 263. (A továbbiakban: MAKSAY 1990.)

²¹⁰ Márkusfalva: község Szepes vármegyében, a Máriássyak ősi birtoka (FÉNYES 1851. II. 69.)

²¹¹ Faigel Péter: Witnyédi István iródeákja, 1677-ben csatlakozik Thökölyhez, a varsói szerződés egyik aláírója, a bujdosógyűlésen pecséttartó, Thököly fejedelemsége alatt Kassa állandó kapitánya

²¹² MNL OL U et C 26:20

²¹³ MNL OL U et C 26:20

²¹⁴ MNL OL U et C 26:20

²¹⁵ MNL OL U et C 26:20

²¹⁶ MNL OL U et C 26:20

²¹⁷ MNL OL U et C 26:20

Az 1672–1673-as konfiskálás adataiban is egyértelmű, hogy a konfiskált helységek több mint egyharmada Zemplén vármegyei tulajdon volt, közülük is kiemelkedtek a Tokaj-Hegyalja szőlőbirtokai. Az összeesküvők nagy része valóban Zemplén vármegyei birtokos volt.

II/3. A felvidéki Thököly-birtokok konfiskálása az 1670-es években

A felvidéki szolgálattelvők közül kiemelkedett Bergh Tóbiás, Thököly II. István udvarmestere, aki sűrűn kapott feladatokat urától.²¹⁸ Thököly István halála után elsőként hagyta el a familiárisok körét, az ostromlott Árva várából átszökött Heister táborába.²¹⁹ Őt követte Trombitás Pál, aki megtagadta a hűséget a Thököly-családnak, és az Árva várat védő Keczer Ambrus a familiárisok elpártolása okán adta fel a várat. Thököly István mellett Árva várában Keczer Ambrus tartotta az őrséget, Thököly Imre és Likava várának védelme Nemessányi Bálint feladata volt.²²⁰ Thököly Imre távozása után Nemessányi Bálint a várban maradt ötven katonával, így ő nem alkotta a menekítők körét, csupán védte a várat az ifjú távozása után. Az 1670. december 20-án kezdődő ostromot követően, december 21-én Nemessányi Bálint éjjel Beczkóval és Missurával kiszökött a várból. Absolon Dániel²²¹ feladata maradt Likava átadása.²²²

Az ostromlott Árva és Likava várában együttesen talált ezüst- és aranyemű, pénzek, ékszerek, gyöngyök, valamint szőnyegek, lovak, drága szövetek és egyéb értékek teljes összértéke három millió forintra rúgott.²²³ A Wesselényi-összeesküvésben való részvételéért konfiskálták 1671. január 4-én a Heves vármegyei Gyöngyöst és a Gömör vármegyei Rimaszombatot, továbbá az Abaúj vármegyei Enyickét, annak minden tartozékaival és a hozzá tartozó birtokot, amit 20.000 forintra becsültek,²²⁴ és a Szepes vármegyei Késmárk várat és uradalmat, amit 136.325 forintra becsültek.²²⁵ Ebbe beletartozott maga a vár, a házak után járó és egyéb cenzus, a birtokhoz tartozó munkával szolgáló személyek és gazdák, allódiások gyümölcsössel, malmok, elzárt vízlétesítmények, halastavak, vámok, kocsmák és a birtokhoz

²¹⁸ TT 1896, 206.

²¹⁹ ZÁVODSZKY 1912, 625.

²²⁰ ZÁVODSZKY 1912, 626.

²²¹ Absolon Dániel: Thököly István familiárisa, majd annak halála után Thököly Imre familiárisa, diplomata, 1677-ben a varsói szerződés egyik aláírója, Thököly fejedelemsége alatt kancellár, secretarius, a lengyel országgyűlésen Thököly követe

²²² ZÁVODSZKY 1912, 629.

²²³ PAULER 1876, 189.

²²⁴ MNL OL E 706. 6. „*Castellum Eniczke cum pertinentiis et possessionibus suis.*”

²²⁵ MNL OL E 706. Extractuális deductio Szepes 1. „*Arc Késmárk cum universis suis pertinentiis et pagis eo spectantibus.*”

tartozó állatok értéke.²²⁶ 1671 márciusában a Zemplén vármegyei Bodrogkeresztúr is hasonló sorsra jutott.²²⁷

A Thököly-örökösök perét 1671 áprilisában vette elő a pozsonyi törvényszék. Thököly Imre, Éva és Mária helyett Hérics Tamás – az Eszterházy család főfiskálisa – jelent meg Túróc vármegyéből, és gyámot kért az árvákhoz. A *Juditium Delegatum* Eszterházy Ferencre, a legidősebb Thököly-lány, Thököly Kata férjére bízta az árvákat, mint gyámra, és így Eszterházy Ferenc ügyvédje és Thököly Kata képviselője, Raymannus Mihály vette kezébe az árvák védelmét.²²⁸

1671. június 18-án vették fel újra a Thököly-örökösök perét. Ekkor Eszterházy Ferenc képviselője Hérics Tamás volt, aki az árvák nevében a királyi kegyelemre hivatkozott, illetve azt hangoztatta, hogy az örökösöket átszármazás, *condescensio* útján nem lehet perelni, mert Thököly István meghalt, aki még nem volt *perbe fogva*.²²⁹ 1671. július 16-án a pozsonyi törvényszék előtt Thököly István bűnösnek találtatott a vádpontokban, amelyeket örökösei hallgatag beismertek.²³⁰

Thököly Miklós birtoka sem mentesült a konfiskálás alól; 1673. augusztus 7-én a savnyiki kastélyt annak minden tartozékával együtt elkobozták, amit 78.260 forintra értékelték.²³¹

A kincstár számára lefoglalt Thököly-birtokok a következők voltak: a Liptó vármegyei Likava vára, Jakovicz allódium, Liszko (Liszkofalva) Rosemberg (Rosenberg, Rozsombek, Rózsahegy) város, Német-Lipcese (Németlipcese), Ternovecz (Tarnóc város), Liptóvár (Szielnica/Sielnica, Szelniva város), Ludrova (Rudelfalva), Biely Potok (Fejérpatak, Fehérpatak), Czernova (Csernova), Ulkonecz, Beata Virgo (Boldogasszony, Szentmária), Renneta Luczna (Lucski?), Gombás, Likauka (Likavka, Likava), Szt. Martinus (Szentmárton).²³² Továbbá az egykori Thurzó-birtokok is a kincstár kezébe kerültek: a Trencsén megyei Lietava vára, Zolna város (Zsolna városa), Sztrecin (Sztrecsen),²³³ Zavodie (Zavada),²³⁴ Kraszno (Kraszna),²³⁵ a Thurzók fő fészke, az Árva vármegyei Árva vára, a Trencsén megyei Illava vára és városa, Bella mezőváros, Praeta, a Zemplén megyei Leszkocz (Leszkóc,

²²⁶ MNL OL E 265. 1. k. 302.

²²⁷ MNL OL E 706. 1. cs. b. Liber bonorum fiscalium.

²²⁸ PAULER 1876, 317.

²²⁹ PAULER 1876, 370.

²³⁰ PAULER 1876, 371.

²³¹ MNL OL E 706. „*Schavnik Castrum S. cum omnibus pertinentis et possessionibus suis.*”

²³² A Liptó vármegyei birtokokat, településeket FÉNYES 1851. és MAKSAY 1990. I. munkája alapján azonosítottam, a zárójelben a mai neve olvasható.) MAKSAY 1990., I. 456–459.

²³³ FÉNYES 1851. II., 162.

²³⁴ FÉNYES 1851., 322.

²³⁵ FÉNYES 1851. II., 274.

Mogyorósfalu),²³⁶ a Trencsén megyei Illavka, Podvaza (Podvász),²³⁷ Felső Klobusicz (Felső-Klobusic), Kamenicza (Kamenicsán),²³⁸ és a Liptó megyei Vaska (Vasec).²³⁹ 1671-ben a Thököly-várak kapitulálása után a Magyar Kamara csak az árvai birtok értékét két külön összegben adta meg: 206.989 és 172. 491 forint.²⁴⁰ Az 1686-os kamarai kimutatás szerint Rimaszombat és Gyöngyös együttesen 7440 rénes (rajnai) forintot tett ki.²⁴¹

Az 1671. november 6-i ítélet szerint Thököly Imre megfosztott az apai örökségtől: a Szepes megyei Késmárktól, Sztyavnyik (Savnik/Savnyik/Schavnik) várától, Szikától (?), a Liptó megyei Rózsahegy-től (Rusonberg), a Trencsén megyei Lietavától és Zsolnától, az Árvai uradalomból az őt illető résztől, a Gömör megyei Rimaszombat felétől, Gyöngyösből az őt illető résztől, hegyaljai szőlőktől és a keresztúri (bodrogeresztúri) háztól. Az Abaúj vármegyében lévő Enyickei és a gömöri Murányi uradalomból négy falut is elkoboztak, ezt a Wesselényit illető blasovai jószágért kapta cserébe Thököly István Széchy Máriától.²⁴²

1671-ben tehát Thököly Imre kezén maradtak az erdélyi birtokok: a Máramaros vármegyei Huszt, a Közép-Szolnok megyei Szilágy-Cseh (Szilágycseh), Erdélyben a Hunyad vármegyei hunyadi és illyei, a Fehér vármegyei krakkai (boroskrakkói) és csucsi (maroscsucsi) jószág, Gyulafehérvárott és Tordán egy-egy ház, valamint Küküllő várának egy része.²⁴³

II/4. „mit magam nem cselekedhetem szolgálaim által continuálom” – Thököly István birtokszerzései és vesztései

1670-ben Bethlen Drusianna (Druziána) halála után Bethlen Jánosné említette a huszti dolgot Radnóton, Bornemissza Anna fejedelemszöveg előtt. Haller János felesége is jelen volt a megbeszélésen, így pontos képet adhatott Bánffy Dénesnek Haller János az esetről.²⁴⁴ Bethlen Jánosné a fejedelemszöveg előtt 40 ezer forintra becsülte a huszti uradalom jövedelmét, és ez az összeg kellően csábító volt ahhoz, hogy a fejedelmi udvar elgondolkodjon a jószág kisajátításán.

Huszt területileg Máramaros vármegyéhez tartozott, amely vármegyének Thököly Imre

²³⁶ FÉNYES 1851. II., 24.

²³⁷ FÉNYES 1851., II., 244.

²³⁸ FÉNYES 1851., I., 171.

²³⁹ FÉNYES 1851. II., 280.; A teljes anyag: MNL OL U et C 33:17

²⁴⁰ MNL OL E 700 I 9/d. 8. cs.

²⁴¹ MNL OL E 700 I 9/d. 8. cs. n. 7.

²⁴² EOL, Bruckner Győző irathagyatékában jegyzet: Blasovai jószág: 1645. IV. Ulászló elveszi Thökölytől a neki inscribált Krakkó mellett levő blasovai jószágot, de a linzi béke (1645) után visszanyeri.

²⁴³ EOL Rad.

²⁴⁴ TML/5, 376. Bánffy Dénes levele Teleki Mihályhoz. 1670. október 15.

örökös főispánja volt. A főispáni széket Thököly II. István járta ki fiának, amikor 1663-ban az akkori főispán fia, Rhédey László meghalt. A Rhédey-családdal való rokonság révén kérte Thököly István fia számára a tisztség adományozását Rhédey Ferenc halála esetén. A méltóság és Huszt vára is a Bethlen-familiára öröklődött, azonban leszármazás jogán és életkorban is az elsőség Zólyomi Miklóst illette, aki kész volt a tisztségért harcba szállni. Thököly István tanácsadója Keczer András és Herdi Benedek volt, akik azt a javaslatot tették, hogy az ügy legjobb megoldása Zólyomi kézre kerítése lenne.²⁴⁵ A török vendégségét élvező Zólyomi megindulása azt az érzetet keltette a fejedelmi udvarban, hogy a török kész akár megindulni Zólyomival Erdély ellen, akinek ráadásul lehettek jogigényei a fejedelmi székre is. Ez a gondolat pedig rettegést váltott ki a székéhez ragaszkodó Apafi Mihályból. Azzal az ürüggyel, hogy Thököly István a huszti uradalomnak a Zólyomira eső részét is magához akarja ragadni, 1667. május 14-én a fejedelem a várat fiskális jószágnak nyilvánította és őrséggel rakatta meg, valamint megkezdte az uradalom területéről az örökösök jövedelmeit is beszedni.²⁴⁶ Hiába tiltakozott a főispán özvegye, Bethlen Drusiána, a vár lefoglalása megtörtént. Thököly István az eljárás miatt „nagy haraggal jött ki” Erdélyből.²⁴⁷

A máramarosi főispánság megszerzése ügyében közbenjáró Teleki Mihály írt a nádor özvegyének, Széchy Máriának, hogy enyhítse meg Thököly István indulatját, aki levélben biztosította Telekit, hogy a gróffal történő közelgő személyes találkozásuk során beszél vele a huszti dologról.²⁴⁸ Bármi is történt a Széchy Máriával zajlott személyes találkozón, eredményes lehetett. Thököly újult erővel írt Telekinek sürgetve fia beiktatását a főispáni tisztségbe,²⁴⁹ és hogy Teleki érdekeltsége is biztosítva legyen az ügy előremozdításában, felvetette a következőket: a fiatalos Thököly Imre nagykorúságáig vállalja el maga Teleki a főispánságot.²⁵⁰ Huszt és Hunyad tekintetében azonban a fejedelmi udvari körökben továbbra is a következőképpen gondolkodtak: „*Tökölyi uram meg ne csökönjék ebben az közönséges jóban, mert ha végben nem megyen, ne gondolkodjék ő kegyelme arról, hogy Husztot soha is bírja, se Hunyadot.*”²⁵¹

A fenetbbi kecsgető ajánlat meghozta eredményét: 1667. november 21-én Rhédey Ferenc főispán temetésével egy füst alatt pompával és alkalomhoz illő tisztességgel végbement

²⁴⁵ KOMÁROMY 1910, 173.

²⁴⁶ KOMÁROMY 1910, 174–176.

²⁴⁷ KOMÁROMY 1910, 178.

²⁴⁸ KONCZ 1895, 504–505.

²⁴⁹ TML/4, 202. Thököly István Teleki Mihálynak, 1667. október 18.

²⁵⁰ KOMÁROMY 1910, 179.

²⁵¹ TML/4, 231. Naláczi István Teleki Mihálynak, Fogaras, 1667. december 1.

Thököly Imre beiktatása.²⁵² Az ifjú Husztról írta meg Teleki Mihálynak főispáni feladatainak átruházását, november 23-i kelettel.²⁵³

1670 októberében Radics András – aki idősebb Petróczi Istvánnak is régi barátja²⁵⁴ – és Csuthi Benedek igyekeztek közbenjárni a Thökölyek nevében a fejedelemtől a huszti uradalom és vár ügyében.²⁵⁵ Bánffy Dénes a Thököly-rész mellett a Zólyomi rész rendes lefoglalását is ajánlotta, igyekezett megszerezni Husztot Teleki Mihálynak,²⁵⁶ miközben az örökösök a rendes úton – nyilván a kivásárlás útján – követelték a huszti vár és uradalom kisajátítását a fejedelemtől, és elutasították ezt az önkényes foglalást, erőszakos utat.²⁵⁷

*„Thököly uramhoz ki akar őnagysága küldeni. Hunyadnak elfoglalását, úgy látom remittálják, miért én bizony sokat koczódtam ő nagyságokkal. Huszti supplicatiókat ő nagysága kezében adtam, arra halaszták az huszti praesidiumnak dolgát, eligazítását Kegyelmed ide való jövetelire, akkor eligazítják. Az huszti dolog soha ennyire nem ment volna, ha gonosz akarótok nem piszkálta volna.”*²⁵⁸

A beszéd a fejedelemasszonnal több, mint két órán át tartott. Bethlen Jánosné és Haller Jánosné is azt mondta: nekik Huszt nem kell, mert azért sok pénzt kellene letenni, hanem inkább Hunyadot választja magának. Bánffyval, ha a Zólyomi sententiája vele lett volna, azonnal mentek volna foglalni. Már Bethlen Drusiána halálakor, 1670. január 19-én ajánlotta Huszt megszerzését a fejedelemasszony számára, mert hogy Huszt magyarországi embernél legyen, azt nem engedik.²⁵⁹

Thököly István a maga oldalára állította a védekezésben Nádasdy III. Ferenc országbíró és a 13 megye nemességét is, 1670 februárjában az országgyűlésen pedig Csuthi Benedek képviselte a nagyurat az ingatlanok ügyében.²⁶⁰ Thököly István küzdelmei birtokaiért és azok védelméért vagy visszaszerzéséért, esetleg új birtokokért folytatott ügyei nem értek véget egészen élete végéig. Ezt jól példázza Thököly II. István 1670. június 9-én keltezett levele az özvegy nádornénak az enyickei és a blasovai jószágai ügyében; elsősorban gyermekei számára próbálta birtokait védeni, biztosítani.²⁶¹

²⁵² KOMÁROMY 1910, 179.

²⁵³ TML/4, 223. Thököly Imre Teleki Mihálynak, Huszt, 1667. november 23.

²⁵⁴ TML/5, 387. Petróczi István Teleki Mihálynak, Huszt, 1670. október 27.

²⁵⁵ TML/5, 363. Thököly Imre Teleki Mihálynak, Árva, 1670. október 6.

²⁵⁶ TML/5, 369. Bánffy Dénes Teleki Mihálynak, 1670. október 13.

²⁵⁷ TML/5, 366. Bánffy Dénes Teleki Mihálynak, Mező-örményes, 1670. október 12.

²⁵⁸ TML/5, 422. Naláczi István Teleki Mihálynak 1670. december

²⁵⁹ TML/5, Teleki Mihály Naláczi Istvánnak 422–423.

²⁶⁰ EOE/15, 101. 1670. február

²⁶¹ E 199 VI/1.t. 22. Thököly István Széchy Máriának, Árva vára, 1670. június 9.

Thököly István kiváló birtokszerző politikája, s vagyonhalmozása egész életén át tartott. Társasági, kapcsolati és baráti köre mégis olyan politikai irányba terelte őt, aminek következtében mindent elvesztett.

III. A BUJDOSÓ NEMESSÉG ÉS A THÖKÖLY IMRE-FÉLE UDVAR ÉS FAMILIARITÁS KEZDETEI

III/1. Thököly Imre kezdeti udvartartása

Ahogy az apai udvartartásnál is látszott, a gyerekek elsősorban Késmárkon tartózkodtak, és csak veszedelem vagy pestis fenyegetettsége okán kerültek Árva várába. Az önálló udvartartás csírái a tíz éves Thököly Imre életében jelennek meg, amikor Eperjesre kerül a kollégiumba. Az udvar helyszínének kialakítását a két Thököly-testvér levelezés útján bonyolította le. Thököly Zsigmond bocsátotta eperjesi házát a fiatalok rendelkezésére, ahol a tanulmányaikba kezdők laktak, Thököly Imre mellett az unokatestvérek, ifjú Petróczy István és Miklós is. Petróczy István akaratóból familiárisa, Radányi György egy boltos helyiséget konyhával és pincével rendezett be Eperjesen a két Petróczy fiú számára.²⁶²

Thököly Imre 1668. január 22-én érkezett meg Eperjesre.²⁶³ Az első tanítási napján bekísérték az iskolába, majd ezt követően egész tanári karát megvendégelte az eperjesi házban. Hasonlóan vendégségbe invitálta magához Teleki Pált.²⁶⁴ Valószínűleg kevésbé számítottak a fiúk Vitnyédi István látogatására, mert az 1668. február 1-jén váratlanul betoppanó látogató készületlenül érte őket. Az ifjú Petróczy Miklós bár felöltözött a fogadáshoz, de nem érezte jól magát. Bátyja, az ifjú Petróczy István nyugtatta Vitnyédit, hogy csupán csömör az oka a rosszul létnek, s nem halálos betegség.²⁶⁵ A szülői felügyelet nélkül „csömörökkel” küzdő fiúkat a köztük legifjabb, Thököly Imre szorgalmazta a jó tanulásra, mert különben, mint Vitnyédi írta: „*Imriskó megkergeti őket*”.²⁶⁶ Vitnyédi eperjesi látogatása is jelzi, hogy Thököly kapcsolatban volt az összeesküvés egyik fő eszmei atyjával, akinek familiárisai is utóbb hozzá kerülnek. De a személyi örökségnél még fontosabb lehetett a Thököly Imrét ért hatások: a Vitnyéditől kapott szellemi-eszmei hagyaték, ami bizonyosan legalább olyan erősen hatott rá, mint az apai birtokok elvesztése.

Tanulmányai 1670 áprilisában megszakadtak a Wesselényi-összeesküvés miatt. Apja, Thököly István Árva várába húzódott és ide hívatta Eperjesről fiát is, aki 1670. május 4-én már Árva várából írta Teleki Mihálynak, hogy „*tanulásomnak nem kicsiny hátramaradásával kellett*

²⁶² MNL OL E 189 1. t. Thököly Zsigmond Petróczy Istvánnak, Somos, 1667. május 16.

²⁶³ TML/4, 261. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1668. január 25.

²⁶⁴ TML/4, 261. január 25. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1668. január 25.

²⁶⁵ MNL OL E 189. 1. t. 777. sz. Vitnyédi István Petróczy Istvánnak, Eperjes, 1668. február 3.

²⁶⁶ MNL OL E 189. 1. t. 777. sz. Vitnyédi István Petróczy Istvánnak, Eperjes, 1668. február 3.

*eljönnöm Eperjesről.*²⁶⁷ Ezt követően sem Thököly István, sem más nem ment a felkelők gyűléseibe, legfeljebb Csuthi Benedek familiáris képviselte a nagyurat.²⁶⁸

III/2. Thököly-familiárisok szerepe Thököly Imre menekítésében

Thököly István 1670. december 3-i halálát²⁶⁹ követően Thököly Imre védelme a bizalmas familiárisok, rokonok, katonai képviselők feladata lett. Likava várából 1670. december 10-ére dátumozva még harciasan írt az ifjú a Thököly-várak alatt ostromhoz készülő Esterházy Pálnak, hogy várát kész „*vérével megfesteni.*”²⁷⁰ Bármit is tervezett a fiatal, tizenhárom éves Thököly Imre, felette döntöttek a megbízottak. Az értékeket mentő ládákat és Thököly Imrét kísérők vitték el. A többiek ott maradtak Árva és Likava várát védeni. Keczer Ambrus Árvában tartott ki a végsőig, Nemessányi Bálint és Absolon Dániel Likava várában. Tehát ők nem képezték Thököly Imre menekítőinek körét. Az Erdélybe menekültek közt említik viszont Keczer Menyhértet, Petrőczy Istvánt és Balassa Imrét.²⁷¹ Petrőczyhez sietett Hidvéghy Mihály is a császári armada közeledésének hírére.²⁷²

Petrőczy István már a decemberi szöktetést megelőzően előkészítette az utat. Álnéven és rangján aluli megjelenéssel²⁷³ érkezett 1670. október 27-én Husztra, és régi barátját, Radics András, valamint Csuthi Benedeket küldte Teleki Mihályhoz szóbeli üzeneteivel. Megérkezése Huszton így is gyanút keltett, mert bár Horváth Istvánnak nevezte magát, az emberek úgy vélték, valójában más ember lehet. Feltűnt a helybelieknek, hogy csak Thököly gróf szolgálai ismerik.²⁷⁴ Tehát az alig egy hónappal későbbi utat Petrőczy István szervezte meg, járta végig és mérte fel Husztig, mielőtt a fiúkkal – saját fiaival, majd Thököly Imrével – útnak indult. Az álruhás szöktetés, ami a Thököly-legendárium részét képezi,²⁷⁵ ebben a megközelítésben nem tűnik alaptalannak, hiszen Petrőczy hasonlóan járt el az út tesztelése során is.

Az ifjú Thököly Imre nyolcad magával indult meg Likava várából. Útját Erdély felé vette, de Késmárk után nem találták nyomát 1670. december 18-án, ezért bizonyos jelekből arra

²⁶⁷ TML/5, 198.

²⁶⁸ TML/5, 205. Wesselényi Pál Teleki Mihálynak, Medgyes, 1670. május 6.

²⁶⁹ DEÁK 1882

²⁷⁰ MNL OL G1 Thököly Imre levele Esterházy Pálnak, Likava vár, 1670. december 10.

²⁷¹ SZERÉMI 1897, 249. 1670. december 10. Bársony György prépost Szepesről Mathény János bárónak.

²⁷² SZERÉMI 1897, 247.

²⁷³ „*rendemmel ellenkező formán kellett csak házamtól eljönnem*” TML/5, 387. Petrőczy István Teleki Mihálynak, 1670. október 27.

²⁷⁴ TML/5. 387. Katona Mihály Teleki Mihálynak, 1670. október 31.

²⁷⁵ „*az ifjú gróf uraságot Lengyel országba asszonyi ruhába felöltöztette és az ő ugyan asszonyi ruhába eltitkolt társait a 12 lengyel városokon által a Lengyel határba vitte...*” NAGY/1876, 658.

következtettek, hogy rokonánál Thököly Zsigmondnál Savnikon (Savnyikon/ Schavnikon) tartózkodott.²⁷⁶ A Felvidéken az érintettek csak december 27-én biztosak abban, hogy Thököly Imrét valóban sikerült Erdélybe szöktetni. Szöktetői fejének a Keczerket jelölte meg Bársony János.²⁷⁷ Ha így volt, akkor Keczer Menyhért kísérte Erdélybe Thököly Imrét, míg Keczer Ambrus Árva várát védte végsőkéig.

Ellentmondóak a források Thököly Imre szökésének részleteiről. Thököly Imre december 13-i levelét már Husztról datálja, és megemlíti, hogy „harmad magammal szaladtam ide.”²⁷⁸ Katona Mihály várkapitány, aki Husztról folyamatosan tudósította Teleki Mihályt, egészen más szám adatot írt. Az este későn, nagyon fáradtan érkező és apja halála miatt szomorú Thököly Imre ötödmagával ért Huszt várába.²⁷⁹ Apja tetemét már nem látta Thököly Imre, tehát december 3-át megelőzően hagyta el Árva várát. Katona Mihály huszti várkapitány a menekülők indulásának pontos dátumát is tudni vélte: az ifjú apja halálát (december 3.) követő éjszakán, tehát december 4-én éjjel indult útnak Erdély felé.²⁸⁰ Huszt várát és az egész uradalmat ekkor már elfoglalta az erdélyi fejedelem a Thökölyektől.²⁸¹ Az árvaságra jutott Thököly Imre egyetlen támasza Erdélyben a vallása volt: „*annyira szánom, hogy megsirathatnám azt az gyermeket [...], hogy vallásához ily buzgó, mely még az öregekben is ritka dolog.*”²⁸²

Katona Mihály leírása szerint tehát Thököly Imre 1670. december 4-én, csütörtök éjszaka kezdte meg bujdosását Likava várából; útja Huszt felé kilenc napig tartott, és december 13-án, szombaton este érkezett meg. Tehát minden december 4-e után, Thököly Imre által „Likavából” küldött levél Esterházy Pál számára előre megírt, utódátumozott levél volt, amiket azért küldözgettek az örökös nevében a várvédők, hogy a menekülők időt nyerjenek, és azt a látszatot keltsék, hogy ő még mindig a várban van. Így az 1670. december 10-i levél is egyértelműen előre lett dátumozva. A menekítést előkészítő gépezetben, tehát ott voltak azok a védelmi vonalak és gátak, amelyek révén az ifjú elmenekülhetett üldözői elől.

Az eseményekről – és valószínűleg a halálhírről – Thököly Imre házitanítója, Csucsai János küldte a részletező, tájékoztató leveleket Csuthi Benedeknek és Keczer Menyhértnek.²⁸³ Keczer Menyhért december 17-én már Krakkóból (Boroskrakkóból) keltezte levelét,

²⁷⁶ SZERÉMI 1897, 250.

²⁷⁷ SZERÉMI 1897, 251.

²⁷⁸ DEÁK 1882, 1.

²⁷⁹ TML/5, 410–411. Katona Mihály Teleki Mihálynak, Huszt, 1670. december 13.

²⁸⁰ Uo.

²⁸¹ TML/5, 363. Thököly István Teleki Mihálynak, Árva vára, 1670. október 6.

²⁸² TML/5, 415. Bánffy Dénes Teleki Mihálynak, Gyalu, 1670. december 20.

²⁸³ TML/5, 411. Katona Mihály Teleki Mihálynak, Huszt, 1670. december 13.

tartózkodását még ő is titkolná, ezért a Teleki Mihállyal való találkozást csak az esti órákra tervezte, vagy ha nappal, „ismeretlen köntösben” menne „Fejérvárra” (Gyulafehérvárra), a szálláshelyre.²⁸⁴ Fehérvárott decemberben országgyűlést tartottak, és itt a Thököly-érdekeket Keczer Menyhért képviselte. Bánffy Dénes azt írta Teleki Mihálynak, hogy a huszti dologról többet nem is akar tudni, mert már „*itt benn lévén az ártatlan kis grófocska, tudom ő nagyságok könnyen végben vihetik dolgokat vele.*”²⁸⁵

Thököly Imre kérvényt nyújtott be az országgyűlésre a Huszt és Vajdahunyad várak miatt ért kárvallásaiért.²⁸⁶ Sérelmezte, hogy a huszti vár elfoglalásával a birtokjövedelmeket is Katona Mihály kapitány kezéhez adták,²⁸⁷ holott az ellentétes az iktári Bethlen Gábor által Bethlen Istvánnak Huszt váráról adott privilégiumával.²⁸⁸ A huszti várat a máramarosi főispánsággal együtt egyébként is neki adományozta a jelenlegi fejedelem, Apafi Mihály is. Hunyad várát Zólyomi vétke miatt foglalta le a fiscus, tehát a Thököly-árvákra eső részt nem kellett volna konfiskálni. Birtokai ügyében kérte az igazságtételt az országgyűléstől.

Ugyanígy a huszti és vajdahunyadi ingatlanok miatt kellett Thököly Imrének 1671 novemberében megjelennie a gyulafehérvári országgyűlésen.²⁸⁹ Thököly kielégítése végülis azzal történt meg, hogy a huszti birtokért cserébe a vajdahunyadi birtoknak a Zólyomira eső részét is megkapta.

III/3. A menekültek és a bujdosók között – Thököly Imre erdélyi tartózkodása 1671–1675

A felvidékről érkező főrangú és nemesi menekülők, bujdosók körében Petróczy, Thököly és Keczer példáján is látható, hogy rangjukat rejtve, álruhában álcázták magukat nemcsak menekülésük során, hanem bujdosásuk első heteiben is, kilétüket és hollétüket ezáltal is védve.

1670. december 19-én Teleki Mihálynál volt Petróczy István és Szepesi Pál is, holott eredetileg csak Keczer Menyhérttel volt egyeztetve a látogatás: „*de szegények nem tudván hová menni, egyik sem mulat sokáig*” – írta Teleki.²⁹⁰

A Thököly-familiárisok közül 1670. december 24-én megérkezett Csuthi Benedek Husztra, és december 26-án Jármí és Tunyogi Sámuel is csatlakozott hozzá, hogy a menekítő

²⁸⁴ TML/5, 414. Keczer Menyhért Teleki Mihálynak, Karkó, 1670. december 17.

²⁸⁵ TML/5, 431. Bánffy Dénes Teleki Mihálynak, Gyula, 1671. január. 8.

²⁸⁶ EOE/15, 167. Thököly Imre folyamodása 1670. december 19.

²⁸⁷ EOE/15, 167. Thököly Imre folyamodása 1670. december 19.

²⁸⁸ EOE/15, 167. Thököly Imre folyamodása 1670. december 19.

²⁸⁹ EOE/15, 224. Gyulafehérvári országgyűlés, 1671. december 2.

²⁹⁰ TML/5, 415. Teleki Mihály Veér Juditnak, Sósptak, 1670. december 19.

politikusok – Petróczy és Keczer – távollétében Thököly utazását előkészítsék a Fehér vármegyei Sorostélyra (Serestélyre).²⁹¹ Az ifjúnak december végén még nem volt kapcsolata az „onnan kívülről” maradt familiárisokkal, így Keczer Ambrusról sem tudott,²⁹² akit árestomba vetettek,²⁹³ noha továbbra is feladata volt az árvák jószágainak gondviselése.²⁹⁴ Ugyanígy nem tudott hűgái sorsáról sem, aminek kitudakozásáról a fejedelem segítségét is kérte.²⁹⁵

Thököly Imre 1670. december 27-én indult meg Husztról, 1671. január 1-jén már Demeterre²⁹⁶ ért, majd kíséretével Teleki Mihályhoz igyekezett Sorostélyra.²⁹⁷ Onnan a fejedelmi udvart célozta meg, hogy tiszteletét tegye Apafi Mihály előtt; január 18-án már Fogarason volt.²⁹⁸ Telekinél újra találkozott a bujdosók politikai vezetőivel: Petróczy Istvánnal, Keczer Ambrussal (Ambrus szerepel a forrásban, de itt ebben az időpontban valószínűleg Keczer Menyhért a társaság tényleges tagja), továbbá Chernel Pál és Szepesi Pál mellett más főrendekkel is, s ez a társaság látogatott el Hidvégi Nemes Jánoshoz Hidvégire²⁹⁹ 1671. február 3-án.³⁰⁰

Thököly Imre első erdélyi éveit igen nehézkesen indulnak. Udvartartása alig különbözik az eperjesitől. Hasonlóan tanulmányokat folytat, immár Nagyenyeden. Egészen 1674-ig nem rendelkezett erdélyi birtokainak jövedelmével sem. Ezen időszakban Thököly tartózkodási helyei: a boroskrakkói kúria, ahonnan már 1667-ben is keltezte leveleit a fejedelemasszonynak,³⁰¹ tehát a kúriát ismerte, apjával is töltött itt napokat a bujdosása előtt, illetve Enyed, ahol szállása volt. Az iskolai időszakban Enyeden, a szünetekben Boroskrakkóban tartózkodott, otthonának ebben az időben ezt a kúriát tekintette. Az enyedi diáknévsorban nem szerepel Thököly Imre neve, ezzel is védve tartózkodási helyének biztonságát.

Thökölyvel tartózkodik továbbra is Csucsi János, a házitanító.³⁰² Hasonlóan házitanítását szolgálta Hieronymus András, akinek lakodalmát 1677-ben szolgáltatta ki a nagyúr, tehát addig udvarában élt.

²⁹¹ TML/5, 419. Thököly Imre Teleki Mihálynak, Huszt, 1670. december 25.

²⁹² uo.

²⁹³ TML/5, 426. Teleki Mihály Rottal Jánosnak

²⁹⁴ TML/5, 426. Teleki Mihály Rottal Jánosnak

²⁹⁵ MNL OL G2 II/1. fol. 1. Apafi Mihály Thököly Imrének, Gyulafehérvár, 1670. december 17.

²⁹⁶ Több Demeter nevű helység is van Erdélyben, valószínűleg a Közép-Szolnok vármegyében található Szördemeterről (Szödemeterről) van szó. (LIPSZKY 1978., 43.)

²⁹⁷ DEÁK 1882.

²⁹⁸ DEÁK 1882

²⁹⁹ Több Hidvég is létezik Erdélyben, ill. a Partiumban. Vö. LPISZKY 1987., 68.

³⁰⁰ TÓTH-NEMES 1902, 528.

³⁰¹ MNL OL P 1239 Apafy Mihály gyűjtemény 9. d. Bormenissza Anna levelei fol. 13. Thököly Imre Bormenissza Annának, Karkó, 1667. január 18.

³⁰² GERGELY 1914, „Meghitt jámbor szolgám Csucsi János uram”, 272.

A Keczekkel továbbra is familiáris-kapcsolatban maradt. A familiáris rendszer átrendeződésével látható, hogy Radics András Thököly Imre szolgálatába került.³⁰³ Ezt eredményezte az is, hogy a Radiccsal baráti viszonyban lévő Petróczy István, birtokait vesztve, s erdélyi birtokai nem lévén, fizetéseképtelenné vált, így a Thököly-Petróczy rokonsághoz baráti, familiárisan köthető Radics András, az Erdélybe menekített vagyonnal és helyi birtokokkal is rendelkező Thököly Imre alá szegődött. A másik jelentős személy Thököly környezetében Szalay Pál volt, aki szintén személyes szolgálattevő lett – vélhetően hasonló okokból, mint Radics András.³⁰⁴ Tehát a családi udvari hagyományokból levezethető személyek, akik politikailag is szerepet vállaltak, megélhetési érdekből is, a jelentős erdélyi birtokokkal rendelkező Thököly felé sodródtak.

De Thökölynek továbbra is kemény harcokat kell vívnia ezekért a birtokokért – 1671-ben Huszt és Vajdahunyad miatt az országgyűlésen –, amelyek immár önálló udvarának és familiárisainak a bázisát adják. A kisebb anyai birtokok jövedelme ügyében is el kellett járnia.³⁰⁵ Öröksége átvétele nem oldódott meg a következő évre sem. 1672. június 13-án, Enyedről kelt levelében fakadt ki Teleki Mihálynak: „*nemhogy örökös jószágaimhoz nyúlhatnék, de legkisebb dolgomban sem mehettem elő, mióta az Úr Isten ez hazában behozott.*”³⁰⁶ Sérelmeit becsületes főember szolgálja, Csuti Benedek tolmácsolta szóban is.³⁰⁷ Birtokjövedelmeinek átvételéhez meg kellett várnia 18. életévét, csak 1675-ben rendelkezhetett végre szabadon saját anyai birtokainak jövedelmével.³⁰⁸ Vagyis bujdosásának első négy-öt évében a Felvidékről, az apai birtokokról hozott értékekből, vagyontárgyakból fizette költségeit és tartotta fenn udvarát.

Az erdélyi évek alatt Thököly Imre legjelentősebb birtokszerzése az volt, hogy 1676-ban pénzen kivásárolta Barkóczi Sándornét a marosillyei ingatlanból.³⁰⁹ Erdélyi éveiben szerény létszámú familiáris kör alkotja udvartartását.

³⁰³ GERGELY 1914, 277. „*legyen mindenkben úgy, az mint Kegyelmed parancsolja, kire nézve ki is küldetem Radics uramat; több dolgai között kérem méltóztassék, ha mi hírei volnának, ő Kegyelme által tudósítani. Az dolgot udvarnál, mihent elsőbb levelét vettem, mindjárt végben vittem s még tegnap adta be hopmester uram az supplicatit. Költ Karkóban, 6. Maii 1673.*”

³⁰⁴ GERGELY 1914, 278. „*Azonban Kegyelmed intimátioja szerint is Isten jó volíábúl el küldeni kívánván holnapi napon Szálai Pál uramat, úgy Csuti s Radics uraimékat Radnótra, már egyszer megnyugodva levén az Kegyelmed sinceritásában, el hittem, csak én dolgaim promoteálásáért is ha egészségtelensége engedte volna. Költ Karkóban, 1. Junii 1673.*”

³⁰⁵ GERGELY 1914, 274. Enyed, 15. November 1671.

³⁰⁶ DEÁK 1882, Thököly Imre Teleki Mihálynak, Nagyenyed, 1672. június 13.

³⁰⁷ TML/6, 226. Thököly levele Teleki Mihálynak, Nagyenyed, 1672. június 13.

³⁰⁸ NAGY/1876, 660. 1675. esztendőben jószágainak igazgatásához kezdett.

³⁰⁹ MHHS XVIII, 10.

III/4. Thököly Imre főúri megjelenése Erdélyben 1676–1680

Az 1676-os év jelenti a fordulatot; mint kiderül, nemcsak Thököly életvitelében, hanem a kuruc mozgalomban is. Ugyanis ez az év Thököly Imre tényleges politikai pályára lépésének kezdete. Eddig rangja, vagyona, elvesztett felvidéki atyai birtokai és az iktári Bethlen család felmenői miatt tartották számon a bujdosók a Porta és a fejedelem előtt, valamint egyéb politikai körökben, innentől viszont személyes fellépése, ambíciói határozzák meg politikai térnyerését.

1675-ben Thököly felveszi az addig megőrzésben tartott vagyonát, értékeket tartalmazó ládáit. Így a Melczer Györgynél Szebenben tartott két ládát, amely másfél esztendeig volt Melczer Györgynél. Ezeket Baranowsky György vitte 1673-ban Szebenbe, és ebben a két ládában a Huszt váráért kapott összeg, körülbelül 9–10.000 tallér volt.³¹⁰ Baranowsky Czil Mihálynál szállt meg, és feles kulcsok voltak nála, hogy a ládák sorsát rendezze.³¹¹ Továbbá Isacus Zabanius szebeni teológiai professzornál voltak Thököly javai, amiket a tulajdonos szintén ekkor vitetett el.³¹² Tehát Thököly megkezdi vagyona összpontosítását, hogy azokat céljaira fordíthassa.

1675-től bírja jószágainak jövedelmét, ami pénzügyi tekintetben is befolyásolja politikai fellépését, a mozgalomba való bekapcsolódását. A korábbi Wesselényi-összeesküvésben is aktív politikai szerepet, közvetítéseket vállaló Thököly-familiárisok ezekben az években is külföldi szolgálatokat és kiküldetéseket teljesítettek. Nemessányi Bálint a Portán járt több alkalommal is,³¹³ hozzá hasonlóan Radics András is a török közvetítésben vett részt. A lengyel-francia kapcsolatokat korábbi ténykedéséhez hasonlóan Absolon Dániel végezte. A Bethune márkinak címzett levelében Thököly egyenesen udvara familiárisának nevezi meg őt 1676-ban.³¹⁴

Thököly, tartózkodási helyét tekintve, továbbra is a karkói (boroskarkói) kúriában tartja udvarát, és sűrűn látogatja a gyulafehérvári fejedelmi udvart. Politikai előkészítés zajlik. Minden hadi megmozdulás előtt a teljes bujdosó közösséggel, mind a benn lévő, mind a kint lévő magyar rendekkel aláírattják a hűségükről tett reverzálist a fejedelemhez és a

³¹⁰ EOE/18, 322. 1685. március 27. Vallatás Szebenben a Thököly-féle javak felkutatása

³¹¹ EOE/18, 322. 1685. március 27. Vallatás Szebenben a Thököly-féle javak felkutatása

³¹² EOE/18, 323. 1685. március 27. Vallatás Szebenben a Thököly-féle javak felkutatása

³¹³ DEÁK 1883, 150. „1672. november 4. Nemessányi is oda vagyon a Portán.” Fehérvár, Apafi Mihály levele.

³¹⁴ GERGELY Samu: *Thököly Imre és a francia diplomácia*, Magyar Történelmi Társ., (1887), harmadik közlemény 155–172., hetedik közlemény 471–508. (Továbbiakban: GERGELY 1887) 342–343. Thököly Imre levele, Karkó, 1676. október 1.

fejedelemszponyhoz. Így két külön reverzális alkotja a bujdosók teljes hűségének biztosítását, és ezen hűségteleket évente ismétlik újabb megerősítő dokumentumokkal.³¹⁵

A bujdosó konföderáció nevében kiküldött tagok közt ott van Thököly familiárisa, Absolon Dániel, aki Farkas Fábán és Faigel Péter mellett írta alá 1677. május 1-jén a varsói szerződést.³¹⁶ Hasonlóan a bujdosók részéről küldött két portai követ között, Kende Gábor mellett ott van a Thököly családdal mindig is szoros familiáris jelleget ápoló Keczer Menyhért.³¹⁷ Vagyis a nagy politikai volumennel bíró tárgyalásokban a két-három fős küldöttségek egyik tagja már eleve Thököly-familiáris – tehát nyilván saját uruk érdekeit tudják képviselni – vagy igen szoros familiáris-jellegű kapcsolatot ápoltak a családdal, s így Thököly Imre érdekét is készek magukénak vallani. Thököly a fejedelem és közvetlen tanácsosa, Teleki Mihály kastélyában is többször megfordult az erdélyi évek alatt. A fejedelmi udvarnál Fogarason,³¹⁸ Gyulafehérvárott³¹⁹ és Radnóton volt.³²⁰ Általában ebéden és vacsorán volt jelen, az időt beszélgetéssel, italozással, muzikusokkal töltötték.³²¹ Fogaras közelében vadászni is kimentek,³²² s amennyiben gyűlés is esedékes volt az udvarnál tartózkodás ideje alatt, akkor a tanácsurakkal, országbeli rendekkel és a magyarországi bujdosók követeivel is politikai megbeszéléseket tartottak az udvarnál és egymás szállásán is.³²³ Thökölynek Gyulafehérvárott háza is volt, amelyet a boroskrakkói gondviselője tartott rendben.³²⁴

A varsói szerződés és a közös hadi vállalkozás végett a fejedelmi udvarhoz francia követek is érkeztek, közülük C. de Forvald rezidensként a fejedelmi udvarnál maradt. Thököly a magyar bennlévő rendekkel és egyedül is többször ellátogatott a francia szállására, sőt Hunyadra is elhívta, és kirándulásra vitte Ulpia Traiana³²⁵ romjaihoz.³²⁶ Szembeszökő, hogy Thököly, amint lehetősége akadt, rendszeresen kereste az egyéni kapcsolatot a francia rezidenssel, aki Thököly fejedelemsége alatt udvarában lesz nem hivatalos francia diplomata.

A tanácsurakkal is bizonyos szintű kapcsolattartása volt Thökölynek, de köztük jóakarója leginkább Rhédey Ferenc Kolozs vármegyei főispán volt, akinek gyakran írt, és aki

³¹⁵ DEÁK 1883, 1676. szeptember

³¹⁶ TT 1888, 524.

³¹⁷ MHHS XVIII, 27. 1677. április 1.

³¹⁸ MHHS XVIII, 25. 1677. március 22.

³¹⁹ MHHS XVIII, 40. 1677. június 2.

³²⁰ MHHS XVIII, 52. 1677. július 24.

³²¹ MHHS XVIII, 15. 1677. február 2.

³²² MHHS XVIII, 15. 1677. február 2.

³²³ MHHS XVIII, 25. 1677. március 22.

³²⁴ DEÁK 1882, 50., 1679. augusztus 11.

³²⁵ Az egykori római Dacia fővárosa volt.

³²⁶ MHHS XVIII, 43. 1677. június 16.

bizalmasan is megírta Telekinek Thököly ellen tett kirohanásait a fejedelemlél.³²⁷ Rhédey után Naláczy István invitálta Thökölyt, aki a Hunyad vármegyei Bábólnára el is ment a fejedelmi főhofmesterhez vendégségbe,³²⁸ majd fia lakodalmán is részt vett.³²⁹ Ezen lakodalom előtt járt a fejedelem Thököly udvarában, Boroskrakkóban, ahol Thököly ebéden fogadta őt.³³⁰ Thököly vacsorameghívást Kapy György tanácsúrtól is elfogadott.³³¹

Az országbeli vármegyei rendekkel elsősorban Marosszigeten, a főispánságának vármegyéjében és Hunyad vármegyében fogadta a nemeseket asztalánál, vagy ebédet vagy vacsorát költvén el együtt. Máramarosban ebéden „mindennapi” vendégei mellett megjelent a máramarosi alispán és a szolgabíró is.³³² A Hunyad vármegyeiekkel keresztelőkön és lakodalmakban találkozott, mint Barcsay Mihály fia keresztelőjén, Csorán.³³³

A külföldről jövő politikai követek megérkezésekor Thökölyt is felhívták az udvarhoz megbeszélésre, és közös akaratból küldte familiárisait útra.³³⁴ A magyarországiakkal külön is beszélgettek összegyűlve Thököly szállásán, mielőtt felmentek az udvarhoz, és nyilván álláspont-egyeztetéseket, politikai előkészítő tárgyalásokat folytattak, hogy összehangolják akaratukat és terveiket.³³⁵

Thököly Imre csak 1677. október 13-án kapta meg az engedélyt, hogy kimehessen a hadak közé. Mindaddig Erdély határain belül kellett tartania a kapcsolatot a magyarországi bujdosókkal.³³⁶ Kapcsolattartását nagy részben meghatározta saját tartózkodása Erdély területén. 1677 elején máramarosi ottléte alatt a Huszton lakó magyarországi atyfiakkal ült ebéd- és vacsoraasztalhoz. Így jelen volt körtvélyesi Rákóczi Ferenc, Szalay Pál, Dobay Gábor, Bás Mihály, Bige György, Chernel Pál, Farkas Fábián, és estig borozgattak.³³⁷ Együtt mentek el Gyulaffy Mihály temetésére, Husztra,³³⁸ majd betért Szuhayhoz „Rozsályra”.³³⁹

³²⁷ MHHS XVIII, 78. 1677. október 1.

³²⁸ MHHS XVIII, 40. 1677. június 1.

³²⁹ MHHS XVIII, 44. 1677. június 21.

³³⁰ MHHS XVIII, 44. 1677. június 21.

³³¹ MHHS XVIII, 85. 1677. október 13.

³³² MHHS XVIII, 11. 1677. január 17.

³³³ MHHS XVIII, 18. 1677. február 17. Csora: Csora, Alsócsora: Alsó-Fehér vármegyei község. (LIPSZKY, 1987., 40.)

³³⁴ MHHS XVIII, 21. 1677. március 5.

³³⁵ MHHS XVIII, 21. 1677. március 4. Fogaras. „reggel szállásomra begyülekezvén közönséges dolgainkhoz láttunk.”

³³⁶ MHHS XVIII, 85. 1677. október 13.

³³⁷ MHHS XVIII, 10. 1677. január 12.

³³⁸ MHHS XVIII, 8. 1677. január 3.

³³⁹ MHHS XVIII, 12. 1677. január 19. Rosály, ma: Rozsály: Szabolcs vármegyei település. (FÉNYES 1851. II., 298.)

Thököly minden, Erdélyen belüli gyűlésen és politikai megbeszélésen találkozott a bennlévő magyarországi bujdosókkal, illetve a kintlévők követeivel.³⁴⁰ A fejedelmi udvartól távozva általában vagy a saját szállásán vagy utazásuk során együtt beszélgetett a bujdosótársakkal. Így ért Boroskrakkóig 1677 márciusában Keczer Menyhért, Klobusiczky Pál és Faigel Péter társaságában.³⁴¹

Boroskrakkói és illyei tartózkodásánál elsősorban Teleki Mihály mellett Szepesi Pál és Chernel Pál voltak a vendégei, illetve Orlay Miklós és Szalay Pál.³⁴² A végbeliekkal csak követek útján és elsősorban politikai megbeszéléseken, ill. ebédeken találkozott.³⁴³

Kővárban, Teleki udvaránál és a Kővár környéki tartózkodás alatt találkozott újra unokatestvéreivel, Petróczy Istvánnal és Miklóssal.³⁴⁴ Innen Kővárból utazott át Szilágycsehbe,³⁴⁵ ahol megszállván többször is a Keczerek vendége volt.

Kővárban beszélgetett sűrűbben Klobusiczky Pállal és Ubrizy Pállal, Szuhay Gáspár és Farkas Fábián mellett.³⁴⁶ Kővár a bujdosó mozgalom központja, sűrűn érkező követekkel és levelekkel; végbeli hadnagyok, nemesi követek, mezei hadak követei adták egymásnak a kilincset, és Thököly itt beszélgetett Tállyai György ónodi kapitánnyal és Úri István szendrei kapitánnyal.³⁴⁷ A sűrű követjárás is jelzi a bujdosók türelmetlenségét, amely Thököly és a francia rezidens Forvald mindennapjait is uralta.³⁴⁸ A türelmetlen várakozásnak Wesselényi Pál vetett véget; magához hívatta Thökölyt és a francia rezidens Forvaldot Hadadra³⁴⁹ megbeszélésre. A három fiatal megegyezett a terveken. Forvald hatszáz gyaloggal (Apagyí Sámuel alatt) és kétszáz lovassal (Szűk György alatt) megindul a seregegyesítésre a lengyel határhoz, Wesselényi az Ér mellé megy hadat gyűjteni, Thököly visszatér a fejedelmi udvarhoz, s parancsot eszközöl ki a végbeliek felkelésére.³⁵⁰ Ezen a megegyezésen Teleki felháborodott, és támadt Thököly ellen a fejedelelemnél, mivel mindez Teleki háta mögött ment végbe.

A nemesekkel való kapcsolattartás akár fejedelmi körökben – fejedelem, tanácsnokok, erdélyi vármegyei nemesek –, akár magyarországi bujdosó körökben – kintlévők, bennlévők –

³⁴⁰ MHHS XVIII, 21. 1677. március 4.

³⁴¹ MHHS XVIII, 22. 1677. március 8.

³⁴² MHHS XVIII, 44. 1677. június 21.

³⁴³ MHHS XVIII, 48. 1677. július 4–5.

³⁴⁴ MHHS XVIII, 62. 1677. augusztus 23.

³⁴⁵ Szilágycseh: egykoron Közép-Szolnok vármegyében vár és uradalomközpont, ma: Cehu (RO), (LIPSZKY 1987. 161). A várat és a birtokot a ráthóti gyulaffiak bírták, innét szállt át a Thökölyekre.

³⁴⁶ MHHS XVIII, 71-72. 1677. szeptember 18–20.

³⁴⁷ MHHS XVIII, 72. 1677. szeptember 21.

³⁴⁸ MHHS XVIII, 72. 1677. szeptember 21.

³⁴⁹ Hadad: település a régi Szatmár vármegyében, a Szilágyságban, a Wesselényiek ősi fészke. Ma: Hodod, RO. (LIPSZKY 1987., 65.)

³⁵⁰ MHHS XVIII, 75. 1677. szeptember 26.

egyaránt politikai megbeszéléseket jelentettek, többnyire közös étkezés keretében, ami italozásba és késő esti borozásba is nyúlhatott.

A pihenés és a politizálás keverékének számított az algyógyi³⁵¹ fürdőzés, ami négy-öt napi, kétszeri fürdőzést jelentett évi kétszer, májusban és júniusban is, a fürdőhelyen szállva meg. Thököly a fejedelemmel és a francia követtel is fürdőzött.³⁵²

A politikától valamelyest mentesebb terület volt az otthonlét ideje. Thököly Imre erdélyi tartózkodási helyei: a boroskrakkói kúria és a marosillyei kastély. Udvara elsősorban ezen a két helyen tartózkodott, itt voltak állandó szolgálattevői, akik innen indultak kiküldetésükre. Marosillyén többnyire olvasással, vadászattal, Maros parti sétákkal vagy betegségből lábadozással töltötte idejét.³⁵³ Marosillyén általában Szalay Pál tartózkodott a környezetében, akivel együtt tér haza.³⁵⁴ Az ünnepnapokat saját udvarházában töltötte, néhány napos vagy egy-két hetes pihenőként. A boroskrakkói és illyei tisztjeinek egyszerre is adott ki utasításokat.³⁵⁵ Miután hosszú időre távozott erdélyi birtokairól a táborozásba, parancsot adott ki ott maradt ládái felől. Így 1679. június 27-én fekete bőr ládában a következő tárgyakat vitette Hunyad várába: arany ezüst vitézkötés, gombok, fonalak, veres bársony, ég színű tercenellával³⁵⁶ bélelt nyári mente, hiúzmál bélés és lóra való szerszámok. Egy zöld festett ládába pedig ezeket rakták: ezüst materiával bélelt viseltes paplan, hosszú asztalra való abrosz, hintó ablakára való szuperlát, asztalra való rece abrosz,³⁵⁷ kettő.³⁵⁸

A bujdosók gyűlésein Szalay Pál és Radics András képviselte Thökölyt.³⁵⁹

Az úr az utazásai alatt, különösen a Partium területén, nappal és éjszaka két különböző helyen tartózkodott. Tehát a nappalt valamelyik faluban, étkezésekkel, az éjszakát kint hálva töltötte, hacsak nem tért be bujdosókhoz vagy nemesekhez estére (Tarackközben³⁶⁰ Ilosvai Péterhez, Toldihoz Bolyára³⁶¹.)³⁶² A Thököly-udvarban az előzetes szállásszerzés Gellérd³⁶³ feladata volt, a szállás és étésbeszállítás Baranovszkyé.³⁶⁴ Szabatkai leveleket vitt. Csuthi

³⁵¹ Algyógy, Gyógy: Hunyad vármegyei, gyógyvizéről híres hely. Ma: Geogaiu, RO. (LIPSZKY 1987., 64.)

³⁵² MHHS XVIII, 35. 1677. május 4–9., MHHS XVIII, 42. 1677. június 9–13.

³⁵³ MHHS XVIII, 29–31. 1677. április 7–20., MHHS XVIII, 36–37. 1677. május 10–15.

³⁵⁴ MHHS XVIII, 29. 1677. április 7.

³⁵⁵ MHHS XVIII, 31. 1677. április 22.

³⁵⁶ Tercenella: tarczolan, tercsen, Terzinell, tercenalla: selyem, lehet nyüstös mintájú is, olykor fémfonaldíszes. ENDREI 1989, 237-

³⁵⁷ Rece abrosz: a hálóhoz hasonló, apró, négyzetes szemekből álló, díszítő öltésekkel kivarrott és hímzéssel ellátott asztalterítő.

³⁵⁸ MNL OL E211 III. ser. 34. tétel. 138. s.

³⁵⁹ MHHS XVIII, 65-68. 1677. szeptember 1–10.

³⁶⁰ Tarackköz, Taracköz: falu Máramaros vármegyében. (FÉNYES 1851., II. 176.) Ma: Tereszva, Ukrajna.

³⁶¹ Bolya, Boja: község Nagy-Küküllő vármegyében (LIPSZKY 1987., 23.)

³⁶² MHHS XVIII, 17. 1677. február 12.

³⁶³ MHHS XVIII, 13. 1677. január 25.

³⁶⁴ MHHS XVIII, 40. 1677. június 1.

Benedek pénzt és egyéb értékes szállítmányokat hozott és kísért.³⁶⁵ Kőszegi Istvánt Husztra, Baranovszky Andrást Szilágy felé és Ungvárra Barkóczi Sándornéhoz,³⁶⁶ illetve lovakkal és szekerekkel küldte.³⁶⁷ Beszterceszékbe kvártélyba több szolgálóval Csuthi Benedeket indította.³⁶⁸ Marczi szintén szekereket kísért³⁶⁹ és Rókuszi is szekeres lovakat.³⁷⁰ Pikka és Berkes általában Máramaros felé lett küldve Thököly által.

A fejedelmi engedéllyel Thököly már a táborozáshoz készült. Telekivel szemben Rhédey Ferenc és Naláczi István – a tanácsurak közül a Thökölyhez két legközelebb álló – igyekezett kijárni a békességet, és Thököly a fiatalabb meghajlásával engedett és ment el Telekihez.³⁷¹

1677-ben Thököly a végbeliekhez való csatlakozás készüléteiben maga után hívatta Lartniust Boroskrakkóból.³⁷² A török kapcsolat ápolásáért Váradra Radics Andrást küldte ajándékkal.³⁷³ Radics András készítette elő a végbeliekkel is a találkozást, ami 1677. november 23-án ment végbe a derecskei malomnál a mezeiekkel, és másnap Thököly nagy vacsorával vendégelt meg közel ezer főt: 100 mezei lovast, 300 hajdút és 500 gyalogot. 1677. november 27-én pedig a végbeliekkel is megtörtént az egyesülés.³⁷⁴

Az 1678-as évet Thököly Imre már a hadak között, táborozással kezdi, amely év hadi sikereket és a bujdosók régi tervét és álmát, a bányavárosokat juttatja a kurucok kezére. Thököly Imre nevét felkapják a híradások, Szalay Pál megkezdi tárgyalásait Thököly nevében Bécsben. A kuruc vezér elindul a hadi sikerek nyomán; önálló politizálása megköveteli udvarának átalakítását, amely a régi Thököly István hagyományoktól eltérően új, elsősorban katonai elemekkel gazdagodik a következő években. Erdélybe már csak időszakosan, és kényszerűségből tér vissza, elsősorban illyei birtokára, és Zrínyi Jánost kíséri a fejedelem elé. Politikájában egyre inkább megjelenik az önállóságra törekvés. Megindul a harc a bujdosók feletti uralomért Wesselényi Pállal, és a párharcból Thököly Imre került ki győztesen. Egyedüli esélyesként, 1680 januárjában a bujdosók generálisukká választják, és ezzel a katonai vezetés

³⁶⁵ MHHS XVIII, 11. 1677. január 16.

³⁶⁶ MHHS XVIII, 28. 1677. április 3.

³⁶⁷ MHHS XVIII, 52. 1677. július 22.

³⁶⁸ MHHS XVIII, 54. 1677. július 28.

³⁶⁹ MHHS XVIII, 61. 1677. augusztus 20.

³⁷⁰ MHHS XVIII, 55-56. 1677. augusztus 4.

³⁷¹ MHHS XVIII, 91-93. 1677. október 25–27.

³⁷² MHHS XVIII, 113. 1677. december 2.

³⁷³ MHHS XVIII, 116-117. 1677. december 13.

³⁷⁴ MHHS XVIII, 110-111. 1677. november 27.

egyöntetűen az Erdélytől való függetlenedést tűzi zászlajára, amit Thököly 1681. szeptemberében serege kiszakításával meg is valósít.

Az erdélyi familiaritást egyértelműen a birtokhoz tartozás és a Thököly-családhoz tartozás jellemezte. Thököly Imrének ifjú éveiben az erdélyi birtokokhoz tartozó familiárisok voltak szolgálattelvői – mint Baranovszky András és Csuthi Benedek, Thököly erdélyi jószágának prefektusa.³⁷⁵ Vele tartottak házi tanítói, Csucsi János és Hieronymus András, illetve ott voltak a Thököly várakat tartó és politizáló főemberei: Absolon Dániel, Szalay Pál, Radics András és a Keczer-család tagjai. Mellettük a kisebb emberek a krakkói és illyei szolgálók, mint Gellérd, Marczi, Kószegi, Rókuszi, Serobak István, Bergh Tóbiás, Kis Gábor, Szabatkai, Berkes és Pikka. De mindezek a személyek nem Thököly Imre által felvett emberek voltak, hiszen szolgálatuk folytatólagos, azt még Thököly II. István idejében kezdték. A politikusok Magyarországról érkezett bujdosók, a többiek erdélyi birtokhoz köthető szolgálók.

Thökölynek ifjú éveiben, az enyedi tanulóévei alatt és a politikai és katonai pályára állás kezdetén nem is volt több familiárisra szüksége, hiszen 1675-ig csekély mértékben volt képes fizetni őket. 1676-tól azonban alkalma nyílt erdélyi birtokjövedelmeit a maga hasznára fordítani, és így katonai szolgálattelvőket fogadni; ehhez azonban ki kellett várnia az 1677. év végi csatlakozást a seregekhez.

Azonban későbbi generálisi és fejedelmi éveinek kulcsfigurái már ott vannak az erdélyi évek alatt is a környezetében; a beszélgetések, utazások és politizálás során megismerik Thököly elképzeléseit, és sejtik, hogy a grófi cím és az erdélyi birtokjövedelmek nagyobb jövőre is hivatják a fiatal Thököly Imrét. Faigel Péter, Ubrizy Pál, Péchy Gáspár, Petróczy István, Szepesi Pál – familiárisává válásuk az 1678–1682-es években történik akarva vagy akaratlanul, önként vagy kényszerűségből, de ez már a bujdosók eszmei-politikai-ideológiai világának sajátja és az Erdély határain kívüli grófi-generálisi, végül fejedelmi udvar születésének története.

---

³⁷⁵ MNL OL G4 IV/2. 15. doboz. 1678. június 16. 79.

IV. A POLITIKAI ÉS KATONAI ÉRDEKEKKEL BÍRÓ FAMILIÁRISOK KÖRE – THÖKÖLY IMRE POLITIKAI FELLÉPÉSE ÉS A FELVIDÉKI DEPUTÁCIÓS NEMESSÉG

IV/1. A bujdosók Erdély határain belül és kívül

A bujdosó vezetők köre két nagy részre tagolható. Egy részük, akinek háza vagy birtoka volt Erdély határain belül, azok a „*benn élő magyar rendek*” voltak. Ide tartozott Thököly Imre, Orlay Miklós, Serédi Benedek, Ispán Ferenc, Szalay Pál, Kertzi János, Szuhay Mátyás és mások.³⁷⁶ Mindenki más a „*kinn lévő rendekhez*” tartozott. De közöttük is két csoportot lehet kialakítani. Voltak olyanok, akiknek Erdély határain kívül voltak birtokaik, a Partium területén. Köztük a legjelentősebb a Hadadi birtokokkal bíró Wesselényi Pál, illetve a Szilágycsehben lakó Keczer Menyhért. Mások viszont még ingatlannal sem rendelkeztek, nagy részük ezért kvártély típusú létformában élt Debrecenben, mint Szepesi Pál,³⁷⁷ illetve Máramaros vármegyében, Huszt és Máramarossziget környékén Chernel Pál, Farkas Fábián, Körtvélyesi Rákóczi Ferenc, Bige György. A Partiumban élő bujdosók mindennapjaihoz tartoztak az időszakos német katonai betörések, felverések.³⁷⁸ Több kuruc úr a hódoltság közepén lakott,³⁷⁹ Balassa Imre gróf például a többi kuruc nagyúrhoz hasonlóan Mezőtúron.³⁸⁰

A bujdosók nem véletlenül érzik legnagyobb hátrányuknak ezt a szétszórtságot, ami ellen a fejedelemhez intézett levelekben próbálnak is tenni; sürgetik a bennlévők kiengedését közösleges szolgálatra.³⁸¹

1674 februárjában Teleki Mihály ír rá több Máramarosi menekültre, hogy alkalmazzák magukat az erdélyi fejedelem engedélyéhez, ha ki-bejárnak az ország határainál. Ilyen figyelmeztető levelet kapott Szuhay Mátyás, Bige György, Chernel Pál, Bay Mihály, Ilosvai Péter, Baranyai Gáspár és több Máramarosban élő menekült.³⁸²

1674 március-májusában a bujdosók követői sorra kérvényekkel fordulnak Apafi fejedelemhez, hogy bocsássa ki a bennlévő nemeseket, köztük Thököly Imrét, illetve a kinnlévő Wesselényi Pál útját szabadítsák fel, és Petrőczy Istvánt is engedjék ki fiával együtt

³⁷⁶ DEÁK 1883, Gyulaféhérvár, 1676. szeptember 27.

³⁷⁷ TML/5, 341. Szepesi Pál családjával megérkezik, Debrecen, 1670. november 12.

³⁷⁸ DEÁK 1883, Debrecen „Labancok bejövén a Csapó utcai kapun, a Péterfia utcai kapuból...”

³⁷⁹ SZAKÁLY 1983, 63.

³⁸⁰ SZAKÁLY 1983, 62.

³⁸¹ DEÁK 1883, 8–9. 1674. március 9. szalontai gyűlés

³⁸² KONCZ 1893, 462.

rabságából.³⁸³ A Thököly Imrét 1674 májusában a bujdosók közé kikérők közt Szalay Pál és Szepesi Pál, akik mindketten Thököly Imre fejedelemsége alatt tanácsnokok és gyűlési commissáriusok lesznek.

Az erdélyi fejedelem a politikai egyénieskedést kíméletlenül büntette. Így került 1672 végén a fejedelmi hozzájárulás nélkül rövid életű generálisságba jutott Petróczy István is másfél évre fiával együtt rabságba,³⁸⁴ majd 1678-ban a Thökölyt Bécsben képviselő Szalay Pál is másfél évre rabláncra.³⁸⁵

A bujdosók 1672. augusztus 20-án léptek konföderációra Erdélyben, közvetlenül az első bujdosó támadás megindítása előtt. A konföderáció szövegében kevés név szerepel, éppen ezért az említettek nagyobb súlyt jelentenek az egész bujdosó közösségben, mozgalmakban és harcokban. Név szerint Thököly, Petróczy, Szuhay Mátyás, Szepesi Pál és Kende Gábor került említésre a szövegezésben, tehát ez a mozgalomban betöltött szerepük jelentőségét is kifejezi. A konföderációs szövegben a lutheránus-jezsuita ellentét és templomfoglalás ismertetése után szerepel Thököly személye, mint aki mindent vissza akar adni, és visszatérni az országba, mindezt török és erdélyi seregekkel; e célból akarnak Felső-Magyarországon fejedelemséget állíttatni az Oszmán Birodalom engedélyével.³⁸⁶

A Thökölyek vezetőszerpe a mozgalom felett már 1668-ban is bent volt a közgondolkodásban. Bornemissza Anna levelében aggodalmának adott hangot, attól tartva, Thököly II. István fejedelem akar lenni.³⁸⁷ Wesselényi Ferenc halála után a főség nélküli mozgalom ügyében Csuthi Benedek, Thököly István familiárisa írt Teleki Mihálynak, mentetgetve urát.³⁸⁸ 1666-ban egyébként maga Wesselényi Ferenc nádor vallotta Murányban vezetőnek Thököly Istvánt, mert ő maga beteg volt.³⁸⁹ Még ha fel is vetődött Thököly István neve az egész mozgalom fejeként, az nem Thököly István akaratából fakadt, főleg azért nem, mert nem akart a murányi végzéssel szembenemenni, és az erdélyi fejedelemmel elrontani viszonyát, hiszen Erdélyben jelentős birtokai voltak. Még ha el is akart zárkózni Thököly István a mozgalomtól, főleg vagyonát és birtokait féltve, a szervezkedésben részt vett középbirtokos vármegyei nemesség nagyon is számolt a Thököly névvel, mint esetleges, potenciális vezetővel

³⁸³ DEÁK 1883, 19. Harsány, 1674. május 31.

³⁸⁴ DEÁK 1883, 28. 1674. augusztus 23.

³⁸⁵ BENCZÉDI 1980

³⁸⁶ SZILÁGYI Sándor: *Jelentés az 1672-iki mozgalmakról*, Magyar Történelmi Tár, (1890), 46–48. (Továbbiakban: SZILÁGYI 1890) 47.

³⁸⁷ EOL Rad., Asszonyok levelezése a 15–17. században. Bornemissza Anna Teleki Mihálynak, Görgény, 1668. augusztus 8.

³⁸⁸ TML/4, 356. Csuthi Benedek Teleki Mihálynak, Huszt, 1668. szeptember 16.

³⁸⁹ BETHLEN 1955, 1666.

– nyilván rang és vagyon tekintetében is. Így nem véletlen, hogy a velük kibujdosott alig tizenöt éves Thököly Imre neve ott van a konföderációs szövegben, egyértelműen utalva arra, hogy a mozgalom politikusainak és katonai vezetőinek tervei vannak a fiatal gróffal. Annak, hogy Thököly Imre maga mennyire volt tudatában a bujdosók nagy terveivel vele kapcsolatban, és ez mennyire volt az ifjú ember egyéni akarata, nem tudjuk pontosan. A Thököly-familiaritás folyamatos kapcsolattartása a bujdosó katonai elemekkel egyrészt a rokonság – Petrőczy –, másrészt mint szolgálattevők – Keczerék, Radics, Szalay stb. – részéről, nyilván erősítette ezt a küldetéstudatot. Valószínűleg mindez együttesen adta az 1670-es évek sajátos arculatát és benne Thököly Imre életútját.

A másik kérdés, hogy a bujdosók maguk mennyire készítették fel a megálmodott szerepre Thököly Imrét. 1671 elején Thököly Imre a bujdosók politikus élvonalával együtt vendégeskedett Teleki Mihálynál, ellátogatott a fejedelemhez, majd Enyeden folytatta az Eperjesen megkezdett tanulmányokat. 1674-ben a bujdosó közösség már visszavárta maguk közé a nyilván tanulmányait befejező Thökölyt. Különösen úgy, hogy ebben az időben Petrőczy István raboskodott. Wesselényi Pál volt a másik főnemesi rangú, adott pillanatban generális a seregek felett. Ha főnemesi vezetőben gondolkodtak – márpedig a bujdosók így gondolták – akkor adva volt, hogy Wesselényi és Thököly neve tűnjön fel. Wesselényi Pál kezét azonban az 1674. árpilis 23-i csatári gyűlésen történt generálissá választása után nem sokkal megkötötte az erdélyi fejedelem. (Ezért is lesz a versengés a kuruc vezetésért éppen a két legesélyesebb és rangban is legközelebb álló között 1679-ben.)

Wesselényi Pál eredetileg szorosabbra akarta fűzni rokoni kapcsolatait a Thökölyekkel; 1668-ban Thököly Imre legidősebb nővérének, Thököly Katalinnak a kezére pályázott, és Teleki Mihály mellett a fejedelem és fejedelemasszony, valamint számos erdélyi tanácsúr, talán még maga a nádorné, Széchy Mária is igyekezett közbenjárni a frigy érdekében.³⁹⁰ Az akkor huszonkét éves Wesselényi Pál külön költözött anyjától, Lónyay Annától, és atyai birtokainak igazgatását követelte. Végülis csak Zsibó és Hadad jószágai feletti földesúri jogait kapta meg anyjától. A Thököly-lány kezét nem nyerte el. Thököly Katalin Eszterházy Ferenc felesége lett.

Wesselényi Pál több mint tíz év előnnyel és tapasztalattal haladt a bujdosók katonai-politikai útjain, amennyivel idősebb volt Thököly Imrénél. Részt vett a bujdosók 1672. évi támadásában is. A bujdosó évek alatt az 1675-ig tartó időszakban egyetlen naplórészlet jelzi, hogy feltételezhetően Thököly Imre is valahol megszerezte harci ismereteit későbbi katonai felemelkedéséhez. Arra, hogy a bujdosók 1672-i támadásában részt vett volna, nincs adat,

---

³⁹⁰ TML/4, 100., TML/4, 299.

viszont Thököly későbbi hadvezére az alig tizennyolc éves ifjú Petrőczy István igen. A szeptember 20-i német támadás elől Máramaros felé visszavonuló bujdosók közt ott volt Petrőczy István, akit lovastul az ingoványba löktek.³⁹¹ A fiatal Petrőczyt azonban 1673 elején apjával együtt fogságba vetették.³⁹² A fiatal Thököly hadi kineveléséről azonban mégiscsak volt, aki, vagy ami gondoskodott; 1674 tavaszán Thököly Imre sánctvédő feladatot kapott, illetve hogy a németek magyarországi bejövételének útját bevágassa.³⁹³

IV/2. A konföderált deputációs nemesség

A megtorlás elől menekült, felvidéki birtokaikat, vagyonukat veszített, többségükben protestáns nemesek Erdélybe érkezésük után korábbi politikai aktivitásukból mit sem veszítettek. Politikájukban domináns lesz kapcsolatfelvételük az erdélyi fejedelemmel és tanácsuraival, főként az ügyüket támogató Teleki Mihállyal vagy Naláczy Istvánnal, Rhédey Ferencsel. De nem ragadnak le az erdélyi belpolitikában, terveik közt továbbra is a külföldi támogatottság vágya szerepel, s ezért szüntelen képviseltetik magukat diplomáciai küldöttségek szintjén az erdélyiek mellett. Így például a Portán van Nemessányi Bálint már 1672 novemberében,³⁹⁴ 1674-ben és 1676-ban pedig Farkas Fábián a bujdosók követe Isztambulban.³⁹⁵ 1677-ben Kubinyi László is jár a Portán,³⁹⁶ majd Radics András tér meg a Portáról, már nem csak a bujdosóknak, hanem Thökölynek is címzett levelekkel.³⁹⁷

Az egykori borsodi alispán, Szepesi Pál, aki a kinnlévő rendekhez tartozott a bujdosás éveiben, alig telepedett meg 1670. november 12-én Debrecenben feleségével,³⁹⁸ 1671 júliusában már Nándorfehérváron volt. Onnét pedig Budára utazott a pasához, érdeklődésének fő tere a magyarországi állapotok és az ott maradt rabok sorsa.³⁹⁹

³⁹¹ PAULER Gyula: *A bujdosók támadása 1672-ben*, Századok, 3 (1869) (Továbbiakban: PAULER 1869) 87.

³⁹² DEÁK 1883, 28.

³⁹³ TÖRÖK 1887, 144–154.

146. „*Hinc in pagum Tzerkota – hinc sylva ingressi.. qua vocatur Rovisnahora – Egyenes hegy, igen tolvajos. Itt volt egy sánct, mely az németeknek Magyarországra való bejövételét intercludálta holott az útát Thököly gróf ő nagysága bé is vágatta volt.*” 1674. április 26.

³⁹⁴ DEÁK 1883, 150.

³⁹⁵ TMKÁOT 1872, 215., CZIGÁNY 2009, 126.

³⁹⁶ MHHS XVIII, 19–20. 1677. február 25.

³⁹⁷ MHHS XVIII, 67. 1677. szeptember 7.

³⁹⁸ TML/5, 341.

³⁹⁹ HHstA Wien Hungarica Specialia fasc. 283. Konv. C. Szepesi Pál levele feleségéhez 1671. július 29.

Az Erdélybe menekültek tagjai már az 1660-as években is aktív deputációs tagsággal bírtak. 1662-ben Borsod vármegye küldöttjeként jelent meg Péchy Gáspár,⁴⁰⁰ majd 1665-ben egy időben követi utasítással Radics András és Keczer Menyhért is a nádor előtt.⁴⁰¹ Közülük többen a murányi gyűlésen is részt vettek, mint Keczer Menyhért, Fay László, Kende Gábor, Farkas Fábián, Ispán Ferenc, Szuhay Mátyás, Szepesi Pál.⁴⁰² Vármegyei tisztségviselők és előljárók voltak, mint Bocskay István Zemplén vármegye főispánja vagy Szepesi Pál Borsod vármegye alispánja, Lessenyei Nagy Mihály Bars vármegye alispánja,⁴⁰³ Szuhay Mátyás Abaúj vármegye táblabírája.

Politikai rendeződésük a szétszórtság állapotában is a *deputáció* lett. Önmeghatározásukra is kezdetektől a „deputátus magyar atyafiak” kifejezést használták. Ezt követően 1672. augusztus 20-án léptek politikai szerveződésük egy magasabb fokára, a konföderációra, dolgaik intézésére 11–15 fős deputációt választottak.

1673. október 28-án, a bihari gyűlésen újabb lépcsőfok keletkezett: unióra léptek, és politikai szövetségükre, a *mutua ligára* esküt tettek. Rendszeresen deputációt, titkárt és pecsétört választottak maguk közül, és a nemesi vármegyék *generalis* és *particularis congregatiójának* példájára gyűléseket tartottak.⁴⁰⁴ A bujdosók pecsétjének körirata a következő volt: *Sigillum Hungarorum Pro Deo et Patria Militat*. Ebben benne van a későbbi Thököly-felkelés jelmondata: *Pro Deo et Patria*.

A „hazájuk szabadságáért bujdosók” havi szinten tartották gyűléseiket. Azonban a gyűlések Erdély határain kívül voltak. Ebből adódott az a nehézség, amely a bujdosók szétszórtságából fakadt. A gyűléseken csak a kinnlévő rendek tudtak részt venni. Ezért a deputatus tagok nagy része a kezdeti években szüntelen azt kérvényezte az erdélyi udvartól, hogy engedje ki a bennlévő úri, főnemesi rendeket a gyűlésekre.⁴⁰⁵ De kezdetben a fejedelem a kijöveteltől tiltotta a rendeket. Ebben csak 1675 után érezhető enyhülés, igaz a fejedelmet reverzálisokkal lehetett csak erre a döntésre rábírn.

A konföderált deputatus nemesség legnagyobb politikai-diplomáciai sikere az 1677. május elsejei Varsói Szerződés volt. A konföderáció nevében Farkas Fábián, Faigel Péter és Absolon Dániel írta alá az okmányt.⁴⁰⁶

⁴⁰⁰ MNL OL E 199. II/15/1.

⁴⁰¹ MNL OL E 199. II/15/3.

⁴⁰² PAULER 1876, 99–100.

⁴⁰³ SZERÉMI 1893, 66.

⁴⁰⁴ BENCZÉDI 1980, 62.

⁴⁰⁵ DEÁK 1883, 8.

⁴⁰⁶ TT 1888, 524.

Kiáltványait is közösségként fogalmazták meg; ha aláírások, nevek szerepeltek az okmányon, akkor is hangsúlyozták, hogy ők az „előjáró magyar hadak deputatum gondviselői”.⁴⁰⁷ Ilyen gondviselő volt Petróczy István, Szuhay Mátyás, Szepesi Pál és Kende Gábor, mint előjárók és generálisok. Tehát politikai és katonai vezetők egy személyben.

A hadvezetésben elsősorban katonai múltjuk miatt emelkedtek ki, mint Petróczy István bányavidéki főkapitány, vagy vármegyei tisztségük mellett katonai múlttal is rendelkeztek, mint Szuhay Mátyás, aki Abaúj vármegye táblabírói funkciója mellett részt vett II. Rákóczi György hadjáratában is, és a lippai csatában a bal szárnyat vezette.⁴⁰⁸ Korábban a kállói kapitányi tisztelet is betöltötte.⁴⁰⁹ Tehát a katonai-politikai szereplés nem állt távol életvitelüktől.

A politikai konföderáció közvetlenül előzte meg a közös katonai fellépést, az 1672-es bujdosó támadást.⁴¹⁰

Tehát a politikai és katonai együttműködés szorosan összekapcsolódott a bujdosók életében. Szuhay Mátyás és Szepesi Pál egyszerre deputatus tagok, politikai- és a támadás főszereplőinek katonai vezetői.

A konfiskált, vagyonukat vesztett bujdosók közt tehát a hierarchia a rangon kívül a katonai tapasztalataikon is alapult. Az 1672. évi támadást a II. Rákóczi György hadjáratának edződött Szuhay Mátyás vezette, aki a hadvezetésben jártas volt. Ugyanígy volt katonai szerepe Petróczy Istvánnak is, aki a török elleni készülődés idején bányavidéki főkapitány lett, tehát sereget vezetett.

A bujdosó vezetők közt tehát ott voltak a konfiskált felvidéki nemesek, akik közül sokan korábban katonai tisztviselők is voltak. Így Orlay Miklós báró egykori putnoki főkapitány, Farkas Fábián egykori tokaji főhadnagy vagy Dayka István, I. Rákóczi Ferenc hadnagya.⁴¹¹ Mellettük további katonai tisztségviselők voltak a főhadnagyk, mint Szűk György vagy Rákóczi György, mezei fő- és vicehadnagyk, mezei kapitányok, mint Szűcs János és hajdúkapitányok. Többen végvárakhoz köthetők, mint Tállyai György ónodi kapitány vagy Úri István szendrői kapitány,⁴¹² mások kállói főhadnagyk, hadnagyk voltak.⁴¹³

⁴⁰⁷ MNL OL G1 1672. február 22., 1672. szeptember

⁴⁰⁸ PAULER 1876, 100.

⁴⁰⁹ THALY 1898, 232.

⁴¹⁰ MNL OL E 199 VI/1 t. 29. Lessenyei Nagy Ferenc Széchy Máriának 1672. szeptember 11. Pozsony „Az rossz hírek újulnak, az elmúlt napokban kijöttek Erdélyből a Rebellisek, és az ő felsége ditióiban vannak, vágtnak is le az embereken, és fogtanak az ő felsége dézsmásiban[...] hozák hírül az Mokcsay püspök urat is elfogták volna, Kálló alatt voltak az elmúlt napokban.”

⁴¹¹ CZIGÁNY 2009, 125–126.

⁴¹² MHHS XVIII, 72–73. 1677. szeptember 21.

⁴¹³ DEÁK 1883, 1676. szeptember 27., 1676. október 7.

Az 1675. októberi labanc betöréskor több kuruc vezetőt elfogtak, köztük Vay Ádámot is.⁴¹⁴ Ezután a kurucok egyik kvártélyközpontja, Debrecen már nem biztonságosabbé. Ezért a bujdosók nagy része elhagyta a várost és Erdély határain belülre, de legalább is Erdély közvetlen határához települtek át. Így Baxa István cselédeivel együtt Somlyóra költözött.⁴¹⁵ 1677-ben, Thököly Imre hadszíntérre lépésekor a benn élő rendekhez tartozott már a szintén korábban Debrecenben élő Szepesi Pál is, aki ekkor Kolozsvárott élt.⁴¹⁶ Kende Gábor Perecsenben⁴¹⁷ lakott.⁴¹⁸ Továbbá bennélő rend volt még Farkas Fábián, Faigel Péter, Ispán Ferenc, Orlay Miklós, Klobusiczky Pál és Dayka István is.

IV/3. A katonai-politikai vezetők korábbi familiáris viszonyai

Talán az egyik legfontosabb megállapítás a bujdosók eredetét és származását tekintve az, hogy kinek a familiaritásába tartoztak. Elég egyértelmű, hogy a többség négy kulcsszemélyhez köthető. Így a Wesselényi-összeesküvés vezetői: Wesselényi Ferenc nádor, a Rákóczi-család (és itt elsősorban II. Rákóczi György protestáns erdélyi fejedelem familiárisai értendőek), Thököly István, és Witnyédi István familiárisainak köréhez tartoztak. Vagyis ők a murányi összeesküvők, akik a főurak mellett szintén összeültek egyeztetni. Familiárisi hovatartozásukat tekintve egykor Wesselényi Ferenc szolgálatában állt Szepesi Pál,⁴¹⁹ Farkas Fábián,⁴²⁰ a Rákóczi-családhoz köthető Ispán Ferenc, Kende Gábor, továbbá azok, akik Rákóczi hadában is szolgáltak, Harsányi György⁴²¹ és Szuhay Mátyás.⁴²² I. Rákóczi Ferenc hadnagya volt Dayka István.

A Thököly-familiárisok tekintetében az egyik legfontosabb politikai-diplomáciai személy Absolon Dániel. Witnyédi István halála után annak familiárisait átveszik a szervezkedők. Petrőczy István közvetítésével így kerül végül a Thököly-familiaritásba Witnyédi István íródeákja, Faigel Péter,⁴²³ és a korábban hozzá köthető Nemessányi,⁴²⁴

⁴¹⁴ SZENDREY 1983, 79.

⁴¹⁵ DEÁK 1883, 30.

⁴¹⁶ MHHS XVIII, 86–87. 1677. október 15.

⁴¹⁷ Perecsen, Szilágyperecsén: Szilágy vármegyei település. (LIPSZKY 1987., 126.)

⁴¹⁸ MHHS XVIII, 4. 1676. december 11.

⁴¹⁹ PAULER 1876, 100.

⁴²⁰ CZIGÁNY 2009, 126.

⁴²¹ VARGA 1977, 208–218.

⁴²² CZIGÁNY 2009, 127.

⁴²³ MNL OL E 189. 1. t. Thököly István Petrőczynek, Árva, 1663. július 20.

⁴²⁴ MNL OL E 189 1.t. 698. Witnyédi István „*a stubnyai fürdőbe küldettem el csatlósomat Hideghely Nemessányit.*” Sopron, 1667. augusztus 28.

valamint Radics András is. Ezek a nevek Thököly Imre fejedelemségében katonailag vagy politikailag, de eszmeileg mindenképpen a legstabilabb emberek.

Érkeztek még az összeesküvés és bujdosás politikai közegéből további szolgálattevők is Thököly Imre alá. Így hűségére tért 1679. július 31-én Daróczy István, aki kezdetben Barkóczi Istvánné⁴²⁵ szolgája volt, majd Wesselényi Pál deákja lett, és onnan került át Thököly alá.⁴²⁶ Azt, hogy szokás volt az elhalálozott politikai-eszmei vezető szolgálattevőit saját szolgálatba fogadni, jól mutatja a Géczyek esete: Wesselényi László – füleki, majd szendrői kapitány, Wesselényi Ferenc nádor fia – halála után kerül Thököly szolgálatába Géczy István, Géczy Zsigmond, valamint Sréter János.⁴²⁷

IV/4. Thököly Imre katonai-politikai fellépése és familiárisainak bővülése

1677-ben Thököly aktív politikai és katonai megjelenésének évében és azt követően komoly változások történtek a bujdosók közt. Egyrészt többen a nagy katonai-politikai vezetők közül elhaláloztak. Így a Rosalyán (Rozsályon) lakó Szuhay Mátyás,⁴²⁸ akit 1677. május 22-én rozsályai házában öltek meg a szatmári talpasok – vele az egyik legnagyobb politikai-katonai vezető távozott a bujdosók közül.⁴²⁹ Pontos évszámot nem tudni, de a rabságból kiszabadult idősebb Petrőczy István is elhunyt legkésőbb 1679-ben, 1677-ben kvártélyba már csak a két Petrőczy ifjú szállt, ifjabb Petrőczy István és Petrőczy Miklós.⁴³⁰ Tehát az 1672-es bujdosó támadás két katonai hadvezére már hiányzott a bujdosók soraiból. Helyüket a fiatal generáció vette át, a már generálissá kinevezett Wesselényi Pál és később a generális pozícióért törekvő Thököly Imre.

A kisebb katonai vezetők közül is többen eltávoztak az élők sorából: Majos Ferenc mezei kapitány, aki 1677 októberében esett el egy Munkácshoz közeli szőlősnél zajlott ütközetben.⁴³¹ Gyulaffy Mihályt 1677 elején temették el.⁴³²

Így a bujdosók közt katonai szempontból is történtek átrendeződések, új emberek kerültek pozíciókba, s ezzel a politikai súly is átrendeződött. Az új generális generáció nem csak – vagy már nem – a deputációban látta a lehetőséget az érvényesülésre, a testi-lelki

⁴²⁵ Barkóczi István Likava védője volt.

⁴²⁶ DEÁK 1882, 40. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1679. július 31.

⁴²⁷ NAGY/X., Sréter-család 343.

⁴²⁸ MHHS XVIII, 5. 1677. január 19.

⁴²⁹ MHHS XVIII, 38. 1677. május. 22.

⁴³⁰ MHHS XVIII, 64. 1677. augusztus 29.

⁴³¹ MHHS XVIII, 85–86. 1677. október 13.

⁴³² MHHS XVIII, 8. 1677. január 3.

szabadság reményét, hanem a katonai fellépésben és annak eredményében. Bár 1672-ben maga Wesselényi Pál is volt deputatus tag, generálisi kinevezésével politikai vezetőségbeli tagsága háttérbe szorult, helyét a katonai vezetés töltötte be. Ugyanez zajlott le Thököly esetében is, akinek kezdetben szintén a fejedelmi udvarjárás volt a feladata, Wesselényi is sokáig ezt a feladatot bízta rá, míg maga a hadak gyűjtésében munkálkodott. 1677-ben még egyértelműen Wesselényi a katonai vezető a bujdosók felett, aki a francia Forvald mellé Apagyi Sámuel adta a gyaloghadakkal, és Szűk Györgyöt a lovashadakkal.⁴³³

Szalay Pál, aki a bennélő rendekhez tartozott, és mint Thököly-familiáris Thökölyt képviselte a zilahi gyűlésen,⁴³⁴ az Abaúj vármegyei birtokától megfosztott Szuhay Gáspárral együtt 1677-ben a vármegyei zászló alatt kapitányi minőségben szerepelt.⁴³⁵ A bujdosók közül kiemelkedő Faigel Péter, aki Pécsy Gáspárral együtt még 1677 végén csatlakozott Thököly zászlaja alá,⁴³⁶ szintén kapott pozíciókat.

1677-ben, amikor Thököly egyesül a hadakkal elsőként két gyaloghadnaggal zajlott le a conjungálás. Kardos Pál és Pap Izrael összesen nyolcszáz hajdúval csatlakozott Thökölyhez.⁴³⁷ Ők az elsők, akik ettől kezdve oda mentek, ahova Thököly parancsolta nekik.⁴³⁸ Ezt követően a derecskei malomnál⁴³⁹ egyesült a két végvári haddal, a szendrői és az ónodi ezreddel.⁴⁴⁰

A bujdosók somkúti gyűlésén⁴⁴¹ Thökölyt is megválasztották deputátus tagnak. 1678 márciusában 15 tagú deputátust választottak maguk közül. Feltűnő, hogy az alig három hónapja hadak közt levő Thököly a gyűlésen szinte azonnal átvette a politikai irányítást. A gyülekezés okait és céljait egyaránt ő határozta meg.⁴⁴² A bujdosók érdekképviseletében már ott voltak a későbbi években meghatározó személyek Thököly mellett: a pecsértartó Faigel Péter, a secretarius Klobusiczky Pál, a deputátus Ubrizy Pál, Szepesi Pál, Szalay Pál, a deputátus nemesnek számító többi tag mellett, mint Kende Gábor, Keczer Menyhért. A titkosabb konferenciákon pedig eldöntetett, hogy Thököly fogja össze a hadakat úgy, hogy azok tőle

⁴³³ MHHS XVIII, 75–76. 1677. szeptember 26.

⁴³⁴ MHHS XVIII, 67. 1677. szeptember 7.

⁴³⁵ MHHS XVIII, 71. 1677. szeptember 18.

⁴³⁶ MHHS XVIII, 123–124. 1677. december 31.

⁴³⁷ MHHS XVIII, 109. 1677. november 24.

⁴³⁸ MHHS XVIII, 132–133. 1678. január 19.

⁴³⁹ Derecske: Bihar vármegyei mezőváros Debrecenhez közel. (FÉNYES 1851. I., 232.)

⁴⁴⁰ MHHS XVIII, 110–111. 1677. november 27.

⁴⁴¹ Somkút: Nagysomkút, Szatmár vármegyében, a Kővári uradalomhoz tartozó község. (LIPSZKY 1987., 148.), ma: Șomcuta Mare.

⁴⁴² MHHS XVIII, 156. 1678. március 6.

függjenek, és ahogy Thököly tömören fogalmazott: „*egyszóval mindenféle dolgokat reám bíztak.*”⁴⁴³

A somkúti gyűlésen tehát Thököly deputatus tag lett, a titkos tanácskozásokon pedig arra szorgalmazták Thökölyt – elsősorban Teleki –, hogy minél több hadat gyűjtsön maga köré, akik tőle függenek. Ettől kezdve a mozgalom politikai súlya a korábbi deputátus, birtokos nemesekről áthelyeződött a kuruc vitézlő katonai rétegre.⁴⁴⁴

A Thököly-familiáris Absolon Dániel levélkulcsai között azok a személyek lettek kódjellel ellátva, akik politikailag a leginkább érintettek voltak Thököly környezetében, ezek a következők voltak: Forval gróf, Faigel Péter, Szalay Pál, Nemessányi Bálint és maga Absolon Dániel.⁴⁴⁵ Ő ebben az időben jelentős időt töltött el Lengyelországban, és – hogy ne tűnjön ki magyaros ruházatával – francia öltözetben járt a lengyel udvarban.⁴⁴⁶

Thököly Imre kezdeti sereggyűjtésében két korszak különíthető el. Kezdetben, elsőként azok a csapatok csapódtak hozzá, akik a bányavárosokig vezető hadjáratban vettek részt. Az egyesülést Thököly két végbeli gyalog haddal vitte végbe. Kardos Pál és Pap Izrael serege csatlakozott Thökölyhöz,⁴⁴⁷ majd azt követően csatlakozott a Tállyai György vezette ónodi hadakhoz, és az Úri István vezette szendrei hadakhoz.⁴⁴⁸ 1678 tavaszáig érkezett Thököly zászlaja alá Petróczy István, Pécsy Gáspár és Faigel Péter.⁴⁴⁹ Két jelentős hadvezérrel bővült a sereg: Petneházy Dáviddal és Szócs Jánossal, ill. az általa vezetett haddal.⁴⁵⁰ Ezzel a sereggel sikerült végrehajtani a bravúros 1678-as őszi hadjáratot a bányavárosok elfoglalására.

A korábban Erdélyben kezdett francia kapcsolatokat Thököly a hadszíntéren is jól ápolta, így Wesselényi mellett rendszeres a kapcsolattartás Forvállal, a rezidenssel és Christophe d’Alenduy de Boham generálissal,⁴⁵¹ aki egy Ferjel nevű obesterrel tett látogatást Thököly szállásán 1679 januárjában.⁴⁵²

Thököly seregbővülésének második szakasza a diadalmas őszi hadjárat után egy évvel zajlott le, a szikszói győzelem előtt, a Thököly-Wesselényi párharc időszakában; a „*generálisság végett egyenetlenségben lévén, megharcoltak, s a két részre hajlott kurucság meg is harcolt, felesen vesztenek is mindkét részről.*”⁴⁵³ 1679 júliusában a fejedelem Thököly Imrét

⁴⁴³ MHHS XVIII, 163. 1678. március 9.

⁴⁴⁴ BENCZÉDI 1980. 92.

⁴⁴⁵ TT 1899, 438.

⁴⁴⁶ RL, C/54 1. d. 2. b. Absolon Nemessányi Bálintnak, 1677. június 15.

⁴⁴⁷ MHHS XVIII, 109. 1677. november 24.

⁴⁴⁸ MHHS XVIII, 110. 1677. november 27.

⁴⁴⁹ MHHS XVIII, 126. 1677. november, MHHS XVIII, 130. 1678. január 12.

⁴⁵⁰ MHHS XVIII, 167., 1678. március 22., MHHS XVIII, 169. március 27.

⁴⁵¹ Boham ezredes sokáig szolgált XIV. Lajos hadseregében, de a pyrenaei béke óta Lengyelországban tartózkodott

⁴⁵² TMKÁOT 1872, 32. 1679. január 3.

⁴⁵³ MERÉNYI 1903, 235.

kinevezte Teleki helyettesévé. Mivel Teleki nem mert kivonulni a bujdosók közé az 1678-as nyári hadjárat sikertelensége után, de generálisságát sem akarta feladni, ezért megszületett a terv, hogy Thököly menjen ki helyetteseként a hadak közé.⁴⁵⁴ Thököly kész volt háritani a tisztséget Wesselényi Pálra, de Teleki meggyőzte a helyettesgenerálisság vállalására. Thökölyt 1679. július 23-án a krasznai gyűlésen fogadták el Apafi képviselőjének.

Ezt a döntést a bujdosó seregek közt nem egyöntetűen fogadták. Az, hogy kik számítottak Thököly fősege legnagyobb ellenzőinek, jól tetten érhető abban a szituációban, hogy Apafi a rivalizálás elkerülése végett magához hívatta Wesselényi Pált, Ispán Ferencet, Sós Györgyöt és Farkas Fábiánt. Ezzel azt akarta elérni, hogy ne legyenek a hadak mellett: tehát ők nem tartoztak a Thökölyt támogatók táborába.

A Wesselényi Pál vezetéséhez ragaszkodó hadtestek ellenállást tanúsítottak a helyettesgenerális személyével szemben, és ezzel kezdetét vette a bujdosó hadak közti meghasonlás. A hetekig húzódó kisebb-nagyobb összecsapások alatt Thököly egyre több Wesselényi melletti tisztelet állított maga mellé. 1679 júliusában kezdte a sort a máramarosi bujdosók köre, Bige György, Horváth István és Daróczy István. 1679 augusztusában álltak át a legértékesebb harcászúségű tisztek, mint Szúk György, Harsányi György, Bakos Mihály, Vas Márton, Dayka István és Gyurikovics György.⁴⁵⁵ Augusztus végén már Thökölyhez tartották a hűséget a Wesselényinél fogva tartott Jánokiak és Ubrizy Pál is – aki később Thököly udvarmestere lett.

A fokozatosan sereg nélkül maradt Wesselényi Pál 1679. szeptember végén adta meg magát Thökölynek, és kérte a helyettes-generálisságot, s hogy vegye maga mellé.⁴⁵⁶ A Wesselényi környezetében maradt katonák csak ezt követően csatlakoztak a Thököly-vezette seregekhez. A legelszántabb Wesselényi-hű emberek, mint Hamvai Péter, Médi István, Színi Gábor, Nagy András, Nagy Mihály, Hatházy Gergely, Borbély István és Rákóczy György tehát az 1679-es év végén tértek csak meg Thököly hűségére.

A bujdosó hadak így kicsúsztak Teleki és Wesselényi kezéből, és Thököly lett úrrá a generális válságon. Az új vezérrel a bujdosók 1679. október 12-én, Miskolcon gyűlést tartottak. A széthúzó hadak számára újabb pozitív lökés érkezett: 1679 novemberében Szikszónál győzelmet aratott a Thököly vezette kuruc sereg a császáriak felett. Ezt követően, 1680. január 8-án Szoboszlón Thökölyt generálissá választották. Az okiratot elsőként Wesselényi Pál írta alá.

---

⁴⁵⁴ TRÓCSÁNYI 1972, 246.

⁴⁵⁵ DEÁK 1882, 40–61.

⁴⁵⁶ DEÁK 1882, 82.

A későbbiekben Thököly serege tovább bővült az elfoglalt várakból, területekről átálló, magyar katonákkal, mint Kálló vagy Fülek megszállása alkalmával. Fejedelemsége idején pedig a vármegyék kontingensei is őt szolgálták.

Thököly tehát egyszerre került a kurucok politikai és katonai vezetésének élére, egymástól el nem választható módon. A Magyar Királyság részéről politikailag az országbíró – majd később a nádor – feladata volt az elégtelenségekkel rendezni a viszonyt, tájékozódni a békekötés lehetőségéről. Véleményt kértek tehát Wesselényi Páltól, Wesselényi Lászlótól, Thököly Imrétől, Szepesi Páltól és Keczer Menyhérttől, illetve a bujdosók összességétől.⁴⁵⁷ A személy szerint címzett levelekből is látszik, hogy a bujdosók közül ki számított tárgyalófélnek, politikailag jelentős személynek a király, vagyis a bécsi udvar előtt. Ugyanígy a személyek fontosságát jelöli, hogy az egymás közötti levelezésben kiknek a nevét kellett titokban tartani. Így a kódtáblázatokban elsősorban Thököly és Wesselényi nevét kellett helyettesítő számsorral ellátni.⁴⁵⁸

Az erdélyi belpolitikát tekintve is Thököly számára igen kedvezően alakult a helyzet. Erdély belügyeiben a Béldi-párt vezetőivel számoltak le ebben az időben. Márpedig a két bujdosó hadvezér közül Wesselényi kompromittálódott, és rokonilag is érintett volt ez ügyben. Míg Wesselényi Pál felesége Béldi Zsuzsanna volt, és a Béldi Pálnak írt biztató levele nyilvánosságra került,⁴⁵⁹ addig Thököly – aki 1679 tavaszán jegyezte el Teleki lányát⁴⁶⁰ – még a rossznyelvek szerint is csak Magyarországon találhat feleséget. Tehát Erdélyben politikailag tiszta maradt.

Thököly az 1682. szeptember 15-i fejedelmi kinevezésig még két fegyverszüneti tárgyalást vezetett végig, és 1681 őszén elszakította seregét az erdélyi seregektől.⁴⁶¹ Az 1681-es hadi tanácskozás volt a végső politikai állásfoglalás időszaka a kuruc hadseregben. A jelen lévők az ellenállás és a további harcok mellett döntöttek – ez közös döntés volt, a katonai és a politikai vezetők döntése.

A fejedelemségig vezető úton Thököly követői már önállóan járták a török Portát és a budai pasánál tett látogatás is sejtette a közelgő kinevezés eshetőségét. Kassa megvétele után a Fülek alatti táborban lezajlott kinevezés pedig egyet jelentett az 1672-es konföderációs szöveg önbeteljesítő jóslatával: Thököly Imre pontosan úgy szerezte meg államának területét, ahogy az az 1672-es tervekben le volt írva. Tíz évvel a bujdosók okiratának születését követően az

⁴⁵⁷ TRÓCSÁNYI 1972, 240.

⁴⁵⁸ KARDOS 2014/2, 25.

⁴⁵⁹ TRÓCSÁNYI 1972, 237.

⁴⁶⁰ Lásd bővebben: KARDOS 2014/1, 85.

⁴⁶¹ KARDOS 2014/1, 89–93.

írás corpust öltött a kuruc államiságban. Thököly Imre az ifjúkori erdélyi politikai előkészítést követően, katonai vezetőből – generálisból politikai vezető – államfő lett.

Az 1670-es évek politizáló-katonáskodó bujdosó deputátus menekültjeinek végső politikai kifutását jól példázza a bujdosók pecsétjének körirata: *Sigillum Hungarorum Pro Deo et Patria Militat*. Ebben benne van a későbbi Thököly-felkelés jelmondata is, a *Pro Deo et Patria*, tagadhatatlanul a bujdosókból Thököly-felkeléssé ívelő folyamat letisztult eredményeként.

IV/5. A Thökölyhez csatlakozó seregek és vezetőik

1. táblázat

A Thökölyhez csatlakozó seregek

A csatlakozás időpontja	A katonai vezető neve	Forrás	Thököly fejedelemsége alatti pozíció
1677. nov. 24.	Kardos Pál végbeli gyaloghadnagy	Thököly napló	
1677. nov. 24.	Pap Izrael gyalog hadnagy	Thököly napló	elhunyt, 1678. nov.
1677. nov. vége	Pécsi Gáspár, Faigel Péter	Thököly napló	hopmester 1684-ig Kassai kapitány
1677. nov. 27.	Szendrei hadak és ónodi hadak Vas Márton, Tállyai György- Kálló kapitányává 1679. szept. 18. Kálló elfoglalása, Haraszi György, Csanádi, Monai, Györkei, Baranyai, Hajdú János lovas ónodi hadnagy)	Thököly napló	elhunyt Ónodi kapitány
1678. jan. 12.	Petróczy István	Thököly napló	ezredskapitány
1678. márc. 22.	Szőcs János hada	Thököly levelei	ezredskapitány
1678. márc. 27.	Petneházy Dávid	Thököly napló	ezredskapitány
1679. júl.31.	Bige György, Horváth István, Daróczy István	Thököly levelei	
1679. aug. 11.	Gyurikovics György, Dayka István	Thököly levelei	
1679. aug. 19.	Bakos Mihály, Szabó János, Szűk György	Thököly levelei	Hatházy hadnagya
1679. aug. 21.	Harsányi György	Thököly levelei	ezredskapitány
1679. aug. 26.	a két Jánoki (Jánoki Zsigmond és Jánoki Farkas), Ubrizy Pál, Hegymegi Ferenc	Thököly levelei	bányavidéki főkapitány hopmester Sárospataki kapitány
1679. aug. 28.	Csató Albert	Thököly levelei	
1679. szept. 5.	Pataki János négy mezei zászlóval, Rákóczy György, Nagy András, Horváth Márton, Gulyás János	Thököly levelei	
1679.szept. 27.	Wesselényi Pál	Thököly levelei	nem tart Thökölyvel
1679. dec. 5.	A még Wesselényivel tartó maradék sereg, aki eddig ellenállt: Médi István, Színi Gábor, Nagy András és Mihály,	Thököly levelei	komisszárius

	Borbély István, Hamvai Péter, Hatházy Gergely		Abaúj viceispán ezredskapitány
--	---	--	-----------------------------------

Thököly kezdeti nagy sikerei közt a felvidéki hadjáratot tehát az 1677-ben hozzá csatlakozott szendrői és ónodi végbeli hadakkal, valamint Petneházy Dávid, Pécsi Gáspár, Petrőczy István és Szócs János katonai támogatásával vitte véghez.

A fővezérséget eredményező szikszói győzelemnél a Wesselényi párharcból megnyert seregek is Thökölynek esküdtek fel, kivéve azokat, akik a legerősebben tartottak Wesselényivel; közülük nem egy olyan, aki még Wesselényivel sem volt hajlandó Thököly alá adni magát, és csak a szikszói győzelem után, 1679. december 5-én csatlakoznak hozzá, mint Médi István, Színi Gábor, Hamvai Péter, Nagy András, Nagy Mihály, Borbély István és Hatházy Gergely.

A fokozatosan bővülő sereg azonban nagy veszteségeket is elszenvedett. Kiváló katonai vezetők haltak hősi halált a harcok során, mint 1678 novemberében Pap Izrael gyalog hadnagy és Török János ónodi főhadnagy.⁴⁶² 1679 augusztusában vesztette életét Liptó vármegyében, a németekkel való harc során az egyik legszófogadóbb végbeli gyalog hadnagy, Újvári András is.⁴⁶³

Nemcsak a harcok során bekövetkezett emberveszteség, hanem a labancokhoz történő állás is komoly érvágást jelentett. Így ugyanis olyan katonai vezetőket veszítettek, akik komoly katonai tömegeket voltak képesek megszólítani és maguk mellé állítani, mint Jósa és Semsey.

Thököly sereggyűjtése kezdeti szakaszában nagyon hamar felismerte ezeknek a központi személyeknek a jelentőségét. Seregébe főként azokat a katonai vezetőket igyekezett elnyerni, akik nagy katonai bázissal bírtak, akikre hallgattak a katonák. Jósáról és Petneházyról is a következőképpen nyilatkozott Thököly levelében: a „*Rosnyó táján, Kassa táján, Hegyallyán, s Hernád mellett levő katonaság bizony az két emberhez tart és azokat arrúl az földről különben el sem hozhatna, ha az két ember velem nem lesz.*”⁴⁶⁴ Ezek a vezetők tehát a térség katonai bázisát uralták, képesek voltak mozgósítani, ami mezei hadak gyűjtésénél igen fontos elem volt. Jósa egymaga ötszáz embert is tudott gyűjteni, annyira függtek a parancsától.⁴⁶⁵ Jósa elkedvetlenedésének az volt oka, hogy Szalay kemény és fenyegetőző levelet írt neki, valamint a beígért szendrői kapitányságot sem kapta meg, valamint Géczy és

⁴⁶² NAGY 1983, 64.

⁴⁶³ DEÁK 1882, 47. Thököly levele Teleki Mihálynak, 1679. augusztus 8.

⁴⁶⁴ DEÁK 1882, 64. Thököly levele Teleki Mihálynak, 1679. augusztus 26.

⁴⁶⁵ DEÁK 1882, 64. Thököly levele Teleki Mihálynak, 1679. augusztus 26.

más javaiban nem részesedett.⁴⁶⁶ Jósa végül három szolgájával és egy kállói legénnyel elhagyta a kuruc tábornok; akik parancsnoksága alatt voltak, azok Petneházy és Semsey alá kerültek.⁴⁶⁷

Jósa után Semsey is labancnak állt. Árulása különösen érzékenyen érintette Thökölyt, ugyanis Semsey meghitt embere és barátja volt.⁴⁶⁸ Ebben talán annak is szerepe volt, hogy a vezér híveit és barátait sem kímélte, akár jogos, akár jogtalan büntetésről volt szó; Semseyt is megfogatta és arestum alatt tartotta.⁴⁶⁹

Páter Jósát 1679 októberében harmincad magával vágta le Tállyán, a templom kerítése előtt Fekete Jankó és Szalánczi Ferenc csapata.⁴⁷⁰

Thököly számára ezeknek a katonai vezetőknek a megnyerése komoly anyagi ráfordítást is jelentett; közülük sokat megvendéglelt, bőségesen megajándékozott, úgymond „megdolgozott”.⁴⁷¹

Thököly fővezérré választásához a nemességet is meg kellett nyernie, hiszen Wesselényi állítása szerint „*az a generális, a ki mellett az nemesség vagyon,*”⁴⁷² márpedig az mellette volt. Tehát Wesselényi megnyerésével kellett a bujdosók sorát átrendezni. Kétségtelen, hogy Thököly sokkal nehezebben tudta maga mellé állítani a nemességet, mint a katonaságot. Wesselényi átállását egyetlen feltételhez kötötte; Thököly hagyja meg a mezei hadak vezetését a kezében.⁴⁷³

Thököly erdélyi tartózkodása alatt a politizáló nemességgel tartotta a kapcsolatot, hadszíntérre lépése során az 1680. januári szoboszlói kinevezésig azon munkálkodott, hogy megszerezze a katonai vezetést. Addigra kettős sikert ért el: Wesselényi legyőzése az erdélyi politikában véghezvitt eredményesség nyomán következett be, a sereggyűjtés párharca és a katonai győzelem pedig a szikszói diadalhoz, s ezzel a vezéri kinevezéshez vezetett. Az így kiharcolt katonai és politikai vezetést 1680–1682 között kellett magasabb szinten is megszilárdítania.

⁴⁶⁶ DEÁK 1882, 64. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1679. augusztus 26.

⁴⁶⁷ DEÁK 1882, 70. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1679. augusztus 31.

⁴⁶⁸ DEÁK 1882, 98. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1680. január 3.

⁴⁶⁹ DEÁK 1882, 98. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1680. január 3.

⁴⁷⁰ NAGY/1885, 376. Bancsi Márton, 1679. október 30.

⁴⁷¹ DEÁK 1882, 66. Thököly levele Teleki Mihálynak, 1679. augusztus 26.

⁴⁷² DEÁK 1882, 74. Thököly levele Teleki Mihálynak, 1679. szeptember 5.

⁴⁷³ DEÁK 1882, 81. Thököly levele Teleki Mihálynak, 1679. szeptember 27.

V. THÖKÖLY IMRE GENERÁLISSÁGA, ÚT A FEJEDELEMSÉGIG

V/1. Thököly katonai és politikai vezetésének megszilárdulása 1680–1681

Thököly a „*fegyverben lévő magyarság fő generálissa*,”⁴⁷⁴ mint „*hungarorum pro Deo et Patria militantium generalis*”⁴⁷⁵ nézett szembe a kuruc mezei hadak ingadozásaival, a lengyel és a francia-török diplomácia változásaival; továbbá a német császári, és az erdélyi politikai fordulattal is. A bujdosó vezetők közül néhány fő politikai-eszmei vezető, mint Kende, Szepesi és Keczer erdélyi szolgálatokkal az erdélyi fejedelem mellett maradt.

A nagy európai külpolitikai átrendeződés a francia érdekek kivonulását jelentette az 1680-as évek kezdetén, és ez Thököly kényszerű külpolitikai fordulatát is meghozta. Bár az erdélyi években Thököly kialakította a jó kapcsolatot a franciákkal, és 1677-től egészen 1684 végéig a francia Forval gróffal kapcsolatban volt – Forval 1683-tól nem hivatalos udvari rezidensként Thököly udvarában tartózkodott –, a tényleges francia politikai támogatás a továbbiakban mégis elmaradt.

1681-ben Thököly szoboszlói, majd debreceni látogatásakor már látszik egy kialakult együtt mozgó udvar körvonala. Kíséretében tartózkodik Petrőczy István – aki a fejedelemség alatt főgenerális lesz –, Ubrizy Pál és Pécsy Gáspár – mindketten udvarmesterek –, Géczy István az udvari testőrség kapitánya, továbbá Gyürky András, Ibrányi László és felesége, valamint további főrendek, tisztek és szolgák; ők alkották a belső familiáris réteget, Thököly udvarát és kíséretét.⁴⁷⁶

AZ 1680–81-es időszakban érkeztek Thököly alá a *másoktól átvett familiárisok*, mint az 1678-ban még Wesselényi László táborában tartózkodó Géczyek. Komoly vitát robbantott ki a bujdosó vezetésben a familiárisvá fogadás. Thököly familiárisává fogadta Hatházi Gergelyt, akire Wesselényi Pál is számot tartott. Ő azonban nem maradt Wesselényi mellett, így korábbi ura megfogatta, reverzálist íratott vele és kezeseket állíttatott. 1682 januárjában Thököly, mint hites hadnagyát és conventiós szolgáját, aki hűségére visszatért, kérte ki az erdélyi fejedelemtől, s számára protectiót, azaz védelmet kért, mert „*egyébiránt köteles és conventiós szolgámat tartozom oltalmaznom*”⁴⁷⁷ – írta. Bár Thököly fővezéri kinevezése megtörtént, a mezei hadakat vezető Wesselényi és csapattestei felett nem Thököly rendelkezett. A katonai vezetői átállás

⁴⁷⁴ MNL OL P 1238 34. d. Thököly Imre levelei 496. 1681. szeptember 16.

⁴⁷⁵ BERZEVICZY 1899, 369.

⁴⁷⁶ CSÜRÖS 1910, 70., 82.

⁴⁷⁷ TMKÁOT 1872, 200–201. Thököly Imre Apafi Mihálynak, Kapos, 1682. január 21.

nem jelentett familiárisi hűségesküt. Komoly nézeteltérések és nem kisebb veszteségek nyomán formálódott ki Thököly végleges serege és politikai–familiárisi közege.

Ekkor vállalt szolgálatot Szirmay András,⁴⁷⁸ az egykori iskolatárs is; mint *meghívott familiáris*, secretarius lesz, majd a kassai citadella megvételeben közreműködő tüzérségi parancsnok. Familiáris főember szolgálta Ottlyk György katonai szolgálatban, aki „*a Vágon vitte volna által Thököly népét a németek ellen, de a Vágon túl Thökölynél maradt*”⁴⁷⁹ és Okulicsányi András, aki személyi szolgálatban állt.⁴⁸⁰

Thökölyhez már külföldről is érkeztek szolgálattelvők, amint a következő példa bizonyítja: „*egy brandenburgumi elector tartományából érkezett officir, ki is Lengyelországon jött által Lyublyóra ki, s onnét eddig az én katonáimmal. Öt hete, hogy innét eljött szolgálatot keresvén itt nálam.*” – írta egyik levelében.⁴⁸¹

Thököly magánhadcserege is ezekben az években kezdett el bővülni: német dragonyosokat fogadott fel, és állandósultak a magánhadcseregben lévő katonai vezetők, mint Gyenge András, Nagy Albert, Jeney Sámuel és Tardi István hadnagy. Ők Thököly mellett kontinuus lovas és gyalog hadak vezetői, nevük a továbbiakban alig szerepel, noha bizalmi helyzetük nem kérdéses.

1680 júliusában saját fizetett „tót” hajdúit is elküldte más tót sereggel a bányavárosok köré.⁴⁸² Ezen hajdúk két hutát is megégettek, és felverték a garamszegi kastélyt⁴⁸³ is, azonban vigyázatlanságuk miatt kétszáz főt megöltek közülük.⁴⁸⁴

De komolyabb veszteségek is érik Thökölyt, ugyanis érzelmileg is közel álló személyeket veszít ezekben az években: unokaöccse, Petrőczy Miklós 1680. december 4-én váratlanul meghal, noha a fiatalember előtt nagy lehetőségek álltak, hiszen vezéri feladatokat is kapott seregében.⁴⁸⁵ Hosszas betegeskedés után ekkor hunyt el Csehiben Keczer Menyhért is. 1680-ban Thökölyvel négy és fél ezer ember mozgott.⁴⁸⁶ 1681-ben hat és fél ezer katonából álló haddal indult meg Bodolóról.⁴⁸⁷

⁴⁷⁸ NÉMETHY 1882, 408.

⁴⁷⁹ MNL OL G 10 Publ. fasc. 29.31 1680. július 3.

⁴⁸⁰ MNL OL G2 II/3. Thököly levele Szinnye, 1680. november 20.

⁴⁸¹ DEÁK 1882, 152. Thököly levele Teleki Mihálynak, 1680. december vége

⁴⁸² DEÁK 1882, 202. 1680. július 25. Thököly levele Apafi Mihálynak, 1680. július 25.

⁴⁸³ Garamszeg: falu a Garam folyó mellett Zólyom vármegyében (FÉNYES 1851. I. 37.) Ma: Hronsek, SK. A településen áll a Géczy család kastélya, amelyet a kurucok kiraboltak.

⁴⁸⁴ DEÁK 1882, 204. Thököly levele Apafi Mihálynak, 1680. október 24.

⁴⁸⁵ DEÁK 1882, 209. Thököly levele apafi Mihálynak, 1680. december 3

⁴⁸⁶ DEÁK 1882, 209. Thököly levele Apafi Mihálynak, 1680. december 3.

⁴⁸⁷ DEÁK 1882, 246. Thököly levele Wesselényi Pálnak, 1681. augusztus 9. Bodoló: Abaúj vármegyei település, Kassához közel. (FÉNYES 1851. I., 141.)

Kezdenek elkülönülni a személyes bizalmi emberek a politikailag vagy katonailag stabil emberektől. Thököly udvarában ekkor indulnak meg a familiáris pályafutások a személyes szolgálatot teljesítők közt: amit Szenczy István, Jelenik András és Izdenczy Márton példája mutat. Szenczy István bizalmi ember lesz, aki Erdélybe vezető útján köz és privát dolgokkal is meg volt bízva.⁴⁸⁸ Érdekes a fordulat, ami azt mutatja, hogy Szenczy bizalmasabb embere lett ebben az időben Thökölynek, mint amilyen a Keczer család volt. Ezt jól példázza Thököly egyik 1681-ben kelt levele, amely szerint a Szenczy uramra bízott dolgok nem mindenikéről tudott Keczer.⁴⁸⁹ Szenczy István olyan bensőséges beavatott ember volt, hogy utóiratában jelezte Thökölynek: levelét csak Radics Andrással beszélje meg, senki mással.⁴⁹⁰ Tehát Thököly legbizalmasabb köréhez tartozott Szenczy és Radics is. 1680 decemberében Radics András kíserte Thököly hugait, Máriát és Eszterházy Katalint Ungvárig és onnan Thökölyhez.⁴⁹¹ Szenczy Istvánt, becsületes renden lévő szolgáját, Faigel Péter távollétében, a kassai vár helyettesének tette meg Thököly 1683. február 25-én.⁴⁹² Kassán lévő helyettes kapitánya volt 1683 áprilisában is, ki az ottani épületek restaurációján fáradozott.⁴⁹³

Szintén erősödik Thököly udvarában Jelenik András komornyik és Géczy István udvari kapitány pozíciója. Személyük az idő előrehaladtával megkérdőjelezhetetlen lesz, Thököly jobb kezei és feltétlen hívei. Jelenlétük Thököly körül állandó, hasonlóan a már régóta Thökölyt szolgáló Kellemessy Jánoshoz. Géczy feladatai megsokszorozódnak, ő az egyik legtöbbet megbízott embere Thökölynek; feladata volt például Erdélyből az úr számára paplant hozni, a kolozsvári ötvösöknél lévő ezüstjét elhozni, továbbá késeket és tollas buzogányt.⁴⁹⁴ Őt küldték a váradi pasához is,⁴⁹⁵ és ő beszélt 1681-ben a német generálissal is Thököly nevében.⁴⁹⁶

Thököly állandó küldetésen lévő emberei ebben az időben: Faigel Péter,⁴⁹⁷ Radics András, Izdenczy Márton, Várnay György, Géczy István és Szenczy István.⁴⁹⁸

Érdekes pályát fut be Izdenczy Márton Thököly udvarában. Kezdetben Izdenczy Thököly íródeákja, aki sokszor postán kényszerül Thököly után menni.⁴⁹⁹ De egyre komolyabb

⁴⁸⁸ DEÁK 1882, 160. Thököly levele Teleki Mihálynak, 1681. február 23.

⁴⁸⁹ DEÁK 1882, 173.

⁴⁹⁰ TMKÁOT 1872, 146. 1681. augusztus 9.

⁴⁹¹ DEÁK 1882, 146. Thököly levele Teleki Mihálynak, 1680. december 4.

⁴⁹² AMK Swatz., Missiles. 9814.

⁴⁹³ AMK Swartz., Missiles. 9820.

⁴⁹⁴ DEÁK 1882, 233, 1680. május 21.

⁴⁹⁵ CSÜRÖS 1910, 70.

⁴⁹⁶ DEÁK 1882, 162. Thököly levele Teleki Mihálynak, 1681. május 27.

⁴⁹⁷ DEÁK 1882, 157. Thököly levele Teleki Mihálynak, 1681. január 23.

⁴⁹⁸ DEÁK 1882, 160. Thököly levele Teleki Mihálynak, 1681. február 23.

⁴⁹⁹ CSÜRÖS 1910, 238.

követi feladatokat kap; 1680-ban az erdélyi udvarnál Izdenczy Márton még ifjú legény,⁵⁰⁰ aki Géczy István szárnyai alatt Thököly küldöttje.⁵⁰¹ Később – az alábbiakban lesz még erről szó – komoly megbízásokat fog kapni.

Szalay Pál kétszer is Bécsben járt, mint megbízott, hogy a felkelők céljait és kívánságait ismertesse, és meghallgassa az udvar döntését.⁵⁰² 1679 februárjában azonban Szalayt megfogatta az erdélyi fejedelem.⁵⁰³ Szabadulván újra Bécs felé irányították; bécsi követjárását több bujdosó nemes is támogatta pénzzel. Így Balassi Imre ötven aranyát költötte el Szalay követsége útján.⁵⁰⁴ De Szalayt 1680 végén ismét fogságba vetették: „nem tudom micsoda dolgáért, Vér György uram Csehben megarestáltatta.”⁵⁰⁵ Ekkor lépett színre követként Izdenczy Márton, aki Szalayt váltotta e feladatban.⁵⁰⁶ Ettől kezdve rendszeresen őt küldik a németekhez tárgyalni és hozzá kísérőül Csató Andrászt adják.⁵⁰⁷ Hamarosan pedig az egykori íródeákból tokaji várkapitány lesz 1682 decemberében.

Követként küldték a lengyel országgyűlésre Jánoki Zsigmondot,⁵⁰⁸ és tervezték 1681 tavaszára Nemessányi Bálint portai útját,⁵⁰⁹ vagy akár kapitánának jelölését.⁵¹⁰ Így Nemessányi és Absolon továbbra is, szinte állandó kiküldetésben járt Erdélyben.⁵¹¹

A kurucok ugyan 1679. szeptember 18-án elfoglalták Kálló várát, azt azonban nem tudták sokáig megtartani. Várkapitánynak Tállyai Györgyöt nevezték ki.⁵¹² Személyét nem kedvelték a várbeliek, és fizetetlenek is voltak, ezért Thököly kénytelen volt 1681 februárjában Füleki Kis Mihályt, a hajdúk kapitányát megtenni várkapitánynak,⁵¹³ aki tisztét 1681. november 5-én veszítette el, amikor is a németek visszafoglalták az erősséget.⁵¹⁴

Harsányi és Petneházy emelkedik még ki a seregből katonai rátermettségükkel. Petneházy Petrőczyvel és más tisztekkel együtt képviselték a bujdosókat az erdélyi országgyűlésen.⁵¹⁵

⁵⁰⁰ TMKÁOT 1872, 87. Thököly Imre Bormenissza Anna fejedelemasszonyának, 1680. február 10.

⁵⁰¹ DEÁK 1882, 130. Thököly levele Teleki Mihálynak, 1680. szeptember 29.

⁵⁰² IVÁNYI 1983, 130.

⁵⁰³ KALMÁR 1983, 160.

⁵⁰⁴ TMKÁOT 1872, 49. 1679. április 3.

⁵⁰⁵ DEÁK 1882, 143. Thököly levele Teleki Mihálynak, 1680. december 3.

⁵⁰⁶ IVÁNYI 1983, 132.

⁵⁰⁷ TMKÁOT 1872, 174. 1681. november 9.

⁵⁰⁸ DEÁK 1882, 155. Thököly Imre Teleki Mihálynak 1681. január 20.

⁵⁰⁹ MNL OL P 1238 34. d. Vegyes iratok Thököly levele. 437. Beregszász, 1681. március 15.

⁵¹⁰ MNL OL P 1238 34. d. Vegyes iratok Thököly levele 413. Vári, 1681. január 4.

⁵¹¹ DEÁK 1882, 209. Thököly Imre Apafi Mihálynak, 1680. december 3.

⁵¹² NAGY 1983, 12.

⁵¹³ DEÁK 1882, 255. 1681. febr. 5.

⁵¹⁴ DEÁK 1882, 220. Thököly Imre Apafi Mihálynak, 1681. november 6.

⁵¹⁵ DEÁK 1882, 210. Thököly Imre Apafi Mihálynak, 1681. július 6.

A bujdosó-kurucok között meghasonlás zajlott az 1681-es országgyűlés évében katonai és politikai értelemben is, továbbá néhány katonai vezető megrendülni látszott. A lengyelek Szalánczi Ferenc hadnagyot a lengyel határhoz hívták, és ott tárgyaltak vele, bőségesen meg is ajándékozták.⁵¹⁶ Lengyelországban már 1679-ben is azt hirdették, hogy a lengyel király az egész kurucságot a maga szolgálatjára hívja, mindjárt fizetést ígérve nekik.⁵¹⁷ Ebből kifolyólag a lengyel határmenti érintkezések valóban okot adhattak aggodalomra a sereget illetően. Vay Ádám árulását levelek bizonyították,⁵¹⁸ továbbá Jakót, Fekete Mihályt és Szabó Istvánt is megfogták, mert a német generálishoz küldték.⁵¹⁹

A leleszi prépost Thökölyvel és Wesselényi Pállal kívánt beszélni, mint a kurucok vezetőivel.⁵²⁰ Ahogy azt már az 1680. januári kinevezésen, majd azt követően az 1681. júniusi diószegi gyűlésen is sejteni lehetett, Wesselényi felől volt várható a legnagyobb engedetlenség. Thököly átengedte a mezei hadakat Wesselényi vezetése alá, de ezzel igen hamar konfliktusba is kerültek. 1681 augusztusában Thököly rendre intő levélben hangsúlyozta: „*A mezei hadak kötelessége lett volna az, ott járjanak, az hol én.*”⁵²¹ Wesselényi 1680 óta folyamatosan és egyre több engedetlenséget tanúsított, saját irányítása alatt önállóan mozgott. Mindemelett Hatházy familiárisa fogadása is növelte a szakadékot a két vezér között.⁵²²

Thököly 1681. június 13-i diószegi generális gyűlése nem csak katonai, hanem komoly politikai vezetőségi kérdéseket is eldöntött. Ez egyben előszele volt a kuruc társadalomban az 1681. szeptember 27-i seregválasztásig tartó végső formálódásának. 1681 decemberében Thököly egyértelműen fogalmaz: aki nincs vele és nem száll vele kvártélyba, azt proscriptusnak⁵²³ tartja.⁵²⁴

⁵¹⁶ DEÁK 1882, 138. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1680. október 14.

⁵¹⁷ MNL OL G8 Thököly családjának iratai (Továbbiakban: G 8) 1679. július 27. 214.

⁵¹⁸ DEÁK 1882, 171. 1681. október 28. Thököly Imre Teleki Mihálynak, . 1681. október 28.

⁵¹⁹ DEÁK 1882, 255. 1681. február 5.

⁵²⁰ TMKÁOT 1872, 147. Thököly Imre Apafi Mihálynak, 1681. augusztus 9.

⁵²¹ DEÁK 1882, 249. Thököly Imre Wesselényi Pálnak, 1681. augusztus 19.

⁵²² DEÁK 1882, 250. Thököly levele Wesselényi Pálnak, 1681. augusztus 19.

⁵²³ számkivetett

⁵²⁴ DEÁK 1882, 256. 1681. december 11.

V/2. Thököly hadi tanácsa és következményei (1681)

Thököly 1681. június 13-án, Diószegen tartott generális gyűlést; azon a helyen, ahol fővezérként először hívott össze ilyen gyűlést 1680 szeptemberében.⁵²⁵ A jelenlévők: Szepesi Pál, Kende Gábor, Keczer Menyhért, Harsányi György, Petneházy Dávid, Szűcs János, Farkas Fábián, Ispán Ferenc, Wesselényi Pál.⁵²⁶ A hadi tanácson három fontos ügy került megbeszélésre, amely a bujdosó-kuruc harcokban végső útválasztás volt: a német-római császár és magyar király amnesztiaígérete, a budai vezér támogató levele és Thököly konfirmálása, vagyis vezetői tisztségében megerősítése. A jelenlevők közt voltak tehát azok, akiket 1679 nyarán, a helyettes-generálisság idején, a rivalizálás megelőzése érdekében Apafi fejedelem behívatott Erdélybe, hogy Thökölynek megkönnyítsék a katonai hatalomátvételt. Diószegen is megjelentek: Farkas Fábián, Ispán Ferenc és a nagy rivális Wesselényi Pál is, illetve Harsányi György, aki kicsit megkésve, 1679 augusztusában állt át Thökölyhez Wesselényi mellől. Szenczynek titkos Thököly magánügyekben járásából kikövetkeztethető, hogy Keczer Menyhért sem élvezte már ekkor Thököly bizalmát. Kende Gábor és Szepesi Pál nem teljes szívből Thököly-hívek. Tehát az 1681-es haditanácskozáson név szerint említett személyek közül csupán két tényleges híve volt jelen Thökölynek, és azok is csupán katonai és nem politikai vezetők voltak: Petneházy Dávid, és Szűcs János.

Harsányi Györgyöt, akinek még II. Rákóczi György ígért jószágokat, és a Rákóczi-család familiárisa volt, őt korábban 1681. január 20-án Thököly Harsányit alkalmatlan cselekedetei miatt megfogatta,⁵²⁷ de harci értéke miatt szabadon engedte. *„senki táborára nem megyen, senkit nem ural, ha németet tanál németet, ha törököt tanál törököt vág, és azok a szegény legények tették őt emberré s nem más, azokkal együtt tud ő magának grátiát szerezni, s quártélyt is, már neki adták az ónodi kapitányságot, és az urak jószágiban sokat.”*⁵²⁸ Thökölynek Harsányival már 1680-ban is meggyűlt a baja, mert hajlamos volt önálló akciókra, mint amikor ezred magával Sajónémetibe ment, mert neki, és egynéhány katonájának cselédjét, sőt Harsányi zászlótartóját, Karczagit is feleségestől elvitte a török.⁵²⁹

Thököly válaszában megszólítja a kapitányokat, hadnagyokat és vajdákat. A hadi tanács elé vitt téma hármas egység körül mozog: az országgyűlés, a vallásszabadság ígérete és az amnesztia. A Linzből érkezett levélben a magyar király hűségére hívja a bujdosó kurucokat, és

⁵²⁵ DEÁK 1882, 128. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1680. szeptember 23.

⁵²⁶ VARGA 1977, 208–219.

⁵²⁷ DEÁK 1882, 156. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1681. január 20.

⁵²⁸ DEÁK 1882, 119. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1680. május 30.

⁵²⁹ DEÁK 1882, 132. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1680. október 8.

kész mindenkinek a jószágát visszaadni, valamint országgyűlést összehívni, országos tisztségeket állítani, mint ahogy az szokásban volt. Vallásszabadságot ígér, de német őrsg marad Ecseden, Szatmáron, Kassán, Patakon, Diósgyőrön, Putnokon, Szendrőn és Ónodon. Thököly feltette a kérdést: nyúljanak fegyverért, vagy térjenek hazájukba az ígért javakért, vagyis fogadják el az amnesztiát, vagy harcoljanak tovább. A válaszolók felelete nem meglepő: Szepesi Pál, Farkas Fábián és Wesselényi is a harcok folytatása és a török-szövetség mellett érvel, ahogy azt 1670-ben, a felkelés idején tették. Válaszuk lényege: a „török kegyelméből van oltalmunk s élünk, szabad királyválasztás, támasszuk fel Mátyás királyt”. Farkas Fábián megjegyzi, hogy a török a némettel felbontja a húsz esztendő frigyét. Wesselényi szerint a török segítsége nélkül „erőt nem vehetnek maguk fegyveréből”, tehát szükséges a török segítség. Keczer Menyhért és Kende Gábor óvatosságra intő szavakkal jó pártállás mellett erősködik. Szűcs János maga is már tíz esztendeje harcol a hazáért – mondja.

A bujdosó csapatok az Erdélyben maradt sorstársaiknak írtak a generális gyűlésen elhangzottokról. Ebben nem csak a harcok folytatásának kérdésességéről van szó, hanem a töröktől kapott athnaméről is. A levél szerint Thököly 1681. június 13-án hívta egybe a vezetőket és előadta a budai vezér és csausa, valamint a váradi pasa által küldött leveleket és üzeneteket. Ezekben az állt, hogy az erdélyi fejedelemnek, a moldvai, havasalföldi vajdának, valamint a váradi, jenei és egri pasáknak parancsolatjuk van a kuruc csapatok megsegítésére, továbbá a török császár athnamét is küldött a bujdosó magyar nemzetnek. Ezért az athnaméért küldték a bujdosók követeiket az erdélyi udvarhoz, név szerint Hegymegi Ferencet, Fűzy Miklóst, Horváth Mártont és Rácz Mihályt. A levélben a rendek kijelentették, hogy Thökölyn kívül több „*fejünk, és generálisunk nem léssen,*” és megerősítették hűségüket Thököly felé.⁵³⁰

Tehát eldöntött tény, hogy Thökölyt végleges vezetőnek tekintik, vagyis ekkor történik Thököly politikai és katonai vezetőségének véglegesítése. Ezen az 1681. június 13-i diószegi hadi tanácson Thököly fővezérsége megerősítést nyert, tehát „az egész bujdosó magyar nemzet” egyező akaratból újra főgenerálissá választotta és megerősítette.⁵³¹ A haditanács után a bujdosók maguk közül minden rendből küldtek követeket a szerdárhoz.⁵³²

⁵³⁰ DEÁK 1883, 127-128. Bujdosók hivatalos iratai, Diószeg, 1681. június 14. Vö. Angyal 1. 239.

⁵³¹ DEÁK 1883, 130. Thököly levele Püspöki, 1681. június 30.

⁵³² DEÁK 1883, 128-129. Bujdosók hivatalos iratai Diószeg, 1681. június 14.

V/3. Elszakadás Erdélytől

Thököly generálissága alatt érett meg az idő az Erdélytől való elszakadásra. Thököly és a bujdosók érdekközössége okán nem csak Thököly személyes elhatározása, de a bujdosók közösségének politikai döntése, és a kedvező politikai és hadi helyzet is eredményezte.

Thököly személyes indíttatását tekintve, a felvidéki birtokait ostromló németek elől Árva majd Liptó várából Erdélybe menekült Thököly alig érkezett meg Erdélybe máris komoly küzdelmet kellett folytatnia Huszt váráért. Huszt várát és a huszti uradalmat elvesztette, s ezzel kapcsolatosan fogalmazta meg a híres mondatát mely egész életében emlékeztette Erdélyben viselt dolgaira, hogy „Husztot torkon verve vette el tőle Apafi Mihály.” Ezt követően a következő években, erdélyi tartózkodásának elején, anyai birtokainak jövedelmét is nehezen sikerült kiharcolnia.

Thököly 1677-ben kapta meg a fejedelmi engedélyt, hogy csatlakozzék a bujdosókhoz. Ahogy Thököly csatlakozott a seregekhez elindult a küzdelem azok vezetéséért is. Apafi Mihály fejedelem török politikájában szerepelt a bujdosó-kuruc elégületlenek adta háborús lehetőség folytonos fenntartása. A fiatal Thököly már 1677-ben ügyesen játszotta ki egymás ellen a törökök engedélyére várakozó Apafi Mihályt és Teleki Mihályt, és a nézeteltérésekből adódó rés elegendő, hogy néhány hétre generális-helyettesi rangba emelje az erdélyi fejedelem. Annak a veszélynek a teljes tudatában, hogy ezzel anyai birtokait teszi kockára, melyek így Erdély határain belül maradnak. Apafi Mihály már 1678-ban is jelezte, ha az erdélyi politikával szembemegy Thököly, akkor az jószágai elvesztését is magával vonja. Tehát 1680–1681 fordulóján a kiélesedő helyzetben, Thököly saját anyagi forrásait is feltette cserébe az önálló politikáért.

1680 tavaszán Thököly tart Teleki és Apafi haragjától a szoboszlói gyűlés eredményei miatt, s olyan híreket is kap, hogy jószágait lefoglalták. Thököly 1680 tavaszán megkezdte erdélyi jószágainak „padlássöprését”, az értékeket, javakat megindítja Magyarország felé. A szoboszlói gyűlés után februárban ebédre volt hivatalos Makovicára, a téma bármi is volt Zrínyi Ilona és Thököly közt, Thököly javainak egy része Makovica várában helyeztetnek el. Tehát Thököly megkezdte a mozgatható ingó vagyonának átmentését Magyarország területére.

Thököly Erdélytől való elszakadását több tényező is erősíti már 1681-re. Wesselényi Pál, az egykori vetélytárs biztatása és támogatása, a bujdosó seregek maguk is vagy az amnesztia elfogadását vagy önálló hadviselést követeltek Thökölytől többször is az előző években, a török vezetés is egyre inkább Thököly mellé áll. A törököt, konkrétan a váradi pasa figyelmét, Thököly felé fordítja maga Apafi Mihály is. A Wesselényi–Thököly párharcból

győztesen kikerülő Thököly „a bujdosó magyarság élén az ő [Apafi Mihály] rendeletéből áll, s nem Wesselényi, a pasa tehát ismerje el, s teendőit is Thökölyvel, mint a magyar hadak vezérével egyeztesse.”

Ráadásul a német béketárgyalásokban, illetve fegyverszünetekben is Thökölyvel tárgyalnak igazán, inkább számba veszik az elégtelenek fejeként Thökölyt, mint egész Erdélyt. Tehát Thököly a hadvezér mindenképpen az önálló hadviselés s ezzel Thököly, mint politikus is az önálló politizálás felé hajlik. Nem beszélve arról, hogy Thököly a magánember is nagyon jól tudja, hogy akár házassági tervei, akár magánbirtokai visszaszerzése érdekében csak akkor tudja a megfelelő eredményeket elérni, ha azt önállóan viszi véghez és nem Erdély befolyása alatt.

Egészen Thököly kezdeti fellépésétől, 1678-tól él a gyanú, hogy Teleki Mihály a németek kezére játszik – katonailag és politikailag egyaránt –, és az 1681-ig tartó három év csak Thököly megerősödésének kivárása, s 1681-ben kellő támasza van ahhoz, hogy a németbarát Erdéllyel szakítson. A szeptemberi nagyveszedeés már az erdélyiek – név szerint Teleki Mihály legfőbb fejedelmi tanácsúr – németességének kimondása és ezzel a nyílt szakítás vállalása.

1681 szeptemberében Thököly Dobay Mátyást küldte instrukciókkal Lengyelországba. Ott Wesselényi Lászlónéhoz kellett mennie, és találkozni Nemessányi Bálinttal. Ebben az instrukcióban rögzítette Thököly, hogy neki nem csak a „német császár”, hanem titkon még az erdélyi fejedelem is az ellensége, aki „*magánosan jól mutatja magát, de Teleki Mihály által mást cselekedtet.*”⁵³³

Thököly politikája egyre élesedett, méghozzá az erdélyi fejedelem iránt; érezhető, hogy készül az Erdélytől való elszakadásra. Miután a két vezető, Thököly és Wesselényi 1679 végén megegyezett, Wesselényi felajánlotta Thökölynek azt az utat, amivel Thököly erdélyi jószágai is biztonságban maradhatnak;⁵³⁴ a váradi pasa terjesztheti ki arra a védelmét, akivel Wesselényi igen jó kapcsolatot ápolt. Igaz kétségtelen, hogy ez a védelem Wesselényivel együtt élt, és az 1681-es elszakadás nem csak az erdélyi seregtől való elválást jelentette. 1681-ben a főséget átengedő Wesselényi és a tényleges generális Thököly között már megkezdődtek a súrlódások. Thököly 1681 elején a bujdosó magyarok portai „kapikiháját”,⁵³⁵ azaz követét szeretné leváltani egy hozzá közelebb álló, tehát a hozzá, generálishoz hű személyre, Nemessányi Bálintra.⁵³⁶

⁵³³ TT 1899, 446–447.

⁵³⁴ KARDOS 2014/1, 85.

⁵³⁵ Kapikihája: Kapichiaja, capichiaia. BARTAL 1901, 363

⁵³⁶ TT 1899, 435.

Wesselényi akkor még meghiúsította Ruszkai leváltását. Az 1681. szeptember 27-i „seregválasztó nagyveszekedés”⁵³⁷ a végső elhatárolódás lett a Wesselényihez hajló, és sokszor engedetlen mezei csapatok között is. Tehát Thököly seregében ezen a ponton vált el a vele tartó és a Wesselényi alatt maradó seregrész egymástól. A két főség között választó mezei sereg levelezéséből kiderült, hogy a korábbi vezér mellett voltak: Hatházi Gergely, Mádi István, Szabó Gergely, Balázs Máté, Szűcs György, Borbély István, Tokay Nagy András, János Deák és Nagy György nevű lovas és mezei tisztek.⁵³⁸ Ezek az elkülönülést követően Szolnok vármegye szélében kvártélyoztak.⁵³⁹

Hatházyval egyszerre kérte Diószegen Varsányi István számára is a protectiót.⁵⁴⁰ Szintén a fejedelemtől kérte ki Faigel Pétert.⁵⁴¹ Engedélyeztette barátja és rokona, Pekry Lőrinc magánútját is.⁵⁴² Ekkorra már az egykor, 1676-ban Thököly asztalánál ülésző máramarosi bujdosók nagy része is Thököly alá gyűlt: Tállyai György és Bige György.

Azonban a bujdosók egy rétege továbbra is elhatárolódott Thökölytől, így elsősorban Kende Gábor és Farkas Fábián.

A Thökölyvel lévő bujdosók levélben kérték, hogy az Erdélyben maradt bujdosótársak, vagyis a bennlévők hasonlóan cselekedve értsenek egyet a kinnlévő bujdosótársakkal. Mivel az erdélyi fejedelem nem tiltotta, hogy az Erdélyben levő bujdosók kijöjjenek onnét és csatlakozzanak a kinnlévő, táborban lévő bujdosó kuruc csapatokhoz, ezért Thököly a hadi tanácsot követően felszólította az Erdélyben maradt bujdosókat, hogy csatlakozzanak hozzá.⁵⁴³ A budai vezér is felszólította Apafit, hogy szorgalmazza a bujdosók, pontosabban „*Thököly Imre körében lévők testvéri szeretettel egyesülését.*”⁵⁴⁴

Az erdélyi bujdosó nemesek a hadakozásban nemigen vettek részt, és anyagi érdekeik is az erdélyi udvarhoz fűzték őket, tehát elsősorban diplomáciai feladatokat láttak el. Akik nem rendelkeztek birtokokkal a Partium vagy Erdély területén, azok közé tartozott: Kende Gábor, Keczer Menyhért, Orlai Miklós, Kubinyi László.⁵⁴⁵ Szepesi Pál csak 1682 novemberében hozta ki feleségét Kolozsvárról, tehát hazaköltözésük ekkor vált véglegessé.⁵⁴⁶

⁵³⁷ KARDOS 2014/1, 84.

⁵³⁸ DEÁK 1883, 138, 1681. november 14.

⁵³⁹ TMKÁOT 1872, 172. Serédi Benedek Apafi Mihálynak, 1681. november 5.

⁵⁴⁰ TMKÁOT 1872, 200. Kapos, 1682. január 21.

⁵⁴¹ TMKÁOT 1872, 202. Kapos, 1682. január 24.

⁵⁴² TMKÁOT 1872, 201. Kapos, 1682. január 24.

⁵⁴³ DEÁK 1883, 131. Bujdosók hivatalos iratai, Püspöki, 1681. június 30.

⁵⁴⁴ TMKÁOT 1872, 236. 1682. május 18.

⁵⁴⁵ ANGYAL 1888. 215. Thököly levelei 291.

⁵⁴⁶ CSÜRÖS 1910, 371.

A kinnlévő kurucok 1681. november 14-én Berettyóújfaluban tartott generális gyűlésen követeket választottak magok közül.⁵⁴⁷ A „kapikihaságra” Tunyogi Sámuel volt választott.⁵⁴⁸

Az Erdélytől való elszakadás a török katonai támogató politikájának is köszönhető. Thököly a korábbi választott generálishoz hasonlóan, Wesselényi példáját követve próbált közeledni a törökökhöz. Wesselényi maga is jó kapcsolatokat ápolt velük, s Thököly is ezt az analógiát követve, mivel katonai sikereit is elismerte a török, kezdetben a kor szokásain alapuló kötelező bejelentésekkel, tájékoztatással és határ menti tárgyalásokkal vette fel a kapcsolatot. Tekintettel arra, hogy a magyarországi fegyverszünetek megkötésekor a Porta álláspontja volt iránymutató, a török véleményét minden esetben ki kellett kérnie.⁵⁴⁹ A bujdosó-kuruc eszmevilághoz szorosabban kötődő familiárisa, Radics András sok török diplomáciai utat bejárt. 1680 áprilisában a Bethune márkinak írt levélben név szerint lett említve a két Petróczy, Radics András, aki kezdetektől a leghűségesebb szövetséges, és igen sokat segített, továbbá Géczy István és a fiatal Jánoki, Ubrizy Pál, Hamvay Péter és Borsy Pál; mindezek az ügyben hűségesen fáradoztak.⁵⁵⁰ Portai követségben volt Deák Ferenc, Thököly lovas hadnagya.⁵⁵¹ Thököly 1681 márciusában Beregszászon török követet fogadott, a nógrádi Memhet agát. Csonka bég levelet vitt a nagyvezírhez, amelyben megfogalmazták a nemzeti uralkodót óhajtó magyarság érzéseit és aspirációit, János királytól a bujdosókig történelmi áttekintésben.⁵⁵²

Ezzel a történelmi áttekintéssel, a fejedelemség politikai előkészítésében és megerősítésében Felső-Magyarország területén, az új fejedelemség társadalmi bázisának nemesi közössége, a „szabad választás” szóhasználatával a szabad királyválasztás ősi módját hangsúlyozta, amely „mezőben”, vagy „táborban” zajlott le az „ország” tagjainak jelenlétében. Ebben a kontextusban pedig Thököly kinevezésénél új politikai rendszerben nem a „koronán” volt a hangsúly, hanem az „ország”-on vagyis a nemességen.⁵⁵³ Ebben a koncepcióban pedig Thököly fejedelmi kinevezése járható út volt, és a magyar nemesség előtt elfogadható is.

A nógrádi Csonka bég, Csolak Mehmed vezette török részről a Thökölyvel folytatott tárgyalásokat, és ő volt jelen 1682 januárjában is Thököly képviselőivel az isztambuli audiencián.⁵⁵⁴ „...izente ugyan az én hozzám járni szokott Memhet aga nevű török, hogy ő néki

⁵⁴⁷ MNL OL P 1238 34. d. Vegyes iratok. Thököly Imre levelei 1681. november 15. 508.

⁵⁴⁸ MNL OL P 1238 34. d. Vegyes iratok. Thököly Imre levelei 1681. november 21. 512.

⁵⁴⁹ KARDOS 2014/1, 86.

⁵⁵⁰ GERGELY 1887, 157.

⁵⁵¹ DEÁK 1882, 220. 1681. november 6. Thököly levele Apafi Mihályhoz.

⁵⁵² ANGYAL 1888. 232.

⁵⁵³ VARGA J 2007, 171.

⁵⁵⁴ VARGA J 2007, 116.

parancsolt az vezér, mihent megérkeznék az csauz, ötöt küldi hozzám az portai dolgokkal.” – írta Thököly Telekinek.⁵⁵⁵

A fejedelemség ügyét a Portán Géczy István, Radics András és Tunyogi Sámuel kérték ki és járták ki.⁵⁵⁶ Az 1682 tavaszán portai követségben járó Géczy István,⁵⁵⁷ és Radics András politikai-diplomáciai útja hozta meg a hírt, hogy a fejedelemséget megígérték Thökölynek. Bár a titulus megadását Szenczy István már az 1681. augusztusi levelében megírta jelezve, hogy az 1681-es athnamé is eredetileg már Thökölyt illette.⁵⁵⁸

Thököly követeivel egy időben kérték Szepesi Pál és Keczer Menyhért kiküldését Konstantinápolyba az erdélyi fejedelemtől.⁵⁵⁹ A „valami kérdések” között bizonyosan körbejárták a Thököly fejedelmi kinevezés esetleges véleményezését a magyarok körében. Nem véletlen, hogy éppen a bujdosók közt politikailag legaktívabb konföderációs szövegben is megjelenő Szepesi Pált is behívták. Szepesi és Keczer az egész mozgalom legrégebbi politikailag aktív képviselője volt ekkoriban. Véleményük a kinevezéshez nagy mértékben számíthatott. Azonban Keczer Menyhért már egészen bizonyosan nem juthatott ki Konstantinápolyba, mert 1681 októberében Debrecenben megbetegedett, majd Cseh (Szilágycseh) várába vitette magát, ahol 1681. október 26-án, 53 évesen meghalt.⁵⁶⁰

Thököly fejedelmi kinevezése előtti döntéselőkészítéshez tartozhatott az erdélyi fejedelem részről Konstantinápolyban tartózkodó Székely László, Mikó István és Gyerőffy György kikérdezése az Erdélyben levő fő és nemes rendekről, és a Thököly mellett levők felől, valamint a fejedelemtől is véleményt kértek Konstantinápolyban ez ügyben.⁵⁶¹ Sőt, 1682 decemberében Thököly fejedelmi kinevezése után is puhatolódzott a vezér az Erdélyből Thökölyhöz tértek ügyében az erdélyi fejedelem emberétől; örömmel tértek-e a magyarországiak Thököly mellé.⁵⁶² A vezér kérte a generálisságban történő újbóli megerősítést is. Tehát Thökölyt az 1680. januári szoboszlói kinevezés után évente megerősítették tisztségében: 1681 júniusában a diószegi generális gyűlésen, Thököly haditanácsán, majd ezt követően 1682-ben is részint a füleki kinevezés ennek tekinthető.

Géczy, Radics és Tunyogi portai útjának eredményessége és témája azonban titkos volt. Debrecenben, ahol Thököly portai követei megszálltak, ugyanis semmit nem árultak el.⁵⁶³

⁵⁵⁵ DEÁK 1882, 144., Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1680. december 3.

⁵⁵⁶ ANGYAL 1888.,251.

⁵⁵⁷ TMKÁOT 1872, 227. 1682. április 8.

⁵⁵⁸ TMKÁOT 1872, 146. 1681. augusztus 9.

⁵⁵⁹ TMKÁOT 1872, 182.

⁵⁶⁰ SAP, 53. doboz. 1683. év Nr. 46.

⁵⁶¹ TMKÁOT 1872, 182. 1681. december 9.

⁵⁶² TMKÁOT 1872, 301. 1682. december 10.

⁵⁶³ TMKÁOT 1872, Debrecen, 1682. április 2.

Thököly meghitt emberei az athnamé ügyében folyó tárgyalások alkalmával azt tanácsolták uruknak, hogy a biztonság kedvéért mindenekelőtt az erdélyi fejedelemséget kérje a Portától.⁵⁶⁴ Thököly kapikiháját, Tunyogi Sámuel, 1682 márciusában fogadták el a Portán.⁵⁶⁵ 1682 tavaszán megélénkült Thököly udvara; nemcsak a Portáról érkezett Géczy István a hírrel, hanem Saponara a német császár udvarából,⁵⁶⁶ valamint lengyel, francia és a budai vezér követei is érkeznek hozzá.⁵⁶⁷ Csonka bég mindvégig Thököly mellett volt tanácsadóként, jelen volt Kassa és Fülek elfoglalásánál, Thököly fejedelmi kinevezésénél, és 1683-ban az eszéki táborban is.⁵⁶⁸

A Fülek alatti táborban az erdélyi fejedelem is táborozott hadával. A kinevezés után Thököly asztalnokja udvarmesterének szavaival köszöntötte harmad vagy negyed magával, előkelő ifjú rend szolgálival Barcsai Mihályt,⁵⁶⁹ az erdélyi barátot. Két üveg bort, néhány fehérkenyeret és pecsenyét küldetett, melyeket Barcsaiék el is fogyasztottak az erdélyi fejedelem és Thököly egészségére köszöntve.⁵⁷⁰ Ezt követően Barcsai meglátogatta Petrőczyt és Thökölyt is sátorában.⁵⁷¹ Fülek elfoglalásakor a várba küldött követek közt Thököly részéről Petrőczy István érkezett oda.⁵⁷² A Fülek alatti táborban ott voltak a bujdosók Erdélyben maradt tagjai is. Thököly fejedelmi kinevezését követő napon, szeptember 17-én ez a csoport is behódolt az új fejedelemnek, köztük volt így a legtávolabbi Thökölynek ellenálló Kende Gábor és Szepesi Pál is.⁵⁷³ Wesselényi Pál az erdélyi fejedelem mellett maradt.

Thököly a birtokigazgatás terén is változtatásokra kényszerült. 1681 novemberében meghalt Csuthi Benedek. Az erdélyi jószágigazgatást így Baranowszky György vette át.⁵⁷⁴ Ő intézte Csuthi hagyatékát, mivel annak Szebenben hagyott javait Faigel hozta el, és azt várták, hogy az úr döntsön annak sorsáról, mivel az elhunyt nem hagyott végrendeletet. Ebben az időben terjedt el a következő kósza hír is: mivel Thököly egészen *„elszakadott Erdélytől, így az nagyságod ellen való pereket megindítják, elég tribulációja lesz itt az nagyságod embereinek.”*⁵⁷⁵

⁵⁶⁴ ANGYAL 1889, 63.

⁵⁶⁵ EOE/17, 267. 1682. április 1. Teleki Mihály votuma portai ügyekben

⁵⁶⁶ TMKÁOT 1872, 228. Serédi Benedek Apafi Mihálynak, 1682. április 9.

⁵⁶⁷ TMKÁOT 1872, 231. Serédi Benedek Apafi Mihálynak, 1682. április 28.

⁵⁶⁸ VARGA J 2007, 116.

⁵⁶⁹ EOE/18, 301. Vallatás Thököly Imre ellen 1685. március 10.

⁵⁷⁰ EOE/18, 202. Tanúvallatás Barcsai ellen, 1684. március 17. 302. Vallatás Thököly Imre ellen, 1685. március 10.

⁵⁷¹ EOE/18, 308-309. 1685. március 17. Thököly Imre nota pere

⁵⁷² ANGYAL 1888, 273.

⁵⁷³ ANGYAL 1888, 279.

⁵⁷⁴ MNL OL P1238 34. d. Vegyes iratok Thököly Imre iratai 1681. november 15. 508.

⁵⁷⁵ MNL OL G2 II/1. 1670-1683. 1681. december 31. 137-138.

Az elszakadás folyamatában – Thököly 1677-es hadszíntérre lépésétől Thököly fővezéri kinevezésén át, a seregválasztással a fejedelmi cím megszerzéséig – a végső pont a fülek alatti táborban történt. Apafi Mihály fejedelmet a török parancs kötelezte, hogy jelenjen meg és ezzel ismerje el Thököly fejedelmi kinevezését. Thököly győzelme teljes. Már nem csak sereget, de országot is nyert. A cél, Erdélyhez hasonlóan, kiépíteni fejedelemségét.

V/ 4. A Felvidék előkészítése a kuruc hatalomátvétellel

A Felvidék előkészítése – eredetét tekintve – több, mint tíz éven át tartott. A Wesselényi-összeesküvésben kevesebb politikai súllyal érintettek listájából többen megalkudtak, fizettek, élhettek a területen. De a mozgalom inaktív részesei maradtak, politikai gondolkodásukban a bujdosókkal vállaltak azonosságot. A bujdosók mozgalmát támogatta az 1672-es támadás idején a tizenhárom szepesi város, követeket küldtek a bujdosók táborába és segélyeket is felajánlottak. Az eperjesiek hasonlóan cselekedtek, és 150 gyalogot küldtek ágyúkkal és lőporral. Példájukat követte Kisszeben, Bártfa és Késmárk polgársága is, sőt a kassaiak is megunták a „német igát”. A felvidéki városok vezetőivel a bujdosóvezérek is igyekeztek jó kapcsolatot ápolni.⁵⁷⁶

Az 1670-es évek protestáns üldözése idején a vallási kapcsolat még erősebben élt Felső-Magyarország protestáns lakosai és az elmenekült bujdosók között. Nemcsak politikailag azonosak, de vallásilag is. A protestantizmus, és azon belül is az evangélikus irányzat befolyása a politikában, soha nem volt olyan erejű és mértékű, mint a Thököly–felkelés ideje alatt és nem is nyert akkora politikai teret, mint amilyen azt Thököly–fejedelemségében megillette, s mintegy államvallássá tette. A Thököly–felkelésben a nemzeti érzelmet a protestantizmus jelentette, vallási töltetét a katolikus-ellenesség adta. Pauler Gyula úgy fogalmazott munkájában, hogy a király és arisztokrácia harcában már nem csak a király és nemzet álltak szemben, hanem harcuk szorosán összefonódott vallásos identitásuk különbözőségével. A Thököly–felkelés programja és ideológiája még a Wesselényi-összeesküvésből eredt. A főként Zemplén, Borsod, Abaúj, Torna, Bereg, Ung és Ugocsa térségéről gyülekező elégedetlenek közt akadt több, egykor II. Rákóczi György protestáns erdélyi fejedelem alatt szolgáló nemes. A fejedelem halála után I. Rákóczi Ferenc és anyja Báthory Zsófia, áttértek a katolikus hitre. A hatalmas Rákóczi-birtokokon élő protestánsok hűsége az immár katolikussá vált Rákóczi-

---

⁵⁷⁶ NAGY 1983, 48–49.

házhöz megcsappant. Elégedetlenségük ezekben az években indult és egymásra találtak a kelet-magyarországi protestánsok és felvidéki evangélikusok, akiknek a protestantizmus közös ideológiai alapot jelentett. A Wesselényi–összeesküvés kelet-magyarországi főalakja Bocskai István Zemplén megyei főispán, akivel Kende Gábor, egykor II. Rákóczi György familiáris, tartotta és készítette elő az erdélyi kapcsolatot. A szervezkedésnek ez a szintje erősen protestáns és Erdély–pártisága miatt, református szervezkedés volt. Bár a felkelők kiegyeztek végül a katolikus Rákóczi–családdal, az összeesküvés bukása után az elégületlenek a protestáns Erdélyben kerestek menedéket a megtorlás elől.

Az Erdélybe menekült bujdosók protestáns vezetőiben megerősödött az a kiválasztottság-tudat, amiben ők a „magyar ügy” szolgálatára rendeltettek, és követeltek a kelet-magyarországi vármegyékről szekereket és sereget is a „magyar táborba”. A vallási ellentéteket szította a királyi udvar megtorló eljárás módja a felvidéki és kelet-magyarországi protestáns papokkal szemben. Azonban Erdélyben a protestantizmus politikai program nem lehetett. Ahhoz, hogy a bujdosó reformátusok és evangélikusok saját eszmerendszerüket, a vallásszabadságot és a protestantizmust zászlajukra tűzhessék, el kellett szakadniuk az erdélyi politikától. Amikor ehhez a politikai szerephez felnőtt a bujdosók közül az új, evangélikus vezető, Thököly Imre, már több mint egy évtizednyi elégedetlenség formálta a bujdosók eszmerendszerét és vallási ideológiáját.

Thököly fellépésével és önálló tevékenységével vált a kuruc eszmerendszer politikai tényezővé. A vallás kérdése politikai teret kaphatott, egy önálló, valóban protestáns vezető személyében. A felekezeti hovatartozás kérdése döntő módon nyilvánult meg a bujdosó seregek vezetésében. Az 1677–1679-es évek mozgalmas hatalmi harcában a mezei hadakat vezető Wesselényi Pállal szemben éppen ezért nem lehetett Thököly vezetése alá helyezni a mezei hadakat, mert többségében reformátusok voltak, s így nem fogadták el a lutheránus Thököly vezetését. Ugyanez derült ki a Teleki Mihálynak címzett levélből is, a mezei hadak Thökölyt „idegen” vallása miatt nem fogadták el generálisnak. A lutheránusoknak azonban a diplomácia terén volt nagy értéke a bujdosók ügyében. A mezei hadak ellenérzését és éppen vallása miatti neheztelést Thököly is tapasztalta, mint ahogy ez a Teleki Mihálynak írt soraiból kiderült, tudta, hogy vallási okból is kedvezőbb Wesselényi Pál helyzete a mezei hadaknál. Az evangélikus bujdosók megerősödésétől tartott és a békére való törekvésüket gyanította Wesselényi Pál és Teleki Mihály is, egymásnak írt leveleikben. A vezetése alatti kurucok értékelésében is megerősítette, hogy első helyen állt Isten és vallás védelme, ezzel kiemelte a protestantizmus, mint politikai program és vallási ideológia jelenlétét a felkelők körében. Thököly maga is tudatában volt, s egy személyben fő képviselője lett a bujdosó-kuruc elégedetlenek eszmei

elképzeléseinek, hogy Magyarországnak ezen háborúsága, „testi lelki szabadságtalanságáért kezdődvin, de kiváltképpen az lelki szabadságtalanságáért...” robbant ki. Ez a küldetéstudat adta a Thököly-felkelés erejét. A katonai sikerek és vallási elégedetlenség eredményezte, hogy 1681-ben a diplomáciában jártas evangélikus tanácsadók nagyobb célokat tűztek ki a felkelés eszméjének megvalósulására: egy önálló államot. Benczédi László is kiemelte a kuruc ideológiában jelenlévő ún. „Mátyás-motívumot”, ami a Thököly haditanácsa című korabeli vers alapján Szepesi Pál voxában van jelen: a különálló feudális nemzeti monarchia terve. Az ideológiai töltet nemzeti vonása, a hangsúlyozás nacionalista jellege érezhető a korabeli levelekben is, sajátos fogalmi szóhasználatukra Benczédi is felhívta a figyelmet. Több protestáns is támogatta a felkelőket, társadalmi alapja, így biztosítva volt. A Thököly-felkelés a megszerzett politikai területen a protestáns egyházaktól számíthatott eszmei-politikai támaszra.

1671-ben a Szepesség falvaiban szervezkedők Késmárk örököse nevére eskették az elégedetleneket.⁵⁷⁷ Thököly fővezéri tevékenységének fő irányelve 1680-tól a Felvidék felé orientálódás volt: „*ennyi bujdosás után szállhatnánk hazánkba s házukhoz*” – írta Thököly.⁵⁷⁸ A vezetése alatt levők mind a „*hazamenetelt óhajtják*.”⁵⁷⁹ Továbbá egyre többször tapasztalta, hogy a kvártélyozást is olyan helyre igyekeznek területileg helyezni, hogy ott „*ők egyedül csak az magok jószágát oltalmazzák*.”⁵⁸⁰ Tekintve, hogy a felső-magyarországi vármegyéből bujdosnak ki az alá tartozó kuruc nemesek, azok családi, rokoni, ismerettségi kapcsolatai megmaradtak ezeken a területeken. A Felvidék előkészítése, hangulatkeltése így ezeken a területeken természetes volt már a korábbi években is. Petrőczy István terve is ezekre a gondolatmagokra épült, amikor hadjáratát felvázolta az 1670-es évek derekán.

1677 decemberében Szalay Pál Eperjesen tartózkodott a feleségénél,⁵⁸¹ 1678-ban folyamodott eperjesi háza és az ahhoz tartozó telek visszaadásáért.⁵⁸² 1678 júliusában, az akkor még Wesselényi László táborában lévő Géczy Zsigmond is parasztköntösben tizenkét napig lappangott a feleségénél az oszgyáni kastélyban, amit Wesselényi László és Géczy Zsigmond felesen bírtak.⁵⁸³

⁵⁷⁷ VÁRKONYI 2006, 370.

⁵⁷⁸ DEÁK 1882, 112. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1680. április 10.

⁵⁷⁹ DEÁK 1882, 131. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1680. október 4.

⁵⁸⁰ DEÁK 1882, 154. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1681. január 16.

⁵⁸¹ DEÁK 1882, 16. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1678. január 1.

⁵⁸² ANGYAL 1888. 205.

⁵⁸³ MERÉNYI 1903, 76. 1678. július 19.

Balassi is igyekezett Divénybe, mert lánya, és jószága is veszedelemben forgott.⁵⁸⁴ Balassi 1679-ben is azért indul Divénybe, hogy jószágairól a jövedelmét vegye, s felháborodottan jegyezte meg, hogy mindenki megy a saját jószágába, ki hová akar, csak őt tiltották el az oda menéstől.⁵⁸⁵ Balassi ekkor száz lovas és kétszáz gyalog felett rendelkezett.⁵⁸⁶ Balassi ekkor konfrontációba került Thökölyvel is, mivel a rimaszobati és gyöngyösi jószágról Thököly kikérte a földesúri adót, amire Balassi is mint egykori birtokára igényt tartott volna.⁵⁸⁷ Petrőczy István a családi vár, Kasza felé járatta hadát.⁵⁸⁸ Petneházy Dávid is gönczruszkai udvarházához ment cselédjeivel.⁵⁸⁹ Semsey Pált is a seregtől előre bocsátotta Thököly, aki saját háza népéhez, Bottyánba ment, és onnan Ungvár várához, hogy a vár feladását próbálja elérni Homonnai Jánostól,⁵⁹⁰ mivel a nagyúr lengyelországi híreket írt Thökölynek.⁵⁹¹ A generális maga is 1680 júliusában a Putnok, Szepesi, Jászó, Murány vonalon át érkezett meg Savnikra, a régi Thököly-birtokra.⁵⁹² Tehát a kuruc társadalom több tagja is, azok akiknek felesége vagy egyéb rokona a Felvidéken maradt könnyebben mozoghatott rokoni körében a Felvidéken, akár rendszeresen is.

A családtagokon kívül voltak jóakaróik is a Felvidéken. 1679. augusztus 26-án Thököly a következőket írta: „*azon legényt expediálván a Felföldre felföldi jó akaróinkhoz, hogy azoktól a dolgot kitanulhassa, hogy az hadakat eljárhassa...*”⁵⁹³ Thököly felső-magyarországi hadjárataihoz jelentős megfigyelői rendszert jelentettek ezek az itt élő „jóakarók”. Nem csak a hozzájuk küldött legények tudták így a hadakat irányítani, hanem a jóakarók is írtak leveleket Thökölyhöz.⁵⁹⁴ Ilyen volt Besztercebányán is.⁵⁹⁵ A folyamatos kapcsolattartást tanúsítja, hogy 1681 januárjában Thököly éppen azon panaszkodott, hogy a felföldi dolgokról nincs semmi híre,⁵⁹⁶ pedig a feladat ekkor már az volt, hogy tudakolják, pontosan kik barátkoznak a kurucokkal.

⁵⁸⁴ DEÁK 1882, 16. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1678. január 1.

⁵⁸⁵ TMKÁOT 1872, 39. 1679. február 8.

⁵⁸⁶ TMKÁOT 1872, 40. 1679. február 8.

⁵⁸⁷ TMKÁOT 1872, 49. 1679. április 3.

⁵⁸⁸ DEÁK 1882, 155. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1681. január 20.

⁵⁸⁹ MNL OL G2 II/4. 1682. január 12. Kapos

⁵⁹⁰ DEÁK 1882, 212, Thököly Imre Apafi Mihálynak, 1681. október 5.

⁵⁹¹ MNL OL P 1238, 34. d. Thököly levelei. 445. Beregszász, 1681. március

⁵⁹² MERÉNYI 1903, 239.

⁵⁹³ DEÁK 1882, 63. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1679. augusztus 26.

⁵⁹⁴ DEÁK 1882, 154. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1681. január 16. „Egy jóakarómtól onnan feljöl érkezék levelem tudósításom, szolgám Dobay Mátyás látta...”

⁵⁹⁵ DEÁK 1882, 151. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1680. december vége „Besztercebányáról írja egy jóakaróm...”

⁵⁹⁶ DEÁK 1882, 155. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1681. január 20.

A jóakarók közt voltak az eperjesiek is. Lángh Márton eperjesi kereskedő üzleti összeköttetéseinek hasznát vette Thököly külföldi hírei beszerzéséhez.⁵⁹⁷ Az északi városok evangélikus német kereskedői, a legvagyonosabb eperjesi Zimmermann Zsigmond, Fleschhacker György, Weber Dániel egyes birtokos családokkal, mint a Szirmayakkal, pénzkölcsöneikkel „*poklokat is megmozgatnának*” Thököly küzdelmeinek támogatására.⁵⁹⁸

Thököly familiárisai és szolgálái is egyre sűrűbben tűnnek fel rokoni látogatásokon a Felvidéken; szolgálja, Job Márton⁵⁹⁹ Besztercebányára megy rokonaihoz, Borbély György Késmárkra,⁶⁰⁰ Berzeviczy László⁶⁰¹ szülei házához Sáros vármegyébe, Szöllősy Mihály, Thököly zászlótartója bizonyos dolgai végett a Felföldre.⁶⁰² Abaújvár és Szepes vármegyékbe utazik Puki István, Thököly katonája, maga dolgai végett.⁶⁰³ Görgey Imre és Wilhelm „becsületes renden lévő szolgálái” rokoni látogatásra indulnak Szepesbe.⁶⁰⁴ 1680. május 6-án indítja útnak a „felső tartományokra” familiáris szolgálját, Várnay Györgyöt, hogy ott bizonyos dolgait intézze, és ha ott „botja és directioja” alatt lévő lovas vagy gyalog vitézeket találna, azokat hozza magával.⁶⁰⁵ Udvari prédikátora, Lipóczi Miklós Eperjesre megy Thököly levelével, és vele ura több becsületes szolgálja, mint Izdenczy Márton, Marcy János, akik saját és uruk ügyében járnak el több hozzájuk tartozókkal együtt.⁶⁰⁶ Továbbá Eperjesre tart Keczer László és János,⁶⁰⁷ Sennyei István vásárolni,⁶⁰⁸ ifjabb Szalay Pál a maga és Thököly dolgai végett.⁶⁰⁹

Kassa társadalmi előkészítése is elkezdődött, ahova Keczer László öccsével, Keczer Jánossal szükséges dolgaik,⁶¹⁰ Dobay Sámuel katonája Gombos Mihály,⁶¹¹ majd Krajnai Mihály, aki „most szabadulván” Kassára mentek a maguk dolgai miatt.⁶¹² A városok közül még Késmárkra utazott Toporcza Dániel és Boldizsár a „magok dolgai végett”,⁶¹³ és Lőcsére, az ottani orvoshoz Milith Gábor betegségét gyógyítani.⁶¹⁴

⁵⁹⁷ ANGYAL 1889, 68.

⁵⁹⁸ BENCZÉDI 1983, 21.

⁵⁹⁹ MNL OL G 2 II/4. Kapos 1682. április 5.

⁶⁰⁰ MNL OL G 2 II/4. Kapos 1682. április 5.

⁶⁰¹ MNL OL G 2 II/4. Kapos 1682. április 7.

⁶⁰² MNL OL G 2 II/4. Kapos 1682. február 11.

⁶⁰³ MNL OL G 2 II/4. Kapos 1682. február 20.

⁶⁰⁴ MNL OL G 2 II/4. Kapos 1681. december 30.

⁶⁰⁵ TREK és DRKL, 8. kötet 790.

⁶⁰⁶ MNL OL G 2 II/4. Kapos 1682. január 31.

⁶⁰⁷ MNL OL G 2 II/4. Kapos 1682. január 13.

⁶⁰⁸ MNL OL G 2 II/4. Kapos 1682. január 15.

⁶⁰⁹ MNL OL G 2 II/4. Kapos 1682. március 26.

⁶¹⁰ MNL OL G 2 II/4. Kapos 1682. március 24.

⁶¹¹ MNL OL G 2 II/4. Kapos 1681. december 30.

⁶¹² MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. május. 30.

⁶¹³ MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1681. december 31.

⁶¹⁴ MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. április 4.

Dobay Mátyás, Thököly szolgálja rendszeresen járt Sáros vármegyében,⁶¹⁵ de ottani házuk népét látogatta több katonája is, mint Monaki János, Molnár István, Enyickei János,⁶¹⁶ valamint Semsey János lovashadnagy bizonyos dolgai végett.⁶¹⁷ Szepes vármegyébe utazott Várnay György Thököly kiküldetésében,⁶¹⁸ Aczél János gyalog hadnagy „maga dolgai végett”,⁶¹⁹ Semsey János végbeli lovas hadnagy szétszéledett hadainak összegyűjtésére.⁶²⁰ Horváth János gyalog hadnagy saját dolgai ügyében ment,⁶²¹ továbbá Svábi János,⁶²² Berzeviczy Zsigmond és Thöke Sámuel.⁶²³ Liptó vármegyében járt Nagy Ádám gyaloghadnagy tizenegyed magával bizonyos dolgai végett,⁶²⁴ annak seregéből pedig hajdú nemes vitézlkő Bán Gáspár ötödmagával, Hosszúréti Péter, Thököly „jámbor” szolgálja,⁶²⁵ Rácz Ádám gyalog hadnagy hajdúja, Gyöngyössy Pál.⁶²⁶ Szintén Liptó vármegyében jártak a következő személyek: Pati György,⁶²⁷ Kovács János hadnagy,⁶²⁸ Vég Mihály lovas végbeli hadnagy katonái, Borbély István és Lőcsey Jakab.⁶²⁹ Árva vármegyébe utaztak Thököly dolgai végett Dobay Sámuel katonái, Raphenides János és Paloi András,⁶³⁰ Gömörbe Tirbác Márton, Vég Mihály katonája maga dolgai végett,⁶³¹ és Farkas Mátyás.⁶³² Túróc vármegyében járt a maga dolga végett Csizmadia Mihály katona.⁶³³ Veres Bálint lovas hadnagy egyik katonája, Csáky Istvánné szolgálja mellé lett rendelve.⁶³⁴

Thököly 1680–1682 között is rendszeresen járatta embereit és seregét Felső-Magyarországra; Klobusiczky Pált és Keresztesi Sámuel két száz lóval, követi utasításaival küldte Késmárkra.⁶³⁵ Petrőczy István és Szűcs János serege is Késmárk felé tartott a gyalog

⁶¹⁵ DEÁK 1882, 154. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1681. január 16.

⁶¹⁶ MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. január 20.

⁶¹⁷ MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. január 25.

⁶¹⁸ DEÁK 1882, 137. Thököly Imre Teleki Mihálynak, 1680. október 14.

⁶¹⁹ MNL OL G 2 II/4. Kapy, 1682. március 2. Kapy

⁶²⁰ MNL OL G 2 II/4. Bilke, 1682. március 10.

⁶²¹ MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. január 23.

⁶²² MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. április 19.

⁶²³ MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. január 12.

⁶²⁴ MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. január 26.

⁶²⁵ MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. január 26.

⁶²⁶ MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. február 21.

⁶²⁷ MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. május 30.

⁶²⁸ MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. június 5.

⁶²⁹ MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. június 9.

⁶³⁰ MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. június 5.

⁶³¹ MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. január 3.

⁶³² MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. május 30.

⁶³³ MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. január 26.

⁶³⁴ MNL OL G 2 II/4. Kapos, 1682. február 1.

⁶³⁵ CSÜRÖS 1910, 80.

hadakkal.⁶³⁶ A felvidéki bányavárosok nyugtalanítására Madács Péter gyalogos kapitányt irányította, a maga ezerével pedig Breznóbánya felverésére indult 1681 augusztusában.⁶³⁷

A kurucok járásáról a vármegyékben pontosan tudtak királyi részről is, mert Dobay Mátyás 1681-ben már látott Sáros vármegyére írt leveleket, amelyeket a kurucok ellen írtak a király nevében.⁶³⁸

Thököly 1681 júliusában arról a kedvező hírről számolhatott be, hogy a „*Szepes vármegyében lévő 13 városokat protegálta,*” mivel azok „*nem ez magyar hazához, hanem Lengyelországhoz tartozván,*” s a lengyel király „*jóakarónk levén*”.⁶³⁹ Ezzel egyidőben Olaszi városát és hozzá tartozó jószágokat, marhákat vette védelme alá.⁶⁴⁰

A Felvidék társadalmi bázisának előkészítése után már csak a kedvező hírt várták a portai követektől. 1682 januárjában Dobay Mátyást, Thököly hadnagyát Várad felé küldte.⁶⁴¹ A portai követésből leghamarabb 1682. április 7-én érkezett meg Géczy István, Thököly főember szolgája,⁶⁴² Szűcs István kapitány, Deák Ferenc és mások kíséretében.⁶⁴³ Őket követte a Portáról érkező Radics András, aki feles kísérellel 1682. április 13-án érkezett Debrecenbe.⁶⁴⁴ Radicsék kísérésére Thököly előre küldte Debrecenbe Hatházy Gergely és Gyenge András hadnagyokat százötven katonával, velük tartott Dobay András, Thököly főember szolgája is.⁶⁴⁵ A társaság Ubrizy Pállal indult el 1682. április 20-án Thökölyhez.⁶⁴⁶

A budai vezérnél tett májusi látogatás, a júniusi munkácsi esküvő és a kassai citadella bevétele után Thökölyhez a négy vármegye elküldte deputációs követét 1682-ben. Bereg, Ung, Szatmár és Ugocsa vármegyék után Abaúj vármegyéből Várady Mihályt deputálták. Sáros vármegyében Szirmay István ajánlkozott a kötelesség teljesítésére.⁶⁴⁷

Thököly még a fejedelmi kinevezés előtt Kassán megszervezte a közigazgatást, ahogy a Szepesi Kamarára is rátette kezét. A Kamara három tisztviselője is 1682. augusztus 22-én letette Thökölyre az esküt: Udvarhelyi István pénztáros, Lángh János titkár és Wilhelm Draheim számvevő. A testület vezetőit Thököly a maga emberei közül nevezte ki szeptember 12-én: Hamvay Péter Gömör megyei nemest, Szirmay Andrást, továbbá Madarász Mártont, volt

⁶³⁶ DEÁK 1882, 215. Thököly Imre Apafi Mihálynak, 1681. október 17.

⁶³⁷ TMKÁOT 1872, 147. Thököly Imre Apafi Mihálynak, 1681. augusztus 9.

⁶³⁸ MNL OL P1238 Teleki gyűjtemény 34. doboz. Vegyes Iratok. Thököly Imre levelei 303.

⁶³⁹ BERZEVICZY 1899, 370.

⁶⁴⁰ BERZEVICZY 1899, 370.

⁶⁴¹ CSÜRÖS 1910, 224.

⁶⁴² CSÜRÖS 1910, 236.

⁶⁴³ CSÜRÖS 1910, 231.

⁶⁴⁴ CSÜRÖS 1910, 232.

⁶⁴⁵ CSÜRÖS 1910, 234.

⁶⁴⁶ CSÜRÖS 1910, 234.

⁶⁴⁷ SAP 53. doboz. 1682. Pécsy Gábor levele 1682. július 20. nr. 38.

császári kamarai tanácsot, eperjesi nemest.⁶⁴⁸ Draheim szeptember 14-én lett fiskális prefektus,⁶⁴⁹ a kincstári javak prefektusa,⁶⁵⁰ Gutth Dániel belső fejedelmi titkár.⁶⁵¹

Már 1682 októberében jelentette Szirmay András, hogy a nemes kamarában a Rákóczi-házat illető donationális levelekre akadt. Thököly meghagyta neki, hogy minden ilyen levélre gondja és vigyázása legyen.⁶⁵² Szirmay András sem maradt véglegesen a Kamaránál. Thököly 1683 áprilisában sürgette őt, aki ekkor a Szepesi Kamara tanácsosa volt, hogy igyekezzen a táborába, mert „*artilleria*⁶⁵³ *mellé deputáltuk kegyelmedet, mint ahhoz tudó és jó formában értő embert.*”⁶⁵⁴ Udvarhelyi István a Szepesi Kamara perceptora az ónodiak fizetését adta át Tállyai Györgynek.⁶⁵⁵

A Szepesi Kamara feladata lett a zászlók készíttetése; a lovasok számára vörös zászlót Thököly címerével, a gyalogoké „öreg színű” volt, szintén az úr címerével. Rézdobot is a Kamara szerzett a katonák hópénzének kiutalása mellett.⁶⁵⁶ Thököly Görgey Boldizsárt küldte a bányavárosok elfoglalására, és októberre kész volt Thököly-aranya.⁶⁵⁷

A jövedelmek kezelésében elvált az örökös és a fiskális jószág: „*Mint hogy nekünk magunk örökös jószágára nézve nagyobb reflexiónk lehet, mint a Fiscalisra ezért késmárki várunk fogyasztásinak restauratiójára deputáltunk 500 forintokat provizorsága alatt levő fiscalis jószágunk proventussából.*”⁶⁵⁸ A Szepesi Kamara fizette a várbeli katonaságok egy részét is, „*az ónodi gyalogok hópénzének nem magunk tárházából, hanem az ország jövedelméből kellek ki telni.*” – rendelte a fejedelem.⁶⁵⁹

Összegzésként az 1671–től 1681-ig terjedő időszakban Thököly erdélyi familiárisai közül a gazdasági szolgálattevők élén Csuthy Benedeket Baranowsky András váltotta. Thököly állandósult távollétében rá hárult az erdélyi Thököly-birtokok ügyintézése, igaz a fejedelem több embere is rendszeresen jár vissza Erdélybe és ingóságokat küldenek az úrnak. Thököly 1680-ban a fővezérré választást – és vélhetően Teleki Anna visszautasítását – követően megkezdte erdélyi jószágai „padlássöprését”, az értékek és javak hazamenekítését, amelyek egy

⁶⁴⁸ MAKSAY 1983, 25.

⁶⁴⁹ MHHS XXIV, 16.

⁶⁵⁰ MAKSAY 1983, 25.

⁶⁵¹ MAKSAY 1983, 27.

⁶⁵² MHHS XXIV, 1.

⁶⁵³ tüzérség

⁶⁵⁴ MHHS XXIV, 2.

⁶⁵⁵ MNL OL G 5, Kassa, 1683 május 1. 229.

⁶⁵⁶ TMKÁOT 1872, 344. Nagy András kállói kapitány Thököly Imrének, 1683. július 29.

⁶⁵⁷ ANGYAL 1888, 281.

⁶⁵⁸ MNL OL G 2 II/3. Furár Dánielnek, Szerencs, 1683. május 19.

⁶⁵⁹ MNL OL G 2 II/3. Patak, 1684. január 11.

részét Makovica várában helyezték el. Thököly tehát udvarát, mozgatható ingó vagyonát Magyarország területére helyezte át.⁶⁶⁰ Megmaradtak az apai, a régi Thököly-familiárisok, mint Absolon Dániel vagy Nemessányi Bálint. Keczer Menyhért soha nem került a Thököly-familiaritásba, így Thököly Imrétől is egyre távolodott, a bizalmi viszony megrendült; helyét mások töltik majd be, mint például Szenczy István. Az erdélyi évek kezdetétől Thököly fő emberei Radics András és Szalay Pál voltak, akik továbbra is hűen szolgálták. Kezdetben több katonai vezetőt megnyert magának, mint Petneházy Dávidot, vele volt az 1671 óta harcban álló Szűcs János, a rokon Petrőczy István. De a bujdosók hadviselő részei is megjelentek alatta, mint Harsányi és Dayka István. Katonákat és familiárisokat is a két Wesselényi alól nyert el. A Géczy testvérpár Wesselényi Lászlótól, a katonaság zöme Wesselényi Páltól érkezett Thököly zászlaja alá, s vállaltak Thököly udvarában szolgálatot, mint Ubrizy Pál vagy a Jánoki testvérpár. Amint korábban már elmondtam, komoly vitát robbantott ki a bujdosó vezetésben a familiárisok fogadását Hatházi Gergely esetében, akire Wesselényi is számot tartott.

Az 1682. augusztus 10-én kelt athnámé értelmében Thököly Közép-Magyarország (Orta Madzsar) és a hozzá tartozó részek urakodója lett, de a vármegyéket nem sorolták fel, sőt határai sem lettek kijelölve, ezzel a szerződéslevél lehetővé tette a nyugati irányú terjeszkedést.⁶⁶¹

A fejedelmi kinevezés idejére, 1682 őszére, Thököly társadalmi bázisa már kialakult. Először katonailag a hadsereget nyerte meg, a Felvidék megszerzése során evangélikus és református kereskedők, vállalkozó nemesek és polgárok is segítettek, majd Kassa elfoglalásával a Szepesi Kamara gazdaságilag is Thököly hatalmát biztosította.⁶⁶² Végül fejedelmi kinevezésével eszmei-politikai győzelmet aratott a több mint tíz év alatt formálódó, de kurucokkal gazdagodó menekült-bujdosó-kuruc társadalom felett, és megkezdte a fejedelmi udvar és állam kialakítását.

Ebben az időszakban Thököly a generálisságában évente megerősítést nyert. 1681-ben pedig véghezvitte az Erdélytől való teljes elszakadást, valamint politikailag és diplomáciailag egyaránt előkészítette az újonnan nyert területre érvényes fejedelmi kinevezését.

Kialakult Thököly közvetlen környezete és kísérete. Udvarában jelentős változások mentek végbe mind mennyiségileg, mind minőségileg; az eddig zömében apai és jobbára birtokhoz kötött familiárisok és szolgák, illetve katonai hűségre tértek mellett megjelent a belső familiáris réteg, azok a személyek, akik udvartartásához tartoznak, állandó kísérői és később

---

⁶⁶⁰ KARDOS 2014/1, 86.

⁶⁶¹ KARDOS 2016/1, 19–20.

⁶⁶² VÁRKONYI 2006, 381.

fejedelmi udvarának szerves részei lesznek. Ebben az időszakban Thököly katonai és személyi szolgálattelvőinek köre stabilizálódott, ám gazdasági vezetőivel és a birtokhoz tartozó szolgálakkal való kapcsolata gyengült.

VI. THÖKÖLY IMRE FEJEDELMI UDVRTARTÁSA 1682–1685

VI/1. Udvari tisztségviselők

A fejedelem 1682 őszén bevonult az elfoglalt városokba, hogy azok letegyék a hűségüket, majd visszatért Munkácsra. 1683 elején Kassán tartózkodott udvarával együtt, majd az országgyűlés után Késmárkra utaztak, s végül Lőcsén rendezkedtek be egészen a szerencsi hadimustráig. A hadimustrát háromszor is elhalasztották, végül június elején sikerült megtartani. Az eszéki szerdárnál tett látogatás után Thököly megkezdte a Dunántúl hódolttatását komisszáriusaival. Ő visszatért a Duna bal partjára, Sárospatak után a cseklészi⁶⁶³ táborig vitte az útja; Alsó-Magyarország és Pozsony megszerzése volt a cél. A török Bécs alatti veresége után azonban kénytelen volt visszavonulni seregeivel egészen Debrecenig, ahova maga után hívta híveit. Közben Munkácson összeesküvést lepleztek le, és a regionálisan átálló főnemesei Ungvárnál gyülekeztek. Thököly 1684-ben nehezen, de legyűrte az ellenállást, és a németek nyugati előrenyomulása miatt védekező hadmozgásokat rendelt el. Fő irányítói Petróczy István, a védőrségek felállítói Sándor Gáspár és Ottlyk György voltak. Az 1683–1684-es táborozási helyzetet felváltotta a hosszabb, váraknál tartózkodás időszaka. Ekkor Thököly döntően Sárospatakon rendezte be udvarát, s innen indult el Váradra is.

Thököly udvaráról több conventiós jegyzék is fennmaradt. A conventiókból látszott az is, hogy ki hány cseléddel bírt, tehát ahogy a sztrokai porkoláb, Tarsonyi Trombitás János írta: „*azért szolgálok, hogy azokat is táplálhassam,*” s kért megélhetésére prebendát rendelni.⁶⁶⁴

Thököly a vármegyék élén a neves, nagy múltú történelmi családokból származó főispánokat – amennyiben behódoltak neki – tisztségükben meghagyta. Nagyobb gondot fordított a viceispánok személyére, ugyanis a vármegyék hadba hívását ők rendelték el. Tehát ahhoz, hogy a vármegyék Thököly zászlajához csatlakozzanak, megbízható vezetőkre volt szükség. Így történt, hogy Zrínyi Ilona ügyvédjét, Klobusiczky Ferencet leváltotta Zemplén megyei vicispánágáról és helyére annak testvérét, a bujdosó eszmékhez hű és megbízható Klobusiczky Pált tette meg. Ugyanígy Hamvay Péter lett Abaúj, Sárossy Sebestyén Sáros vármegye viceispánja.

⁶⁶³ Cseklész: mezőváros Pozsony vármegyében. (FÉNYES 1851. I., 208.) Ma: Bernolákovo, SK.

⁶⁶⁴ MNL OL G 2 II/1. 1684. május 24. 286

A várak élére a politikailag stabil emberek kerültek; Munkácsra Radics András, Kassára Faigel Péter, Szatmárra Kende Gábor, Ónodra Tállyai György, Kállóra Kállai Nagy András. Nagy karriert futottak be Thököly addigi személyi szolgálatban álló familiárisai is; Izdenczy Márton íródeákból tokaji várkapitány, Kellemessy János pohárnokból pedig sárospataki várkapitány lett. Faigel Ferenc, Boldogkő kapitánya volt.⁶⁶⁵

A seregek élére Thököly unokatestvére, Petrőczy István került, mint generális. A hadvezetésben az ezereskapitányok emelkedtek ki katonailag, hűségük 1678–79-től stabil. A következő seregekre támaszkodhatott: Petrőczy István ezrede 1276, Szőlőssy János 1539, Petneházy Dávid 962, Ibrányi 825 fővel, valamint Komlóssi, akinek serege Munkácson maradt 1686-ban. Továbbá Thököly seregének átrendeződése a következőképpen alakult; Szűcs János ezereskapitány lett (alatta hadnagy Szalánczi Ferenc, Dobay Sámuel és Orcsi Mihály), Harsányi György 1199, Hatházy Gergely 802 (alatta hadnagy többek közt Kassai István, Szűk György, Tokaji Kis Ferenc), Szűcs Mihály 1288 fő ezereskapitány (alatta élesen elkülönítve a nőtlen katonák a nők katonáktól), valamint Madács János 2796 katona fölött parancsnokolt.⁶⁶⁶ De ezereskapitány volt Tunyogi Sámuel is, ha nem volt egyéb kiküldetésben.

A protestáns Thököly udvarában a papság nem volt oly mértékben jelen, mint a katolikus uralkodó, Lipót udvarában volt jellemző.⁶⁶⁷ Az eperjesi kollégium fenntartására azonban különleges gondot viselt: 600 holdas tállyai szőlőjét, és Rimaszombat város jövedelmének felét ajánlotta fel.⁶⁶⁸

A fejedelem kancellárja és secretarius⁶⁶⁹ Absolon Dániel lett. Thököly fejedelemsége alatt két apai familiárisát diplomáciai feladatokra rendelte: Nemessényi Bálintot és Absolon Dánielt. Guth Dániel secretárius szolgálatba lépése után Absolon Dániel ezért kerül vicesecretárius pozícióba, mert a tényleges secretariusi feladatokat Guth Dániel látta el. A fejedelemség éveiben Absolon Dániel rendszeresen képviselte Thökölyt Lengyelországban, és harminc fős kísérettel vett részt a lengyel országgyűlésen.

Nemessányi Bálint kezdetben Lengyelországban volt kiküldetésen. Ő kapta a leveleket Párizsból, Amszterdamból és Varsóból, amiket továbbított.⁶⁷⁰ 1682 augusztusától 1683 februárjáig a francia udvarnál volt fejedelmi kiküldetésben,⁶⁷¹ ahonnét 1683 elején tért

⁶⁶⁵ MNL OL G 2 II/1. 1682. november 16. Faigel Ferenc Boldogkő. 218.

⁶⁶⁶ MNL OL G 5

⁶⁶⁷ ANGYAL 1888, 288.

⁶⁶⁸ ZSÉDENYI 1933, 11.

⁶⁶⁹ AMK Schwarz. Missiles. 9864.

⁶⁷⁰ RL C/54 I. d. 2. b. 1678.

⁶⁷¹ TT 1899, 435.

vissza.⁶⁷² Nemessányit váltotta Sréter János⁶⁷³ Párizsban, aki Konstantinápolyból lett átirányítva.

Thököly udvarában prefektusok, az uradalmak élén gazdasági tisztségviselők álltak, alájuk tartoztak az udvarbírók. Prefektus volt: Kapy Gábor, Sárossy Sebestyén,⁶⁷⁴ Draheim Vilmos. A hopmester a külföldi követeket fogadta, ő marasztalta a vendégeket ebédre. Több udvarmester is volt a fejedelem körül, és az udvari élelem felől is ők rendelkeztek. Udvarmester volt Hidy György – Zrínyi Ilona udvarából –, Pécsy Gáspár 1684-es haláláig, majd Ubrizy Pál végig a fejedelemség alatt, és ő kísérte Thökölyt Váradra is. A komisszáriusok (commissarius) Thököly megbízott emberei voltak és különböző ügyekben jártak el. Jelenik András komornyik, generális komisszárius is lett. Ő volt az, akit Thököly erőszakkal tett komisszáriussá, és mellé régi hiveit adta. Komisszáriusi tisztet töltött be: Szalay Pál, Dolinay Gábor, Keczer András. A főemberszolgák, familiárisok közül erősen kiemelkedik Szenczy István, Dobay Mátyás és Záborszky János, és itt vannak az apai nyugalmazott familiárisok is, mint Berk Tóbiás és Görgey Vilmos. Secretarius volt még Szirmay András. Kamarása: Jelenik András és Malatinszky Gábor. Consiliarius tanácsnok: Szepesi Pál és Szalay Pál – mind csupa régi, kipróbált emberek.

Az udvari ifjak elsősorban a rokon családokból és főispánok családjából kerültek ki: Nyáry, Andrassy, Csáky. Jelenlétük Thököly udvarában elsősorban politikai, a hűség bizonyoságtétele, vagy szolgálat fejében reméltek jobb megélhetést, felemelkedést. Horváth István fiát, Horváth Lászlót Thököly udvarába commendálta, akinek Thököly conventiót is rendelt. De mivel 1684-ben Thököly komornyikja „*bizonyos okoknál fogva,*” „*némely erkölcstelen ifjakra nézve,*” elvonta conventióját, kérte Thökölyt, hogy fiának adja vissza.⁶⁷⁵

Szirmay András még 1681 végén állt Thököly szolgálatára asztalnokként, de „pennával is szolgált” és „kulcsokat is kezébe kapott”.⁶⁷⁶ A pohárnok megterítette az asztalt, és kézmosásnál segített, italt töltött; köztük kiemelkedő Kellemessy János és Baranowszky András. Étekgóói a konyháról hozták fel az ételt, ők Keczer Gábor és Dobay Mátyás. De étekgóó volt Zsoldos Mihály is.⁶⁷⁷ Az ajtónállók, bejárók a fejedelem körül vannak, feladataik

⁶⁷² ANGYAL 1889., 26.

⁶⁷³ Sréter János: a bányavárosokból érkezett, és 24 évesen, 1680-ban Apafi szolgálatában állt, akit Lengyelországba küldött. Ezt követően 1681-ben gróf Wesselényi László özvegyének, Bakos Zsuzsannának udvari főembere, majd Thököly híve lesz. 1684. február 8-án érkezett a francia királyhoz, majd 1685. február 18-án visszatért. Ezt követően a lengyel királyhoz ment. 1685-ben Zrínyi Ilona mellett maradt Munkácson

⁶⁷⁴ MNL OL G 2 II/1. 372. 1684. június 5.

⁶⁷⁵ MNL OL G 2 II/1. 1684. május 15. Horvát István 310.

⁶⁷⁶ SZÉKELY 1912, 36.

⁶⁷⁷ MNL OL G 2 II/3. Kassa, 1684. március 19.

a lakosztály vigyázása, szálláskérés, de leveleket is visznek, sőt vásárlásokat és bizalmas dolgokat is intéznek; például Ubrizy Ferenc, Baranowszky András töltött be ilyen funkciót.

A komornyikok is bizalmi emberek voltak, nagyobb mennyiségű pénzt bíztak rájuk, és bevásárlásokat intéztek, mint Záborszky János és Jelenik András.

Az inasok Thököly személye körül teljesítettek szolgálatot, például levelet vittek. A fejedelem szolgálószemélyzete körülbelül 80 főt tett ki. Továbbá az udvarhoz tartozott a prédikátor, a palotai testőrség, a sáfár, a konyhamester, szakácsok, lovászmester, zenekar, kocsisok, csatlósok, vadászmesterek, puskások, pecérek, hajtók.

Fontos politikai feladatot láttak el a diplomáciai állandó követek, rezidensek vagy a kapitálya, azaz az állandó követ. Thökölynek volt több tolmácsa is. Vendégfogadásokat tartottak a követi kihallgatás vagy audientia után, amit előre bejelentettek.

Thököly fejedelmi kinevezése után Petrőczy Istvánt küldte Sziléziába, aki hadmozdulataival és kétezer lovasával volt hivatva Thököly diplomáciáját alátámasztani.⁶⁷⁸ Jánoki Zsigmondra bízta a bányavárosok gondviselését 1683-tól,⁶⁷⁹ aki a városok és bányák igazgatását kivette a régi hivatalnokok kezéből és protestánsokat nevezett ki élükre.⁶⁸⁰ Az újdonsült fejedelem több vármegyei tisztségviselőt is kiemelt feladataik köréből, és saját fejedelmi szolgálatra rendelte őket. Így Zrínyi Ilona kérte ki Sáros vármegye ügyintézési feladatai alól Szirmay Miklóst 1682. június 10-én saját szolgálatukra.⁶⁸¹ Szirmay István és Keczer András főrenden lévő szolgálói lesznek a fejedelmi párnak.⁶⁸² A Thököly udvarnál tehát a vármegyéknek kontinuos szolgálói voltak, és Pécsy Istvánt váltották 1685-ben Szirmay Istvánnal.⁶⁸³ A főrenden lévő szolgálók a várakban kaptak elhelyezést. Így elrendelték, hogy „becsületes főrenden lévő meghitt híveik”, mint Lipóczi Keczer András, Szirmay István és házok népe, valamint cselédjeik, ha a regéci, zborói, makovicai és tokaji várba be akarnak menni, akkor ne csak beengedjék, hanem szállást is adjanak nekik.⁶⁸⁴ Várnay György, aki Kassa városának tartozott szolgálni, Thököly mellett „continuuskodott,” s komisszáriusnak rendelték, ezért Thököly kikérte Várnayt kassai feladatai alól.⁶⁸⁵ Csatóry Gábor „becsületes renden levő” szolga is „*hűségünkben való kontinuuskodás*”-ban szolgált.⁶⁸⁶ Szintén kontinuos szolga volt

⁶⁷⁸ ANGYAL 1888, 283.

⁶⁷⁹ ANGYAL 1889, 31.

⁶⁸⁰ ANGYAL 1889, 31.

⁶⁸¹ SAP, 52. doboz. 1682. év. Nr. 47.

⁶⁸² SAP, 53. doboz. 1683. év. Nr. 6.

⁶⁸³ SAP, 1685. év. nr. 36.

⁶⁸⁴ MNL OL G 2 II/4. Levenci, 1683. szeptember 27.

⁶⁸⁵ AMK Swartz. Missiles. 9816.

⁶⁸⁶ AMK, Missiles 9880.

Semsey András és Keczer Miklós, akiknek „*mostanában mellettünk kellett kontinuuskodni.*” – írta róluk a fejedelem.⁶⁸⁷

A vármegyei és udvari szolgálat tehát rendszeresen keveredett és megoszlott; erre mindkét irányban volt példa. Nemcsak az eredetileg vármegyei szolgálatot ellátó Szirmay-család lett Thököly-udvari szolgálatába állítva, hanem fordítva is történt: udvari szolgáltról kerültek ki vármegyei feladatokra Thököly emberei. Így mivel „*inniadónk Serobák István hűséges szolgálatját megtekintvén nemes Gömör és Torna vármegyékből provideálható dézsmáknak exactióját reá bízván, azon hivatalt neki konferáltuk, minthogy kötelességéhez képest udvarunkban kontinuusnak kell lenni,*” ezért helyette a vármegyei megbízottak adminisztrálták a dézsmát a kamarának.⁶⁸⁸ Ezek a személyek tehát vármegyei és udvari szolgálat között ingadoztak, attól függően, hogy éppen mikor melyik szolgálatukra volt szükség, hova rendelte a fejedelem.

Táborozáshoz készülve a hadakat Vizsoly és Vilmány között gyűjtötték Thököly komisszáriusai. Thököly az 1683-as táborozáshoz a vármegyéktől a limitált szekereket 1683. június 17-re várta a Vizsoly és Vilmány között lévő táborhelyre vármegyéstől zászlóstul generális mustrára.⁶⁸⁹ A vármegyék szekereik, a szállítandó liszt, vonó- és vágómarháik, valamint embereik mellé komisszáriusokat is kötelesek voltak rendelni, akik írásban is számot adtak Dolinay Gábornak, az expedícióban generális komisszáriusnak.⁶⁹⁰ A vármegyei kontingensek élére saját vármegyei elöljárót is tettek kapitánynak, így Sáros vármegye viceispánja, Sárossy Sebestyén mellé is Thököly azt kérte, hogy Sáros küldjön kapitányi feladatokat ellátó személyt a táborba.⁶⁹¹ A vármegyéből a hátramaradókat Eödönffy László kapitánysága alá várták.⁶⁹² Dolinay Gábor hadi komisszárius 1683 júliusában kénytelen volt szekerek hiányában a vilmányi templomban hagyni kétezer köből lisztet, amit Thököly szárazon tartás végett Regécbe vitetett.⁶⁹³ A nyári táborozás megszervezése során Thököly a vármegyéket Faigel Péter kassai kapitány vigyázására bízta.⁶⁹⁴

A táborozásban Zrínyi Ilona is elkísérte Thökölyt, ezért elhelyezéséről előre kellett gondoskodni. Thököly 1683 augusztusában Sentére akarta hozatni feleségét, ezért Szirmay

⁶⁸⁷ AMK, Missiles 9862.

⁶⁸⁸ MNL OL G 2 II/3. Kassa, 1684. március 27.

⁶⁸⁹ SAP, 53. doboz. 1683. év. Nr. 1.

⁶⁹⁰ SAP, 53. doboz 1683. év. Nr. 23.

⁶⁹¹ SAP, 53. doboz 1683. év. Nr. 36.

⁶⁹² SAP, 53. doboz 1683. év. Nr. 39.

⁶⁹³ MHHS XXIV, 39.

⁶⁹⁴ SAP, 53. doboz. 1683. év. Nr. 10.

András feladata volt a házak előkészítése, tisztán tartása.⁶⁹⁵ Semptéről Zrínyi Ilonát Lévára⁶⁹⁶ költöztette, s ide jött Szenczy István is, legalább egy heti tartózkodásra, de kilátásban volt további ottléte.⁶⁹⁷

1683 októberében a várakat, praesidiumokat a védekezésre készítette fel Thököly. Regéc⁶⁹⁸ kapitányának meghagyta, hogy az ellenség érkezésére készüljön, munitiókra legyen gondja: puskaporra, golyóbisra és búzára, gabonára, lisztre figyelje, a hús beszerzésével ráér, ha az ellenség közeledik, csak akkor kell behajtani a környező két vagy három falu marháját.⁶⁹⁹ Thököly Regécbe irányította Szenczy Istvánt is háza népével, hogy ostrom esetén igaz hű embere is legyen a várban.⁷⁰⁰

Kassa a többi szabad királyi város között kiemelt szerepet kapott, de mégsem vált a fejedelem állandó székhelyévé. Thököly saját udvarát Késmárkon, Regécen, Patakon – tartózkodási helyein, saját birtokán tartotta.

VI/2. Tisztségek és fizetések Thököly fejedelemi udvarában

A familiáris előmenetel tekintetében a fejedelemség éveiben az eszmei-politikai vezetők és a viszonylag már régebbi Thököly-familiáris személyek kerülnek a legfontosabb pozíciókba. Így – miként már fentebb említettük – Petróczy István generális lesz, Faigel Péter Kassa, Radics András Munkács, Kellemessy János Sárospatak kapitánya. A Baranowszky család marad az erdélyi jószágigazgatásban, Szalay Pál tanácsnok. A fejedelemség területéről elsősorban gazdasági szerepkört betöltő személyek kerülnek Thököly alá, mint Lángh János. Az egykori bujdosók közül többen kapitányok lesznek egy-egy vár vagy ezred élén.

2. táblázat

A legfontosabb tisztségviselők Thököly udvarában

Petróczy István	főgenerális
Faigel Péter	Kassa állandó kapitánya
Faigel Ferenc	Boldogkő kapitánya
Jánoki Zsigmond	bányavárosok gondviselője
Izdénczy Márton	tokaji kapitány 1682. december

⁶⁹⁵ MHHS XXIV, 10.

⁶⁹⁶ Léva: város és vár Bars vármegyében. (FÉNYES 1851., II. 25–26.)

⁶⁹⁷ MHHS XXIV, 13

⁶⁹⁸ Rákóczi-vár Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében, a Gönci járásban.

⁶⁹⁹ MHHS XXIV, 41–42.

⁷⁰⁰ MHHS XXIV, 42. Carponam, 1683. október 8.

Kállai Nagy András	Kálló kapitánya
Semsey Pál	Szádvár kapitánya
Görgey János	lőcsei parancsnok, dunajeci kapitány
Géczy István	udvari főkapitány
Jelenik András	komornyk
Malatinszki Gábor	komornyk, Szádvár
Géczy Zsigmond	karabélyos testőrség ezredese
Szirmay Miklós	regéci vár kapitánya
Gutth Dániel	fejedelmi titkár
Szepesi Pál	tanácsnok, ónodi várkapitány
Szalay Pál	tanácsos, diplomata
Ubrizy Pál	udvarmester
Szirmay András	tüzérségi parancsnok
Radics András	munkácsi vár kapitány
Kende Gábor	szatmári kapitány
Tállyai György	kállói kapitány 1682-ig, majd ónodi kapitány
Záborszky János	komornyk
Jelenik András	komornyk, adminisztrátor
Kellemessy János	pohárnok, sárospataki várkapitány
Baranowszky György	Thököly erdélyi jószágigazgatója
Bessenyei György	kisszebeni várkapitány
Tunyogi Sámuel	ezredes kapitány, Eperjes védője
Madács Péter	főkvártélymester
Szenczy István	kassai helyettes kapitány, Eperjes védője
Sárossy Sebestyén	prefektus
Dolinai Gábor	fiskális prefektus, hadi komisszárius

A katonai szolgálat szerint Görgey János lőcsei, majd 1684-ben dunajeci kapitány volt⁷⁰¹ az egyik fontos kapcsolattartó, akinek Krakkóban is volt embere, és Liptóban is, sőt a Sáros vármegyei Palocsáról⁷⁰² is várt híreket. Görgey továbbította Thököly leveleit Kellemessy János felé.⁷⁰³ Az utóbbi volt Thököly pohárnoka,⁷⁰⁴ akit kiváló familiárisának nevez az úr.⁷⁰⁵ Faigel Péter, mint oficiales familiáris lett megjelölve.⁷⁰⁶ Faigel Péter a francia diplomáciában név szerint Kellemessyt, Petrőczyt, Géczyt, Radicsot, Jánokit, Hamvait és Ubrizyt említi, akik külön-külön is fontos személyek voltak.⁷⁰⁷ Madách Péter volt Thököly egész hadainak

⁷⁰¹ ANGYAL 1889, 92.

⁷⁰² Palocsa: Plavec, Sáros vármegyei község, ill. vár a Poprád folyó mentén. (FÉNYES 1851. II., 189.) Ma: Plaveč, SK.

⁷⁰³ TMKÁOT 1872, 435. Görgey János levele Thököly Imrének, 1684. május 8.

⁷⁰⁴ GERGELY 1887, 485.

⁷⁰⁵ GERGELY 1887, 487.

⁷⁰⁶ GERGELY 1887, 485

⁷⁰⁷ GERGELY 1887, 488.

főkvártélymestere.⁷⁰⁸ Petrőczy irányítása alatt állt Jánoki,⁷⁰⁹ feladatuk a nyugati országrész védelme. Elsősorban őket irányította a harcokra Thököly.⁷¹⁰ Tunyogi Sámuel és Jánoki Farkas is hadakkal volt, bár 1684 márciusában oszlanak mellőlük a hajdúk.⁷¹¹

Thököly mellett a kontinuus hadak száma ekként alakult: az udvari sereg 300 lovasból, a dragonyos sereg 80 lovasból állt, palotások 30 fő, zöld puskások 100 fő, Gyenge András serege és Nagy Albert serege 100–100 lovasból állt, Jenei gyalogjai 130 főt, Tardi gyalogi 100 főt, német gyalog 200 főt tettek ki. Összesen: 1140 fő.⁷¹² Géczy István udvari főkapitányt bízták meg a sereg ellátásával, úgy mint sátorok vásárlásával, de rubint, smaragdot és kárpitnak való „materiákat” is beszerezett; amint Géczy állítja, Konstantinápolyban kitanulta a vásárlást, hogy „ostobán többet vesz az ember, mint amennyit kíván venni, de nem volt elég matéria, amit kívánt volna vásárolni.” Így pénzzel és diárummal együtt beküldte Thököly az udvarához.⁷¹³

Udvari és személyi szolgálatot láttak el az udvarban a következő személyek: Thököly fő secretáriusa Gutth Dániel lett, vice secretáriusa Absolon Dániel, főhoppmestere Ubrizy Pál. A hoppmester feladata volt előkészíteni a fejedelem utazásait is, így 1682 novemberében Thököly hoppmestere, Pécsy Gáspár Szentpétery János sárosi nótáriusnak írta: 24 erős lovat készítsen elő az úr szekerei számára, hogy utazása akadálymentes legyen, és gyorsabban haladhasson Munkács felé.⁷¹⁴ A hoppmesterek feladata volt Thököly asztalára is gondot viselni, tehát az élés és konyhára való szállításánál is foglalatoskodott; így Ubrizy Pál főhoppmesternek írt Lehoczky Imre 1684-ben, hogy két özet és négy nyúlát volt szerencséje Thököly asztalára küldeni. Továbbá Ubrizy Pál hoppmester az élésmesterrel együtt érkezett Debrecenbe élést szállítani Ónodba.⁷¹⁵ Máskor a hoppmester a tábori szükségletre kenyereket rendelte be.⁷¹⁶

A Thököly-házaspár egyik komornyikja Záborszky János volt, aki többször is pénzügyeket, kifizetéseket rendezett.⁷¹⁷ Malatinszki Gábor – szintén Thököly komornyikja – ura kérésére, 1685 márciusában Szádvárott összeíratta a várban fellelhető muníciókat.⁷¹⁸

⁷⁰⁸ NAGY/1885, 146.

⁷⁰⁹ TMKÁOT 1872, 458-459. Petrőczy István Thököly Imrének, 1684. június 23.

⁷¹⁰ TMKÁOT 1872, 387. Serédi Benedek Apafi Mihálynak, 1684. február 20.

⁷¹¹ MNL OL G 2 II/1. 1684. fol 42. Tunyogi Sámuel Felső Sajó, 1684. március 28.

⁷¹² SAL, SZ Spisska zupa 1678-1684., Hlavny zupan 1678-1683 nr. 65.

⁷¹³ MNL OL G2 II/1. Patak, 1684. június 12. 409.

⁷¹⁴ SAP, 53 doboz. 1682. nr. 41.

⁷¹⁵ CSÜRÖS 1911, 190

⁷¹⁶ MAJLÁTH 1889, 25.

⁷¹⁷ MNL OL G 2 II/3. Ónod, 1684. május 17.

⁷¹⁸ TMKÁOT 1872, 526. Szádvár, 1685. március 17.

Jelenik András komornyik küldte egyik emberét pénzért Kassára.⁷¹⁹ Jelenik adminisztrátor is lett „erősségeinkben és presidiumunkban.”⁷²⁰

Thököly főemberszolgái voltak Vas Sándor⁷²¹ és Jánoki György is.⁷²² Hasonlóképpen főember szolga volt Kormos István, akit Debrecenbe küldött a fejedelem borok vásárlására,⁷²³ s onnan Váradra a pasához, 1682. június 21-én.⁷²⁴ Chernely Zsigmond is a fejedelmet szolgálta; 1683 augusztusában levelekkel Pozsonyba küldték, ám a németek fogságra vetették.⁷²⁵

Gazdasági szolgálattelvő volt Jósa Miklós inspektor,⁷²⁶ aki éves járandóságként 200 forint készpénzt kapott.⁷²⁷ Pataki Mihály provizor 100 forint készpénz fizetéssel kezdett, szintén 1683. július 1-jén.⁷²⁸ Sokan kerültek gazdasági pozícióba a személyi szolgálattelvők közül; például Serobák István „inniadó” szolga Gömörben lesz harmincados, Kormos István pedig tokaji harmincados.⁷²⁹ A női udvarból kikerült, majd harmincadosként szolgálók lesznek az 1683-as Thököly-ellenes összeesküvés oszlopos tagjai.

3. táblázat

A fejedelem udvarához tartozó személyek évi fizetése 1685-ben forintban⁷³⁰

Géczy István (udvari főkapitány)	700	Sréter János (követ, bányavárosok felügyelője)	100
Ubrizy Pál (udvarmester)	300	Várnay György (fejedelmi testőrség)	120
Hidy György (Zrínyi Ilona udvarmestere)	200	Toporczy Görgey János	300
gróf Csáky István	300	Jeney Sámuel (magánhadcsereg, fejedelmi testőrség)	150
Csanády István	150	Farkas Sándor	200
Bessenyei Zsigmond	116	Madách Péter (főkvártélymester)	250
Szenczy István (kassai alkapitány, követ)	150	Ottlik György (védőrségek vezetője)	200
Andrássy Ferenc	150	Horogh István	150

⁷¹⁹ AMK Swartz., Missiles 9822.

⁷²⁰ AMK Swartz., Missiles 9917.

⁷²¹ CSÜRÖS 1910, 572.

⁷²² CSÜRÖS 1911, 161.

⁷²³ CSÜRÖS 1910, 362.

⁷²⁴ CSÜRÖS 1910, 249.

⁷²⁵ MNL OL G 2 II/3. Királyfalva, 1683. augusztus 15.

⁷²⁶ MNL OL G 2 II/1. 215. Kozma György 1684.május 7.

⁷²⁷ MNL OL G 2 II/6. 1683. július 1. 17.

⁷²⁸ MNL OL G 2 II/6, 17.

⁷²⁹ CSÜRÖS 1911, 39.

⁷³⁰ EOL, BRUCKNER Győző irathagyatékában

Koródy István	116	Bossányi István	100
Záborczky János (komornyik)	100	Györke Ádám	100
István deák	200	Nagy Miklós	100
Aczél János	150	Nagy Péter	100
Bertóthy Ádám (jóságkezelő)	150	Ekres György	100
Madocsányi Imre (Zrínyi Ilona udvarában főrenden lévő belső szolga, hadnagy)	116	Kiss András (erdélyi jóságigazgató)	100
Udvari prédikátor	180	Kápolnási Pál	100
Okolicsányi András (konyhamester)	100	Horváth Ferenc	100

Bohus Márton (élelmester)	100	Zsigmondi György	60
Nagy Albert (magánhadsereg, fejedelmi testőrség)	116	Szepesi Pál (követ, komisszárius, ónodi alkapitány)	80
Bertók János	100	Lengyel János	80
Gellérfi Zsigmond	80	Görgey György	60
Szokolovics Demeter	80		
Badini János (gyerekek nevelője)	150		
Bánóczy István	80		
Berzeviczy László	80		

„Secretárius uraimék”

Absolon Dániel	300	Vetendi István	80
Csatári Gábor	120	Görgey Imre	80
Pápay István	100	Okolicsányi Gáspár	80
Gál Márton	100	Hamvay György	80
Guzith János	80	Ugróczy János	80
Buluvszky Dániel	60	Milkó János	60
Kazinczy András	-		

„Bejáró uraimék”

Andrássy István	200	Nagy Zsigmond	80
Dobay Gábor	120	Palatics Istán	80
Beniczky Gábor	100	Szuluvszky István	80
Malatinszky Gábor	80	Bogádi Ádám	80
Vitnyédi Zsigmond	80	Pécsy Imre	80
Czernely György	80	Bánóczy Ferenc	80
Nyáry Gáspár	80	Pataky Jónás	80
Bay László	80	Kőrössy György	80
Máriássy Gábor	40	Miller Gábor	40
Asztalos Sámuel	40	Ubrizy Ferenc	40
Kulin Péter	40	Bertóti Dávid	40

„Étekgógó uraimék”

Dobay Sámuel asztal	150	Vecsei János	80
Vetéssy László	150	Pernyey Miklós	80
Boczkó Ágoston	80	Veres Zsigmond	80

Soldós Jónás	80	Csemiczky Imre	80
Pongrácz Boldizsár	80	Demény János	80
Pogány Zsigmond	80	Újhelyi Ferenc	80
Boczkó Jónás	80	Gombkető Miklós	80
Cseke Ádám	80	Buday Zsigmond	80
Porubszky György	80	Csiszár János	80
Győry András	80	Szepsi István	80
Pestesy János	80	Munkácsi István	80
Jenei Sámuel	80	Matyarovszky Ferenc	80
Szilágyi János	40	Enyedy Mihály	40

„Inniadó uraimék”

Skrobik István	100	Demény Mátyás	140
Baranivszky András	100	Nagy János tálnok	40
Halász Márton	100	Ifjabbik Jancsi	24
Korkoványi Zsigmond	100	Híros András, borhordó	40
Lázár György	80	Kosak István	16

Mesteremberek

Mihály, borbély	80	Jakab, szabó	60
Per János német borbély	72	Illés, szabó	40
Dániel, szabó	80	Márton, szűcs	32
András, szabó	80	Mátyás, gombkötő	60
Lőrincz, szabó	60		

Trombitások

Francz, trombitás	140	Gergely, trombitás	40
Pál, trombitás	120	Láng Mihály	50
Mátyás, trombitás	100	László, trombitás	25
Ungi György trombitás	60	Márton, trombitás György, trombitás	30 30
Samkó, trombitás	60	Kalívoda Bernát, tro	60

Török síposok

Bajnóczi Sípos János	60	Sípos Ferenc	60
Horvát Sípos János	60	Udvari Sípos János	50
Négy fő német sípos	180	Ferenc, dobos	32

Hegedűsek

György, hegedős	60	Márton, virginás	60
Ádám, hegedős	60	Gergely, dudás	50

Szakácsok

Badányi Ádám, konyhamester	120	Sáfár Gompos Mihály	36
-------------------------------	-----	------------------------	----

Fejérpataky Mihály	80	Sáfár Vizniczey Ferenc	36
Matthel Deák	40	Ferenc, ajtónálló	16
Vancsai György	40	Ruszin, ajtónálló	16
Pápai Mihály	40	Kovalniszki Sámuel	70
Ádám mester	60	Árvai András mester	60
Vaskuliderz Mátyás	40	Almási Mihály mester	40

Sütők

Mihály	40	György	28
László	40	László, sütőajtónálló	24
György, ifjú sütő	16		

Sátor mesterek

Török Mátyás	80	Popovics János	60
Erdélyi Tamás	80	SzentAndrási János deák	126

Énekesek

Eöcsedi Mihály	30	Italy Jakab, orgonista	40
Tapolcsányi Ferenc	40		

Csatlósok

Csatlós Miklós	32	Kozák György	30
Dulovszky Miklós	32	Nagy Márton	40
Mátyás	32	Ábrahám Mihály	32
Márton	32	Hribóczy János	16
György	40	Nagy László	12
Komoróczy Ferenc	32	Gönczy István	12
Pap Demeter	32	Rameh Mihály	12
Tardorányi Mátyás	30		

Címeres posták

Kis Ferenc	100	Danakovics Iván	100
Romanics István	100	Tomcsik János	100

Jágerek

Lehoczky Imre, jägermester	100	Voitkó, pecér	12
Iléziai Tamás	24	Jaskó, peczér	24
Rácz Miklós	16	Daróczy Márton, agárhordozó	24
Szarka János	16	Szuke Miklós, madarász	32
Tótfalusi Miska	24	Ádám János	32
Lengyel János	16		

„Szekszénások” (teherhordók)⁷³¹

Buda János	20	Ráczy György	20
Eniczkei János	20	Horvát Marczi	30
Görög Demeter	20	Borsi Mátyás, szekérmester	30

Kovácsok

Vágner Márton	36	Német Jakab	36
Német Mihály	32	Szijgyártó János	20

Lovászok

Vitkóczy Ádám, lovászmester	80	Lengyel Mátyás	12
Diószegi Mihály	80	Nis Dani	12
Zabronovszki Márton	32	Német Mihály	12
Orosz András	16	Lengyel András	16
Orosz Iván	12	Szölösi Mihály	10
Thurdó János	12	Késmárki Bálint	10
Czigány Lukács	12	Oláh János	12
Polák Gyurka	12	Német András	12
Róka Jancsi	12	Horváth András	12
Füleki Gyurka	12	Koczkafalusi Mátyás	12
Sütő György	12	Koczkafalusi Demeter	12
Horvát Balázs	10		

Kocsisok

Jaboltai György	30	Soproni Gyurka	26
Munkácsi Ferenc	20	Kurucz János	16
Rigó Ferenc	20	Libiczei Márton	16
Hanczéli kocsis	20	Lőcsei Gyurka	16
Jászai Simkó	20	Pataki Sárosi Mátyás	16
Parlag László	20	Pap Ferenc	20
Lengyel Sztaniszló	20	Munkácsi Ignác	16
Barkóczy Kristóf	20	Mucha Ferenc	20
Ruda Tamás	16	Vizniczei Ferenc	20
Kurinaai Mátyás	14	Vizniczei Tamás	16
Áles Mihók	16	Munkácsi Sándor	16
Pucsai András	12	Jaboltai Tamás	12
Placstinszki Vojtek	10		

⁷³¹Szekszéna: a teherhordó barmok neve a felrakott poggyással együtt; a szekszénás ezek kísérője. (ZSÁMBÉKI László: *Magyar művelődéstörténeti lexikon. Az 1937-es szegedi kiadás átdolgozott forrásjegyzékkel közreadott változata*. Kiad: GAZDA István, Budapest, Könyvértékesítő Vállalat, 1986. 375.) A továbbiakban: ZSÁMBÉKI 1986.

„Fellajtárok” (fullajtárok)⁷³²

Vizniczei Ferenc	14	Hranovniczki Sámuel	10
Laiberik János	10		

Ebben az 1685-ös listában már nem szerepel, de Thököly címeres postája volt Mádi István is,⁷³³ valamint Kápolnási Pál Thököly szolgája volt a kállóiktól kísértetve.⁷³⁴ Dobay Mátyás és Egry László fizetése 70 forint volt, Zmeskál Gáspár és Zaborczky János, Andrassy Ferenc 72 forintot, Zsigmondy György, Badinyi János 73 forintot, Okolicsányi András, Tury Ádám, Bossányi István 75 forintot kaptak, őket egyszerű generosus címmel jelölték. Járulékaik is különbözők voltak. Csákynak 300 forint, a többieknek 200–40 forint között ingadozott a fizetésük. Teljes ellátásuk volt, miként a velük levő szolgáltnak és lovaknak is. Csákynak 8 szolgája és 10 lova volt.

Étekgógok közt volt két főétekgóg: Keczer Gábor és Dobay Mátyás, fizetésük egyenlőképpen 150 forint. Alattuk 56 étekgóg működött, mind nemes ifjak. Fizetésük egyenlőképpen 80 forintra rúgott, naponként 1 icce⁷³⁵ bor és négy cipó járt, évente 5 rőf angliai posztó. Gyürky Ferenc kivétel, akinek fizetése 100 forint volt.

A „viceurak” közé tartozott egy főszakácsmester, Berzeviczi István, akinek 150 forint fizetés és conventio járt. Alatta működött 7 szakácsmester: Ludovicou Simon, Mátyás, György, Ádám, a másik György, Árvay András és Árvay Sámuel mesterek. Fizetésük pénzben 100–30 forint között mozgott, valamint conventiót kaptak. Volt külön egy ún. „sültmester” is, Murza Jakab 16 forint készpénz fizetéssel, és mellette 4 szakács. A személyzethez tartozott 3 konyhaajtónálló, egy konyhasáfár és egy sáfár. Pohárnok tisztet 8 személy töltött be, Kellemessy János pohárnoknak 100 forint volt a fizetése magának és 3 szolgájának, lovának ellátás, Halász Mártonnak és Sárosy Andrásnak 100–80 forint volt a fizetése, Kozák Lászlónak azonban már csak 25 forint járt. A többi 4 pohárnok már csak a csatlósok között van felsorolva; Lucskai Rác Miklósnak, aki az ifjak pohárnoka volt, csupán 23 forint járt. A többi háromnak, akik a viceuramék, a bejáróké és az udvarmester pohárnokai voltak, fizetésük 12–12 forint volt.

⁷³² Fellajtár, fullajtár: olyan szolga, aki a négyes-hatos fogat első lován ült, míg a kocsis a második pár ló baloldali nyergében. (ZSÁMBÉKI 1986, 159.)

⁷³³ CSÜRÖS 1910, 591.

⁷³⁴ CSÜRÖS 1911, 190.

⁷³⁵ Icce: justa, media, híg űrmérték, ivóedényből alakult ki. Különböző mértékűek a területi használat függvényében, 0,65–1,67 l. átlagosan: 0,95 l, Északkelet-Magyarországon ennél kicsit kevesebb. BOGDÁN 1987, 87.

Volt még 3 pohárnok-inas, 2 tálmosó, egyenlő fizetést kaptak, 36 forintot és conventiót. Erdélyi Tamás sátozmester fizetése 60 forintot tett ki. Az ajtónálló tisztet 4 fő látta el, ellátást a konyháról kaptak. Sütő volt 4 fő, mellettük egy sütőajtónálló, és 2 sütőinas.

Az udvari zenekar 29 tagból állt: 15 trombitás, 6 sípos, 3 hegedűs, 1 cigányhegedűs, 1 virginás, 1 dudás, és 2 dobos. Asztaluk külön volt a többi udvari személyzettől.

Az egyházi szolgálatot 2 pap látta el, mellettük 2 kántor, egy orgonista, egy sekrestyés működött.

Az udvari gyalogok százan voltak. Nekik minden hónap elején adták bérüket. Volt közöttük dobos, sípos, tíz tizedes, két zászlótartó, ezeknek mentéje veres, dolmányuk fehér posztóból volt varrva. Ezen udvari száz gyalognak Tardy István volt a hadnagya, fizetése 100 forint. Asztala a konyhamesternél volt. Ezen kis sereg került évenként 4020 forintba.

Palotás gyalogok közt volt 3 tizedes és 27 közlegény, havonta 4–4 forint fizetéssel a tizedeseknek, és 3–3 forint a közlegényeknek. Az udvartartásra összesen évente 25.926 forint pénzbeli juttatás kellett, s ehhez jöttek az egyéb kiadások, amelyek közül angliai posztóra, 661 rőfre, 3305 forintot költöttek.

1683-ban az udvar szolgálatában állt 12 mesterember: egy órás, egy szíjgyártó, egy gombkötő, egy szabó és öt kovács, illetve további három fő, köztük szabó és gombkötő. Legjobban díjazott az órásmester, Miller Ferdinánd volt, akinek a fizetése 180 forint volt. Khin Zachariás szíjgyártó 150 forint fizetést kapott és conventiót. Berg Donád gombkötő 100, Galló Lőrinc szabó 70 forintot kapott. Három török tolmács állt Thököly szolgálatában: István deák, Szentandrásy János és Bogdanovics Péter. István deáknak 5 lova és 3 szolgálja volt, akik teljes ellátást kaptak, és neki 200 forint fizetés járt. Szentandrásy és Bogdanovics nem voltak állandóan az udvarnál, fizetésük 100 forint.

Lovászmesterből 2 volt, alattuk 29 lovász, 5 „szekszénás” (teherhordó), 22 „fellajtár” (fullajtár), 9 csatlós,⁷³⁶ 3 fő címeres postás, 1 jágermester (fővadász), 5 agárhordozó, 1 madarászmester, továbbá 2 madarász és 8 pecér⁷³⁷ volt.

1683-ban a két udvari prédikátor közül Lipóczi Miklós fizetése 150 forint volt készpénzben, a másik, Asbóth János 180 forint készpénzt és egyéb járulékokat kapott. Udvari főkapitányként Géczy István fizetése volt a legmagasabb az udvarban, 600 forint. (Fizetése két évvel később, 1685-ben már 700 forint.) Udvari alkapitánynak, Csathó Gáspárnak a fizetése 200 forint. A két jószágigazgató 600 és 400 forintot könyvelhetett el magának. Dolinay Gábor

⁷³⁶ Csatlós: eredetileg nem fegyvernököt jelentett, hanem olyan szolgát, aki a 16–18. századi hintókon hátul ült és a csatlószíjat fogta. (ZSÁMBÉKI 1986, 102.) Nyilvánvaló, hogy itt is ebben az értelemben használják a kifejezést.

⁷³⁷ Pecér: kutyagondozó, a vadászkutyák ellátója.

élelmezési biztos 400 forint fizetést tehetett zsebre. Radics András várkapitány 300 forintos készpénzbeli juttatást kapott.

Udvarmester 3 fő volt: Pécsy Gáspár, Hidy György és Ubrizy Pál. 1683-ban fizetésük egyenlően 200–200 forintra rúgott. Pécsy Gáspár 1684-ben meghalt. Ezt követően Ubrizy Pál fizetése emelkedett 1685-ben 300 forintra. Udvari titkár Gutth Dániel volt, fizetése 400 forint. Jóságfelügyelőként Jósa Miklós járt el, fizetése 200 forint. Az udvari kamarás Jelenik András volt 100 forint készpénzzel.

Udvari ifjak, *aulae familiares*, összesen 26 fő volt, mind nemes család fiai: Csáky István, Pethő László, Nyáry Ferenc, Pongrácz Gáspár, Milith Gábor, Révay Ádám, Andrassy István, továbbá Eödönffy László, Marczy János, Madocsányi Imre, Büdöskúthy Sámuel, Marczy István, Bessenyei Zsigmond, Szenczy István, Sárosy István, Antalfy Tamás.

Az ifjak főbejárója Pongrácz Ferenc volt, fizetése 200 forintra rúgott, és magának, szolgálóinak, lovainak ellátás járt. Alkalmanként ún. bejárók is jöttek; közöttük fegyverhordozó bejáró Beniczky Gáspár, akinek fizetése 100 forint volt, a többieké 80 forint, plusz ellátás. Gyaloginas 8 fő volt, a kis Rákóczi Ferenc mellett volt 2 kisasas, fizetésük 80 forint.

VI/3. Az udvar női oldala – Zrínyi Ilona udvartartása

A házasságkötéssel Zrínyi Ilona özvegyi udvara beolvadt Thököly fejedelmi udvartartásába. Személyi és udvari szolgálattelvői megmaradnak pozíciójukban. Thököly a Rákóczi-várakban megbízott személyekkel szemben bizalmatlan, néhányukat saját udvarának embereivel figyelteti.

4. táblázat

Zrínyi Ilona udvartartása

Hidy György	udvarmester
Diafaluy András	secretarius
Diószegi Ferenc	secretarius
Büdöskúti Sámuel	komornyk és asztalnok
Egri László	étkefogó
Koródi Miklós	pohárnok
Hidy Ferenc	főrenden lévő belső szolga
Klobusiczky János	főrenden lévő belső szolga
Madocsányi Imre	főrenden lévő belső szolga
Kazinczy Péter	főrenden lévő belső szolga
Váradai László	belső szolga
Demjén István	belső szolga

Klobusiczky Ferenc	fizetett főember, ügyvéd
Ordódy János	gyóntatópap
Ledniczki Simon	szakácmester
Zargi András	konyhamester
Fábián Mihály	borsoló
Győri Jánosné Diechardt Katalin	a gyermekek (II. Rákóczi Ferenc) dajkája
Zaari András	ónodi jószág udvarbírája
Fancsikai Lázár Tamás	munkácsi vár főporkolábja
Marin István	Regéc várkapitánya
Szegedy István	Ecsed várának provizora
Benyiczky Miklós	makovicaudvarbíró

Bécsből a házassági engedély kikérésével Izdenczy Mártont bízta meg Thököly.⁷³⁸ Zrínyi Ilona a horvát bán családjából, Csáktornya⁷³⁹ udvarából érkezve lépett házasságra I. Rákóczi Ferencsel. Az erdélyi fejedelmi címet többször is viselő családban az udvartartás is fejedelmi volt. Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona külön udvartartást vezettek. Az asszony megözvegyülve özvegyi udvartartást vezetett hat éven át.

Hidy György volt Zrínyi Ilona udvarmestere,⁷⁴⁰ ennek testvére Hidy Ferenc is „udvari főrenden levő szolgálja” volt.⁷⁴¹ 1679. február 1-jén Hidy járt Thökölynél a kurucok által elfogott Zrínyi János ügyében, akit Zrínyi Ilona „tekintetért és jövőbeli atyafiságáért” is igyekezett Thököly szolgálni.⁷⁴² Thököly alatt ugyanúgy udvarmesteri tisztségében maradt Hidy György.⁷⁴³

Madocsányi Imre is „főrenden lévő szolgálja”,⁷⁴⁴ Klobusiczky János főrenden lévő belső szolgálja volt.⁷⁴⁵ A gyermek II. Rákóczi Ferenc dajkája volt Győri Jánosné Diechardt Katalin.⁷⁴⁶ Diafaluy András secretarius helyettese Diószegi Ferenc volt.⁷⁴⁷ Büdöskúti Sámuel volt Zrínyi Ilona komornyikja és asztalnoka.⁷⁴⁸ A többi udvari szolgáló így következett: Egri László étkefogó,⁷⁴⁹ Koródi Miklós pohárnok,⁷⁵⁰ Ledniczki Simon szakácmester,⁷⁵¹ Fábián Mihály

⁷³⁸ ANGYAL 1888, 259.

⁷³⁹ Csáktornya: a Zrínyiek egyik fő birtoka, a költő és hadvezér Zrínyi Miklós bírta, miután öccsével megosztotta a birtokokon, a Muraköz központja. Ma: Čakovec, HR.

⁷⁴⁰ BAÁN/2 1940, 54.

⁷⁴¹ BAÁN/2 1940, 52.

⁷⁴² MNL OL G8 178. 1679. február 1.

⁷⁴³ TMKÁOT 1872, 457. Radics András Thököly Imrének, 1684. június 23.

⁷⁴⁴ BAÁN/2 1940, 54

⁷⁴⁵ BAÁN/2 1940, 55

⁷⁴⁶ BAÁN/2 1940, 52.

⁷⁴⁷ BAÁN/2 1940, 53.

⁷⁴⁸ BAÁN/2 1940, 52.

⁷⁴⁹ BAÁN/2 1940, 53.

⁷⁵⁰ BAÁN/2 1940, 54.

⁷⁵¹ BAÁN/2 1940, 53.

borsoló,⁷⁵² Zargi András konyhamester.⁷⁵³ Az úrnő főrenden lévő belső szolgája Kazinczy Péter volt, akit 1678 januárjában Sáros vármegye székhelyének építtetése ügyében küldött Eperjesre.⁷⁵⁴ Demjén István is belső szolga lehetett, hiszen Sárosban három ezüst kötésű könyv ötvösök által történő elkészítésével és óra javíttatásával volt megbízva.⁷⁵⁵ A lednici⁷⁵⁶ udvarbíró, Mosticsky Györgyöt Andrassy küldte sajttal Zrínyi Ilona számára.⁷⁵⁷ Zaari András az ónodi jószág udvarbírája volt 1677-ben.⁷⁵⁸ Váradai László, miként a fent említett Kazinczy Péter, belső szolga lehetett; ők 1676-ban Bártfa és Zboró⁷⁵⁹ közt várták Zrínyi Ilona parancsait.⁷⁶⁰ Sigmondi György Sárospatakon szolgált, onnét informálta hírekkel Zrínyi Ilonát 1676-ban.⁷⁶¹ Hagy Ferencnek Helmechről⁷⁶² kellett volna sertésekkel ellátni némely conventiós szolgákat.⁷⁶³ Marin István Tokajból,⁷⁶⁴ Újlaky István a lengyelországi Przemyslből,⁷⁶⁵ Várady László Pozsonyból írt Zrínyi Ilonának.⁷⁶⁶

A Rákóczi várakhoz tartozó tisztségek közül Fancsikai Lázár Tamás főrendű szolga a munkácsi vár főporkolábja,⁷⁶⁷ Marin István főrendű szolga Regéc várkapitánya,⁷⁶⁸ Szegedy István Ecsed várának provizora volt.⁷⁶⁹ Benyiczky Miklós makovicaui udvarbíró,⁷⁷⁰ akit majd munkácsi udvarbíróvá tesznek meg a fejedelemség alatt, és ő is az 1683-as összeesküvés oszlopos tagja, aki nem volt Thökölyre felesketve.

Zrínyi Ilona fizetett főembere és ügyvédje Klobusiczky Ferenc volt.⁷⁷¹ Ő képviselte Zrínyi Ilonát a soproni országgyűlésen is.⁷⁷² Testvére, Klobusiczky Pál zempléni viceispán, aki

⁷⁵² BAÁN/2 1940, 56.

⁷⁵³ MHHS XXIV., 58. Munkács 1682. szeptember 10.

⁷⁵⁴ SAP Zrínyi Ilona, Sárospatak, 1678. év január 5.

⁷⁵⁵ MNL OL G8 1. 1675. március 17.

⁷⁵⁶ Lednic: a legnyugatabbra fekvő Lórántffy-Rákóczi-birtok várral és udvarházzal az uradalom központjában, Trencsán vármegyében, Puhótól nem messze. (FÉNYES 1851., II. 16.) Ma: Lednica, SK.

⁷⁵⁷ MNL OL G8 4. 1676. január 18.

⁷⁵⁸ MNL OL G8 6. 1677. január 29.

⁷⁵⁹ Zboró: (Makovica), Sáros vármegyei község, a makovicaui uradalom központja, az uradalom hercegség lett a Rákócziak idején. I. Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona itt kötött házasságot. Vö. ÚJVÁRY 2018, 18.

⁷⁶⁰ MNL OL G8 1676. augusztus 1.

⁷⁶¹ MNL OL G8 14. 1676. augusztus 11.

⁷⁶² Helmece, Királyhelmece: az egykori Zemplén vármegyében, a Bodrogközben, ma Szlovákiában, a Töketeremesi járásban lévő város. Lórántffy Zsuzsanna kedves birtoka és lakhelye volt. (FÉNYES 1851., I. 99.) Ma: Kráľovský Chlmec.

⁷⁶³ MNL OL G8 31. Sárospatak 1676. október 13.

⁷⁶⁴ MNL OL G8 40. 1676. október 30.

⁷⁶⁵ MNL OL G8 89/a. 1677. december 12.

⁷⁶⁶ MNL OL G8 206. Thököly családjának iratai 1679. június 23.

⁷⁶⁷ BAÁN/2 1940, 55.

⁷⁶⁸ BAÁN/2 1940, 1681. március 1.

⁷⁶⁹ BAÁN/2 1940, 56.

⁷⁷⁰ BAÁN/2 1940, 57.

⁷⁷¹ KARDOS 2018, 140.

⁷⁷² MNL OL G8 415. Klobusiczky Ferenc 1681. június 27. 415.

testvérét váltja tisztjében Thököly alatt. Zrínyi Ilona gyóntatópapja Ordódy János.⁷⁷³ A fejedelemné Ujlaky Istvánt küldte követül Szelepcsényi György érsekhez.⁷⁷⁴ Már a Thököly hatás érződhet a következők felvételén az udvarba: Péchy Ádám udvari főkapitány⁷⁷⁵ 1682. március 6-án és Csató Sándor, „mostani inniadónk” 1682. március 19- lépett szolgálatba.⁷⁷⁶

Thököly a házasságkötés előtt néhány héttel protestáns papot hozatott Munkács városába. S elkezdte átvenni a vár irányítását.⁷⁷⁷ Munkács, Regéc és Makovica váraiban Thököly őrsege volt már június eleje óta.⁷⁷⁸ Thököly idejében eleinte 139 gyalog katona tartózkodott a munkácsi várban, később fegyvereseinek száma megszorodott.⁷⁷⁹ A vár új ura Munkácson fényes udvart rendezett be; Radics András főkapitányon kívül 131 főszemélyt alkalmaztak.⁷⁸⁰

VI/4. Biztosok és komisszáriusok – Alsó-Magyarország, és a Dunántúl megszerzése, és elvesztése

A kassai rendi országos gyűlés, 1683. január 11-28.

A kassai rendi országos gyűlésen Thököly állandó követei, Szepesi Pál, Szalay Pál, Ubrizy Pál, Radics András voltak jelen. Az 1683 országgyűlésre levelet írtak a régi összeesküvés özvegyei is; Bónis Ferenc özvegye kérte Szepes vármegye követeit, hogy vigyék az ügyét az országgyűlés elé; ítélik meg, hogy milyen törvénytelenül bántak vele.⁷⁸¹

A kassai országgyűlés idején Thököly fejedelmi vendéglátásában részesültek a gyűlés képviselői. A főrangúak közt jelen volt gróf Homonnai Zsigmond, Sebestyén András, Jalkóczy János, ifj. gróf Csáky István, valamint Sáros, Abaúj, Zemplén, Ung és Szepes vármegye nemesi követei. Ezen az étkezésen jelen voltak az udvari nemes ifjak is, név szerint: Nyáry Ferenc és Pethő László. Thökölyvel Petróczy István is az asztalnál ült. Ezen a vendéglátáson Zrínyi Ilona nem vett részt – vélhetőleg előrehaladott állapota miatt –, helyét Thököly Mária töltötte be,

⁷⁷³ KARDOS 2018, 145.

⁷⁷⁴ VÁRKONYI 2005, 380.

⁷⁷⁵ BAÁN/2 1940, 56.

⁷⁷⁶ BAÁN/2 1940, 56.

⁷⁷⁷ ANGYAL 1888, 262.

⁷⁷⁸ ANGYAL 1888, 265.

⁷⁷⁹ SOÓS 1910, 420

⁷⁸⁰ SOÓS 1910, 421.

⁷⁸¹ SAL, 1682. nr. 56. Markusfalvi Máriássy Anna, Sztropkó, 1682. december 28.

illetve jelen volt, Csáky Istvánné és II. Rákóczi Ferenc nagynénje, gróf Erdődy Györgyné Rákóczi Erzsébet is, továbbá a fejedelem rokonságából többen is.⁷⁸²

A gyűlés katonai szempontú egyeztetését a fejedelmi udvari kapitánnyal, Géczy Istvánnal vitatták meg a vármegyék. Ekkor a fejedelmi udvari had 1425 főt számlált.⁷⁸³

Volt olyan meghívott, aki nem volt hajlandó megjelenni a kassai gyűlésen, ezért Thököly megtámadta Joaneli Szylveszter – egykori királyi katonatiszt – várát, a Dunajec jobb partján fekvő Nedecet. Ötheti ostrom után bevették a várat, és a fejedelem elzáratta a tulajdonost.⁷⁸⁴

A Dunántúl és Alsó-Magyarország megszerzése és elvesztése, a dunántúli biztosok és egyéb komisszáriusok

Thököly az eszéki táborban, a nagyvezír éjjeli konferenciáján 1683-ban elérte akaratát; A Duna jobb partján, a török tábor előtt járhattak Thököly biztosai, és fogadhatták a lakosság hódolatát, valamint – reményeik szerint – meg is kímélhették az országot a török-tatár dúlástól.⁷⁸⁵ A meghódolók számára oltalomlevelek kiadására Thököly teljhatalmú biztosként a nagyvezír mellett hagyta Barkóczy Ferencet, Szepesi Pált és Szalay Pált.⁷⁸⁶ Tehát Barkóczy a két deputátus taggal járta a Dunántúlt Thököly manifestumával.⁷⁸⁷ Barkóczy Ferenc és Szepesi Pál század magukkal maradtak kalaúznak, hogy a várakat a fejedelem számára hódoltassák.⁷⁸⁸ 1683. június végén már Veszprémben, Tihanyban és Vázsonyban voltak Thököly emberei.⁷⁸⁹

A Balatontól északra eső várak – Csobánc, Csesznek, Devecser, Keszthely, Szigliget – török-kuruc kézre került; ezen védelmi vonal főbiztosa Barkóczy Ferenc lett.⁷⁹⁰ A biztosok feladata volt a Fertő-tótól nyugatra eső településláncolat megszerzése – Bruck, Fertőfehéregyháza, Kismarton, Ruszt, Sopron, Németkeresztúr, Kőszeg – melyek július közepére meghódoltak.⁷⁹¹ Bezerédi István újdonsült kuruc biztos Sárvárba került.⁷⁹² Sopron, a biztosok számára kiszemelt székhely, júliusban nyitotta meg kapuit, és Szalay Pál és Szepesi Pál betelepültek a városba. A polgárok július 17-én letették a hűségüket Thökölyre.

⁷⁸² KARDOS 2016/3, 74–75.

⁷⁸³ KARDOS 2016/3, 76.

⁷⁸⁴ ANGYAL 1889, 15.

⁷⁸⁵ ANGYAL 1889, 25.

⁷⁸⁶ KARÁCSON 1896, 326–349.

⁷⁸⁷ THALY 1887, 299.

⁷⁸⁸ CSÜRÖS 1910, 595.

⁷⁸⁹ THALY 1887, 296.

⁷⁹⁰ VARGA J 2007 95.

⁷⁹¹ VARGA J 2007, 124.

⁷⁹² VARGA J 2007, 124.

A fejedelem Melczer Jánost küldte Bécsbe a fegyverszünet felbontásának jelentésével.⁷⁹³ Az udvar kényszerű engedékenységének jele volt, hogy Saponara 1683-ban átadta Thökölynek Sárospatak várát.⁷⁹⁴

Thököly hadjáratnyitó mustrája Szikszónál indult, onnan Putnok felé haladt, majd Lévára vonult. Géczy Zsigmond Nagyszombatot hódoltatta, ahol új szenátust nevezett ki, majd föleskette a tanácsurakat Thököly hűségére. A városban Thököly biztosai is megjelentek; Berthóty Zsigmond sok mindent elkobzott, Keczer András és Gerhard György pedig az esztergomi káptalan kanonokjaiért váltságdíjat követeltek a gályarabságból kiváltott protestáns prédikátorok kiváltásának árával indokolva a magas összeget. A város igazgatását protestáns tanácsbeliek vették át a biztosok parancsára.⁷⁹⁵ A fejedelem és főbb tisztjei igyekeztek megóvni a területet a pusztítástól; például Petneházy azt hirdette, hogy jönnek a németek, mire Semsey Pál fosztogató hada szétszéledt.⁷⁹⁶

1683. július 25-én Garamszegi Géczy Zsigmond, Thököly teljhatalmú biztosa háromszáz lovas élén bebocsáttatást kért Pozsonytól, mire a város a fejedelem védelmébe ajánlotta magát.⁷⁹⁷ Pozsony és Cseklész⁷⁹⁸ között Petrőczy táborával szétverte a Pozsony védelmére igyekvő sereget, majd a városra rontva alig tudta megfékezni katonáit.⁷⁹⁹ Egész utcák égtek, mire Thököly megérkezett. A prímás kertjébe érve, éjjelre 300 német zsoldosát rendelte a kapuk őrzésére, hogy megóvja Pozsony városát a kuruc katonák dúlásától.⁸⁰⁰

Géczy Pozsonyba érkezett, hogy előkészítse Thököly bevonulását. Thököly július 26-án vonult be a fővárosba. Ennek megszerzése stratégiai fontosságú volt, Thököly leendő királyságának székhelyéül szánta.⁸⁰¹ 1683 augusztusában Csernely Zsigmond, a fejedelem nevében felszólította a város elöljáróit, hogy újítsák meg hódolatukat Thököly felé.⁸⁰²

1683-ban, Thököly táborában volt mostohafia, a gyermek Rákóczi Ferenc is. Pozsony város felett, a cseklészi táborban az audienciás sátorban az ifjú is fogadta a nyugat-magyarországi főurakat, a városi és vármegyei követeket, ahol szinte az egész magyar főúri rend hűséget fogadott a fejedelemnek. Ekkor a kuruc ezredek tartották kézben a Pozsonytól

---

⁷⁹³ ANGYAL 1889., 25.

⁷⁹⁴ ANGYAL 1889., 27.

⁷⁹⁵ ANGYAL 1889, 43.

⁷⁹⁶ ANGYAL 1889, 46.

⁷⁹⁷ ANGYAL 1889, 38.

⁷⁹⁸ Cseklész: Pozsony vármegyei mezőváros, közel Pozsonyhoz. ((FÉNYES 1851. I., 208.) Ma: Bernolákovó, SK.

⁷⁹⁹ ANGYAL 1889, 39.

⁸⁰⁰ ANGYAL 1889, 39.

⁸⁰¹ VARGA J 2007, 127.

⁸⁰² ANGYAL 1889, 57.

Nagyszombatig húzódo területet; valójában az ország falvait, városait, őrizték a török és a tatár csapatok pusztításaitól.⁸⁰³

A nyugat-dunántúli nemesek személyesen vagy képviselőik útján hódoltak Sopronban: Széchy Péter, Nádasdy István, Ferenc és Tamás, Viczay Ádám, Gyöngyösi Nagy Ferenc, Sárkány János és Miklós, Festetics Pál, Sibrik János, Nedeczky György, Ráttky Gáspár és Boldizsár.⁸⁰⁴ Thököly hívei lettek: Batthyány Kristóf, Draskovich Miklós, Czobor Ádám, Zrínyi János, Erdődy Miklós és Esterházy János, akik késznek mutatkoztak Thököly fejére tenni a magyar koronát, valamint saját hatalmuk kibővítését a Thököly-féle királyság gondolatához kapcsolták.⁸⁰⁵ Javaslatokkal építették a Thököly főségével formálódó új Magyarországot, annak portai adójához szükséges hozzájárulásokkal a nyugati határszéli hódoltatásban.⁸⁰⁶ Draskovich országbíró is jószágait féltve behódolt Thökölynek, de nem jelent meg Thököly táborában.⁸⁰⁷ Draskovich közigazgatási feladatokat látott el, konfiskálta az ellentmondók javait, gondoskodott az elkobzott uradalmak új, Thökölyhez hű gazdatisztejeinek kinevezéséről, hadiadót és védelmi pénzt szedett, és összegyűjtette a Bécs alá induló élelmiszer-szállítmányokat.⁸⁰⁸

Szatmár, Ecsed, Szendrő, Szepesvára, Murány, Árva, Likava, Trencsén és Lipótvára Lipót birtokában maradtak, de a várak falain kívül a Dunán innen a keleti határig minden megye és város befogadta Thököly védőrségét, hűséget esküdött az új fejedelemnek, s kitűzte a fehér zászlót. Thököly biztosai elrendelték a felkelést, elkobozhatták a hűtlenek jószágait és sarcolhattak. Barkóczy, Szalay és Szepesi nyolcszáz kuruc élén járták be a Dunántúlt, s mindenütt velük tartott a fehérvári bég néhány száz janicsárral.⁸⁰⁹ A hódoltató levelek személy és vagyonbiztonságot ígértek azoknak, akik Thököly hűségére térnek.⁸¹⁰

1683. augusztus 19-én Királyfalván,⁸¹¹ sátorok alatt a mezőben fogadta Thököly a tatár kán fiát, s megvendégelte.⁸¹² Thököly 1683 augusztusában Kara Musztafa nagyvezír sátrába lépett régi híveivel, Szepesivel, Szalayval és a felvidéki Barkóczyval, Homonnaival, valamint az újonnan csatlakozott dunántúli főurakkal, Batthány II. Ádámmal, aki apja, Batthyány Kristóf dunántúli főkapitány és Kanizsa ellen vetett végvidéki főkapitány képviselőjében jött, valamint

⁸⁰³ KARDOS 2016/2, 9.

⁸⁰⁴ VARGA J 2007, 125.

⁸⁰⁵ VARGA J 2007, 116.

⁸⁰⁶ VARGA J 2007, 123.

⁸⁰⁷ ANGYAL 1889, 37.

⁸⁰⁸ VARGA J 2007, 124.

⁸⁰⁹ ANGYAL 1889, 33.

⁸¹⁰ ANGYAL 1889, 34.

⁸¹¹ Királyfalva: több település is van az országban, de a Dunántúlon csak Vas vármegyében van ilyen nevű község, közel Stájerország határához. (FÉNYES 1851. I. 220.)

⁸¹² ANGYAL 1889, 46.

Draskovich Miklóssal, a két Nádasdyval, Ferencsel és Tamással, végül Széchy Péterrel. Thököly jelentette, hogy kinevezte id. Batthyányt a stájer front parancsnokának, és Draskovichot megtette a dunántúli közigazgatás fejévé. Nádasdy Tamás közölte, hogy igazságot és családja javainak visszaadását kéri, amelyektől Lipót megfosztotta. Végül Battyány és Draskovich átvette a birtokjogukat megerősítő, a Porta pecsétjével ellátott oklevelet.⁸¹³ A Dunántúl és Alsó-Magyarország negyven főúranak és tekintélyesebb nemesének mindösszesen 2150 katonát kellett kiállítania a fejedelem seregébe.⁸¹⁴ A nagyvezír, Kara Musztafa mellett maradt Nemessányi Bálint, Thököly kapikihája.⁸¹⁵

A kahlenbergi csata után, Bécs felmentését követően, a Felső-magyarországi Fejedelemség számára kritikus helyzet alakult ki. Sobieski előrenyomuló seregei elől Thököly visszahúzódott a Tiszához, az országbeliek döbbenet látták, hogy a török erők kártyavárként omlottak össze, a császári seregek visszafoglalták Párkányt és Esztergomot. Thököly kapcsolatban volt a lengyel királlyal és közvetítését kérte a tárgyalásokhoz. Azonban Thököly fejedelemségében és seregében a török gyengülését látva egyre többen pártoltak el a fejedelem mellől és novemberben már a fejedelem elleni összeesküvést lepleztek le Munkácson.

A hátszágban a kuruc fejedelem a következő intézkedéseket hozta meg. Faigel Péter Kassáról Lengyelország felé vigyáztatott.⁸¹⁶ Thököly magához parancsolta a vármegyék képviselőit Sárossy Sebestyén által, aki Munkácsról intézkedett. A vármegyék csapatait Eödönffy László vezetése alá küldte.⁸¹⁷ Tunyogi Sámuel ezredes kapitány írt a vármegyékre, a városi és falusi bírákra, hogy levelét véve azonnal vágassák át az utakat.⁸¹⁸ Thököly pedig Szirmay Andrást és vele puskaport, valamint a tüzéséget Kassa védelmére irányította.⁸¹⁹ Thököly a cseklézi táborból⁸²⁰ a szorosok őrizetére Lengyelország felé küldte Géczy Zsigmondot, Illésházy Györgyöt és Ottlykot.⁸²¹ Thököly 1683. július 28-án döntött a cseklézi tábor megszüntetéséről és Semptéig hátrált, ahonnan futárt küldött Barkóczy Ferenchez, hogy vonja ki erőit a Fertő-tó térségéből. Barkóczy Ferenc a nyugat-dunántúli kuruc táborhelyek felszámolása után Sárvárra sietett Draskovichhoz. Az idős Bercsényi Miklós, mivel vérhasban

---

⁸¹³ VARGA J 2007, 134.

⁸¹⁴ NAGY1983/1, 43.

⁸¹⁵ ANGYAL 1889, 56.

⁸¹⁶ SAL, nr. 132. 1683. év.

⁸¹⁷ SAL, nr. 136. Tállya, 1683. október 12.

⁸¹⁸ SAL, nr. 138. 1683. év

⁸¹⁹ MHHS XXIV, 19. Thököly Imre, Bát, 1683. október 5.

⁸²⁰ Cseklész: Pozsony vármegyei mezőváros. (FÉNYES 1851. I., 208.)

⁸²¹ ANGYAL 1889, 55.

szenvedett, Erdődy György kíséretében Makovicára távozhatott Thököly táborából, majd onnan mindketten lengyel földre szöktek Zborón keresztül.⁸²²

Egyéb komisszáriusok

1683 decemberében a király Kassát és Eperjest kérte Thökölytől, ám Kassa jól el volt látva őrséggel, Eperjesre pedig Ottlyk György vezénylete alatt küldött segítséget.⁸²³ Petrőczy István hatodmagával jött el a bányavárosokból, a vele levő hadak elálltak mellőle.⁸²⁴

1683-ban Thököly két fontos helyet veszített: a Kisszeben mellett fekvő Késmárkot és Lőcsét. A fejedelem Debrecenbe szorult vissza, és itt-tartózkodása alatt erősen megfogyatkozott híveinek száma.⁸²⁵ Thököly a lippai, temesvári és váradi törököket hívatta, valamint a tatárokat Debrecen mellé gyülekezni, hogy onnan együtt induljanak meg.⁸²⁶

Ezt követően 1684-ben a fejedelem komisszáriusai, Keczer András, Hidvégi Mihály és Szalay Pál megkezdték az elpártolt nemesek jószágait konfiskálni; azokat, akik megtagadták a Debrecenbe és Ungvár alá menetelt.⁸²⁷ 1684-ben a tatárok komisszáriusai voltak: Vay Ádám, Bige György, Miskolczi Péter, Hatházi Gergely, Szabó Gergely.⁸²⁸ Vay Ádám mellett Színi Gábor is tatár komisszárius volt, kettejüket rendelte Thököly a tatárok eleibe.⁸²⁹ Közben Thököly mellett volt: Nádasdy, Csáky István, Csáky Ferenc fia, Pethő László, Nyáry Ferenc, Révay Pál, Andrássy Péter. A fejedelem mellett lévő hadak élén Szűcs János állt a gyalogsággal.⁸³⁰

1685-ben Thököly instrukcióival deputátusa,⁸³¹ komisszáriusa volt Lessenyei Nagy Mihály, Gáspár Sándor, Bezzeg György, Jelenik András, Hamvay Péter és Várady Mihály.⁸³²

1685 márciusában Debrecenben Thököly mellett vannak a következő hívek, ill. erők: Kende Gábor Thököly plenipotentiarius, generális gróf Nádasdy István, Ostrosith Mátyás, Révai Pál, Hógye Ferenc, Ottlyk Imre fizetett lovas hadak kapitánya, Hatházi Gergely kapitányok és hadnagyok, Szalánczi Ferenc és Kovács András gyalog kapitányok.⁸³³

⁸²² VARGA J 2007, 220.

⁸²³ ANGYAL 1889., 83.

⁸²⁴ TMKÁOT 1872, 366. Fráter István Apafi Mihálynak, 1683. december 2.

⁸²⁵ ANGYAL 1889, 84.

⁸²⁶ TMKÁOT 1872, 371. Serédi Benedek Apafi Mihálynak, 1683. december 23.

⁸²⁷ IVÁNYI/1886, 129. Csáky István, 1684. február 23.

⁸²⁸ TMKÁOT 1872, 383. Serédi Benedek Apafi Mihálynak, 1684. február 16.

⁸²⁹ CSÜRÖS 1911, 166.

⁸³⁰ TMKÁOT 1872, 383. Serédi Benedek Apafi Mihálynak, 1684. február 16.

⁸³¹ AMK SH, 1685. 9.

⁸³² TREK és DRKL, Z 35. 270. Spectabilis Dominus Samuel Szekely de Dobay

⁸³³ CSÜRÖS 1911, 198.

5. táblázat

Thököly biztosai 1683-85-ben

Lőcse, a fejedelem előljárói	Szirmay Péter Komjáthy István
Kassa – a fejedelmi rendi-országos gyűlésen	Szepesi Pál Szalay Pál Ubrizy Pál Radics András
Dunántúli biztosok	Barkóczi Ferenc Szalay Pál Szepesi Pál Géczy Zsigmond
Nagyszombat	Keczer András Gerhard György Bertóthy Zsigmond
Ungvár alatt	Jánoki Zsigmond Petneházy Dávid Absolon Dániel
1683-1684 összeesküvés utáni komisszáriusok	Keczer András Hídvégi Mihály Szalay Pál
1684 - tatárok komisszáriusai	Vay Ádám Szini Gábor Bige György Miskolczi Péter Hatházi Gergely Szabó Gergely

VI/5. A fejedelmi udvar tartózkodási helyei

Thököly udvara, mivel gyakran volt táborban, helyileg nem állandósult, hanem szinte folyton úton volt; városokban, várakban vagy az adott katonai táborozás során működött. Tartózkodási helyzetét az adott hadi, katonai-politikai helyzet, a belső-ellenállás (Munkácsra 1682 után nem, vagy csak ritkán mennek) és a külső támadás veszélye határozta meg; így egyre biztonságosabbnak minősült Sárospatak, a Tisza közelsége, amin gyorsan átkelhetek, ha szükséges volt.

Az udvar megérkezése előtt előkészületeket tettek, hogy az urat és kísérőit minden készen várja. Így a konyhát, ill. élestartat megtöltötték: gabonával és egyéb terményekkel, húsokat szállítottak be. Amikor megérkezett Thököly embere a hírral, általános takarítást

végeztek, kisöpörték az udvarházat. Késmárkon és Sárospatakon, mivel mindkét vár a településen belül volt, ott lakott. A többi vár a település felé vezető út mentén emelkedő magaslati helyen épült: Regéc, Zboró, Szádvár és Munkács. A városokban, Lőcsén, Kassán, Debrecenben – ahol huzamosabb ideig, napokig, hetekig tartózkodott az udvar – ott arra alkalmas házban laktak.

Debrecen

Debrecenbe, 1682. május 1-jén történt Thököly bevonulása. Amikor is megérkeztek Thököly előljárói a városba, a városi előljárók kimentek elé, hogy beszéljenek vele. A fővezér oltalomlevelét bemutatva, a város befogadta egy éjszakára Thökölyt. Délután három és négy óra között elsőként a csaus érkezett a városba a debreceniek szekerén, őt követték Thököly udvari veres gyalogjai szekereken, kieresztett zászlóval és dobszóval. Ezt a szekérfelvonulást követte Thököly a maga udvar népével és a magyarországi főrendekkel és familiárisaival, akik közül a nevezetesebbek: Petrőczy István, Sennyei, Pongrácz, Faigel Péter, Pécsy Gáspár, Hamvai Péter, Színi Gábor, a két Jánoki – Jánoki Zsigmond és Jánoki Farkas -, Hegymegi Ferenc, Nemessányi Bálint és Szirmay. Őket kísérte háromszáz lovas, amelynek egy része a városba is bement, egy része a mezőre szállott. Az éjszakát Debrecenben töltötték, és reggel nyolckor indultak tovább éléssel megrakva. Az udvari gyalogok alá tizenhét ökrös szekeret, a csaus alá háromlovas szekeret adtak.⁸³⁴

Thököly a Bécs ostroma utáni hátrálás során 1683. november 18-án érkezett Debrecenbe. A váradi pasa táborával, szekerekkel és cselédekkel érkezett oda, Thököly Zrínyi Ilonával és a gyerekekkel, grófokkal és urakkal, egész lovas, és gyalog rendű hadakkal szállt be Debrecenbe.⁸³⁵

Fia születése Lőcsén

Lőcsén a felvidéki városok hűségesküjük letétele után számíthattak Thököly személyes megjelenésére is, amikor ő maga is bevonult a hűségére tért városba; ezen alkalommal a város előljárói és polgárai előtte is letették a hűségesküt. Lőcsét 1682. szeptember 2-án vették át Thököly biztosai, Szirmai Péter és Komjátý István. Szeptember 12-én a város új parancsnoka toporci Görgey János lett.⁸³⁶ Görgey már október 8-án, tekintettel a Szepesi Kamara leveleire,

---

⁸³⁴ CSÜRÖS 1910, 238.

⁸³⁵ CSÜRÖS 1911, 60.

⁸³⁶ HAIN 1988, 454–456.

küldött tájékoztatást Lőcséről.⁸³⁷ A parancsnok egyik fontos feladata a Thökölytől elpártolt emberek és azok vagyonának felkutatása volt. Görgey János Pálfalvai Jánost faggatta Thököly késmárki és savnyiki pénzbeli és egyéb javairól, illetve köntöseiről, amiket még egykor vittek el. A Thököly-javakat a néhai Horváth Kristóf helyezte el, illetve menekítette, de Pálfalvai hollétükről már semmit nem tudott.⁸³⁸

1682. október 26-án Géczy István udvari főkapitány 100 lóval érkezett Lőcsére, s onnan Munkácsra igyekezett, hogy Zrínyi Ilonát Kassára kísérje. Lőcse hat fogatot adott és hat lovat Géczy alá.⁸³⁹ A fejedelmi elszámolás szerint 1682. október 28-án Lőcséről visszajövelekor és november 17–18-án is, a város biztosította lovai számára a zabot két napra.⁸⁴⁰ A zab-számadás szerint Géczy Istvánnal egy lőcsei doktor is Munkács felé tartott.⁸⁴¹ Az ekkor már várandós Zrínyi Ilona Thökölynek írt levelében éjszakai hideglelésről és rosszul létről panaszkodott.⁸⁴²

Thököly ünnepélyes bevonulása Lőcsére 1682. november 25-én volt.⁸⁴³ A teljes udvar hosszabb lőcsei tartózkodása az 1683-as évre esett, amikor két hónapon át tartózkodott ott. A fejedelem és udvarának hosszas vendéglátása nem annyira a város határozatán múlt, mint inkább Thököly akaratán.

Az 1683. év elejére összehívott kassai országgyűlés után Thököly Lőcse felé vette az irányt. A fejedelmi udvar ellátásának költségei pedig a városokra hárultak, így Lőcsére, majd Késmárkra. Lángh János secretárius járt Thökölynél, és a Késmárk felé tartó fejedelemről adott naponta hírt, hogy pontosan tudják, mikor érkezik meg.⁸⁴⁴ Ezeken az utazásokon a fejedelmi család hintóval közlekedett. A lőcsei városi előljáróság és nemesek követeket küldtek Thökölyhez február 16-án: név szerint Nemessányi István viceispánt, Máriássy Imrét, Stanzith Horváth Markót, Görgey Jánost, Máriássy Ferencet és Görgey Boldizsárt.⁸⁴⁵ Az udvar lőcsei tartózkodásának előkészítését valószínűleg Géczy István és Görgey János intézte.

1683. február 20-án érkezett Thököly a feleségével és családjával ismét Lőcsére. A fejedelmi pár elsőszülöttjének közelgő születése a Thököly udvarával utazó Thököly Máriát

⁸³⁷ MNL OL G 3 Görgey János, Lőcse, 1682. október 15.

⁸³⁸ MNL OL G 3 Görgey János, Lőcse, 1682. november 2.

⁸³⁹ HAIN 1988, i. m. 457.

⁸⁴⁰ MNL OL, G 2 1683. évi erogatio

⁸⁴¹ MNL OL G 2 II/6 „Zabnak erogatioja Lőcsei doktor úr Munkácsra vitelekor adtam vissza hozásakor 2–2 zab.” Kassai super perceptis erogatis introscriptis victualibus 1682. október 24.–1683. július 1. Th. 52. számozott oldal.

⁸⁴² MNL OL G 2 Zrínyi Ilona Thököly Imrének, Év nélkül.

⁸⁴³ HAIN 1988, 458. Ágyúlövések közepette, a polgárság lóháton, tekintélyesen kiöltözve fogadta a fejedelmet, és bevezették a városba. A polgárság többi része négy zászló alatt sorfalat állt a Felső kaputól a szállásáig, a bíró, a tanács és az ifjúság pedig vivátot kiáltva virágokat és koszorúkat szórtak három különböző helyen. A szállás előtt az első körúton állt a német fejedelmi katonaság. A bevonuláskor Thököly egy aranyozott kelyhet kapott ajándékba 100 dukáttal. Másnap már tovább is utazott Eperjes felé.

⁸⁴⁴ MNL OL G 3 Késmárk, 1683. február 13.

⁸⁴⁵ MNL OL G 1 Lőcse, 1683. február 16.

kedveskedő versírásra ihlette. Az ajándék átadását kísérő vers utolsó versszakának utolsó sorában kívánta: „*Édes Jézus adjon egy szép fiat is nagyságodnak.*”⁸⁴⁶ Ebből a versből úgy tűnik, hogy az udvari hangulatban jobban érvényesült a gyermekvárás izgalma, mint ahogy azt a levelek szövegezése mutatja.

Thököly Imre és Zrínyi Ilona fiúgyermeké, Thököly István 1683. március 26-án éjszaka 2 és 3 óra közt született. A lőcsei bíró, és a tanács a város nevében gratulált a fejedelemnek. Március 28-án örömnepet tartottak, a templomban prédikáció hangzott el, a zenészek a *Te Deum laudamust* játszották a templomtoronyban trombitákkal, dobokkal, és dörögtek az ágyúk.⁸⁴⁷

A kisfiút március 29-én megkeresztelték, mert a fiatal herceg nagyon gyengének látszott; az István nevet kapta. Március 30-án Thököly ünnepélyes ebédet adott, amelyen a fejedelmi udvar is jelen volt, és meghívták a bírót és a tanácsot is. Míg az étkezés folyt, a fejedelmi katonaság a piacon az egész díszbe öltözött polgársággal, a kapitányaikkal, valamint a fiatal legények ágyúszó mellett trombitáltak, doboltak és díszsortüzet adtak.⁸⁴⁸

Az öröm azonban nem tartott sokáig. Thököly István 1683. április 3-án, reggel hét óra után meghalt. Az egész udvar mély gyászba esett, este 8-kor égő fáklyákkal és harangzúgás közben a nagytemplomba vitték az ezüstkoporsót, majd a diákok szőnyegekkel letakart karzatára helyezték, mellette ült Nádasdyné, Thököly testvére és a fejedelmi kisasszony – Rákóczi Julianna – is más előkelő személyekkel, kétoldalt állt az úri nép, az udvari pap magyar prédikációt mondott, majd a kis halottat a Thurzó nádor-féle kriptában helyezték örök nyugalomra.⁸⁴⁹

A Thurzó-kripta családi kriptának számított, hiszen Thököly I. István (1581–1651) felesége, Thurzó Kata révén kerültek rokonságba a Thurzó családdal.⁸⁵⁰ Thurzó Katalin és a Thurzó család az evangélikus egyház nagy pártfogója volt. Mind a Thökölyek, mind Thurzó Kata erős felekezeti elkötelezettséget kapott neveltetése során, amit azután házasságában is megőrzött. Így az unokák is – közöttük Imre és fia, István is – evangélikusok lettek.⁸⁵¹

Kazinczy András a herceg temetését követő napon, április 4-én érkezett a Thököly-udvarhoz, hogy felajánlja szolgálatát.⁸⁵² A fejedelem elé azonban nem jutott el. Gutth Dániel,

⁸⁴⁶ VARGA 1977, 301.

⁸⁴⁷ HAIN 1988, 460.

⁸⁴⁸ HAIN 1988, 460.

⁸⁴⁹ HAIN 1988, 460.

⁸⁵⁰ NAGY/II. kötet. Pest, 1858. 288.

⁸⁵¹ DIENES Dénes: *Egy tizenegy éves gróf részvénytáviratának*, Egyháztörténeti szemle, 4. évfolyam 1. szám A. D. MMIII.

⁸⁵² HERNER 1990, 168.

a fejedelem titkára és Géczy István udvari kapitány, illetve Géczyt helyettesítve Szepesi Pál tanácsnok fogadta az udvari szolgálatra készülő Kazinczyt.⁸⁵³ A belső udvarba bejáratos Géczy és Szepesi is a következő napokra halogatta, hogy Thököly elé engedjék Kazinczyt, mindig azzal bízva, hogy „*holnap reggel ha látom Urunknak kedvét, bejelentem kegyelmed dolgát.*”⁸⁵⁴ Tehát Thököly fia halála után napokig nem fogadott látogatókat; gyászára való tekintettel a bizalmi emberek nem is engedték az érkezőket ezekben a napokban a fejedelem elé. Thököly nyilván nem is volt fogadóképes állapotban, ezért minden elintézendő dologgal udvari emberei tapintatos várakozással figyelték kedvét és hangulatát.

A felkészülés az 1683. évi hadjáratra már elkezdődött. A húsvéti ünnepek körül az udvar gyászáat követek zavarták meg, akik április folyamán érkeztek Lőcsére: Eperjesről Cserneký Dessóffy István és Fejérpataky Ádám,⁸⁵⁵ Beregből Keviczky Miklós és Szegedy István.⁸⁵⁶ A követek érkezése is jelezte, hogy Thököly hamarosan ismét táborba száll seregével együtt. A fejedelem az utolsó lőcsei napokban már a sereg mustrájára készülődött Szerencs irányába.

Thököly udvarában tartózkodott Absolon Dániel Lőcsén. 1683. április 19-én írta Teleki Mihálynak, hogy egy hét múlva a fejedelem megindul Lőcséről Szerencs felé, ahol május 20-án fogja megmustrálni a hadakat. Bécsből és Lengyelországból pedig olyan híreket kaptak, hogy Bruck an der Leitha városánál mustrálja a császár a maga hadait. Absolon egyúttal saját ügyében is kért intézkedést: lovaiért Jabroczy Ádám nevű késmárki ifjú legényt küldte, s arra kérte Telekit, hogy Munkácsig kíséretet rendeljen melléjük.⁸⁵⁷

Április 30-án Thököly nyolc hét lőcsei tartózkodás után, a teljes udvartartással együtt elindult Munkács felé.⁸⁵⁸ A lőcsei két hónap alatt az udvar ellátását a város állta, a Thököly-féle számadásokban legalábbis csak májusra szerepelnek ismét adatok. A késmárki kétheti időzés rövidege miatt is feltételezhető, hogy a fejedelmi udvar nem tervezte, hogy a herceg késmárki születésű legyen, és mivel Munkácsra is lőcsei orvost rendeltek, valószínűleg ezen okból is indokolt volt a visszatérés Lőcsére. Így a gazdag Lőcse városának kellett a fejedelmi udvar költségeit viselnie a téli fegyverszünet egy részideje alatt.

---

⁸⁵³ Uo.

⁸⁵⁴ HERNER 1990, 169.

⁸⁵⁵ MNL OL G 1 Magnatum et Nobil. Saros, Eperjes, 1683. április 22.

⁸⁵⁶ MNL OL G 1 Magnatum et Nobil. Bereg, Gellényes, 1683. április 22.

⁸⁵⁷ DEÁK 1883, 330–331.

⁸⁵⁸ HAIN 1988, 461.

Épület-és konyhaleltárak**Kassa**

Thököly nem tartózkodott gyakran Kassán, a fejedelemség központjában, de igyekezett a városban rangjához méltó udvart tartani. Leghosszabb kassai tartózkodása az 1683. januári rendi-országos gyűlés idejére esett. Ide hívott össze 1684 augusztusában is gyűlést.⁸⁵⁹ 1683. április 18-án írott leveléhez utóiratként fűzte a következőket: a kassai házával szomszédos ház falát az ő akaratából akarta átvágtatni praefectura,⁸⁶⁰ Sárossy Sebestyén, aki a bővítést felügyelte, hogy ily módon alakítsanak ki alkalmas helyet.⁸⁶¹

1684 márciusában a fejedelem feleségétül Kassán volt.⁸⁶² Feja Dávid, a kassai főbíró és felesége évenként levéllel küldött kedves ajándékokat Thökölynek és Zrínyi Ilonának, tehát szívélyes jó viszonyban voltak a fejedelmi párral.⁸⁶³

Thököly több hívének is volt Kassán háza: Petneházy Dávid Czetto Péter házát, Tunyogi Sámuel néhai Bálintffy János kassai házát szerezte meg.⁸⁶⁴ Semsey Andrásnak két kőháza is volt Kassán.⁸⁶⁵ Keczer Miklósnak szintén ingatlana,⁸⁶⁶ és Csatáry Gábor sógorának, Kiséry Andrásnak a háza a Folgacz utcában volt.⁸⁶⁷ Tartósan Kassán tartózkodott Lipóczy Miklós, Thököly udvari prédikátora, mert Thököly ráírt, hogy adjon Kassán „isteni szolgálatot”.⁸⁶⁸

Thököly háza Kassán a Derék utcában volt, amit Várad András gondviselésére bízott. Ezen ingó és ingatlan javak inventáriuma a következő: *„ezen háznak alsó kapuja öreg, kétfelé nyíló deszkás, tornáca hosszú, boltos, ablakai vas rostályos, üvegek nélkül, szőnyegek, falra való viseltes, szekérre való vörös posztó, három nagy darab Flandriai kárpit, egy boltos szoba, mely urunk házának mondatik, zöld festett ajtaja plehes kulcsos, egy öreg ablaka, négy fiókos, másik ajtaja üveges, tornácra nyíló, vas záras két fiók ablak az ajtó felett. Két ház, fűtő kemence benne, tarka, hét darab aranyos bőr kárpitok a falon, tíz bársony szék, egy veres márvány kő asztal, fából csinált festett kulcsos almáriumocska, más almáriumos asztal négyszögű, két pléhes kulcsos más két asztalka, egy-egy lábon álló kékes, az ablakban egy darab veres posztó, szép fekete fiókos almárium, azon almárium két ajtaja nagy négy szögű kristály üveges zár alatt*

⁸⁵⁹ ANGYAL 1889, 102.

⁸⁶⁰ KARDOS 2016/3, 13.

⁸⁶¹ AMK Swartz., Missiles 9822.

⁸⁶² EOE/18, 224. Jelentés, 1684. március 24.

⁸⁶³ AMK SH, 1685. 10.

⁸⁶⁴ AMK Swartz., Missiles 9834. Thököly Imre, Verebély, 1683. szeptember 27.

⁸⁶⁵ AMK Swartz., Missiles 9875.

⁸⁶⁶ AMK Swartz., Missiles 9862.

⁸⁶⁷ AMK Swartz., Thököly Imre, Patak, 1684. november 3.

⁸⁶⁸ AMK Swartz., Missiles 9832. Thököly Imre, 1683. szeptember 27.

vagyon. Az üvegen által látszik, hogy vannak benne papirosból csinált citromok, narancsok. Egy másik zöld ajtós boltban, a falon nagy fekete tükör, s ezen boltos szobába üvegből csinált ajtópecsét alatt más zöld ajtó, oda nem mehettünk. Két öreg almáriumban zöld négy mély tál, újkeresztély⁸⁶⁹ tál, két fehér danszkai⁸⁷⁰ cseréptál, danszkai üveges korsó, zöld fedeles ágy, egy fekete szép nyoszolya, egy gömlyölyű üveg lámpás, aranyas nagy varróláda, zöld tokban velencei kristály mecset palack, süvegre való strucctoll, két istálló az udvarról nyílik, a harmadik istálló gerendás, tornácos kő istálló.”⁸⁷¹

1683 májusában Szenczy István jegyezte be, hogy az audientiás házban milyen fegyveradományok vannak; így Petróczy, Eödönffy László, Faigel, Harsányi és Bezzegh adományai,⁸⁷² valamint Lőcséről hozott ládák, amelyekben ezüstmű, fehér ruha és aranyozott ezüstkardok, valamint orvosságok voltak, amit Szirmay Miklós kapitánynak adott át.⁸⁷³

Ez az audenciás ház igen szép lehetett, mert Faigel Péter lánya lakodalmát Thököly ebédlő- és audientiás házában kérte megtartatni.⁸⁷⁴

A bécsi kudarc után a fejedelem Kassa megsegítésére küldte Petróczyt seregeivel 1683. november 29-én, a lengyel király seregeinek arra járása miatt.⁸⁷⁵

Élelmiszerszükséglet

1682–1683-ban a fejedelem kassai udvartartásában felhasznált élelmiszerek között szerepeltek a következők: mustár, savanyú uborka, mandula és citrom, mellette pedig rendszeresen különböző kerti vetemények, valamint gombaféle. Ezek a cikkek a sárospataki udvartartás összeírásából teljesen hiányoznak.

Álljon itt példaként egy ünnepi ebédhez való alapanyag-szükséglet. 1682. november 30-án, a zászló behozatalakor ebédre elfogyasztottak: 18 tyúkot, 6 kacsát, 1 pint vaját, 4 icce mézet.

1683. január 8-a és február 16-a között⁸⁷⁶ Thököly és udvarnépe asztalára a következő tételek kerültek fel elkészítve: 66 köből búzaliszt, 16 sertésmarha, 11 egész ó-szalonna, 6 új

⁸⁶⁹ Újkeresztély, újkeresztény: anabaptista. Általában Morvaországból a vallásüldözés elől menekültek Erdélybe, ill. Magyarországra. Bethlen Gábor letelepítette és külön jogokkal ruházta fel őket. Ügyes kézművesek voltak, cserépedényeiket habánnak nevezzük.

⁸⁷⁰ Danszkai: dancigi, azaz Gdańskból való. A korban Dancig volt a lengyel kikötőváros, egykoron Hanza-város magyar elnevezése.

⁸⁷¹ MNL OL E 211 III. ser. 34. t. 163 s.

⁸⁷² MAJLÁTH 1889, 12.

⁸⁷³ MAJLÁTH 1889, 13.

⁸⁷⁴ MNL OL G 2 II/1 327. Faigel Péter, Kassa, 1684. május 27. Faigel Anna és Tornay András esküvője 1684. június 6-án volt Kassán.

⁸⁷⁵ AMK Swartz., Thököly Imre, Debrecen, 1683. december 29.

⁸⁷⁶ MNL OL G 2 II/6. 48.

szalonna, 67 borjú, 85 malac, 22 pulyka, 350 lúd, 605 tyúk, 22 kacsa, 449 icce vaj, 108 icce méz, 3 köböl só, 1,5 átalag⁸⁷⁷ hering, 1,5 hordó „boronza-túró”,⁸⁷⁸ 19 darab sajt, 2 köböl borsó és 2 szapu, 2 köböl és 1 szapu árpadara, 2 köböl és 2 szapu tatárka dara,⁸⁷⁹ 2 köböl és 2 szapu köleskása, 2 köböl és 1 szapu lencse, 3 köböl és 1 szapu aszú gyümölcs, 1 hordó dió, 1 szapu száraz gomba, 13 hordó savanyúkáposzta, 15 font, plusz 3 font faolaj⁸⁸⁰ Thököly kezébe. 66 icce lenolaj, 509 icce óbor-ecet, 1 egész füstölt szalonna, 31 darab orja, 112 darab „sódor”,⁸⁸¹ 54 darab lemonia,⁸⁸² 10 köböl vöröshagyma, 1 átalag fokhagyma,⁸⁸³ 3 oka mandula, 4 tonna savanyú uborka, 1 korzó⁸⁸⁴ mustár, 7 darab vasnyárs, 160 darab szárazhal, őz, nyúl, madarak, friss hal, csík, csiga, kerti vetemények, „ami kívántatott, elegendő volt.” Az ételeken kívül 14.427 darab faggyúgyertya fogyott.

1683. január 8. és február 16. között vendégfogadásra, az országos rendi gyűlés ideje alatt egyéb parancsra fogyott 142 vágóbarom, 315 bárány, 59 borjú, 10 sertésmarha, 367 font ószalonna, 150 font újszalonna, 20 pulyka, 349 lúd, 16 kacsa, 517 tyúk, 73 őz, 86 malac. Vadak közül nyúl, császármadár, fogoly, aprómadár, lemonia, sós 60 db.

Május 8-a és 11-e között a következő élelmiszerek fogytak el: 4 köböl búzaliszt, 4 borjú, 8 malac, 6 pulyka, 8 lúd, 26 tyúk, 7 kacsa, továbbá 28 icce vaj, 6 icce méz, 2 szapu só, 1 szapu borsó. Május 9-én 2 itze gömbölyű dara (búzadara), fél szapu árpadara, 1 szapu tatárka dara, 1 szapu köleskása, 1 szapu lencse, 1 szapu aszú gyümölcs, 1 hordó savanyúkáposzta, 80 itce bor-ecet, 4 darab orja, 4 darab sódor, 2 szapu vereshagyma, innen Szerencsre menetelkor 34 itze bor-ecetet rendeltek. március 20 Thököly után Késmárkra küldött liszt. Innen küldtek Enyickére léceket a házhoz és a kerthez. A német és lengyel követeknek adatott sót.⁸⁸⁵

Draheim Wilhelm prefektus⁸⁸⁶ Kisvárdáról Thököly parancsolatából kéretett Kassára nagy ládákat, réz füstölőt, falra való réz gyertyatartót, 1 szőnyeget, sárga-zöld paplant, patika ládát, aranyas bőrkárpitot, sátort, háromlábú tábort szék, 5 db falra való dívány szőnyeget, konyhára való kondért és borhűtő réz kondért. 1684. június 29-én azt kérte Szakadati Istvántól, hogy Thököly sáfárjának adassék.⁸⁸⁷

⁸⁷⁷ Átalag: hordócska, űrmérték, de hordóban szállították a sózott halat is.

⁸⁷⁸ Boronza-túra: brindza, juhtúró.

⁸⁷⁹ Tatárka: apró mag, hasonló a köleshez, kását főztek belőle.

⁸⁸⁰ Faolaj: olajfa bogyójából préselt olaj, azaz olivaj, korabeli elnevezés.

⁸⁸¹ Sódor, sódar: a sonka korabeli neve.

⁸⁸² Lemonia: a citrom korabeli elnevezése.

⁸⁸³ Oka: török mértékegység, főként a hódoltságban terjedt el. 1 oka = 1,55 l; 1,16 kg. (BOGDÁN 1987., 100.)

⁸⁸⁴ Korzó, talán a koreccal azonos: kis dongás faedény, eltérő mértékű, átlagosan 31 l; 23,3 kg. A Felvidéken gyakran használták. (BOGDÁN 1987., 96.)

⁸⁸⁵ MNL OL G 2 II/6. 65.

⁸⁸⁶ MNL OL G 4 Thököly tisztviselőinek iratai

⁸⁸⁷ MNL OL G 4 33. Szakadati István, 1684. június 29.

A sárospataki udvartartás élelmiszerszükséglete 1684–1685⁸⁸⁸

Termény	10.31. - 11.06.	12.22- 12.28.	03. 19- 03.20.	05. 15- 19.	05. 29 - 30.	06. 15- 28.	07. 08- 16.	08. 07- 8.	08.18-09.16.
kacsa (db)									20
lúd (db)	38	4	2	4		17+1 4	14	5	32
tyúk (db)	6	11		6	2	20+2 8	22	12	74
csirke (db)	6			8	1	24+2 0	36	12	61
kappan (db)	1			4					
méz (icce)	2,5		1		4 ic		6icce		9
őrölt só (icce/ véka/köböl)	26	2	igény után	0,5	4 ic	1v+1	1,5 v	1v 12it	3v 20it+ 2,5k
nyers alma (szükség szerint)	1,5	napi2 x							
dió (vasa)	2	1				1v			
köles,kása lencse (véka/icce)	1	1	igény után		4 icc	1v			2,5
veres hagyma (véka)	17	4	igény után						2
fokhagyma (átalag)	1								
brinza/túró (hordó)	4	4					7	3	31
borsó (szapu)		1							
szalonna (font)		8	3	1					
aszú gyümölcs (icce/véka)		1				+1v	1v		1 itze+1q 2,5v
pecsenye (db)		2							
dísznófej (db)		1	1						
bárány (db)			2		1	+25	5		6

⁸⁸⁸ MNL OL G 2 II/6. 154.

borjú (db)			1						
káposzta (hordó)			igény után			+1 h	1h		
tyúktojás (db)			51	24	20	43+1 2	30+1 5	10+ 4	132
liszt(véka/ kőből)	2	2	6 v	4k3 v		2v+5 k	9k	2k	38 k
aszú hal (db)				4	5 + igé ny	8 i+8	igény után	igén y u.	37
juh (db)			3		2	+33	8		12
lenmagolaj (icce)		1	igény után	1,5					1
friss sült hús (igény szerint)				i	i	i+i	i	i	i

Thököly konyhájára való összeírások szerint a palotába vittek fel – az eddig tárgyalt élelmiszereken túl – nyers almát, túrót és tojást. A tojás kifejezetten Zrínyi Ilonának vagy leányának kellett. Lisztet külön vették a szitált és szitálatlant, illetve őrlött és másodrendbeli lisztet különböztettek meg az összeírásban. Általában a sót vékában, a mézet iccében, a lisztet kassai kőbőlben adták meg. A friss sült hús és friss hal igény szerint volt felszolgálva, illetve a gomba is. Ez utóbbit akkor szolgálták fel, amikor sikerült egy-egy kosárral szedetni; ezek nincsenek tételesen feltüntetve, ahogy a vadhúsok sem.

Idény szerint, napi kétszer fogyasztottak almát. Regécből küldtek hurkát, májast és kolbászt is. A marha- és juhhús fogyasztását külön számolták, tételük nagy volt: 1684. december 22-e és 28-a között 116 db marha és 76 db juh szerepelt az jegyzékben. Itt jegyezték fel a fürdővízhez használt sót is, valamint a különböző deszkák szükségét. Így Zrínyi Ilona szánjához a deszkákat vagy legyezőjéhez egy szál fenyő deszkát, illetve rekeszház készítésére a palotába tíz szál fenyődeszkára volt szükség. Feljegyezték a kancelláriára tintaszükségletéhez „gálninkövet,” valamint Zrínyi Ilona nyoszolyájához sínvasat.

A sárospataki tartózkodás alatt név szerint az udvar közvetlen környezetét jelentette a női oldalon Thököly húga, Nádasdy Istvánné Thököly Mária, az udvari kapitány felesége, Géczy Istvánné, Géczy Zsigmondné, Zrínyi Ilona Annicska nevű leányasszonya, és az „öregasszony”. Továbbá jelen volt Zrínyi Ilona udvarmestere, Hidy György és Thököly udvarmestere, Ubrizy Pál, de ott tartózkodott Záborszky János komornyik, Malatinszky Gábor, Géczy István, Géczy Zsigmond, akik ekkor állandó kísérők voltak. Ide látogattak a famíliárisok is: Absolon Dániel, Jánoki Zsigmond és Jánoki Farkas, Jeney Sámuel, Szalánczi Ferenc, Nemessányi Bálint, Bajomi János, Keczer András, Sárossy Sebestyén. Az urat a sárospataki

várkapitány meg is vendégelte, ekkor Kellemessy Jánoshoz fél borjút, és fél bárányt is küldtek a vacsorához.

Patakon megfordultak a lengyel és török követek is, akik szükségére szintén voltak rendelések. A gyerekek is ideutaztak udvarukkal együtt, így Ferenc és Julianna is, hol Zrínyi Ilonával egy időben, hol tőle függetlenül tartózkodtak Sárospatakon. Azonban a kis Ferenc döntő többségben a regéci várban tartotta udvarát.

Fejedelmi vizitálások

Thököly vizitálás jelleggel látogatott meg olyan várakat, birtokokat, ami családi vagy fiscális módon kerültek kezére, de nem szándékozott huzamosabb ideig ott időzni.

A monoki kastély, ami egykor a Thököly család kézen volt, ismét birtokába jutott. Harcászati szempontból kevésbé védhető, elsősorban élelmiszer és egyéb raktárnak használták. Monok tehát ekként funkcionált Thököly egész fejedelemsége alatt. Ezt bizonyítják a befalazott ablakok. Ráadásul Monok egészen közel esett Szerencshez és a Vizsoly környéki mezőséghez, ahova hadjáratindító mustráit rendelte. Mivel Thököly bírta ez időben Szerencs várát is, magától értetődik, hogy a kényelmesebb és kedvezőbb fekvésű Szerencs vára előnyben volt a szálláslehetőség választásának alkalmával, mint a háttérben meghúzódó családi örökség, a monoki kiskastély. A monoki uradalom igazgatását, felügyeletét gondviselőre bízta, ezt a tisztséget Békessi István töltötte be. A területre eső birtokok állapotának ellenőrzését a fejedelem általában évente végezte afféle „vizitálás” jelleggel, amikor egyik várból a másik felé haladva érintette a keze alá eső uradalmak, udvarházak felülvizsgálatát. Monok esetében is – feltételezhetően – előfordultak ilyen jellegű tulajdonosi vizitálások.⁸⁸⁹

Az örömnep napján, fia születése után, 1683. március 28-án Lőcséről írta Thököly, hogy egy hónap múlva Szerencs táján mustrálni kívánja a hadakat, és az útba eső regéci és tokaji várat is ekkor szeretné vizitálni.⁸⁹⁰

Rövidebb tartózkodása volt Kisvárdán is. A kisvárdai számadás szerint 1684. február 16-án tartózkodott ott a fejedelem. Ökrös György élésmester Kisvárdába 8000 kenyeret, 50 vágómarhát, 3 zsák kását, 3 zsák árpadarát, tyúkokat, ludakat és egyéb élelmiszert rendelt Debrecenből.⁸⁹¹ Kisvárdán főleg posztókat tartottak, mert a számadásokban szerepel kiosztott posztó 1684. június 4-én, majd a Makovicáról másodszer hozott posztó 1685. június 2-án. Malatinszky hozott Sirer uram boltjából angliai posztót. 1685. június 19-én Sárospatakra vitt

⁸⁸⁹ KARDOS 2012, 55–56.

⁸⁹⁰ MHHS XXIV, 26.

⁸⁹¹ CSÜRÖS 1911, 170.

posztót, és a következőknek adtak belőle: Melioris Márton virginásnak, Szuczáninak és Kraknak, Zrínyi Ilona inasainak, Eöcsedi Mihály kántornak, Dersőfinek, Kolozsvárinak és Ilosvainak a kis Rákóczi úrfi inasának.⁸⁹²

Regéc az 1683-as őszi összeesküvés után lett jobban használva. A gyerekeket is tartósan ebben a várban helyezték el. Így Csató András Regécből írta Rákóczi Ferencről, hogy jó egészségben van és jól is tanul, és örülnek, hogy a fejedelmi pár Tokajba, hozzájuk közelebb érkezett.⁸⁹³

Rendszeres a ládák és egyéb szükségleti cikkek mozgatása. Az országgyűlés idején Kassán hagyott ládákat és fegyvereket csak 1683 májusában vitette át Thököly Regéc várába, de csak megőrzésre, ő maga ekkor már Szerencsen volt.⁸⁹⁴

A fejedelmi pár néhány hetet Szádvárban is eltöltött, „*feleségünket Szádvárába küldjük.*” – írta Thököly.⁸⁹⁵

Makovica

A zborói várban nagyon keveset tartózkodott a fejedelmi pár, viszont Domik Menyhért udvarbíróra számtalan feladatot bízta. Az ő dolga volt Lengyelország felé a borok küldése, vásárlások bonyolítása, és a portékák őrzése, küldése. Patakról 30 hordó bort küldtek Makovicán át Lengyelországba a királyhoz a francia követnek deputálták.⁸⁹⁶ Úgy tűnik, a makovicai várban lévő pincék melegek voltak, vagy csak kevésnek bizonyultak, ezért írták, hogy „*jó lenne, ha a Partban csináltatnának pincéket a nyári alkalmatossággal.*”⁸⁹⁷ Domik Menyhértnek az 1684. évi lengyelországi útja során Thököly udvarába 30 db szép citromot is kellett hoznia.⁸⁹⁸ Az udvarbírónak kellett gondoskodnia a pecér prebendájáról is, hogy jobb kedve legyen a vadászkapó kölykök neveléséhez; „*prebendájára fogatkozása ne legyen.*”⁸⁹⁹

Makovicáról, illetőleg a környékbeli szép erdőkből érkezett a vadhúsok jelentős része Thököly asztalára. 1684 tavaszán Hidy György hopmestert küldték a fejedelmi konyhára való élésért Makovicára, ahol valami gond adódhatott, mert „*ha ha továbbra is hiány lesz, számot fog adni róla a makovicai provizor Domik Menyhért.*”⁹⁰⁰ Máskor Mednyánszky Jónásnak és

⁸⁹² G2 Thököly számadáskönyvei II/6.

⁸⁹³ MNL OL G 8 513. 1685. május 12. Regéc

⁸⁹⁴ MHHS XXIV, 34.

⁸⁹⁵ MNL OL G 2 II/3 Szerencs, 1684. május 13.

⁸⁹⁶ MNL OL G 2 II/3 Szádvár, 1684. július 25.

⁸⁹⁷ MNL OL G 2 II/3 Munkács, 1684. július 3.

⁸⁹⁸ MNL OL G 2 II/3 Munkács, 1684. július 4.

⁸⁹⁹ MNL OL G 2 II/3 Szerencs, 1684. július 14.

⁹⁰⁰ MNL OL G 2 II/3 Patak, 1684. április 27.

cselédeinek, ill. lovainak kellett élest biztosítani, amit a provizor „*comissionk mellett adminisztrált*” is.”⁹⁰¹

Az 1683. évi sorsdöntő fordulat a fejedelmi pár az életének szinte minden szegmensére rányomta a bélyegét. Így volt ez Thököly postaszolgálatával, ill. leveleivel. 1684-től a Lengyelországba küldött levelek nagyon nehezen érhettek oda, mert az úr meghagyta nekik, hogy rögzítsék, a küldött levelet mikor kapták kézhez, hogy abból is megtudják: hogyan járnak leveleik. Domik Menyhértnak pedig arra is ügyelnie kellett, hogy rendszeresen továbbítsa a küldeményeket Lengyelország felé.⁹⁰²

Makovicán Kaposy János a vármegyében lakó Bánó Ferencet tette meg porkolábnak, mert evangélikus, „*igaz még afféle helyeken nem forgott, de jó reménységű ifjú, szófogadó, vigyázó, örömet tanuló ember,*” és úgy gondolta, nem lesz haszontalan szolga.⁹⁰³

---

⁹⁰¹ MNL OL G 2 II/3 Sárospatak, 1684. január 9.

⁹⁰² MNL OL G 2 II/3 Szádvár, 1684. július 23.

⁹⁰³ MNL OL G 2 II/1 1684. június 7.

VII. FAMILIÁRISOK A VÁLTOZÓ POLITIKAI HELYZETBEN

VII/1. A birtokhoz tartozó familiaritás problematikája a kuruc fejedelmi udvarban – A munkácsi összeesküvés Thököly Imre és Zrínyi Ilona ellen 1683-ban

A közép-magyarországi fejedelem, Thököly Imre uralmának megdöntésére két kísérlet is volt a három éves regnálás alatt. Mindkettő a török Bécs alatti ostroma, 1683 szeptembere után zajlott le. 1683 decemberében a fejedelem egyik hatalmi központjában, Munkácson leplezték le veszedelmes összeesküvést, amely a császáriak kezére akarta játszani a várat.⁹⁰⁴

Thököly már házasságkötése – 1682. június 15. – előtt megkezdte a várak élén a tisztségviselők közt az átszervezést. Munkácson 1682. január 12-e óta Radics András volt a várkapitány.⁹⁰⁵ Ennek az átszervezésnek a következményeként került Szirmay Miklós Munkácsról Regéc várkapitányi tisztjébe,⁹⁰⁶ és Thököly rendelte Munkácsra Gyürky Andrást is még 1682 júniusában,⁹⁰⁷ szintén az esküvő előtt, illetve Klobusiczky Ferencet letette tisztjéről.⁹⁰⁸ Klobusiczky az összeesküvés ungvári részében végzett aktív tevékenységet, és Lengyelországban, Krakkóban kért segítséget.⁹⁰⁹

Tehát Thököly Imre és Zrínyi Ilona házasságkötését csaknem fél évvel megelőzve már Thököly embere volt a munkácsi várkapitány. Az 1683-ban lezajlott összeesküvés azonban ennél régebbi gyökerekből táplálkozott – Báthory Zsófia és Zrínyi Ilona ellenszenve –, és nem csak az új kuruc fejedelem, hanem a munkácsi vár későbbi hősnője, Zrínyi Ilona ellen is irányult. A későbbi fejedelmi házaspárral szemben megjelenő negatív fogadtatás már 1680-ban, Thököly vezérré választásának és Báthory Zsófia halálának évében kezdődött. A Báthory Zsófia által hagyott végrendelet indította el a birtokhoz tartozó familiarisok és a birtok ura közti nézeteltéréseket.

A végrendelet felett kibontakozó egyházi és világi érdekek összeütközése a Rákóczi-vagyon birtoklásáért zajlott.⁹¹⁰ Báthory Zsófia, halála előtt tett végrendeletében, szétosztotta a Rákóczi-uradalmakat: konkrétan Munkácsot és Borsit a császárnak, Zrínyi Ilonát teljesen kizárva az örökségből azzal, hogy a Rákóczi gyermekek gyámságát a császárra bízta. A birtokok kezelését Báthory Zsófia a gyóntatópapjára, Kiss Imre páterre és a jezsuitákra bízta,

⁹⁰⁴ VARGA J 2007, 225–226.

⁹⁰⁵ MHHS XXIV, 68.

⁹⁰⁶ MHHS XXIV, 21.

⁹⁰⁷ MHHS XXIV, 21.

⁹⁰⁸ MNL OL NRA fasc. 927 No. 38. 119. tanú

⁹⁰⁹ IVÁNYI/1886, 128.

⁹¹⁰ Lásd bővebben: KARDOS 2018.

akiktől majd az örökösök válthatják ki a birtokot, nagykorúságukat elérve. Mivel egyházi személy világi birtokokat nem kezelhet, ezért Páter Kiss a jószágok igazgatását és birtoklását meghagyta Zrínyi Ilonánál.⁹¹¹

Bár a munkácsi várról Báthory Zsófia eredetileg úgy rendelkezett, hogy azt a Szepesi Kamara foglalja le a császár részére,⁹¹² és halála után Caprara, Felső-Magyarország főkapitánya készen is mutatkozott csapataival az erősség átvételére, és erről Zrínyi Ilonát többször is értesítette,⁹¹³ a német katonák foglalása ellen az özvegy 1680. június 30-án a várőrséget a maga és gyermekei hűségére eskette. Végül, 1682. június 15. után a munkácsi várkatonák Thököly Imre hűségére is letették az esküt. Ettől kezdve Thököly Imre szava lett a döntő a Rákóczi-birtokokon.⁹¹⁴

A hűségre esketés az officialis szolgálattelvőkre annyiban vonatkozott, hogy a birtokhoz tartozva ők is Zrínyi Ilona, majd Thököly Imre uralma alá kerültek. Ugyanakkor, az 1683-as vallatási jegyzőkönyvből kiderül, hogy ez korántsem zajlott le így.⁹¹⁵ A hűség problematikája éppen abban állt, hogy a jegyzőkönyv tanúsága szerint a várban néhányan nem voltak felesketve. Sokan közülük az udvar női oldalához tartoztak, mint az öregasszonyok és leányasszonyok – Zrínyi Ilonához köthetően –, az udvar katolikus részéről a várbeli páter. Közülük több katolikus várbeli az összeesküvőkhöz csatlakozott 1683 decemberében. Érdekes tényállás, hogy maga a várkapitány, Radics András és felesége, továbbá Gyürky András és felesége sem volt felesketve. A két tisztviselőt tekintve meghatározó volt a dominusz-familiáris viszony, a személyhez kötődés, tehát nem volt indokolt a külön hűségeskü, különösen Radics András személyében, aki erdélyi bujdosása éveiben már őt képviselte a gyűléseken, és régi szolgálattelvője volt. A bizalom nem volt alaptalan, Gyürky és Radics Thökölyhöz való megingathatatlan hűségében annyira biztosak voltak az összeesküvők, hogy elsőként a fejedelemhez hű két tisztviselőt tervezték levagdalni.⁹¹⁶

Radics egyértelműen Thököly embere volt, tehát az ő esetében nem is volt indokolt a külön felesketés, a hozzá való hűsége erősebb kapocs volt ennél. Ő tehát személyhez kötött szolgálattelvő volt, nem birtokhoz kötődő. Vele szemben a már korábban a várhoz vagy Munkácshoz tartozók, a birtokhoz kötött szolgálattelvőknek számítottak. Az ő megnyilatkozásaikból az derült ki, hogy értelmezésükben nem is mindig egyértelmű a hűség és

⁹¹¹ KARDOS 2018, 143.

⁹¹² MESZLÉNYI 1939, 51., HORVÁTH 1869., 32–40.

⁹¹³ MESZLÉNYI 1939, 61.

⁹¹⁴ MESZLÉNYI 1939, 85.

⁹¹⁵ MNL OL NRA fasc. 927 No. 38. (Továbbiakban csak a tanúk számsora)

⁹¹⁶ 108. tanú

az esketés azonossága. Természetesen akadtak, akik egyértelműnek vették helyzetüket, és tisztában voltak a birtokhoz tartozásukkal: „*Munkács várában mentünk, a hűséget is oda tartottuk.*”⁹¹⁷ Ők tényleg személytől független, pusztán birtokhoz tartozók, akik valószínűleg az akkori történelmi szituációban nem is voltak politikailag sem aktívak; nézőpontjukban egyetlen biztos elem volt az, hogy ők az adott birtokhoz tartoztak.

A birtokhoz tartozás hangsúlyozása alatt a munkácsi szolgák a személyhez kötődést a Rákóczi-családhoz értelmezték. Viszonyukban nem ismerték el az új fejedelmet, Thökölyt, hűségüket a birtokhoz, a Rákóczi-várhoz tartották, nem a politikai-katonailag földesúr fejedelemhez. A tanúk közt voltak olyanok, akik bár tudatában voltak annak, hogy őket Munkács hűségére eskették fel, ők azonban csak a „Kis Úr” – II. Rákóczi Ferenc – és a kisasszony – Rákóczi Julianna – hűségére esküdtek, egyébként pedig a római császár hűségén valónak tartották magukat.⁹¹⁸ Ez már komoly érdekkülönbséget mutat abban, hogy a felső-magyarországi fejedelem territórium alatt, sőt annak egyik – tulajdonképpen végső – központjában a birtokhoz köthető familiárisok személyükben nem a területi fejedelemhez, Thökölyhez, hanem a német-római császárhoz tartották hűségüket. Ez egyben azt is kifejezte, hogy a birtokhoz tartozó hűség nem volt a földesúr számára is garantált hűség, ha az adott birtok nem tradicionális, családi birtok volt. A szolgálattevők birtokhűsége csak abban az esetben számított szerencsésnek, ha öröklött birtokhoz tartozott a szolgálattevő, s annak hűsége.

Az összeesküvés szervezői és résztvevői közt többen gazdasági tisztségviselők voltak. A fő szervezők közt volt a munkácsi harmincados, Csetkovics Mihály és a munkácsi udvarbíró, Benyiczki Miklós – ez utóbbi szintén nem volt felesketve.⁹¹⁹ Hozzájuk csatlakozott a szintén Rákóczi-birtokról és a Báthory Zsófia végrendelet másik kérdéses birtokáról, Szentmiklósról az udvarbíró, Krasznai Sámuel és a szentmiklósi számtartó, Szentléleki Péter. A gazdasági tisztségviselők sorát bővítette még az összeesküvők közt a szőlősi harmincados, Újlaki István.

A vallatási jegyzőkönyvben terhelően vallottak Badinyi János,⁹²⁰ Marin István⁹²¹ és Eödönffy László,⁹²² valamint felesége ellen, mindhárman a Thököly-fejedelmi udvartartásban „nostrae familiaris” besorolást kaptak. Marin István korábban Zrínyi Ilona fejedelmi udvartartásához tartozott, ott belső főrendű szolga volt, és Regéc vár kapitánya 1681-ben.⁹²³ Vagyis azok, akik már évek óta belső szolgálaton voltak, a várakat jól ismerték, s ezért a

---

⁹¹⁷ 58. tanú

⁹¹⁸ 101. tanú

⁹¹⁹ BAÁN/2 1940, Benyiczky Miklós korábban makovicsai udvarbíró. 55.

⁹²⁰ MHHS XXIV, 74.

⁹²¹ MHHS XXIV, 69.

⁹²² MHHS XXIV, 68.

⁹²³ BAÁN/2 1940, 55.

fejedelmi pár politikáját és magánéletét is meglehetősen jól ismerték, ezek a személyek a familiáris viszonyt, mint rendszert, jobban elfogadták, mint a kuruc hierarchiát – eszmeileg pedig távol álltak a fejedelem politikájától és a kurucoktól. Ők voltak azok, akik igazán csak a fejedelemség alatt váltak a Thököly familiaritás tagjaivá, és csak ezekben az években jelentek meg Thököly környezetében. Jelenlétük a Thököly-udvarban így nem katonai és nem is politikai fellépésüknél fogva nyert érvényt, pusztán területi hovatartozásuk – az udvar női oldala, vagyis Zrínyi Ilona, és a Rákóczi-birtokhoz tartozás – sodorta őket Thököly környezetébe.

Összegzésképpen tehát a munkácsi szervezkedést elsősorban Zrínyi Ilona fejedelmi udvartartásának főemberei kezdték meg, a Rákóczi-birtokok szolgái, az udvar női oldala. Hozzájuk csatlakoztak még Thököly-udvarbeliek is, mint Gombkötő Mihály étekgó és felesége,⁹²⁴ Bernátfy Ferenc abrakosztó és felesége,⁹²⁵ az ifjak közül Orosz Ádám,⁹²⁶ s akadt tanú, aki a szakácsot is közéjük sorolta.⁹²⁷ A szervezkedőkhöz csatlakozott a Thököly mellől, a táborból hazatérő Szokolovics Demeter is.

A rendezetlen végrendelet miatt nem véletlen, hogy az 1683-as vallatási jegyzőkönyv tanúsága szerint a végrendelet kezelője, Páter Kiss Kassán tanácskozott arról, hogy Munkács várát a német kezére juttassák.⁹²⁸ Ezekben az években, 1680-tól többször is megfordultak a birtokhoz tartozó familiárisok szolgái Kassán. Csetkovics inasa, Mészáros István rendszeresen dicsekedett azzal, hogy ura Kassára küldte Kiss Páterhez levelekkel és ő, mint az összeesküvés részleteibe beavatott szolgálta hangoztatta, hogy Thököly sem tud annyi mindent, hogy mi zajlik Munkácson, mint ahogy azt Csetkovics és Koródi tudják.⁹²⁹ Koródi Miklós belső szolgálatokra rendelt udvari főember volt, több éve Zrínyi Ilona pohárnoka.⁹³⁰ Mészáros István volt a levelek hordója végig Zrínyi Ilona özvegye alatt is, s ezt több tanú is megerősítette.⁹³¹ Szintén az összeesküvők közt voltak azok, akik tudták, hogy Báthory Zsófia hova rejtette a Rákóczi-kincseket; így Csetkovics Mihály munkácsi harmincados, akit Thököly már korábban is figyelgetett.⁹³² Koródi és Marin is rendszeresen megfordultak a várak kincstárában, értékek közt, ládákat nyitogatva, hozták-vitték a pénzes erszényeket és az értékes kelméket, ruhákat,

---

⁹²⁴ MHHS XXIV, 81.

⁹²⁵ 118. tanú

⁹²⁶ MHHS XXIV, 77.

⁹²⁷ 48. tanú

⁹²⁸ VÁRKONYI 1989, 199.

⁹²⁹ 65. tanú

⁹³⁰ BAÁN/2 1940, 54.

⁹³¹ 92. tanú

⁹³² VÁRKONYI 1989, 202.

ládákat, ezüst-arany étkészleteket kiküldetésük során, és tisztában voltak a várakban lévő értékekkel és vagyonnal, amire valószínűleg szemet is vetettek.⁹³³

A vallomásokból egyértelműen látszik, hogy az összeesküvők terve már hetekkel-hónapokkal korábban szervezeten készült. Miközben Thököly udvarához hivatta Koródit és Csetkovicsot,⁹³⁴ a Koródi levelét megindították Lengyelországba, ahol Lázár Tamás volt a kapcsolattartó.⁹³⁵ Fancsikai Lázár Tamás is Zrínyi Ilona fejedelmi udvartartásához tartozott, a több éve belső szolgálatra rendelt udvari főemberek között ő volt egykoron a munkácsi vár főporkolábja.⁹³⁶ Reménységük az volt, hogy a politikai helyzet fordulatában lengyel csapatok érkeznek a térségbe. A lengyel királynak megüzenték, hogy most jöjjön, mert nincsen Munkács körül had.⁹³⁷ Csetkovics szolgája, Mészáros István háromszor is járt Kassán Páter Kissnél, hogy egyeztessenek Munkács várának német kezére juttatásában.⁹³⁸ Az egyik tanú szerint Mészáros István szűrben és bocskorban, vagyis álruhában járt már Kassán, annak Thököly által történt megvétele előtt is, Páter Kissnél levelekkel.⁹³⁹ A szervezkedők fejei már hetekkel korábban is leveleztek egymással. Csetkovics és Újlaki hetente kétszer váltott levelet, és az előbbi Szatmárra is leveleket írt a németnek.⁹⁴⁰ Többen Ungvár és Lengyelország felé hordatták ládáikat.⁹⁴¹ A várbeli és várkörnyéki szervezkedőket az is buzdította, hogy egyrészt Hommonay – a másik szál a Thökölynek ellenállók közt – elállt a fejedelem mellől,⁹⁴² másrészt, hogy az a hír járta, hogy Patakon és másutt is hasonló dolgok történtek,⁹⁴³ de példaként a felvidéki városok átállását hozták.⁹⁴⁴ Harmadrészt, a munkácsi várban tartották fogva igen kemény körülmények közt Koháry Istvánt, akinek az összeesküvők tervezték átadni a várat.⁹⁴⁵ Negyedrészt – a hírek szerint –, a lengyelek már Makovica táján jártak.⁹⁴⁶

Az események 1683 decemberében gyorsultak fel. Miközben Thököly feleségével és a haddal december elején Debrecenben tartózkodott,⁹⁴⁷ többen a várból lehozatták az értékes

---

⁹³³ MAJLÁTH 1889, 14. Marin István; 3. Koródi Miklós

⁹³⁴ 74. tanú

⁹³⁵ 74. tanú

⁹³⁶ BAÁN/2 1940, 55.

⁹³⁷ 37. tanú

⁹³⁸ 37. tanú

⁹³⁹ 76. tanú

⁹⁴⁰ 48. tanú

⁹⁴¹ 71. tanú

⁹⁴² 116. tanú

⁹⁴³ 57. tanú

⁹⁴⁴ 58. tanú

⁹⁴⁵ 108. tanú

⁹⁴⁶ 71. tanú

⁹⁴⁷ 1683. november 18-tól december 11-ig tartózkodott a fejedelmi udvar Debrecenben. Dr. Csűrös Ferenc: A debreceni diárium 59., MHHS XXIV, 46.

ládáikat.⁹⁴⁸ Thököly húga, Nádasdy Istvánné Thököly Mária 1683 októberében még Zrínyi Ilonával együtt utazott Regécre,⁹⁴⁹ de innen útjuk külön vált, és Nádasdnyé december 10-e körül megérkezett Munkácsra. Ezt a dátumot tekintette minden tanú a szervezkedés csúcspontjának, ugyanis a december 24-én felvett jegyzőkönyv idején két héttel korábban vallották az eseményeket, és a dátumot Nádasdnyé Munkácsra érkezéséhez kötötték.⁹⁵⁰

A szervezkedés elején csupán a városban lakók között eskettek, majd később, Orosz Ádám, a Thököly-udvarban élő egyik ifjú, felment a palánkhoz, és a várban is elkezdte az esketést.⁹⁵¹ Már az utcán is beszéltek, hogy mi a tervük,⁹⁵² de házhoz járva is egyeztettek. Tanácskoztak Koródi és Szokolovics házánál, a városi páter otthonában.⁹⁵³ Két héttel a vallatás előtt, tehát Nádasdnyé Munkácsra érkezésekor Csetkovics a városi paraszt bíróval, Bornemissza Mártonnal és Szűcs Györggyel, továbbá Koródival és Újlakival ülésezett Antalóczi László munkácsi nemes házánál.⁹⁵⁴ A szervezkedők poharazás mellett gyűjtötték az összeesküvés tagjait. Italozás közben a Thököly-hú szolgák a fejedelem egészségére ittak, ám Koródi nem volt hajlandó inni arra, aki országát elvesztette.⁹⁵⁵ Az ilyen kijelentések után figyelték az asztaltársaság reakcióját, vagy rákérdeztek, hogy mit gondolnak a vár megmaradása felől.⁹⁵⁶

A várban és a városon is, összesen tizennyolcan szövetkeztek arra, hogy Munkácsot a szatmári németeknek feladják. A terv a várban raboskodó németekre épített. Elgondolásuk szerint a városban indított zendülés zűrzavarában az összeesküvők felmennek a várba, ott a fejedelmi párhoz hú Gyürky vicekapitányt megkötözik, a többi hívekkel együtt levagdadják a katonákat, és kiszabadítván a rabokat, fegyvert adnak a kezükbe. Majd a várat feladják a németeknek, és az ott talált kincseket pedig szétosztják maguk közt.⁹⁵⁷

Az összeesküvésben részt vettek közül többen egyenesen gyűlölettel beszéltek Zrínyi Ilonáról, de Újlaki István összeesküvő a teljes Rákóczi-családot kész volt Munkács várából kitenni. Zrínyi Ilonát tekintve két visszatérő megnyilatkozás fogalmazódott meg a munkácsi összeesküvők száján: egyesek nem értették, miért kísérte el Thökölyt a táborozáshoz: „*jobb lett volna veszteg ülni, mint azelőtt s ne járna alá s fel a táborozási alkalmatossággal.*”⁹⁵⁸ Mások

---

⁹⁴⁸ 116. tanú

⁹⁴⁹ MHHS XXIV, 43.

⁹⁵⁰ 37. tanú

⁹⁵¹ 37. tanú, 122. tanú

⁹⁵² 37. tanú

⁹⁵³ 57. tanú

⁹⁵⁴ U.o.

⁹⁵⁵ 56. tanú

⁹⁵⁶ 58. tanú

⁹⁵⁷ 108. tanú

⁹⁵⁸ 106. tanú

az kritizálták, hogy Zrínyi Ilona újraházasodott. Igen kíméletlen megfogalmazásokkal illették a fejedelemszont. Hunyadi Péterné kijelentette, hogy a fejedelemszony „*elbaszatá magát, elbaszatá jószágát*”,⁹⁵⁹ tehát a házassággal a Rákóczi-birtok miatti aggodalom is megjelent. Szokolovics szerint sem kellett volna férjhez mennie az úrnőnek, de „*viszketett a pinája, azért ment férjhez.*”⁹⁶⁰ Azt, hogy a fejedelmi pár életét mennyire szájukra vették a birtokhoz tartozó szolgálattevők, jól példázza a Szokolovics lányától hallott megjegyzés: „*elég szegényen lőn, hogy minek előtte urunk elvette asszonyunkat, már terhes volt.*”⁹⁶¹

A birtokhoz tartozó szolgák egy része tehát Munkácsot továbbra is Rákóczi-birtoknak tekintette, s talán a gyerekek miatt is aggódva támadták szavakkal Zrínyi Ilonát és házasságát. Továbbá az emberi gyarlóságról se feledkezzünk meg! Akkoriban a gyermekes özvegyasszonyoknak nem volt könnyű a sorsuk, és a szegényebbek az eltartandó kicsinyeikkel férjhez sem tudtak menni. Egyesek irigykedve nézhették, hogy bezzeg a hatalmas uradalmakkal rendelkező nagyszony nemcsak újraházasodott, hanem még nálánál jóval fiatalabb férjet is kapott. Ez a tény is kiválthatta többek ellenszenvét. Az összeesküvők, míg Zrínyi Ilonának az erkölcsösségét kérdőjelezték meg, addig Thökölynek elsősorban politikáját és vallását támadták. A kurucokat „*lélek baszó, lélek kurva fiainak*”⁹⁶² nevezték, akik mind „*ördöglelkűek*”,⁹⁶³ és „*elrontották*” az országot, és a szervezkedők abban reménykedtek, hogy előbb-utóbb amazok nem maradhatnak meg az országban. Thököly politikáját tekintve azt nem értették, hogy miért indokolt „*fejedelemséget keresni*”, mert azzal – az 1683-as táborozással – csak „*minket is elveszt, mert a lengyel ránk jő.*”⁹⁶⁴ A tanúk vallomásaiból két vonulat rajzolódott ki; egyrészt a munkácsiak a lengyel támadástól tartottak – ezért inkább Munkács megmaradása végett maguk leveleztek a lengyel király felé, hogy behívják őket „*ez országot a lengyel királynak adták.*”⁹⁶⁵ Másrészt eleve arra készültek, hogy vagy a lengyeleknek vagy a németeknek átadják a várat. Az utóbbiról már 1680-ban, Báthory Zsófia halála óta folyt a tervezgetés, hiszen Csetkovics ezért írt Bécsbe és Kassára is leveleket, Kiss Imre páterrel egyeztetve.⁹⁶⁶ Támadták azokat is, akik Thököly szolgáinak vallották magukat, káromolván őket: „*kurva az anyja az uratoknak is*”,⁹⁶⁷ vagy „*ebé vagytok, kutyáé vagytok*”.⁹⁶⁸ A protestáns-

---

⁹⁵⁹ 37. tanú

⁹⁶⁰ 38. tanú

⁹⁶¹ 37. tanú

⁹⁶² 69. tanú

⁹⁶³ 71. tanú

⁹⁶⁴ 86. tanú

⁹⁶⁵ 48. tanú

⁹⁶⁶ 48. tanú

⁹⁶⁷ 85. tanú

⁹⁶⁸ 79. tanú

katolikus ellentét nyilvánult meg az összeesküvők következő kijelentésében: „*a kálvinista vallást csak olyannak tartom, mint a fosos tehenet.*”⁹⁶⁹ Munkácson a katolikusok szerették volna megszerezni a református templomot, mert mint mondták: „*karácsonyra a kálvinisták templomában a mi paterünk mond misét.*”⁹⁷⁰ A gyűlölködésben odáig jutottak, hogy szerették volna a református papokat kihajtani a templomból, mint „*az ebeket.*”⁹⁷¹ A Bécs elleni ostrom idején a katolikus urak, élén Krasznai Sámuel szentmiklósi udvarbíróval, tisztában voltak azzal, hogy a törökök győzelme az ország katolikus urai számára igen kedvezőtlen politikai fordulat lenne: „*nehogy Thököly a törökkel a németet megverje, mert a pápistáknak akkor lenne romlása.*” – mondogatták.⁹⁷²

Thököly Imrét vallásánál fogva is Luther Mártonhoz hasonlították. A hasonlat kettős értelmű: egyrészt, mert Thököly lutheránus hitű volt, másrészt, mert az 1683-as táborozást Luther életéhez hasonlították. Ahogy Luther Márton „*összeveszi az országot s ide hagyá*”⁹⁷³, vagy „*megzavará az országot és elszalada*”⁹⁷⁴ – hasonlittal illették Thökölyt. Közszájon forgott az összeesküvők közt az „*elszalada Luther Márton*” kifejezés, amit Thökölyre, a fejedelemre értettek. A Thököly-hű szolgák nem tudták, hogy amezok kit neveznek Luther Mártonnak, s amikor rákérdeztek, megkapták a választ: az uruk, Thököly az.

Az összeesküvők a fejedelemet egy másik történelmi személyhez is hasonlították, csak hogy negatív értelemben. Krasznai Sámuel, a szentmiklósi udvarbíró emlegette, hogy ne bízzanak Thökölyben a szolgálattelvők, mert az „*soha nem lesz Mátyás király*”.⁹⁷⁵ A mondást a jegyzőkönyvben felidéző tanú pedig éppen az a Thököly-hű szolga volt, aki viszont a következő módon erősködött: „*de bizony meglehet, mert Mátyás király is magyar volt, és magyarországi király volt.*”⁹⁷⁶

A szervezkedőknek akadt egy árulójuk,⁹⁷⁷ aki a várkapitány felé jelezte a készüléket.⁹⁷⁸ Két héttel a szervezkedés után megindult a Thököly-féle vizsgálat. Összesen 123 tanút hallgattak ki az ügyben. Radics András mellett Bige György, Bajomi János, Egeresy János,⁹⁷⁹ Kádas Mihály Bereg vármegye szolgabírája, Keresztúri János, Mészáros Pál, Munkács város

⁹⁶⁹ 37. tanú

⁹⁷⁰ 37. tanú

⁹⁷¹ 72. tanú

⁹⁷² 117. tanú

⁹⁷³ 48. tanú

⁹⁷⁴ 93. tanú, 95. tanú

⁹⁷⁵ 87. tanú

⁹⁷⁶ 87. tanú

⁹⁷⁷ BENDA-VÁRKONYI 2001, 269.

⁹⁷⁸ 112. tanú

⁹⁷⁹ PAULER 1876, 312, Egeresy János a tiszántúli felkelők tagja volt már az 1670-es években is. A törvényszék 1671. április 6-án, az idézett távollétében kimondta rá a fej- és jószágvesztés büntetését.

főbírája végezte a vizsgálódást. A kihallgatás két részletben zajlott. Az első meghallgatás 1683. december 24-én volt, ahol Bajomi János és Bige György látta el kézjeggyével a jegyzőkönyvet. Akiket nem tudtak kihallgatni, azokat már az új évben, 1684. január 4-én kérdezték ki, és ezt jegyzéket Egeresy János is aláírta.

Koródi Miklóst és Csetkovics Mihályt⁹⁸⁰ Thököly elfogatta, és Leleszre vitette a törvényszék elé, tíz gyalogot és tíz németet rendelt melléjük kísérendőül.⁹⁸¹ Madocsányi Imrével, Zrínyi Ilona belső szolgálatokra rendelt udvari főemberével együtt⁹⁸² mindhármukat halálra ítélte.⁹⁸³

Eödönffy Lászlót is megfogatta Thököly és Regéc várába küldte,⁹⁸⁴ a várkapitánynak, Szirmay Miklósnak pedig megparancsolta, hogy árestombban tartva vasra verje, hogy érzékelje rab voltát. Ezen parancsolatát Thökölynek meg kellett ismételnie, ugyanis Szirmay Miklós rokonságban állt Eödönffy Lászlóval, ezért a maga szállásán tartotta, és vasra sem verette. Thökölynek nyomatékosítania kellett, hogy Eödönffyt rabként kell kezelni a várban. Vele volt felesége is Regéc várában, aki ekkor állapotos volt. Így arra való tekintettel, Thököly az asszonyra bízta, hogy férjével kíván-e raboskodni, vagy alkalmasabb szállásra vonul.⁹⁸⁵ Végül Eödönffyt kezeség alatt szabadon engedték 1684 áprilisában.⁹⁸⁶

A munkácsi összeesküvés felszámolása csak a kezdet volt. Thököly átvizsgálta a teljes fejedelemség familiaritását és nemeseit. Mivel a munkácsi szervezkedés tagjai katolikusok voltak, ezért az uralma alatt lévő területen senki sem lehetett nyugodt, aki katolikusnak vallotta magát. Sztankai Lajos, Melczer János és még néhány „pápista” jószágát elfoglaltatta, és javaikat lepecsételtette, Eperjest is feldúlva házról házra kereste árulóit és azok javait.⁹⁸⁷ Faigel Péter is megerősíteni vélte, hogy Melczer János katolikus barátot tartott a maga házában.⁹⁸⁸

Mindenki, aki protestáns volt, kész volt Thököly-hűségét megmutatni a katolikus árulókat feladva. Így került gyanúba II. Rákóczi Ferenc nagynénje, Rákóczi Erzsébet is, és a prefektus Kapi Gábor is. Thököly mindenkit inkvizíció elé citált, és kész volt a katolikusokat tisztjükből letenni.⁹⁸⁹ Az árulás felszámolása Ungvár ostromával zárult.

---

⁹⁸⁰ MHHS XXIV, 72.

⁹⁸¹ MHHS XXIV, 47.

⁹⁸² BAÁN/2 1940, 50.

⁹⁸³ BENDA-VÁRKONYI 2001, 269.

⁹⁸⁴ MHHS XXIV, 48. Lelesz, 1684. január 23.

⁹⁸⁵ MHHS XXIV, 49. Thököly Imre Szirmay Miklósnak, Munkács, 1684. február 2.

⁹⁸⁶ MHHS XXIV, 51.

⁹⁸⁷ BENDA-VÁRKONYI 2001, 269.

⁹⁸⁸ IVÁNYI/1886, 132.

⁹⁸⁹ BENDA-VÁRKONYI 2001, 271.

Homonnai Zsigmond Thököly két fenyegető levelére sem volt hajlandó kimocanni Ungvárról,⁹⁹⁰ ahol pedig a gróf mellett Barkóczy Ferenc volt az ellenálló főrendek vezére, és Klobusiczky Ferenc járt nevükben a lengyel királynál segítséget kérni, de nem kapott.⁹⁹¹ Ők egyértelműen elutasították Thököly törökös politikáját Petrőczy lovassága és Szalánczi Ferenc gyalogsága Zemplénben, a Tapoly vizénél megtámadta az Ung megyébe siető litván, kozák és német fegyveresekből álló segélycsapatot, 1684. januárban Petneházy az ungvári őrséget nyugtalanította.⁹⁹² Az ungvári ostrom vezetésével Thököly Galambos Ferencet bízta meg.⁹⁹³ Homonnai egyik tisztjével, Semsey Jánossal íratta meg a választ. Mivel az ungváriakra a lengyel királynak volt gondja, és Thököly követői megígérték, hogy nem bántják jószágait, Thököly sem akart mást, minthogy Homonnai hagyja el az országot.⁹⁹⁴

Ungvárra egy Varanai nevű főember ment be, hogy a lengyeleket Homonnaival együtt kivigye onnan Lengyelországba.⁹⁹⁵ Klobusiczky Ferenc az ungvári pártosok nevében ment ki Krakkóba segítséget kérni, azonban a lengyel királyt nem nyerhette meg. Ezért Homonnai Zsigmond és Barkóczy Ferenc is a velük tartókkal együtt készültek Lengyelországba.⁹⁹⁶ A tatárok és a kurucok Ungvár felé tartottak 1684 tavaszán.⁹⁹⁷

Miközben Thököly Kaposon rendezkedett be, Homonnai és Czobor Imre Lengyelországba utazott segítséget kérni, és a fejedelmi követségnek a következő üzenetet küldte:

1. a lengyel beütéskor Thököly minden hadak nélkül hagyta az országot
2. Thököly csak a maga méltóságát oltalmazta és akarta előre vinni
3. Thököly inkább folyamodjék gráciáért a német császárhoz.⁹⁹⁸

Barkóczy Ferenc várának megvételére, Csicsvára Semsey Pál és Madocsányi Imre indult útnak. Az elfoglalt várban maradt katonákat Thököly felkoncoltatta.⁹⁹⁹

Ungvár alá is Semsey Pál és Madocsányi Imre érkeztek. Homonnai Zsigmond május elején meghalt, testvére, Homonnai Bálint püspök, Berkóczi László, Klobusiczky Ferenc és Eödönffy László maradtak a várban. A lengyel őrséget Dobsycz Vilmos vezette. Ő Thököly biztosaival, Jánoki Zsigmonddal, Petneházy Dáviddal és Absolon Dániellel alkudozott.

---

⁹⁹⁰ ANGYAL 1889, 81.

⁹⁹¹ IVÁNYI/1886, 128.

⁹⁹² ANGYAL 1889, 85.

⁹⁹³ ANGYAL 1889, 88.

⁹⁹⁴ ANGYAL 1889, 88.

⁹⁹⁵ TMKÁOT 1872, 388. Serédi Benedek Apafi Mihálynak, 1684. február 20.

⁹⁹⁶ IVÁNYI/1886, 128. Csáki István, 1684. február 23.

⁹⁹⁷ TMKÁOT 1872, 401. Serédi Benedek Apafi Mihálynak, 1684. március 7.

⁹⁹⁸ TMKÁOT 1872, 400-401. Serédi Benedek Apafi Mihálynak, 1684. március 6.

⁹⁹⁹ ANGYAL 1889, 100.

Semseyt, aki a kuruc gyalogság generálisa volt, jobb kezén ágyúval meglőtték.¹⁰⁰⁰ Végül Hommonai Zsigmond 1684. június 27-i halála után a megcsappant őrség feladta a várat.¹⁰⁰¹ Thököly végig Kaposon tartózkodott Ungvár ostroma idején.¹⁰⁰²

Kende Gábor Bereg vármegyében állomásozván, a szatmári várat tartotta szemmel.¹⁰⁰³ Egészen 1684 tavaszáig, amikor Kende Gábor seregével a labanc támadás miatt Váriból Munkács felé szaladtak.¹⁰⁰⁴

A szervezkedés nem maradt megtorlás nélkül; a fejedelem komisszáriusai, Keczer András, Hídvégi Mihály és Szalay Pál megkezdték az ellenállás vezetőinek és a császár hűségére állottaknak jószágait konfiskálni.¹⁰⁰⁵ Ahogy a dunántúli hódoltatást, úgy a fejedelemségben zajlott összeesküvés felszámolását is Thököly a legrégebbi, még az 1670-es évekből vele lévő hűséges embereivel végeztette.

Tehát az 1683. év végi szervezkedés munkácsi és ungvári szálának két fő pillére volt: egyrészt egy katonai-politikai szál, amely Thököly törökbarát politikája és az új fejedelmi területért folytatott táborozás ellen ágált, másrészt a vallási ellentét. Döntő többségben katolikus nemesek szervezkedtek a protestáns térhódítás és az azt megvalósító Thököly ellen. E két szál mellett a familiáris-szolgálattevő, a Rákóczi-birtokokhoz köthető személyek részéről tapasztalható volt egyfajta ellenállás a fejedelmi házaspárral szemben. Ezek a szolgák nem kedvelték sem Zrínyi Ilonát, sem új férjét. Esetenként kellő rálátással, máskor csak szóbeszéd, durva pletyka szinten ismerték a fejedelmi pár belső életét. Így alakult ki a Szokolovics lányaféle gyanú is, miszerint Zrínyi Ilona a házasságkötés előtt már teherbe esett. Ez azonban nyilvánvalóan durva ferdítés, rosszindulatú rágalom volt, hiszen a kis herceg a házasságkötés után mintegy kilenc és fél hónappal született. A munkácsi szolgák nemtetszéssel fogadták, hogy Thököly jóval az esküvőt megelőzve berendezkedett Munkács várában. A Zrínyi Ilona udvarához tartozó régi szolgálattevők, akik az asszonyt szolgálták már előző házassága idejében is, illették erkölcsi kritikákkal a magasan felettük álló fejedelmi párost.

Az ellenlépésben megjelent a térség protestáns-katolikus ellentéte is. Mivel a szervezkedés döntő hányadát katolikusok indították, és vettek benne részt, ezért keveredtek gyanúba az udvarhoz közel álló katolikus személyek is, mint Rákóczi Erzsébet és Kapi Gábor. A személyeskedő, a fejedelem magánéletét kritizáló vélemények mellett a megtorlás szintjén

---

¹⁰⁰⁰ ANGYAL 1889, 101.

¹⁰⁰¹ VARGA J 2007, 225-226.

¹⁰⁰² EOE/18, 239. Olasz Ferenc jelentése. 1684. június 25.

¹⁰⁰³ ANGYAL 1889, 101.

¹⁰⁰⁴ EOE/18, 239. Olasz Ferenc jelentés 1684. június 25.

¹⁰⁰⁵ IVÁNYI/1886, 129.

sokkal fontosabb szerep jutott a szervezkedés vallási vonulatának, hiszen azért volt a bujdosás, azért fogtak fegyvert és azért „confugiáltak török protectio alá”.¹⁰⁰⁶

A belső ellenállást Thököly viszonylag gyorsan és radikálisan felszámolta, ám az elkövetkező években sokkal nagyobb támadással kellett szembenéznie, a visszafoglaló háborúval.

1684-ben a vármegyékben is romlott a helyzet; Deóry András Sárospatakról mentegetődött, hogy a rendelt szekereket, szám szerint mindet, nem tudta előállíttatni a rendelés szerint.¹⁰⁰⁷ A borsodi viceispánt, Deóry Andrást az ónodi tisztek be is hívták és veszekedtek vele, de a falvak nagy része pusztán állt, Ónodon és Miskolcon kívül a lakosok elfutottak a tatárok elől, így nem tudott a viceispán semmit sem tenni.¹⁰⁰⁸

Thököly, mivel már tudta, hogy a lengyel király visszatért országába, ezért nem Bihar vármegyében akartak időzni, hanem visszatértek a Tisza mellé. A következőket írta: „megismertetjük azokkal magunkat, a kik ennek az kevés ideig tartó változásnak alkalmatosságával mivéllünk is megismertették magokat.”¹⁰⁰⁹

VII/2. „Ámbár kuruc soha nem voltam is, de annak szolgája vagyok” – Az ún. regionális, valamilyen okból (kényszer, érdek) csatlakozó nemesek, a regionalitás kérdése

„Ámbár kuruc soha nem voltam is, de annak szolgája vagyok” – írta Szilágycsehből lakó Furenda Simon.¹⁰¹⁰ Kijelentése jól példázza a regionális familiárisok elgondolását. Thököly familiaritásában átmeneti helyzetűnek nevezhetők azok a személyek, akik a fejedelmi kinevezés után, 1682 őszén a politikai-katonai események következtében a Középmagyarországi Fejedelemség (Orta Madzsar) területén éltek, birtokuk ide esett, és a pillanatnyi helyzetben, regionális szempontból a Fejedelemséghez tartoztak.

Sem politikailag, sem rokonilag nem kapcsolódtak Thökölyhöz és a kuruc eszmevilághoz. Thököly ezen személyeket is felszólította a kötelező hűség megadására fejedelmi személye iránt. 1682. július 26-án, Kassán kiadta manifesztumát, amelyben hangsúlyozta: a bandériális nemesek maguk bandériumával, a többi vármegyéje alatt fej- és jószágvesztés terhe mellett, 1682. augusztus 5-ig csatlakozzon táborába.¹⁰¹¹ Akik a szeptemberi

¹⁰⁰⁶ IVÁNYI/1886, 132.

¹⁰⁰⁷ MNL OL G 2 II/1. 379. 1684. június 6.

¹⁰⁰⁸ MNL OL G 2 II/1. 405. Ónodi tisztek, 1684. június 12.

¹⁰⁰⁹ MHHS XXIV, 46. Debrecen, 1683. december 4.

¹⁰¹⁰ MNL OL G 2 II/1. 1684. május 28. 333

¹⁰¹¹ BERZEVICZY 1899, 376.

közfelkeléstől elmaradtak, azoknak Thököly elrendelte jószágaik konfiskálását.¹⁰¹² Így Hommonai Zsigmond, Barkóczy Ferenc, Semsey András, Forgách Ádám és Csáky István birtokait kívánta elkobozni.¹⁰¹³ Újfalusy Zsigmond jószágát is elfoglalták, mert nem csatlakozott Thököly táborához, ügyében Pécsy Gábor Sáros vármegyei viceispán járt közben a fejedelemnél.¹⁰¹⁴ Az 1683-as táborozásban kénytelen gróf Homonnai Zsigmond és Barkóczy Ferenc is az új fejedelem kíséretét adni, ezen szolgálataikkal jószágukat visszaszerezni.¹⁰¹⁵

Az egész fejedelemség ideje alatt hullámzó volt a vármegyei nemesség magatartása. A vármegyék hadi kontingense a nemesek személyes felkeléséből és a porták után kiállított katonaságból tevődött össze. Harci kedvük és hajlandóságuk azonban a katonai hadmozdulatok szakaszaiban és Thököly fejedelemségének különböző periódusaiban nagyon eltérő volt; 1685 tavaszán az addig hűséges borsodi nemesek sem hajlandóak már sem felülni, sem fizetni.¹⁰¹⁶

Hasonlóan behódolt Thökölynek Sebestyén András erdélyi püspök is jószágait féltve, aki a fegyverszüneti tárgyalások korábbi császári képviselője volt, és akit Thököly a lengyel udvarhoz is tervezett küldeni, de Sebestyén halála miatt ez az utazás már nem valósulhatott meg.¹⁰¹⁷

A Felföldön az uralkodó hűségén csupán néhány vár maradt meg: Árva, Ecsed, Likava, Liptóvár, Murány, Szatmár, Szendrő és Trencsén.¹⁰¹⁸ A főurak többsége meghódolt Thökölynek; néhányan önként csatlakoztak, mert egyetértettek a kurucok ügyével, mint Csáky István, a felső-magyarországi végvidéki főkapitány unokaöccse, és Illésházy György, Trencsén vármegyei főispán. A többség a kényszernek engedett, féltette javait a konfiskálástól: id. Bercsényi Miklós és fia Miklós, Erdődy György Árva, Bars és Sáros vármegyei főispán feleségével, Rákóczi Erzsébettel, Czobor Ádám, Homonnai Zsigmond és Bálint anyjukkal, Homonnai Györgyné Esterházy Máriaival, Kállay Miklós, Szabolcs-Szatmár megyei birtokos.¹⁰¹⁹ Velük együtt esküdt fel – ismeretlen okból – Ányos, Balassa, a Géczi-, Jánoki-, Madách-, Orbán- és a Pethő familia egyes tagjai, Kéry János váci püspök és Kollonich Zsigmond.¹⁰²⁰

1683 júniusában az eszéki táborból kiinduló Dunántúli biztosok nyomában sorra letették a hűségesküt a dunántúli főurak is: Draskovich Miklós országbíró Lóson a deputatus urakkal

¹⁰¹² ANGYAL 1888, 289.

¹⁰¹³ ANGYAL 1888, 289.

¹⁰¹⁴ SAP, 1682. év. nr. 1–59.

¹⁰¹⁵ ANGYAL 1889, 20.

¹⁰¹⁶ NAGY 1983/2, 42–43.

¹⁰¹⁷ ANGYAL 1889, 9.

¹⁰¹⁸ VARGA J. 2007, 130.

¹⁰¹⁹ VARGA J 2007, 131.

¹⁰²⁰ VARGA J 2007, 131.

és a dunai kormányzó biztosokkal, mint Barkóczy, Szepesy, Szalay és Beniczky Farkas, a Nádasdy testvérek, Ferenc, Tamás és István.¹⁰²¹ Hasonlóan behódolt Thökölynek Esterházy Ferenc is, Thököly sógora, Thököly Katalin férje.¹⁰²² Battyhány Ádám és Kristóf 1683 júliusában letették a hűségesküt.¹⁰²³

Thököly levele eljutott a Moson vármegyei Zichy Istvánhoz is, akit „szeretettel requirált, s egyszersmind intett”, hogy jelenjen meg Léván, táborában.¹⁰²⁴

Thököly Liptó és Turóc megyékbe Petneházyt, Trencsénbe Géczy Zsigmondot küldte, akinek Beckón tartott asztalára – kedveskedésből és ellátmányként – július 29-ig 13 és fél akó bort küldött el Csejtéről.¹⁰²⁵ Trencsén vármegyéből a főispánnal együtt hódoltak, és álltak Thököly seregébe: Labsánszky János, ifj. Pongrácz Ferenc és Madocsányi Imre hadnagyok. Thököly augusztus 23-án intette Szentiványi Menyhértet, hogy kémeit járassa és a szorosokat őriztesse. Trencsén várát Illésházy Györggyel és Géczy Zsigmonddal ostromoltatta, majd Sobieski János király közeledtének hírére a szorosokra küldte őket Ottlyk Györggyel.¹⁰²⁶ A bécsi kudarc nyomán az ideiglenesen átálltak azonban mind labanccá lettek, és Lotharingiai Károlytól oltalomlevelet kaptak.¹⁰²⁷

Ezek, a hirtelen politikai helyzetből hűségesküt tett nagyurak néhány hónap után, 1683 októberében, a Bécs ostroma utáni hetekben már a lengyel király közbenjárását kérték a Lipót császár amnesztiájáért. Így Homonnai Drugeth Zsigmond, id. báró Bercsényi Miklós, gr. Erdődy György és gr. Barkóczy Ferenc.¹⁰²⁸

A behódolásnak – miként fentebb már tárgyaltuk – két változata alakult ki a körülményektől és a meghódoló személyi ambícióitól függően. Egyesek a félelemtől is motiváltan elfogadták a Thököly által felkínált hivatalt, ellátták a tisztségből fakadó kötelezettséget, és fegyveres támogatást is nyújtottak a kurucoknak, esetleg maguk is részt vettek katonai akciókban. Ezt tette Barkóczy Ferenc, Homonnai Zsigmond, vagy a Dunántúlon Batthyányak és Draskovich Miklós.

Mások, miként Draheim Wilhelm, a Szepesi Kamara tisztviselője, nem titkolta, hogy birtoknövelés céljával szolgálta Thökölyt, hódolásáról úgy nyilatkozott, hogy „*ő nagysága hűséges szolgálatjában reménlettem több jószágot nyernem,*”¹⁰²⁹ azonban a tisztogatás során

¹⁰²¹ THALY 1887, 301.

¹⁰²² THALY 1887, 303.

¹⁰²³ THALY 1887, 302.

¹⁰²⁴ TREK és DRKL, 8. kötet 667–668.

¹⁰²⁵ ZÁVODSZKY 1915, 179.

¹⁰²⁶ ZÁVODSZKY 1915, 180–181.

¹⁰²⁷ ZÁVODSZKY 1915, 187.

¹⁰²⁸ THALY 1887, 311.

¹⁰²⁹ MNL OL G 4 Draheim Wilhelm, Kassa, 1685. március 26.

azt is elvették tőle Thököly „miniszterei,” emberei, ami már régebben az övé volt. Draheim Ubrizy Pál hofmestert patrónusának kérte Thököly előtt, 1685. március 26-án, Kassán.¹⁰³⁰

Voltak olyanok is, akik ugyan fejet hajtottak a fejedelem előtt, de elutasították az együttműködést, mint az alsó-magyarországi kuruc csapatok főparancsnokának szánt idős Bercsényi Miklós vagy Erdődy György, a Pozsony megyei Szomolány ura. A kisebbséget alkották azok a királyhű főurak, köznemesek, akik inkább hagyták veszni jószágukat, és távoztak az országból. Közöttük Csáky István felső-magyarországi kerületi és végvidéki főkapitány, Esterházy Pál nádor, Gombos Imre putnoki kapitány, Kéry Ferenc ezredes, Liphay András és Pálffy Károly János várakba zárkóztak és ellenálltak, mint Esterházy János és Fabiankovics Ferenc fraknói kommandáns, esetleg kívül estek a kurucok hatósugarán – Zrínyi Ádám és Erdődy Miklós, vagy a rabságot vállalták, mint Koháry István.¹⁰³¹

Az 1683-as táborozás végén a katonai helyzetből adódóan Thököly visszahúzódott Debrecenbe, ide várta a közép-magyarországi fejedelemség nemességét. 1683 végén, Munkács várát talán végső menedéknek tartogatták, mert egy jelentés szerint, akinek amije volt, azt hagyták elvinni, de szállást senkinek sem adtak.¹⁰³²

Thököly uralma alatt a Szepesi Kamara konfiskálta azok jószágait, akik 1683-ban nem mentek Debrecenbe Thököly hívására, majd Ungvár alá sem, vagy Lipótnak esküdtek hűséget. Így foglalták el Homonnai, Zichy, Melith Zsigmondné, Melith Pál, Petrovay János, Barkóczy László, a Barkóczy kisasszony, Károlyi László, Apagyi György, ifjú Holló Zsigmond, Prinyi Pál és János, valamint Pethő Gáspár jószágait és az ott talált javakat.¹⁰³³ Homonnai Zsigmond átállása jól mutatta, hogy a területileg fejedelemséghez tartozó, jószágaik konfiskálása miatt Thökölyhez hajló nemesek álltak el leghamarabb a fejedelem mellől, akinek nagyobb gondja volt elveszett várai visszafoglalására, mint elpártolt hívei kézre kerítésére.¹⁰³⁴ 1684-ben a Szepességbe tört és visszafoglalta Késmárkot, míg Kisszebent Petrőczy szerezte vissza.¹⁰³⁵ Nyilvánvalóan a fejedelem személyi szolgálattevői maradtak mellette, akik sem katonai tettekben nem jeleskedtek, sem pedig birtokhoz nem tartoztak.

¹⁰³⁰ MNL OL G 4 Draheim Wilhelm, Kassa, 1685. március 26.

¹⁰³¹ VARGA J 2007, 132.

¹⁰³² EOE/18, 176. Thökölyre vonatkozó jelentések, 1683. november 29.

¹⁰³³ ANGYAL 1889, 90.

¹⁰³⁴ ANGYAL 1889, 89.

¹⁰³⁵ ANGYAL 1889, 89.

6. táblázat

A Thököly-féle konfiskálások

Akiket 1682-ben konfiskálás fenyegette:	1683-ban, Debrecenben nem jelentek meg, konfiskálás fenyegette:	1684. ápr. 22. Munkács revidiáltatva (lefoglalt javaik ládákból a várban) ¹⁰³⁶
Homonnai Zsigmond Barkóczy Ferenc Semsey András Forgách Ádám Csáky István	Drugeth Homonnai Drugeth Zsigmond Zichy-család képviselője Melith Zsigmondné (küldöttje) Melith Pál Petrovay János küldöttje Barkóczy László Barkóczy kisasszonyok (küldöttje) Károlyi László Apagyi György Ifjú Holló Zsigmond Prinyi Pál Prinyi János Pethő Gáspár	Károlyi László Károlyi Mihály Prinyi János Prinyi Pálné Prinyi Pál Illyefalvi János Vitkai Mihályné Szilágyi György Szilágyi János Barkóczy László Barkóczy kisasszony Csuda Mária Putnoki Ferenc Klobusiczky Ferenc Kerekes János Milith Pál Benkő nevű labanc Orosz Zsigmond Árva Barkóczy Petus Nagymihályi Benedek Csató Demjén id. Barkóczy Ferenc

A fejedelem emberei a konfiskált javakat ládába rakták, és azokat az abc betűivel látták el, illetve ha végigérték az ábécén, akkor duplabetűzött sorolást kaptak, mint „*sub literis geminum AA*,” BB, CC, stb., továbbá számsor alatti ládák is voltak 1–26 ig. Azonban öt szám hiányzott a ládák közül, és az összeírók nem tudták megállapítani, hogy máshová kerültek-e elhelyezésre, vagy elkeveredtek.¹⁰³⁷ A lefoglalt ládák kezdetben a munkácsi felsővár tornyában voltak, majd átkerültek 1684. szeptember 7-én a középső várba, a „lisztes bólt” melletti helyiségbe.

1684-ben a konfiskálás igen gyorsan zajlott, mert bizonyos ládák nem kerültek felcímkezésre, így nem lehetett tudni, hogy kinek a ládája. Ezen esetekben a „nem tudatik kié” megjegyzéssel rögzítették a ládában lévő holmikát, esetleg a valakinek a „*ládájának*

¹⁰³⁶ MHHS XXIV, 188-202.

¹⁰³⁷ MHHS XXIV, 195.

mondják”¹⁰³⁸ kifejezéssel illették. Az összeírást Radics András jelenlétében Bajomi János végezte.¹⁰³⁹

A Bodrogközben a notórius személyek jószágait konfiskálták, így Leleszt, Tárkányt és Klobusiczky Ferenc jószágait. Mindenre a Szepesi Kamara tette rá a kezét,¹⁰⁴⁰ miként Erdődyné jószágaira is.¹⁰⁴¹

Petneky apró tévedése tehát, hogy a Munkácson található ládák közül a más családok kincsei itt nem párthívek ingósága letétben helyezve, hanem éppen fordítva: a Thököly-féle fejedelmi konfiskálás fizikális eredményei.¹⁰⁴²

1684 februárjában Thököly kegyelmi tanácsot hozott létre Eperjesen, a kahlenbergi csata óta elpártolt kurucok részére, akik Keczer András, Sárossy Sebestyén és Szirmay István előtt ismét hűségfogadalmat tehetek.¹⁰⁴³ Ez persze válaszlépés volt arra, hogy az uralkodó Pozsonyban comissiót létesített azok számára, akik a meghirdetett kegyelmet elfogadták és hűségére akartak térni.¹⁰⁴⁴

Sáros vármegyében, a Thököly-féle fejedelemség hívei közül többen is elpártoltak, és javaikat titokban a helyieknél hagyták. Akik az értékek elrejtéséről tudtak, vagy náluk is volt ilyen, azok a Kassán lévő „minisztereknek” voltak kötelesek jelenteni, információt adni, s ezzel is a Thökölyhez való hűségüket bizonyították.¹⁰⁴⁵

VIII/3. Familiárisok szerepe a reprezentálásban

1682. május, Buda

1682 tavaszán Thököly már biztosra vehette a Porta támogatását céljai elérésében, ezért nagyban készült uralmát előkészíteni, beleértve a méltó udvartartás kialakítását is. A budai vezérnél tett látogatást készítette elő Thököly azzal, hogy magához hívatta Kellemessy Jánost. Legkésőbb húsvét napjára, március 29-re várta Kaposra, magához Kellemessyt. Német fizetett hadát is continuous szolgálatra kívánta ezentúl maga mellé, s maga mellett tartotta Faigel Pétert is.¹⁰⁴⁶ Thököly már februárban igényelt német és francia trombitásokat, és Nemessányira bízta

¹⁰³⁸ MHHS XXIV, 189.

¹⁰³⁹ MHHS XXIV, 188, 202.

¹⁰⁴⁰ TMKÁOT 1872, 392. Thököly levele a szepesi kamarához. 1684. február 24.

¹⁰⁴¹ MNL OL G 2 II/3. Patak, 1684. április 16.

¹⁰⁴² PETNEKI 1983, 213.

¹⁰⁴³ VARGA J 2007, 225.

¹⁰⁴⁴ *Uo.*,

¹⁰⁴⁵ SAP, 1685. év. nr. 14.

¹⁰⁴⁶ TT 1899, 451.

ezt a feladatot, mivel nem lehetett ilyeneket szerezni; kész volt száz aranyat is fizetni nekik, mert „*efféle muzsikásokra akar szert tenni.*”¹⁰⁴⁷

1682. május 8-án Thököly találkozott a nagyvezír húsz esztendősi fiával. Buda felé haladva, jobbról a vezír fia, balról a nógrádi bég fogta őt közre. Mindenki tudta, hogy a találkozás igen fontos, sorsdöntő, amihez megfelelő módon kell reprezentálni – ez meg is történt. A menetet vegyesen magyarokból és törökökből álló udvari nép zárta. Thököly aranyozott zászlóját követte udvari népe magyar rézdob, trombiták és sípok harsogása közepette. Tőle jobbra és balra haladtak sorban a vörös öltözetű gyalogosai. Amint Thököly a Dunán hajókból összeszerelt hídra lépett, megszólaltak a budai városi ágyúk. Thököly a szállására ment, s azon a részen kaptak szállást a kíséretét képező nemes urak is. Thököly válogatott kíséretének nemes bárói és az arra érdemes tiszték közül együttesen tizennyolcat kaftánoztak meg. Másnap, május 9-én a tizennyolc válogatott kísérelő és Thököly az eléjük hozott török lovakra felültek. Bíboröltözetét cobolyprém és nagyon értékes drágakövek díszítették – mindez ragyogó látványt nyújtott. Őt a többi udvari nép követte vörös ruhában.¹⁰⁴⁸

Thököly reprezentálását a vezír és a szerdár előtt is a nógrádi bég segítette tanácsaival. Vélhetően már az esküvőre készülve bízta meg Thököly Antalffit és étekgóját, hogy szekereket szerezzen, és azon borokat szállíttasson be, és legalább Szentmiklósig felügyelje azok szállítását.¹⁰⁴⁹ A fejedelmi pár reprezentálását szolgálta az a 48 ezüstpárból és 17 ezüst pohárból álló étkészlet, amelyet Búdöskúti Sámuel készíttetett Krakkóban.¹⁰⁵⁰

Familiárisok és meghódolt nemesek Eszéken Thököly mellett (1683. június)

Az átmeneti, regionális familiárisok udvarban betöltött szerepe legjobban a török szerdárnál tett látogatás előtt, 1683 júniusában mutatkozott meg. Itt a vármegyei főnemesség díszruhás megjelenése, mint a fejedelem kísérete, olyan szolgálat volt, amit birtokaik visszaszerzése, ill. megtartása érdekében vállaltak, és nem katonai, politikai-eszmei, vagy személyi okokból. Ezek a főispánok jelenlétükkel azt reprezentálták, hogy Thökölyvel az ország – vagyis a Felső-magyarországi Fejedelemség vármegyei vannak. Tehát ezek a „nostrae familiares”, vármegyei főispánok a fejedelmi reprezentálásban töltöttek be szerepet. Itt létük nem az udvar mindennapi életéhez tartozott, feladatukat inkább csak kényszerből végezték.

¹⁰⁴⁷ TT 1899, 450.

¹⁰⁴⁸ VARGA Imre: *Név nélküli tudósítás Thökölynek a budai Vezérmél tett látogatásáról* = A Thököly-felkelés és kora szerk. BENCZÉDI László Akadémiai Kiadó, Budapest 1983 277–283.

¹⁰⁴⁹ TT 1899, 450.

¹⁰⁵⁰ TT 1899, 456.

Erre az időpontra, 1683 júniusára kialakult Thököly, vagyis a Felső-magyarországi Fejedelemség teljes, de nem végleges felső szintű, reprezentatív köre. A szolgálatra kényszerített *nostrae familiares*, főispánok, főnemesek és vármegyei tisztségviselők az elsők között fordulnak majd Thököly ellen, amint a kuruc királyt a hadiszerecsé elhagyja. Thököly sem bízott ezekben a kényszerből megtért főnemesekben, komisszáriusi kinevezésüket követően melléjük leghívebb emberei közül válogatott társakat. Így lett Barkóczy Ferenc mellett Szalay Pál is komisszárius.

Thököly az 1683-as szerencsi hadi mustra és a tállyai gyűlés után, június 10-én díszes kísérettel érkezett Kara Musztafa táborába; rangjához méltóan, 500 fős nemesi kísérvél. Közvetlenül érkezése előtt a hírt Cserneczi Imre vitte Eszékre.¹⁰⁵¹ Thököly kísérvői számára kikötötte: „*mind méltóságunk, s mind az magyar nemzet böcsületi megtartásával, sőt nevelésével lehessen utazásunk s magunk praesentálása.*”¹⁰⁵² Így például Andrassy Miklós Péter fiával együtt minél díszesebben és „szerszamosabban” volt köteles megjelenni Szerencsnél, a hadi mustrán, „minden magamentegetés nélkül”, különben jószágai konfiskálására számíthatott.¹⁰⁵³ Thököly közvetlen kísérvét képezte Petrőczy István, Kende András, Homonnai Zsigmond és Barkóczy Ferenc.¹⁰⁵⁴

Thököly „minden népével a Vezér sátora előtt praesentálván [...] nagy, bő ujjú nyusztal bélelt subát [ti. kaftánt] adtak, az urakban, kapitányokban, és hadnagyokban is hatvannál többet megkaftányoztak.” – írta a kortárs.¹⁰⁵⁵ Ezt követően a nagyvezír által hozott és állított sátorban szálltak meg.¹⁰⁵⁶

Thököly elé a díván tolmácsa ment, akit az saját hintójába maga mellé vett. A tolmács a látogatási szertartásra készítette fel a magyar főurat. Thököly a hintóról leszállva a vezér által küldött lóra ült, kísérvét a szokásos rendbe felállítva trombita, síp és furulyaszóval, dobok pörgése alatt közeledett a nagyvezír sátorához. Thököly emberei háromszínű zászlóval elvonultak, őket két darab háromszínű és egy tiszta vörös lobogóval vonuló csapat követte. Thököly „*a középtermetű és szőke szakállas ördögies eszű pogány, a sátorba léptekor nyájasan köszönt,*”¹⁰⁵⁷ és vele húsz embere ment be a sátorba. Majd a nagyvezír köntöse szegélyének megcsókolása után helyet foglalt, és kávé, serbetet és tömjént hordtak körbe. Legutoljára gróf Homonnai, gróf Pethő, Jankóczy Ferenc, Petrőczy István és Keczer András, nevük felolvasása

¹⁰⁵¹ TMKÁOT 1872, 335. Kovács Zsigmond Apafi Mihálynak, 1683. június 7.

¹⁰⁵² VARGA J 2007, 78.

¹⁰⁵³ VARGA J 2007, 78.

¹⁰⁵⁴ VARGA J 2007, 78.

¹⁰⁵⁵ VARGA J. 2007, 78.

¹⁰⁵⁶ CSÜRÖS 1910, 594–595.

¹⁰⁵⁷ MTA KIK Kt MS 4943

után a fejedelem 75 emberével díszruhákat kaptak.¹⁰⁵⁸ Thököly egy vörös posztóból készült szoros köntöst kapott, amelynek gallérja és ujjja vége sok gyémánttal volt díszítve, fejére vörös bársony hermelines kalpagot kapott, s mint bevonulásánál, úgy most is trombita és más harsogó zeneszó alatt visszatért a maga táborába.¹⁰⁵⁹

VII/4. „Nem uratok, hanem apátok, s társotok voltam sokszor” – A Thököly mellett végsőkéig kitartó familiárisok

A visszafoglaló háború kezdetével Thököly fejedelemségének területi kiterjedése kezdett folyamatosan csökkenni. A török Bécs alatti vereségének hírére Thököly azonnal sátort bontat és hátrálni kezd csapataival. Jól ismeri haderejét, a kuruc harcmódot, védekező háborúra tulajdonképpen kevésbé alkalmas a sereg. Egész hadvezéri tevékenységére jellemző, hogy védi csapattesteket a nagy veszteségektől, ezért most is jellemzően inkább feladta a területeket és nem küldte értelmetlen nyílt ütközetekbe seregeit. Ebből adódóan elsősorban katonailag veszített területeket. Politikai értelemben még mindig a háttérben maradnak a fejedelemség támogatói. Amikor Thököly maga mellé rendelte 1683 decemberében híveit akkor mérte fel, kikre számíthat a továbbiakban. Az 1684-1685-ös évben ezekre a megbízható emberekre építhet. Értékük megsokszorozódik a Thököly-udvarban. Nem véletlen, hogy a fizetésekben az előző évhez képest akár száz forintos fizetésemelést kaptak többen is. Élükön Géczy Istvánnal.

1685-ben a stabil Thököly-hű mag marad a kuruc fejedelemmel. Thököly fejedelemségének utolsó évében a hívek egyre inkább Thököly személyét kezdték féltetni. Faigel azt javasolta, hogy Thököly elegendő sereg nélkül inkább ne menjen Ungvár felé, mert nem biztonságos. Ezért történhetett meg a következő eset: 1685 februárban Sárospatakról átutazóban a fejedelem udvara Tokajba érkezett, és ott Thököly Garai Lászlónál szállt meg, a cselédek Zrínyi Ilonával Veres Mátyáshoz mentek éjszakára, de még azon az éjszakán tovább kellett indulniuk, mert ott-tartózkodásuknak híre ment. Olyan sietve távoztak, hogy Garai vitte utánuk a kornyétát is.¹⁰⁶⁰

A katonai veszteségek mellett 1685-ben a megbízható, hűségben megingathatatlan familiárisok is megfogyatkoznak. Thököly több híve időközben meghalt, mint Szepesi Pál,

¹⁰⁵⁸ MTA KIK Kt MS 4943

¹⁰⁵⁹ MTA KIK Kt MS 4943

¹⁰⁶⁰ TMKÁOT 1872, 515. Olosz Ferenc Apafi Mihálynak, 1685. február 11.

mások betegek lettek, mint Szenczy István, akit Munkácsról hivatott volna magához.¹⁰⁶¹ Az eltelt évek alatt – a bujdosó társadalom jelentős többsége már a Wesselényi-összeesküvés alatt sem fiatal – sokan megöregedtek és belefáradtak a feladatokba, a felmentésüket kérték a szolgálat alól. Így Bajomi János – akinek 1685 áprilisában feladata volt Munkácsról érkezve Thököly *Liber regiusait* magához véve, Szerencsen és Tokajban új udvarbírákat állítani – kérte Thököly engedélyét, hogy háza népével Sárospatakra költözhessen. Sárossy Sebestyén prefektus is úgy tapasztalta, hogy Bajomi János a munkácsi jószág kezelésében „elerőtlenedett”, és maga is készült официális szolgálatáról lemondani.¹⁰⁶² Bajomi mellett Bertóthy Ádám gazdatiszt is kérte, hogy helyette nevezzenek ki valakit tisztségébe.¹⁰⁶³

A katonai és személyi veszteségek mellett pénzügyileg is nehezebb helyzetbe került a fejedelemség, további familiárisokat veszítve, Thököly elveszítette erdélyi birtokait. Apafi Mihály fejedelemnek 1685. március 17-én kelt parancsa értelmében a hűtlenség bűnében elmarasztalt Thököly Imre vajdahunyadi várát az ahhoz tartozó Hunyad vármegyei jószágokkal együtt a fejedelmi kincstár számára lefoglalták és összeírták. Thökölyt Baranowszky György értesítette, hogy az erdélyi fejedelem a „karkai” (boroskrakkói), szilágyi és máramarosi jószágot már le is foglaltatta a fiscus számára, és számadásra fogták a tiszteket, amint írta: „...*ha Isten másképpen nem fordítja a dolgokat, teljességgel el kell romlani azoknak, kik Nagyságod szolgálói voltak ide be.*”¹⁰⁶⁴ Az erdélyi birtokokkal a fejedelem elveszítette a birtokhoz tartozó familiárisokat, szolgákat is.

Ahogy a katonai és ezzel politikai helyzet is egyre kilátástalanabbnak tűnt, érlelődött az udvarnál az emigráció gondolata. A Thököly udvaránál tartózkodó nem hivatalos francia rezidens Forval Párizsba indult. Sobieski 1684. november 10-én hajlandó titkos konferencián fogadni Forvalt.¹⁰⁶⁵ Ezen a tanácskozáson jelen volt Thököly lengyelországi ügynöke, Ghiza Kázmér is.¹⁰⁶⁶ Sobieski megígérte, hogy végső szükség esetén Sztry várában menhelyet ad Thökölynek, családjának és kíséretének.¹⁰⁶⁷ Forval párizsi útja készítette elő az utat a Thököly emigrációnak. Forvalt várták az 1685. februári lengyel gyűlésre, ahova Absolon teljhatalmú felhatalmazással érkezett.¹⁰⁶⁸ Marchio és Forval leveleinek párját 1685. augusztus 3-án küldte

¹⁰⁶¹ MNL OL G 2 II/1. 1685. május 27.

¹⁰⁶² MNL OL G 2 II/1. Bajomi János, Patak, 1685. április 13.

¹⁰⁶³ MNL OL G 2 II/1. 1684. 122. 1684. április

¹⁰⁶⁴ MNL OL G 2 II/1. Baranowszky György, 1685 június 17.

¹⁰⁶⁵ ANGYAL 1889., 115.

¹⁰⁶⁶ ANGYAL 1889., 116.

¹⁰⁶⁷ ANGYAL 1889., 116.

¹⁰⁶⁸ SZÁDECZKY 1887) 742. 1685. február 2.

meg Kassáról Faigel Péter.¹⁰⁶⁹ Az út tehát már elő volt készítve Thököly és udvara számára. Példájukat néhány familiáris is megfontolta. 1685 áprilisában Szirmay Istvánné fiával és menyével már Lengyelországban vásárolt jószágra menekült.¹⁰⁷⁰

Thökölyt 1685-ben a következő elköszönési formulával illették hárman is: „alázatos szolgája és híve”. Ekként írt Szepesi Pál, Jelenik András és Bay Mihály. Jelenik András olyan mélyen volt Thököly híve ekkor, hogy a következőképpen fogalmazott: „*ha lehetne, koronát tenném nagyságod fejére, és ezereket [értsd: ezredeket] csinálnék nagyságodnak.*”¹⁰⁷¹ 1684 nyarán Jelenik András vette át a teljes gazdasági szervezet irányítását, miután Draheimt súlyos mulasztásban elmarasztalták és fogságra vetették Kassán.¹⁰⁷² Madarász Márton halála után 1684-ben már Jelenik András mellett Dolinay Gábor fejedelmi titkár és alacsonyabb rangú kamarai tisztségviselők, Várady Mihály és Lángh János vitték tovább az ügyeket.¹⁰⁷³ 1685-ben Jelenik András és Dolinay Gábor lettek Thököly fiskális prefektusai.¹⁰⁷⁴

Jelenik András 1685 márciusában már kassai adminisztrátornak,¹⁰⁷⁵ „*Proventium Partium Regni Administrator*”, és Dolinay Gábort egyedül fiskális prefektusnak rendelte Thököly.¹⁰⁷⁶ Jelenik személyét és felértékelődését nem mindenki nézte jó szemmel a kuruc szolgálattevők közül. Faigel Péter Absolonnak a következőképpen panaszkodott: „*Jelenik uram, kinek embertelenségét nem állhatom, naponkint alább kezd szállanom kegyelmes urunktól adatott autoritásom, én az előtt Jelenik uramot alig ismertem, csak mint képet a falon, de most belül meg ismertem.*”¹⁰⁷⁷ Alsó-Magyarország felé Faigel Péter rendszeresen küldte embereit információk szerzése céljából, ám akadt olyan eset, hogy asszonyt küldött, s az hozott leveleket Thökölynek, vagy prédikátort szalajtott, aki nem mert más nyelven írni, csak lengyelül.

Thököly Mária – II. Rákóczi Ferenc mellett – Regécben tartózkodva kérte bátyját 1685 áprilisában, hogy „*vitessen engem asszonyunk mellé, mivel ő nagysága úgy sem marad messze nagyságotól, nekem is könnyebb levén, ha közelebb lehetek ottan nagyságodhoz.*”¹⁰⁷⁸

A Thököly-fejedelemséget ért utolsó ostromok alatt ott vannak a legnagyobb bujdosó nevek, a végsőig kitartó familiárisok. Radics András Munkácson adta át Thököly leveleit s

¹⁰⁶⁹ MNL OL G 4 72. IV/1. 43. Faigel Péter, Kassa, 1685. augusztus 4.

¹⁰⁷⁰ MNL OL G 2 II/1. Jelenik András, Kassa, 1685. április 13.

¹⁰⁷¹ MNL OL G 2 II/1. Jelenik András, Kassa, 1685. április 16.

¹⁰⁷² MAKSAY 1983, 30.

¹⁰⁷³ MAKSAY 1983, 39.

¹⁰⁷⁴ C 219 B-12/1685. június 23.

¹⁰⁷⁵ MNL OL G 2 II/3. Túr, 1685. április 9.

¹⁰⁷⁶ MNL OL G 2 II/1. Becsteházy Zsigmond, Szádvár, 1685. március 15.

¹⁰⁷⁷ MNL OL G 4 72. IV/1. 43. Faigel Péter, Kassa, 1685. augusztus 4.

¹⁰⁷⁸ MNL OL G 2 II/1. Thököly Mária, Regéc, 1685. április 28.

parancsolatját Szenczynek, Baranowsky útnak indulásához, „mert én Munkács várához vagyok hittel köteles”¹⁰⁷⁹ A következő emberekről tudjuk, hogy éppen ki hol szolgált 1685-ben: Szepesi Pál Ónodon volt kapitány,¹⁰⁸⁰ Kellemessy János Sárospataknál toborzott katonákat,¹⁰⁸¹ Eperjest Tunyogi Sámuel védte,¹⁰⁸² Szenczy István és Feldmayer 1700 fős őrséggel tartózkodott ott.¹⁰⁸³ Az ostrom alatt az eperjesi asszonyok köveket és forró vizet hordtak a bástyára.¹⁰⁸⁴ Kiszzeben várát Bessenyei kapitány és Rácz Ádám hadnagy őrizte embereivel. A közelben táborozott Petneházy is lovasaival, de a németek közeledtére Eperjesre ment Thökölyhöz.¹⁰⁸⁵ Sztropkót a Pethő testvérek adták át Veteráninak.¹⁰⁸⁶ Jeney Sámuel gyalog hadak kapitányának feladata volt a szegénységtől elhajtott marhák lefoglalása és visszavitele.¹⁰⁸⁷

Thököly elindult Kállóról Petrőczy, Kende, Deák Ferenc, Ubrizy Pál, Szirmay András és Lessenyei Nagy Mihály társaságában, nem nagy számú haddal.¹⁰⁸⁸ 1685. október 6-án Erdélybe küldte Kende Gábort és Bancsy Ádámot.¹⁰⁸⁹ Feladatuk a menedékkérés volt Thököly számára.¹⁰⁹⁰ Kassát 2000 fővel Faigel Péter védte.¹⁰⁹¹ Mellette voltak Thököly legkiválóbb hívei: Géczy István, Keczer András, Bezzeg György, Hidvégi, Szalay Pál, Dobay Gábor, Petneházy, s Tunyogi Sámuel, valamint több Abaúj vármegyei nemes.¹⁰⁹² Az átállt Ottlykot Faigel elfogatta, majd Thököly elfogatásának hírére Ottlyk által kezdődött meg az alku.¹⁰⁹³ Regéc átadását Petneházy már mint császári tiszt közvetítette.¹⁰⁹⁴ November 5-én már csak Munkács dacolt. Thököly Lessenyei Nagy Mihályt küldte a szerdárhoz,¹⁰⁹⁵ Ubrizy Pál udvarmestert pedig kiáltványokkal és levelekkel a Felföldre.¹⁰⁹⁶ A következő év februárjában a kiszabadult fejedelem már kapcsolatban volt a Petrőczy mellett maradt hadával.¹⁰⁹⁷

¹⁰⁷⁹ MNL OL G 2 II/1. Radics András, Munkács, 1685. április 30.

¹⁰⁸⁰ ANGYAL 1889, 128.

¹⁰⁸¹ ANGYAL 1889, 129.

¹⁰⁸² ANGYAL 1889, 107.

¹⁰⁸³ ANGYAL 1889, 133.

¹⁰⁸⁴ ANGYAL 1889, 133.

¹⁰⁸⁵ ANGYAL 1889, 103.

¹⁰⁸⁶ ANGYAL 1889, 106.

¹⁰⁸⁷ SAP, 1685. év. nr. 15

¹⁰⁸⁸ ANGYAL 1889, 147.

¹⁰⁸⁹ ANGYAL 1889, 148.

¹⁰⁹⁰ ANGYAL 1889, 149.

¹⁰⁹¹ ANGYAL 1889, 149.

¹⁰⁹² ANGYAL 1889, 150.

¹⁰⁹³ ANGYAL 1889, 151.

¹⁰⁹⁴ ANGYAL 1889, 152.

¹⁰⁹⁵ ANGYAL 1889, 154.

¹⁰⁹⁶ ANGYAL 1889, 164.

¹⁰⁹⁷ ANGYAL 1889, 165.

7. táblázat

Thököly hívei 1685 októberében

Thököly kísérei	Kassa védői	A Munkácson maradt főemberek
Petrőczy István Kende Gábor Deák Ferenc Ubrizy Pál Szirmay András Lessenyei Nagy Mihály	Faigel Péter Géczy István Keczer András Bezzegh György Hídvégi Mihály Szalay Pál Dobay Gábor Petneházy Dávid Tunyogi Sámuel + abaúji nemesek	Radics András Absolon Dániel Nemessányi Bálint

Thököly Imre szolgálattelvői izgalmas ívet futnak be, számosan végigkísérve a politikai-eszmei vonulatot, mások inkább a katonai-hadi szerencsét követve, és sokan Thököly személyét. 1686-ban a következő famíliárisok voltak Munkácson, és kaptak posztot: Hidy György, Sréter János, Jeney Sámuel, Badini János, Ugróczy László, Bohus Márton, Palatiz István, Bay László, Körössy György, Jeney Sámuel, Szabó Dániel, Szucsányi inas, Ubrizy Palkó, Bige György, Fejérpataki Mihály. Munkácson maradt Zrínyi Ilona mellett Záborszky János, Thököly komornyikja,¹⁰⁹⁸ az egykori pohárnok és a sárospataki kapitány, Kellemessy János, aki majd II. Rákóczi Ferenc alatt Thököly magyarországi jószágainak prefektusa lesz,¹⁰⁹⁹ és Dobay Zsigmond¹¹⁰⁰ is.

1686-ban tizenheten töltötték be a levélhordó szerepét: Szentandrassy János,¹¹⁰¹ Egry János,¹¹⁰² Kis Pál,¹¹⁰³ Komlóssy,¹¹⁰⁴ Futaky,¹¹⁰⁵ Kubinyi Péter,¹¹⁰⁶ Görgey Imre,¹¹⁰⁷ Pogány Zsigmond,¹¹⁰⁸ Lessenyei Nagy Mihály,¹¹⁰⁹ Madács Péter,¹¹¹⁰ Kellemessy János,¹¹¹¹

¹⁰⁹⁸ KARDOS 2018, 148.

¹⁰⁹⁹ KARDOS 2016/2, 12.

¹¹⁰⁰ MHHS XXIII/2

¹¹⁰¹ MHHS XXIII/2, 415.

¹¹⁰² MHHS XXIII/2, 418.

¹¹⁰³ MHHS XXIII/2, 420.

¹¹⁰⁴ MHHS XXIII/2, 419.

¹¹⁰⁵ U.o.

¹¹⁰⁶ MHHS XXIII/2, 420.

¹¹⁰⁷ MHHS XXIII/2, 423.

¹¹⁰⁸ MHHS XXIII/2, 432.

¹¹⁰⁹ MHHS XXIII/2, 434.

¹¹¹⁰ MHHS XXIII/2, 439.

¹¹¹¹ U.o.

Nemessányi Bálint,¹¹¹² Bay László,¹¹¹³ Jeney Sámuel,¹¹¹⁴ Baranovszky András,¹¹¹⁵ Tardy István¹¹¹⁶ és Letenyey Márton.¹¹¹⁷

Thökölyvel 1685 októberében két tiszt volt: Kende Gábor és Deák Ferenc. A kíséret tagjai voltak még Ubrizy, az udvarmester, valamint Petrőczy István, akire a megmaradt hadak gondviselését bízta¹¹¹⁸ mivel Ahmet pasa Petrőczyt tette meg a kuruc hadak fővezérletével.¹¹¹⁹ Petrőczy gondoskodott Thököly ingóságairól; a lovakat és egyéb portékákat az Erdélyi Fejedelemség területére magával vitte, amit azonban nem tudott elmenekíteni, azt Váradon hagyta.¹¹²⁰ Thököly a Petrőczy mellett maradt szolgálóit is visszarendelte magához.¹¹²¹ Izdenczy Márton, Kölcsei Kende Gábor és Vehéczy Bancsi Ádám is az erdélyi fejedelmi udvarba utaztak követként. Az éppen erdélyi követségen lévő Nemessányi Bálint Thököly elfogatását követően tért vissza Zrínyi Ilonához, a munkácsi várba. Onnét Nemessányi 1686-ban csatlakozott Thökölyhez, és egészen 1694-ig szolgálta.¹¹²²

Thököly 1686 júliusában írt Petneházy Dávidnak és Tunyogi Sámuelnek, hogy várja őket vissza seregébe, s „*ide várom Petrőczy, Kende Gábor, Gyulaffy, Bánczy, Farkas, Fábíán, Hatházy uraimékat.*”¹¹²³

Az 1685 októberére életben maradt familiárisok közül a leghívebb szolgálattelvőket a három legfontosabb helyen összpontosították. Thökölyvel unokabátyja, Petrőczy István maradt, aki egyben mindig is titkos tanácsos volt mellette, az udvarmester, Ubrizy Pál és a bujdosó eszme képviselői, Lessenyei Nagy Mihály és Kende Gábor alkotta Thököly kíséretét. Kassán Faigel Pétert erősítette katonailag Petneházy Dávid és Géczy István udvari kapitány. Szalay Pál és Tunyogi Sámuel is Kassát erősítette. Munkácson pedig a két legerősebb diplomáciai ember, Absolon Dániel és Radics András maradt. A felső-magyarországi fejedelem ezen jogcímen az utolsó elosztást rendezte emberei közt. Kassát katonailag erősítette, Munkácsot diplomáciailag. Az utolsó mozzanatban ott voltak azok a bujdosók is, akik tizenöt éven át harcoltak az önállóságért, a függetlenségért, és készek voltak azért a célért a fejedelmet szolgálni. Ezt példázza az, hogy Thököly mozgalma és fejedelemsége alatt is a katonai és politikai

¹¹¹² MHHS XXIII/2, 442.

¹¹¹³ MHHS XXIII/2, 447.

¹¹¹⁴ Uo.

¹¹¹⁵ MHHS XXIII/2, 450.

¹¹¹⁶ MHHS XXIII/2, 452.

¹¹¹⁷ MHHS XXIII/2, 451.

¹¹¹⁸ EOE/18, 364–365. Olasz Ferenc jelentései

¹¹¹⁹ ANGYAL 1889, 149.

¹¹²⁰ KARDOS 2014/3, 347.

¹¹²¹ KARDOS 2014/3, 347.

¹¹²² TT 1899, 435.

¹¹²³ SZERÉMI 1897, 296–297.

képviselőkkel együtt lépett fel és hozott döntéseket. A bujdosók a fejedelemségben sem szűntek meg közösséget alkotni. Azok a személyek, akik a bujdosók mozgalmát elindították, végigvitték és kitartottak az általuk létrehozott fejedelemség bukásáig a bujdosó eszme és közösség mellett.

Ahogy a Thököly fejedelemsége alatti utolsó harcok egyikében, az ónodi vár sikeres védelme közben elhunyt Szepesi Pál fogalmazott: a fejedelem a nap, szolgálói a csillagok, kik a naptól kapták kölcsön csillogásukat.¹¹²⁴ Az üstökös hasonlattel illetett Thököly életpálya, egy olyan nap volt, amely az őt vezérré választó bujdosók és hűségére tért katonák ezreinek, familiárisainak adott fényt. Thököly bukásával és halálával ez a fény nem hunyt ki. Familiárisai és katonái ott lesznek a zászlót bontó új kuruc fejedelem, II. Rákóczi Ferenc alatt is. A kuruc kor csillogása ott van minden lejegyzett dallamban és sorban, ami a kuruc időkben született.

---

¹¹²⁴ BENCZÉDI 1980, 127.

VIII. ÖSSZEZÉS

A Thököly-udvarral Bruckner Győző és Székely Jolán foglalkozott korábban, azonban a Thököly szolgálattevőivel kapcsolatos két alaptételt Benczédi László és Petneki Áron fogalmazta meg. Az első alapvetés szerint Thököly Imre mindennél előbbre valónak tartotta a katonai rátermettséget, mint tulajdonságot emberei körében.¹¹²⁵ Ez az udvaron belüli pozíció elfoglalásában az egyik fontos szempont lett. A Thököly-familiaritással kapcsolatosan megfogalmazott második törvényszerű megállapítás: Thököly udvarában elsősorban a vármegyei középbirtokos nemesség található.¹¹²⁶ Ez nem annyira meglepő, ha megnézzük, hogy Thököly udvarában főleg bujdosókat és kurucokat találunk. A bujdosó vezető réteg zöme pedig protestáns, középbirtokos nemesekből állt, a politikai irányvonalat ők képviselték, főleg Északkelet-Magyarországon. Tehát a bujdosók vagyoni helyzetét nézve nincsen semmi meglepő abban, hogy a Thököly alá gyülekező bujdosókból álló udvar elsősorban középbirtokos nemeseket jelentett.

Petneki Áron, bár csak művelődéstörténeti megközelítést adott, mégis nagyon jól érzékelte, hogy a Thököly-udvartartást szakaszolni kell. Amit sem Bruckner Győző, sem Székely Jolán nem tett meg, azzal Petneki Áron próbálkozott, igaz elsősorban művelődéstörténeti megközelítésből. Szakaszolása a következő: a Thököly-család eredeti udvartartása, az ifjú Thököly erdélyi tartózkodása és Thököly fővezérségének ideje.¹¹²⁷ Thököly Imre udvarának tekintetében azonban más szakaszokat vonnék meg: 1. Thököly gyermek és ifjúévei, 2. a fővezéri udvar, 3. fejedelmi évek. Ezek egy nagy egységként egymásra épülnek és bővülnek, majd külön nagy egységnek számít a 4. emigrációs korszak.

Petneki Áron az ifjú erdélyi tartózkodási idejét úgy határozta meg, hogy ebben a szakaszban „Thököly semmiféle önálló udvartartással nem rendelkezik.”¹¹²⁸ Holott már gyermekként is saját kis udvartartása volt. Az eperjesi tanulóévek alatt nagybátyja, Thököly Zsigmond házában együtt lakott unokatestvéreivel, Petrőczy Istvánnal és Miklóssal, de már itt is rendelkezett önálló udvarral.¹¹²⁹ A Petrőczy úrfiknak és Thökölynek is külön-külön konyhájuk és boltjaik voltak a házon belül. Az első iskolai napon az úrfi megvendégelte az egész tanári kart, később Teleki Mihályt is kérte, hogy látogassa meg szállásán.¹¹³⁰ Önálló

---

¹¹²⁵ BENCZÉDI 1983, 11.

¹¹²⁶ PETNEKI 1983, 206.

¹¹²⁷ PETNEKI 1983, 205–206.

¹¹²⁸ PETNEKI 1983, 206.

¹¹²⁹ MNL OL E189 1. t. Thököly Zsigmond Petrőczy Istvánnak, Somos, 1667. május 16.

¹¹³⁰ TML/IV, 261. Eperjes, 1668. január 25.

udvartartás nélkül ezeket a vendégfogadásokat nem tudta volna megtenni Eperjesen. Ennek a szűk magnak a tagjai végig Thököly udvarát képezték. Vélhetően itt volt Kellemessy János, Thököly főpohárnoka, a legkorábbi évektől indított szolgálattal. S így tesz említést Thököly a végrendeletében Munkácsi Jánosról is, aki gyermekkorától vele volt.

Az erdélyi udvartartás a családi hagyományokból és örökségből épült és bővült tovább. Erdélybe érkezésének közvetlen előzménye apja, gróf Thököly István halála, hiszen éppen apja menekítette oda. Tehát a korábbi erdélyi szolgálatú Thököly István-familiárisok, erdélyi jószágigazgatók, egyéb tisztséget betöltők továbbra is, mint Thököly-birtokhoz tartozók megmaradtak tisztségükben, mint például Csuthi Benedek jószágigazgató. Viszont már nem Thököly Istvánhoz, hanem az ifjú Thököly Imréhez tartozva. Az udvar jól tükrözte Thököly életkorát, családi körülményeit, közéleti-politikai státusát. Az ifjúval a menekítők köre is megérkezett Erdélybe, akik előbb vagy utóbb, de Thököly Imre familiárisai lesznek, mint Nemessányi Bálint, vagy a Petrőczy-családtagok. A bujdosó mozgalom erősödésével, majd Thököly Imre hadszíntérre lépésével bővül a szolgálatába állók köre is, egyre több lesz a katonai szolgálattelvő, mint például akiket megnyer magának: Petneházy Dávid, Harsányi György, Szűcs János, Deák Ferenc.

A Thököly alá került személyek korábban végvárok várkapitányai voltak vagy egyéb hadvezetők, valamint vármegyei közszereplők, követek. A katonai rátermettség a hadsereg megszervezésénél és a hadjáratokban volt fontos. A diplomáciai küldetésben viszont a vármegyei és királyi udvarokban való jártasság, nyelvismeret volt elengedhetetlen. Ilyen volt Faigel Péter, aki Witnyédi István mellett ismerte meg a politikai és eszmei gondolatvilágot és Radies András, aki szintén ezen körhöz kapcsolható, ahogy a már apai örökségből hozott Absolon Dániel és Nemessányi Bálint. Mind korán, még hadszíntérre lépés előtt Thököly-familiárisok lettek, értékük elsősorban diplomáciai. Ezen személyek megszerzése tehát nem katonai értékük alapján volt fontos, ahogy Szalay Pál, Szepesi Pál és Klobusiczky Pál Thökölyhez állása sem. A bujdosók egy része eleve vármegyei előéletet élt, közülük sokan alispánok voltak. Szepesi Pál, mint alispán, Borsod vármegye felülését intézte. A korban az alispán feladata volt a vármegye hadba hívása. Ő tisztjénél fogva bírt katonai vezetési tapasztalattal, vármegyei középirtokos nemes volt.

A bujdosó társadalom kialakulásának esetében a török elleni hadmozgás csak indikátora a militarizálódásnak. Ennek a speciális társadalmi csoportnak a Zrínyi Miklós-féle törökellenes országos hadbaállás volt az alapja; 1664 nyarán, a nehézkesen hadba induló idősebb Petrőczy Istvánra bízta az elhunyt idősebb Koháry István vezette magyar mezei hadak

kapitányságát.¹¹³¹ I. Lipót (1657–1705) még ebben az évben megtette Petróczy Istvánt bányavidéki főkapitánnyá, és De Souches generális parancsnoksága alá került.¹¹³² Ezt követően kezdett megerősödni a felvidéki nemesség szervezkedése. A testi-lelki szabadságot és annak közjogi érvényesítését – a protestáns nemesek már 1662-től látták – országon belül nem lehetett megvalósítani. A pozsonyi országgyűlésre a Felvidék egyik leggazdagabb protestáns ura, Thököly István, betegsége miatt nem tudott elmenni. Az 1660-as években a tizenhárom vármegyében pedig állandósultak a vallási konfliktusok. Az országos törökellenes hadba indulással pedig tovább éleződnek a királyi központosító-katonai szintű ellentétek. Az 1663-as felülést csak Bocskay István, Zemplén vármegye főispánja – később a Wesselényi-összeesküvés kelet-magyarországi főalakja – és a későbbi szervezkedésben szintén érintett Thököly István, Árva vármegye főispánja teljesítette.¹¹³³ Kelet-Magyarország azonban szinte alig, vagy egyáltalán nem volt mozgósítható. A török probléma őket kevésbé érintette, több erdélyi fejedelem uralma alatt éltek már a 17. század folyamán.¹¹³⁴ Így nekik nincs akkora ellenérzésük a törökkel szemben, mint a Dunántúli nemességnek. A kelet-magyarországi vármegyék egy része ebben az időben is hódol a töröknek (Heves és Külső-Szolnok, Borsod, Szabolcs, Szatmár, Gömör, Abaúj, Zemplén déli része.)¹¹³⁵

A „német”, vagyis a magyar nemesség szemében „német”, Bécsben működő királyi hatalom és tanácsosai ellenben éppen a testi-lelki szabadságukat fenyegetik; nemcsak erős, a rendi politikai jogokat negligáló központi hatalmat akarnak kiépíteni, hanem a „lelki szabadságot”, a protestáns vallásgyakorlatot is el akarják venni. Ahhoz pedig a kelet-magyarországiak (és főleg a később bujdosóvá váló középbirtokos nemesség, akik a politikailag legaktívabbak) a leginkább ragaszkodnak. Tehát 1663-ban úgy várja a központi hadvezetés a kelet-magyarországiak hadba állását, hogy közben azok közjogilag nem tudják sérelmeik orvoslását elérni. A tizenhárom vármegye pedig összezár, ragaszkodik a régi szokásjogokhoz, még a hadvezetés terén is. Thököly István a maga három vármegyéjével is szívesebben ülne fel a régi módon a tizenhárom vármegyével a kassai generális alatt.¹¹³⁶

Tehát amikor az 1660-as évek elégtelenségeitől elinduló, bujdosó-menekült politikai eszmék és elképzelések a megszülető kuruc államba torkollanak, a Thökölyt hatalomra segítők végső célja a saját közjogi érdekérvényesítés, ami évtizedeken át el volt nyomva, és aminek a

¹¹³¹ MNL OL, E 189. 1. t. 757. sz. 1664. július 24.

¹¹³² MNL OL, E 189. 1. t. 757. sz. 1664. július 24.

¹¹³³ TT 1896, 331.

¹¹³⁴ PAULER 1876, 63.

¹¹³⁵ PAULER 1876, 63.

¹¹³⁶ TT 1896, 331.

maguk kreálta államban akartak érvényt szerezni. Az anarchikus állapotokból centralizáló rendi államba kerülő kurucok, akik elfogadták Thököly hatalmát, azért nem érezték abszolutisztikusnak Thököly erős intézkedéseit, mert Thököly személyében olyan vezetőjük volt, aki közülük került ki. Thököly Imre végigjárta a kuruc intézményrendszer lépcsőfokait, tagja volt a 12 tagú deputációnak, ismerte a bujdosó-kuruc közösség – lengyel mintájú, demokratikus, res publica típusú – politikai gondolkodását, ugyanúgy menekült, bujdosó és protestáns volt, mint ők; mind tanácsnokai és politikai szövegírói ismerték és értették ennek a társadalomnak a problémáját, és maga Thököly hivatott volt annak orvoslására.

Nem elhanyagolható az a szempont sem, hogy Thököly Imrének a konfiskálás után is jelentős birtokai maradtak Erdélyben. S ezen földesúri birtokokra támaszkodva tudott saját irányvonalat képviselni a kuruc politikában. A Thökölyhez csatlakozók – akár írásbeli szerződéssel, akár szóbeli megállapodással, valamilyen szinten szolgáló (katonai-familiáris), vagy nem szolgáló (katonai-politikai), de mindenképpen hűséget esküdt emberek – felismerték a köztük, menekültek közt, leggazdagabb erdélyi nemes nyújtotta politikai lehetőséget, a saját, Erdélyt megkerülő, kuruc fejedelemségig vezető utat.

S természetesen a legtekintélyesebb bujdosó réteg feltételekhez köti a Thökölyhez való csatlakozást. A füleki táborban kiállított postulatumban a legnagyobb kuruc eszmei vezetők a familiaritás ellen foglalnak állást. Vagyis személyükben és Thökölyhez tartozásukban papírforma szerint írásosan nem kívánnak Thököly alá tartozni, vagy őt szolgálni. Az ő elképzeléseikben mindvégig a legfontosabb elem, a nemesi szabadság eszménye, amely elveti és megveti a familiáris-rendszert, a bujdosó-kuruc nemes egy sajátos szabadságfogalmat hoz létre, a politikai-személyi és minden egyéb függéstől mentes személyében teljes szabadságot.

Ezért a Thököly-familiaritást nem is lehet általánosítani, hiszen a cselekvő személyek hűség, szolgálat, familiaritás, szabadság értelmezése is teljesen egyéni, a Thökölyhez fűződő viszonyukról nem is beszélve. Sokkal inkább lesz jellemző az egyéni utak és speciális esetek sokasága, mint az általánosság.

Az 1664-től 1670-ig terjedő időszakban egy sajátos társadalom kezdett körvonalazódni: a Wesselényi-összeesküvés kitermelte a társadalom bujdosó rétegét. Amikor a tizenhárom vármegyéből és különösen annak keleti feléről a katonáskodó elemek Erdélybe húzódtak, már csoportöntudattal rendelkeztek. Vezetőik – élükön az egykori bányavidéki főkapitány, Petrőczy István is – a Wesselényi-féle összeesküvés előtt és alatt is katonai vezetéssel bírtak felettük. Saját törvényeik, saját vezetőik és közösségtudatuk volt. Fizetségüket a bujdosó évek alatt már nem a főuraktól, hanem prédából és zsákmányból várták. Ez az öntudat és csoporttudat alkotta a bujdosók sajátosságát, akik mint közösség foglaltak állást, adtak instrukciókat és írtak a

vármegyéknek, főuraknak és fejedelmeknek, tehát tevékenységükben mindig is ott volt egy önálló kuruc állam csírája.¹¹³⁷

Egy ilyen közösség élére került a fiatal Thököly Imre 1678-ban. Hűségüket annak köszönhette, hogy megkerülve az erdélyi fejedelem politikáját, eredményes prédára és győzelemre vitte a bujdosók seregét, és jelentős összegeket fektetett azok irányításába. Nem véletlen, hogy a bujdosók eszmei vezetői a legvégsőkig nem hajoltak meg Thököly előtt, akiben a centralizálást érezték és nem a republika kiteljesedését.¹¹³⁸ A katonai vezetők azonban a végváriakkal az élen, fokozatosan behódoltak az új lendületű és eredményes hadvezetés előtt, akinek személyében a régi külpolitikai követek, mint például Radics András, a kuruc állam corpusát látták kiteljesülni. A Felső-magyarországi Fejedelemségben megváltozott a bujdosó társadalom. Az eddig már több mint egy évtized óta államokon kívüli – többnyire a Partium területén veszteglő – társadalmi elemek egyszerre államon belül találták magukat, és a kuruc állam katonai szervezetét képezték. Kiegészültek a helyi ideiglenes familiárisokkal, közülük kerültek ki a tisztségviselők, illetve a hivatalok élére is ők kerültek. Thököly az alispánokat igyekezett a saját embereiből választani, de a főispánokat meghagyta tisztségükben, különösen azért, mert igen régi családok sarjai voltak. A fejedelemség területén Thököly a meghódoló tisztségviselőket hivatalukban megtartotta. A hűségére fel nem esküdők konfiskálásra számíthattak, helyükre Thököly maga választott embereket. Nem véletlen, hogy egyik társadalom felett sem sikerült megszilárdítania hatalmát, udvarának két, a hatalma megdöntésére tett kísérletet is ki kellett bírnia, és mindkettőn csupán erőszakos eszközökkel tudott úrrá lenni. De mind katonailag, mind társadalmilag bázist veszített fejedelemsége első évének végén.

Thököly mindvégig abban a kényszerpozícióban volt, hogy egyre bővülő létszámú familiárisainak igényeivel azonosulva, azok szükségleteit kielégítse. Egy egész bujdosó társadalom álmát kellett megvalósítania; sikerült is neki abban a tekintetben, hogy az 1660-as évek második felétől gyökeret eresztő és kiteljesedő felvidéki kis- és középbirtokos vármegyei nemesség és mezei hadak vágya, az önálló kuruc állam, megvalósult. Ennek csúcspontja az első kuruc országgyűlés volt 1683-ban.

Thököly mellett mindvégig komoly, már 1664-től külföldi utakon diplomáciai gyakorlatokra szert tett nemesek tanácsnoki köre gyűlt össze. Ők tartották számon a tizenhárom éves Thököly Imrét a bujdosók közt, a belőlük alakult bizottságban egykori – Chernel Pál, Nemessányi Bálint –, vagy későbbi Thököly-familiárisok képviselték a bujdosó érdekeket.

¹¹³⁷ DEÁK 1883, Deák Farkas előszava, IX.

¹¹³⁸ BENCZÉDI 1983, 18.

A familiárisok helyzete rangjuktól, származásuktól, lakóhelyüktől és feladataiktól függött. A legkülönbözőbb feladatokat látták el; magánügyekben, közügyekben egyaránt szolgálták urukat, mint Szalay Pál és Radics András. Szalay egyszerre kérte Thököly házassági engedélyét és a bujdosók követeléseit is tolmácsolta a királyi udvarnál. A fejedelemség területén élő ideiglenes Thököly-familiárisok nem szándékoztak a fejedelemséggel együtt bukni, az új familiárisok jelentős része csak átmeneti szolgálattelvő volt a Thököly-udvarnál.

Thököly udvaráról, mint politikai döntések színhelyéről R. Várkonyi Ágnes 2005-ben a következő kérdést tette fel: „Máig nyitott kérdés, kik fogalmazták leveleit és bonyolult politikai helyzetet röviden, közérthetően közlő kiáltványait.”¹¹³⁹ Kik voltak Thököly tanácsosai, és kik voltak ott mellette a fontos politikai döntések pillanatában? Ezek a személyek a Thököly-udvar, és a Thököly familiárisok legmeghatározóbb tagjai. Különösen azért, mert Thököly állandó katonai és politikai döntéshelyzetben és döntéskényszerben volt. Ha konkrétan nem is tudjuk felsorolni adekvát módon a személyeket, az bizonyos, hogy ők voltak a legstabilabb emberek mind eszmeiségben, mind Thökölybe vetett hitük és bizalmuk tekintetében.

Thököly udvarában az ügyes diplomáciai érzékkel rendelkezők és nyelveket jól beszélő emberekből követték, a jó hadvezetőkből ezerskapitányok, a bujdosók közt kiemelkedően politizáló emberekből várkapitányok lettek. Thökölynél a legfontosabb kritérium a bizonyított rátermettség és a személyi kötődés volt; Hegymegi Ferencet leváltja és saját főpohárnokát, Kellemessy Jánost teszi meg sárospataki várkapitánynak. A bujdosó-kuruc politikában aktív és személyileg is hű Faigelt és Radicsot helyezte a fejedelemség két központja élére: Faigel Kassán, Radics Munkácson lesz várkapitány.

1682-ben mennyiségi és minőségi változás is történt a Thököly-udvarban; mivel a házasságkötéssel a Thököly-udvar beolvasztotta magába Zrínyi Ilona udvartartását. Thököly Imre hoptesterei mellett a feleség, Zrínyi Ilona hoptestere, Hidy György is tisztjében maradva látta el feladatait. A Zrínyi Ilona-féle udvarban azonban Thököly több változást eszközölt, a várak és a vármegyék élére saját bizalmasait helyezte. Így kerülnek fontosabb pozícióba a Szirmay-család tagjai, és a Klobusiczky családból, Zrínyi Ilona ügyvédjét, Klobusiczky Ferencet, váltja fel testvére, a bujdosó Klobusiczky Pál Zemplén vármegye alispáni székében. Az 1683-as munkácsi összeesküvés is jól mutatja, hogy az udvar női oldala nem állt stabil bizalmi emberekből – a hoptester Hidy Györgyöt és a komornyik Büdöskúty Sámuel leszámítva – még asszonyuk, Zrínyi Ilona felé sem; Koródi Miklós, Zrínyi Ilona pohárnoka is

---

¹¹³⁹ VÁRKONYI 2005, 372.

a fő szervezkedők között szerepelt, s ezt követően elvesztette a fejedelemasszony bizalmát. Thököly a női udvar tagjai közül több embert is figyelgetett.¹¹⁴⁰

A házassággal járó udvartartás változásai a fejedelmi kinevezéssel kiegészülve együttesen eredményezik, hogy a konvenciók könyvbe is bő bejegyzések kerültek az 1682–1683-as szolgálati évvel kezdő familiárisok személyében.

A fejedelmi udvartartásból szinte látványos a váradi elfogatás – a kuruc politikai és eszmei értékvesztés – utáni familiárisrétegek leszakadozása és számbeli csökkenése, amit majd csak átmenetileg változtat meg az 1690. évi erdélyi fejedelmi kinevezés.

A legtöbb katonáskodó elem a Thököly familiaritásban a bujdosó hadak sajátosságát hordozta magában. Azok a katonák, akik a maguk szerencséjéből emelkedtek fel vagy jutottak pozícióba, hűségüket is csak a hadi szerencséhez igazították. Amíg Thökölytől stabilitást és biztonságot kaptak, addig tartott hűségük urukhoz. A katonai vereségekkel és veszteségekkel a familiárisi kapcsolatok meggyengültek és felbomlottak. Thököly minden katonai és familiárisi emberének labanccá válását árultatásnak nevezte.

Thököly-udvarán követhető a leginkább nyomon a visszafoglaló háború társadalmi rendszert megváltoztató folyamata. Amíg a királyi hatalom meggyengülésének évtizedeiben felértékelődött a főnemeseknél való szolgálat jelentősége, a királyi hatalom megerősödésével a familiárisi rendszer szakadozó és hanyatló, felbomló szakaszba jutott. Amit a fejedelem hűtlenségnek és labanccá válásnak érzékelt, az valójában a társadalmi szerkezet drasztikus átformálódása volt; ezt Thökölynek a saját udvarán és saját fizetett főemberein kellett megtapasztalnia. Petneházy Dávid, akinek hűségéért maga is évekig küzdött és ingatlanadományozással honorált, az új rendszerben a királytól is birtokot és kitüntetést kapott.¹¹⁴¹

A familiáris, mint szóhasználat és kifejezés a Thököly-udvarban

Thököly familiaritásában a hűség volt a központi elem. Thököly hadi fellépésének elején a hűség különbözteti meg őket a többi bujdosó-kuruc elemtől, fejedelemsége idején pedig a politikailag elfogadó, vagy támogató nemesség tesz hűséget a fejedelemnek.

Az 1683-as konvenciók jegyzék alapján figyelhető meg, hogy Thököly-udvarában azok a személyek kapnak *nostrae familiares* besorolást, akik elsősorban hűségükkel tartoznak

¹¹⁴⁰ VÁRKONYI 1989, 199.

¹¹⁴¹ 1686 nyarán az örökös nélkül elhunyt Baksa István Zemplén, Sáros és Ung vármegyei birtokait kérte az uralkodótól, és az adományt 1687. március 10-én megkapta özvegye és árvái. IFJ. BARTA János: *Egy csapattiszt* = *Historia* 1986. 3–4. 54.

Thököly alá, de szolgálatuk mikéntje a jegyzék alapján nem meghatározható. Huszonöt ilyen személy került a konvencióba, köztük Csáky István, Nyáry Ferenc és Andrássy István,¹¹⁴² de ezt a kifejezést használják Badinyi Jánosra is,¹¹⁴³ aki Rákóczi Ferenc nevelője, Záborszky Jánosra,¹¹⁴⁴ aki Thököly főkomornikja, és Zmeskal Gáspárra,¹¹⁴⁵ akinek apja, Zmeskál György árvai kapitány volt Thököly István idejében – tehát a család kapcsolata a Thökölyekkel már régi eredetű.

A Thököly-féle konvencióban azok kapják a *nostrae familiaris* kifejezést, akiknek elsősorban hűsége fontos, és szolgálata nem körülírható, a familiáris kifejezést tehát nem az egész udvarra, és nem az összes udvarban lévő, Thökölyhez tartozó szolgáló nemesre értették.

A Thököly-udvarban lehetőleg kerülni is kellett ezt a fajta kifejezést, hiszen akik felett Thököly hatalmat nyert, éppen a nemesi szabadságjogokért harcoltak, ez a követelés pedig Benczédi László szavait idézve „egyszerre irányult a fejedelmi szolgálat vállalása és a magánföldesúri familiaritás intézménye ellen.”¹¹⁴⁶

A *nostrae familiaris* megfogalmazást ezért a familiáris viszonyt jobban elfogadó, kuruc eszmevilágtól távolabb helyezkedő nemesre alkalmazták – Csáky, Andrássy, Nyáry, Pethő stb. –, aki ezt a rendszert könnyebben és jobban megértette, elfogadta, hűségével Thökölyhez tartozott és elsősorban a fejedelemség idején jelent meg Thököly embereként. A bujdosó-kuruc eszmerendszer aktív politikai tagjai – Kende Gábor, Szepesi Pál – a familiáris függéstől való viszolygásból vonakodtak a centralizáló Thököly alá kerülni, s ezért a végsőkig kitarítottak.¹¹⁴⁷ A bujdosó-kuruc társadalomból Thökölyhez hamarabb csatlakozó katonai elemekre a Thököly-udvarban kerültek a familiáris kifejezés alkalmazását, helyette a szolgálat jellegével jelölték meg kapcsolódásukat a Thököly-udvarhoz.

Thököly udvarában, a fejedelemség idején, a területileg alá tartozó regionális nemeseknek lehetőleg személy szerint kellett megjeleníteniük és hűségüket tenni. Ha Thököly hivatott udvarához személyt, az már bajt jelentett. Az udvarba küldött, regionálisan kötődő nemesifjak jelentős része csak a család részéről tett hűség jele volt. Nem is annyira meglepő, hogy a fejedelmi pár elleni 1683-as munkácsi összeesküvésben is szerepet játszott egy nemesifjú, Orosz Pál.

---

¹¹⁴² MHHS XXIV, 66-67.

¹¹⁴³ MHHS XXIV, 73.

¹¹⁴⁴ MHHS XXIV, 72.

¹¹⁴⁵ MHHS XXIV, 71.

¹¹⁴⁶ BENCZÉDI 1981, 43.

¹¹⁴⁷ BENCZÉDI 1981, 45.

Tehát a Thököly-familiaritásban a megfogalmazás tekintetében óvatosan használták a familiáris szót; fontosabb volt az adott személy politikai, vallási, személyi hűsége vagy szolgálatának módja. „*Nostrae familiaris*” kifejezést vagy az apailag öröklött személyek kapták, mint Absolon Dániel, elsősorban külföldi szövegezésben egyértelműsítve a kapcsolatot, vagy regionálisan a Thököly fejedelemsége alatt élő és hűségre tért, szolgálatot teljesítő személyek.

A Thököly-udvarhoz tartozó különböző szolgálattípusú familiárisok sajátosságai

Thököly Imre 1670-es menekülése kezdetétől, és felvidéki birtokainak konfiskálása után, csak mint erdélyi birtokos jelenik meg. Thököly István birtokszerző politikáját követi.¹¹⁴⁸ Hunyad megyei várai és birtokai ura, de a környék felett csak annyiban úr, hogy birtokgazdasága szolgálói felett gyakorolhat magánföldesúri hatalmat. Bujdosó és menekült volta adja azt a távlati koncepciót, hogy a birtokaiból származó jövedelmeit, nem a Hunyad vármegye feletti hatalom megszilárdítására fordítja, hanem a bujdosó eszme előrelendítésére. Az 1676-os naplójának kezdeti bejegyzéseiből is látható: Máramaros vármegyében tartózkodik, és asztalánál a bujdosó-menekültek csoportjai ülnek.

Birtokjövedelmeit tehát kész a kuruc eszme megvalósulására és felvidéki birtokainak visszaszerzésére fordítani, elsősorban tehát katonai szolgálattelvőkre van szüksége.

Az officiales szolgálattelvői „öröklött”-ek, még Thököly István korából valók a birtokkezelők. Ezek a személyek azonban nem személyhez tartoznak, hanem a birtokhoz. Vagyis a tisztán személyi alapon álló familiáris viszony itt birtokjogi alapon értelmezhető.¹¹⁴⁹ 1682-ben ugyanígy „örökli meg” Thököly a Rákóczi-familiárisokat házassága által, amikor a Rákóczi-várak és birtokok feletti uralommal nyer hatalmat a birtokokhoz tartozó szolgálatteljesítők felett. Ha a szolgálattelvő fel is esküszik hűségével Thökölyre, személyében nem hozzá, hanem továbbra is a Rákóczi-birtokhoz tartozik. (Ebből a kettősségből adódik az 1683-as munkácsi összeesküvés is. A munkácsi Rákóczi-vár elméletben a Thököly fejedelmi família központja, de valójában a munkácsi szolgálattelvők nagy része szellemiségben csak a várhoz és a birtokhoz tartozást jelentett – és nem személyesen Thökölyhez.)

Thököly Imre kétszeresen is nagybirtokokkal rendelkező földesúr volt, és példa nélküli módon, mindkét fejedelemségét birtokainak konfiskálása után szerzi meg: Orta-Madzsar, azaz Közép-Magyarország fejedelme lesz felvidéki birtokainak konfiskálása után, erdélyi fejedelem

¹¹⁴⁸ Máramaroszigeti tartózkodásának is egyik fő célja, hogy kivásárolja rokonát a marosillyei várból.

¹¹⁴⁹ SZEKFI 1912, 64.

lesz Hunyad megyei birtokainak konfiskálása után. Tehát hatalomra emelkedése mögött nem saját földesúri, sokkal inkább politikai hatalmát kell keresnünk.

A bujdosók, mint familiárisok

Thököly politikai fellépésének kezdetétől, életútjából adódóan is a bujdosókkal tartotta a kapcsolatot. Erdélyben kieszközölve a fejedelmi engedélyt, hogy átlépje a fejedelemség határait, elsősorban sereget kellett, hogy felállítson ahhoz, hogy a bujdosók közt politikailag érvényt szerezhessen akarátának. Bujdosókkal tartotta a kapcsolatot politikai-eszmei tárgyalásokon, és hadnagyokkal készítette táborba szállását.

Thököly Imre udvarában a familiaritás egy sajátos példája követhető nyomon. A török hódítás következtében az állandósult csatározások közepette az egyik leghatékonyabb haderőt a főúri nagybirtok gazdasági alapjain létrehozott főúri familiárisokból álló magánhadseregek adták, így a 16–17. századra jellemző volt a főúri udvarok militarizálódása.¹¹⁵⁰ Ez az állítás igaz Thököly felfelé ívelő hadvezéri pályáján és egész életén át tartó hadakozására, de nem a Dunántúlra jellemző módon jelentkezik a familiaritás. Ugyanis Thököly katonai szolgálattevői egy, a magyar társadalomban egyedi rétegeből érkeztek, meghatározott történelmi szituációban jelentkező csoportból.

Kapcsolódásuk Thökölyhez érdekezésszerűségről adódik. Thökölyhez hasonlóan menekültek, akik egykori birtokaikat szeretnék visszaszerezni. A céljuk tehát közös. Thököly-familiaritásába azok a bujdosók kerülnek leghamarabb, akik az erdélyi bujdosó évek alatt tartósan, gyakrabban és rendszeresen kerültek kapcsolatba Thökölyvel, elsősorban az erdélyi udvar felé politizáló nemesek, akik a Petróczy-Thököly családdal is korábban kapcsolatban voltak. Személyes kapcsolatuk van vele, de még nem katonai közegben. Ilyen személy volt Radics András, Szalay Pál. Létszámuk csekély, de a későbbiekben meghatározó személyek lettek.

Thököly nagyon gyorsan került a bujdosó társadalom politikai vezetésének élvonalába, és deputátus tagként a bujdosók is támogatták a vezetés elérése érdekében. Erdély felől kezdetben Teleki Mihály, és maga a fejedelem is segítette, különösképpen Apafi Zsuzsanna és Teleki Anna által, a családi kapcsolat reményében is.

Szabad születésű ember is szolgálatba adhatja magát.¹¹⁵¹ Az eszmei vezetők éppen ezen szolgálat ellen adnak postulatumot, élükön Szepesi Pállal 1682 októberében. Szepesi Pál egykori borsodi alispán, az ellenzékiek egyik legvagyonosabbja, rendi deputációs tag,

¹¹⁵⁰ KOLTAI 2001, 11.

¹¹⁵¹ SZEKFŰ 1912, 121.

jószágaitól megfosztva él Apafi jótéteményeire szorulva, és 1682-ig Thököly ellen foglal állást.¹¹⁵² A nehéz körülmények közt tengődő Szepesi eszmei szabadságvágya 1682 decemberében megtörik, és 1683-ban már Thököly-követe a kassai országgyűlésen, fejedelmi commissarius, Thököly fejedelemségében konfiskált javaira visszatérhet, majd Thököly híveként hal meg 1685-ben Ónod várában; utolsó hónapjaiban is a fejedelem ügyeit intézi, és Thököly iránti hűsége megingathatatlan.

A Thököly-familiaritás speciális helyzete éppen ebben, a Szepesi Pál példáján levezetett paradoxonban gyökeredzik. Miközben eszmeileg, szabadságvágyból a familiaritás intézményrendszerét tagjai megvetik, egykori konfiskált birtokaik visszaszerzését csak Thökölytől remélhetik, annak azonban ára van; be kell hódolni az új fejedelemnek. Az 1670-es években konfiskált javakat, ingatlanjaikat Thökölytől, a katonailag és politikailag egykori birtokaik területén erőt képviselő fejedelemtől kapják vissza.

Tehát még ha nem is kapnak folyamatos havi vagy éves járadékot Thökölytől – ami egyértelműsítene, hogy tényleg familiárisokról van szó –, mivel ahova visszatérnek, birtokaik, házuk, kúriájuk, gazdaságuk az Orta Madzsar területén fekszik, és ezeket tőle kapták vissza, ezért akarva-akaratlan, írva vagy íratlan módon, de familiárisává válnak. Ha ez nem is kerül kimondásra, akkor is, ez familiaritásnak tekinthető. 1682 fejedelmi kinevezésével bekövetkezik a fordulat; ezután tömegesen térnek alá a bujdosók, és Thököly Imre győzelme a bujdosók felett így szinte teljes.

Ahogy kiterjedt a mozgalom Felső-Magyarországra, úgy nőtt a Thököly-familiárisok szerepe is, tovább csökkentve ezzel a korábbi bujdosó mozgalom vezetőrétegének szerepét.¹¹⁵³ Aki haza akart térni a menekült-bujdosó-kurucok közül, annak familiárisná kellett válnia – és csak a Thökölyhez fűződő viszony szabott határt annak, hogy az új fejedelemségben milyen pozíciót tölthet be az új klientúrában. Thököly, mint fejedelem, de facto, valóban uralkodó helyzetben volt fejedelemsége területén, és hatalmi pozícióból kényszeríthette egy sajátosan értelmezett familiáris rendszerbe a hűségére térteket. A bujdosó–menekült–katonai rétegnél a familiáris szóhasználatot az udvarnál inkább kerülték, ezért Faigel Péter officialis szolgálattelvő volt, a szolgálat jellegét megerősítő kifejezéssel.

Thököly és a kuruc mozgalom személyiségeinek érdekazonossága nyomán a magyar történelem során egyszeri és megismételhetetlen módon egy társadalmi csoport önmaga számára egy saját államot hozott létre a saját érdekeinek érvényesítésére, és ezt Thököly Imre

¹¹⁵² BENCZÉDI 1981, 44.

¹¹⁵³ BÁRSONY István: *A hadvezér Thököly Imre a magyar történetírásban* = Thököly Imre gróf és felkelése. Szerk. KÓNYA Péter, Presov, 2009. 302.

neve alatt, fejedelmi személyében és magánvagyonára által sikerült kiviteleznie. (Természetesen török nagyhatalmi támogatással és adott politikai-történelmi-katonai szituációban.)

Katonai vezetők

Kulcspillantás volt, amikor Thököly 1677-ben a derecskei malomnál végvári hadakkal acceptálta magát. Thököly hadszíntérre lépése egyben a végváriakkal való kapcsolatot jelentette, azok élére állt. Ebben az időben célja a kiváló katonai szolgálattevők szerzése. Tehát amikor elkezdte seregét gyűjteni, nem kis anyagi ráfordítással, mindent megtett azért, hogy ügyes katonai vezetőket szerezzen seregébe. Első körben tehát Petneházy Dávid került Thökölyhöz és az apai katonai örökséggel bíró unokatestvér, Petróczy István. Thököly ezzel a haddal vitte végig az 1678-as felvidéki hadjáratot. De ezek a személyek mindvégig katonai szerepet töltek be Thököly familiaritásának rendszerében, abból ki nem léptek. Mind kapitányok és ezereskapitányok lesznek és maradnak. A rivalizálás időszakában a Wesselényi Páltól elnyert emberek egy része katonai, mint Harsányi György vagy Hatházy Gergely; ők a legértékesebb hadvezetők. Értéküket jól mutatja, hogy Thököly Hatházyt azonnal familiárisává fogadta, nem kis nézeteltérést okozva ezzel Wesselényi Pállal. A fejedelemség alatt szintén ezereskapitányok lesznek.

Thököly 1679 júliusában, a Wesselényivel zajlott rivalizálás után villámgyorsan megszerzte a hadak feletti hatalmat, majd 1680-as kinevezése után, 1681 szeptemberében elszakította seregét az erdélyi hadaktól is. Az új fővezért a szoboszlói kinevezése után évente megerősítették e tisztségében; az 1681-es hadi tanácson, és az 1682-es fejedelmi kinevezéssel is.

Thököly a katonai szerepvállalásnál jellemzően megtartotta a jó hadvezetőket, a tehetségeseket rangra emelte, és így lett belőlük ezredeskapitányok, mint Tunyogi Sámuel, Petneházy Dávid és a generális Petróczy István.

Személyi, bizalmi familiárisok

A fejedelemség időszakában fontos pozíciókba a régóta Thökölyt szolgáló, személyileg is kötődő bizalmi emberek kerültek. A diplomáciában, szinte kivétel nélkül minden irányban, ott mozogtak Thököly személyi emberei. A követeknek nemcsak jó nyelvtudásra és jó fellépésre volt szükségük, hanem megbízhatónak is kellett lenniük, ezért kerültek be ebbe a körbe az apai szolgálattevők: Absolon Dániel, Nemessányi Bálint és a fejedelem bizalmát élvező Szenczy István.

Másik részük bujdosókból lettek udvari szolgálattevők, élükön Ubrizy Pállal, aki Thököly udvarmestere lesz.

Thököly udvarában jellemzően megfigyelhető, hogy elkülönülnek a személyi szolgálatát ellátó személyek a katonai szolgálatot betöltő hadnagyoktól és kapitányoktól. Átfedések csak a felső pozícióknál figyelhetők meg. A legbizalmasabb körökbe azonban csak a legrégebb, Thököly gyermek- vagy ifjúkorától kezdődően valamilyen módon érintkezésbe került személyek kerülhettek be: Petrőczy István az unokatestvér, titkos tanácsos és kapitány, valamint Jelenik András kamarás és tanácsnok. A katonáskodással foglalkozók legfontosabb feladatai a hadi ügyintézkésekben merültek ki, a személyi szolgálattevőket azonban Thököly bizalmas feladatokkal is ellátta az üzenet és levélhordáson túl a személyes vásárlásokig.

Másoktól átvett familiárisok

Thököly familiaritásának rendszerében döntő szerep volt az erdélyi években zajló bujdosó társadalom alakulásának, rendeződésének. A bennlévő és kintlévő menekültek közül sokan a korábbi vezetők alól jöttek el, és kezdtek a vagyonos Thököly-udvarhoz kapcsolódni. Witnyédi István korábbi íródeákja volt Faigel Péter, Witnyédihez kapcsolható Radics András, valamint Nemessányi Bálint, aki már korábban Thököly István szolgálatába állt. A familiásainak egy csoportját a másoktól átvett familiárisok alkották. Thököly több familiárist nyert a Wesselényiektől; Wesselényi Páltól Hatházy Gergelyt, és íródeákját Daróczy Istvánt, Wesselényi László halálával a Géczy-testvérpárt, Istvánt és Zsigmondot nyerte meg magának. Az utóbbiak testőrségében játszottak kiemelkedő szerepet, s számtalan szolgálatot tettek neki.

Meghívott familiárisok

Thököly felemelkedésének idején 1680–1681-ben egyre többen jelentek meg Thököly udvarában, akik meghívásos alapon kapcsolódtak Thökölyhez, mint Szirmay András, egykori iskolatárs és mérnök.

Familiárisai már ekkor megkezdték a fejedelmi kinevezés és a fejedelmi terület előkészítését, elsősorban a Felvidéken maradt társadalom politikai irányultságának felmérésével, valamint a terület katonai feltérképezésével.

Önként csatlakozó familiárisok

Nemcsak a katonák számíthattak jutalomként vagyoni felemelkedésre Thököly-udvarában, a Szepesi Kamara tagja; Draheim Vilmos, vallomása szerint, jószágai gyarapodását várta szolgálata jutalmaként. Tehát többen önként kívántak az új fejedelem alatt vagyonosodni,

és ezért szolgálatot vállaltak Thököly udvaránál; ilyenek voltak a Szepesi Kamara tisztségviselői, mint Draheim Wilhelm vagy az 1683-ban Lőcsén, Thököly udvarába bekopogó Kazinczy András. Sokan a Wesselényi-összeesküvésből megegyezéssel Magyarországon maradt, de politikai értelemben a bujdosókkal szimpatizálók közül csapódtak az új fejedelemhez, és vállaltak nála szolgálatot, mint Gutth Dániel fejedelmi titkár vagy Sárossy Sebestyén prefektus.

A fejedelmi terület főnemessége, főispánjai regionálisan birtokaik megtartása vagy konfiskált birtokaik visszaszerzése érdekében vállaltak szolgálatot, de a törökök vereségével a szervezkedők Ungvárhoz gyülekeztek, és Thököly fejedelemségének megdöntésére készültek lengyel segítséggel. Ezek a familiárisok alig néhány hónapig nevezhetők ténylegesen annak, udvarhoz tartozásuk csupán politikai-katonai kényszer és nyomás hatására élt.

Familiáris előmenetel, pályafutás

Thököly familiaritásában igen nagy pályákat be lehetett futni, sokszor nem is igazán katonai úton. Két példa is bizonyítja, hogy íródeákból várkapitánnyá is válhatott valaki: Faigel Péter, Witnyédi István íródeákja volt, Thököly fejedelemsége alatt Kassa állandó kapitánya, Izdenczy Márton, Thököly íródeákja, tokaji kapitány lett 1682 decemberében.¹¹⁵⁴ A személyi hűség is ugyanolyan értékes jellem volt a szolgálattevők közt, mint a tehetség, így Kellemessy János pohárnok, később sárospataki várkapitány lett. Jelenik András, akinek magabiztos személyiségét annyira nem szívelte Faigel Péter, komornyik, udvari kamarás, adminisztrátor, végül fiskális prefektus lett. Szenczy István, aki egészen bizalmas titkokat is tudott, mint az apai időszakban a Keczerék, Thököly fejedelemségében kassai alkapitány lett, de személyét ura több feladattal is ellátta, és saját udvaránál tartotta.

A Thököly-familiaritás fő rétegei

Thököly két igen labilis társadalom felett nyert hatalmat: egyrészt hozta magával a bujdosó társadalmat, másrészt a területére eső vegyes fogadtatású vármegyék társadalmi csoportjai felett próbált uralkodni.

A Thököly familiárisok fő jellemzője, hogy a kisnemesek felvidéki, felső-magyarországi, főként kelet-magyarországi elágazásokból és erdélyi, partiumi területekről verbuválódott familiárisok, nagy részük valóban katonai feladatokat látott el, de rájuk nem a török elleni harc volt a fő jellemző, hanem az önállóság iránti vágy. Ez magában hordozza a

---

¹¹⁵⁴ CSÜRÖS 1910, 372.

Habsburg és erdélyi politikától független önállóság vágyalmát, és attól hajtva akár a török vazallusságot is vállalva. Thökölyhez tartozásuk csak egy részben katonai, más részben és főként inkább politikai pártállás volt. Ők nem katonai védelmet vártak Thökölytől, miként a dunántúli szervitorok, hanem politikai érdekképviselőket. Thökölyt fejedelemmé választották, de cserébe a kuruc eszme megvalósulását várták tőle vallási és politikai tekintetben is. Thököly Imre pedig nagyon is tisztában volt ezekkel az elvárásokkal, és familiárisaira (köztük tanácsnokaira) éppen úgy szüksége volt, mint azoknak őrá. Az eszme bukásával – a váradi elfogatással – nem ok nélkül veszítette el az addig stabil embereit, és kerülnek előtérbe a személyi szolgálattelvők, akik Thököly személyéhez voltak hűek.

Vagyis miközben nem akarnak Thököly-familiárisává válni, de mivel Thökölytől kaptak birtokot, mégis valamilyen formában familiárisává kellett válniuk. Ha e tekintetben még a legelszántabb Szepesi Pál is megtörik, hogyan állhattak volna ellen a kevésbé erőszakos képviselők?

Thököly fejedelmi kinevezésével egy hármass rendszeren uralkodik: 1. vármegyei köznemességen – a fejedelmi területen –, 2. magánjogi familiáris nemességen – személyhez, vagy birtokhoz tartozóan –, és 3. katonai nemességen – akik közt familiárisok és nem familiárisok is akadnak. A familiaritás tekintetében még a katonai, gazdasági és személyi szolgálattelvők csoportján belül sem egységes a kép.

A Thököly familiárisok három csoportra oszthatók: első csoportjuk a családi szolgálattelvők, akik politikailag-katonailag nem, vagy kevésbé érintettek, ők elsősorban személy körüli szolgálatokat látnak el, és a birtokügyintézésrel foglalkoznak. A második csoport – ez a legbővebb – a bujdosó tömegeből érkezett, politikai és katonai érdekekkel bíró familiárisok. A harmadik csoport az átmeneti, regionális familiárisok köre, akik pillanatnyi politikai fordulatok miatt behódoló magatartást mutatnak, de sem különösebben személyi-érzelmi-rokoni szálon nem tartoznak a Thököly-családhoz, sem politikai-katonai-eszmei megközelítésből nem tartoznak a bujdosó-kuruc társadalomhoz, hanem adott tér-idő kontinuitásban Thököly alá kerültek (lásd: Közép-magyarországi Fejedelemség, Erdélyi Fejedelemség időszaka).

A Thököly-féle familiaritás további ismérvei

Thököly fejedelmi udvartartása is a leegyszerűsített mása a nagy állandó főúri udvartartásoknak. Thököly mozgó, változó udvart tartott. Állandó tagjai elsősorban Thököly személyes szolgálattelvői, udvari emberek voltak. Az erdélyi években Thököly viszonylag rendszeresen visszatérő udvart tartott Marosillyén és Vajdahunyadon, a fejedelmi években

főként Munkács, Regéc és Sárospatak volt az udvar állandósultabb tartózkodási helye. A folyamatos utazás miatt művelődési, reprezentációs szerepkört nagyon kevés ideig és rövid időszakra tudott csak biztosítani udvara számára.

Thököly politikai pályafutását és udvarának kiépülését is nagyobb részt a családi vagyonból finanszírozta. Fejedelemsége alatt a különböző fiskális javakat is forgatta, de a legbizalmasabb és legfontosabb pozícióban lévő embereknek fizetést adott, pénzben és terményben, birtokot visszaadott, de nem adományozott – a bujdosók visszakapták egykori birtokaikat, amely mellett sokan konvenciót és fizetést is kaptak, ellátásukra Thökölynek mindig volt gondja.

Thököly udvarában a pozíciók betöltése, nagy részében, bizalmi alapon történt. A Thököly-féle familiaritás fő ismérvei: a személyhez kötöttség, rátermettség és politikai stabilitás. Szolgálattevői így döntően megállták helyüket a rájuk ruházott tisztségükben. Legkönnyebb dolga természetesen a személyhez kötött emberekkel volt, ők Thökölyhöz tartották hűségüket. A politikai stabilitás mindaddig tartott, amíg Thököly politikai potenciállal bírt. Ez volt a fejedelemség szakaszában a legerősebb támpont Thököly számára. A rátermettség tulajdonsága volt a legfontosabb a fejedelem számára, és ha valakit ezen képességei miatt szánt valamely tisztség betöltésére, azt vagy jó fizetéssel vagy kényszerítéssel bírta annak elfogadására.

Thököly udvarában elég határozottan kialakultak a szolgálattevői körök, a katonailag 1670-től jól bevált egyének megmaradtak a hadban. A személyi szolgálókat a nagyúr szükség szerint vetette be többször valamilyen gazdasági vagy egyéb munkakör betöltésére, akár katonai-hadi szolgálatra is, vagy egyszerűen személyükben bízott annyira, hogy kedves és megbecsült pozícióba helyezte. Kellemessy János főpohárnokot akkor nevezte ki sárospataki kapitánnyá, amikor már döntően Sárospatakon rendezte be udvarát.

Thököly a fejedelemség területén élő főnemeseket – többségüket – hűségre kényszerítette, de döntően azokra a kis- és középbirtokos nemesekre és polgárookra épített, akik korábban a Wesselényi-mozgalomban érintettek voltak, tehát a politikailag közös nevező már a múltban gyökerezett. Ebben nagy jelentősége volt a Felvidék előkészítésének, amikor folyamatosan tartották a kapcsolatot a Felső-Magyarországon maradt rebellekkel.

A kuruc fejedelem köréhez tartoztak ún. átmeneti familiárisok is; ezek pártoltak el tőle a leghamarább, amikor Kara Musztafa győzhetetlennek vélt serege Bécs alatt óriási vereséget szenvedett. Ezek sem eszmei-politikai, sem katonai, sem személyi-rokoni szálon nem kapcsolódtak Thökölyhöz. Átállásuk a másik oldara katonai sikerének fordultával azonnali és véglegessé vált. Ezzel a kudarcral bontakozott ki a birtokhoz tartozó familiárisok

szembefordulása is, akik a Rákóczi-birtokokhoz tartoztak, tehát az udvar női oldalának tagjai voltak, és csak házasság révén kapcsolódtak Thököly familiárisi köréhez. A hűséges katonai-politikai szolgálattevők csupán az 1685-ös váradi elfogatást követően álltak át a várak feladásával. Akik Thökölyvel maradnak, azok elsősorban személyéhez kötött szolgálattevők voltak, vagy erős rokoni kapcsolatban álltak vele. Ilyenek voltak azok, akiket a fontos várba, Munkácsba küldött ott helytállni, illetőleg kíséretét alkották. A munkácsi vár 1688-as feladásával ezek többsége majd elfogadja az amnesztiát, és helyben maradnak.

Thököly familiaritásában 1685 és 1688 között, illetőleg azután új korszak kezdődött. Azonban ennek ismertetése terjedelmét tekintve meghaladja jelen munka kereteit.

A familiárisokat illetően az 1690-es erdélyi fejedelmi kinevezés jelent nagy fordulópontot, majd az 1699-es karlócai béke. A két esemény közti idő alatt több, Thökölyvel önként távozott bujdosó is hazatér; közöttük van a legfőbb eszmei-politikai, katonai- és rokoni támasz is, Petrőczy István. A Thököly-féle bujdosó kultusz azonban még erősen él az egykori Orta Madzsar területén, mint ahogyan azt az 1697-es hegyaljai felkelés szerveződése is mutatja. E mellett azonban lassan egy új irányvonal is kezd kibontakozni: a mostohafiú, II. Rákóczi Ferenc vezetésével, politikailag és katonailag is, újra aktívvá válnak az egykori Wesselényi és Thököly familiárisok, és többen közülük csatlakoznak a zászlót bontó fejedelemfihez.

Levéltári források

EOL Rad.	Evangélikus Országos Levéltár, Radvánszky iratai
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
MNL OL E 108	Esterházy Pál iratai
MNL OL E 156 U et C	Urbaria et Conscriptioes
MNL OL E 189	Petrőczy család iratai
MNL OL E 199	Wesselényi Ferenc nádor iratai
MNL OL E 211	III. ser. 34. tétel Családi levéltárak - Thököly
MNL OL E 706	Libri bonorum fiscalium, Extractualis deductio Szepes
MNL OL E 250	Szepesi Kamarai Levéltár, Szepesi Kamara registratúrája Litterae Cam. Posoniensis et aliorum
MNL OL E 265	Leltárak. Elkobzott Javak. Consignatio
MNL OL E 700	I. 9/d. 8. cs. Nádasdy-Wesselényi összeesküvés után elkobzott birtokokra vonatkozó iratok
MNL OL E 706	Libri bonorum fiscalium, Extractualis deductio Szepes
MNL OL G	G-szekció, a Thököly-szabadságharc levéltára
MNL OL G2	Thököly Imre iratai
MNL OL G3	Szepesi Kamara levelei
MNL OL G4	Thököly tisztviselőinek írt iratok
MNL OL G5	Thököly seregének összeírása
MNL OL G6	Felkelők és császáriak levelezése
MNL OL G7	Vegyes kuruc iratok
MNL OL G8	Thököly családjának iratai
MNL OL G9	Apafihoz írt iratok
MNL OL G10	Tanúvallomások, peres iratok
MNL OL G12	Levelek

MNL OL G15	Emigrációba vitt rész
MNL OL NRA	Neo Regesta Acta
MNL OL P 49	Felsőmagyarországi ülések jegyzőkönyve
MNL OL P 1962	Klobusiczky Ferenc iratai
MNL OL P 1238	Teleki család levéltára
MNL OL P 1239	Teleki család iratai
RL, C/54.	Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára, Nemessányi család levéltára 1655-1729
TREK és DRKL	Debreceni Református Egyházkerület és Kollégiumi Levéltára, Sínai-gyűjtemény
MNL OL Libri Regii	Libri regii, 1527-1918 [elektronikus dokumentum] = királyi könyvek / [közread. a] Magyar Országos Levéltár. -Budapest : Arcanum : Magyar Országos Levéltár, 2006.
MNL OL C 219	Mikrofilm, Eperjes város politikai iratok
MTA KIK KT MS 4943	Magyar Tudományos Akadémia Kézirattár, Thököly Imre, a magyar király a szerdárnál tisztelkedik

Külföldi levéltári anyag:

MMB	Magistrat Mesta Bardejova, Bártfa Város Levéltára
SAP	Statny Archive Presove, Eperjesi Állami Levéltár
MMP	Magistrat Mesta Presov, Eperjes Város Levéltára
AMK Schwar.	Archive Mesta Kosice Schwartzbachiana, Kassa Város Levéltára
AMK.SH	Archive Mesta Kosice Supplementum H, Kassa Város Levéltára
SAK	Statny Archive Kosice Kongre Zapissice, Kassai Állami Levéltár
MML I-XXI.	Magistrat Mesta Levoca, Lőcse Város Levéltára

SAL	Statny Archive Levoce, SZ Spisska zupa 1678-1684., Hlavny zupan, Lőcse Állami Levéltár
MMK	Magistrat Mesta Kezmarok
HHstA	Wien, Haus-, Hof und Staatsarchiv, Hungarica Specialia fasc. 283. Konv. C.

Felhasznált irodalomjegyzék

ANGYAL 1888	ANGYAL Dávid: <i>Késmárki Thököly Imre 1657–1705</i> , Első rész, Budapest, 1888
ANGYAL 1889	ANGYAL Dávid: <i>Késmárki Thököly Imre 1657–1705</i> , Második rész, Budapest, 1889
ÁLDÁSY 1896	ÁLDÁSY Antal: <i>Művelődéstörténeti adatok</i> , Magyar Történelmi Tár, (1896), 171–175.
BAÁN/1 1940	BAÁN Kálmán: <i>Báthory Zsófia liber regiusának regesztái 1660–1664</i> , Családtörténeti Szemle, VI. évfolyam XII. szám, 1940, 265–271.
BAÁN/2 1940	BAÁN Kálmán: <i>Zrínyi Ilona liber regiusának regesztái 1660–1666</i> . Családtörténeti Szemle, VI. évfolyam III. szám, 1940, 49–54.
BARTA 1986	IFJ. BARTA János: <i>Egy csapattiszt</i> = <i>História</i> , 1986, 3–4. szám 54.
BARTAL 1901	BARTAL, Antonius (szerk.): <i>Glossarium mediae et infimae latinitatis Regni Hungariae</i> , Lipsae, 1901.
BÁRSONY 2009	BÁRSONY István: <i>A hadvezér Thököly Imre a magyar történetírásban</i> = <i>Thököly Imre gróf és felkelése</i> , szerk. KÓNYA Péter, Presov, 2009
BENCZÉDI 1980	BENCZÉDI László: <i>Rendiség, abszolútizmus és centralizáció a XVII. század végi Magyarországon (1664–1685)</i> , Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980
BENCZÉDI 1981	BENCZÉDI László: <i>A bujdosó nemesség társadalmi-politikai arculatának változásai (az 1670-es 80-as években)</i> Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, VII. kötet, 1981

- BENCZÉDI 1983 BENCZÉDI László: *A Thököly-felkelés társadalmi és politikai alapjai* = *A Thököly-felkelés és kora*, szerk. BENCZÉDI László, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983
- BENDA-VÁRKONYI 2001 *Rákóczi Erzsébet levelei férjéhez (1672–1707)*, szerk. és előszót írta BENDA BORBÁLA – VÁRKONYI Gábor, Budapest, 2001 (Millenniumi Magyar Történelem, Források)
- BERZEVICZY 1899 BERZEVICZY Egyed: *Vegyes közlések a Lomniczi Berzeviczy-levéltárból*, Magyar Történelmi Tár, 22 (1899) 369–384.
- BETHLEN 1955 BETHLEN Miklós: *Önéletírás*, s. a. rend. V. WINDISCH Éva, Budapest, 1955
- BOGDÁN 1987 BOGDÁN István: *Régi magyar mértékek*, Budapest, Gondolat, 1987.
- BRUCKNER 1906 dr. BRUCKNER Győző: *Báró Thököly Sebestyén és a bécsi béke*, 1906
- BRUCKNER 1914 dr. BRUCKNER Győző: *Gróf Thököly Imre késmárki udvartartása* = *Közlemények Szepes vármegye múltjából* 6. 1914. 1–30.
- CSÜRÖS 1909 dr. CSÜRÖS Ferenc: *A Debreczeni Diárium*, Magyar Történelmi Tár, (1909), első közlemény 529–546.
- CSÜRÖS 1910 dr. CSÜRÖS Ferenc: *A Debreczeni Diárium*, Magyar Történelmi Tár, (1910), második közlemény 51–95, harmadik közlemény 223–253, negyedik közlemény 354–375, ötödik közlemény 566–596.
- CSÜRÖS 1911 dr. CSÜRÖS Ferenc: *A Debreczeni Diárium*, Magyar Történelmi Tár, (1909), hatodik közlemény 37–67. hetedik és befejező közlemény 161–203.
- CZIGÁNY 2009 CZIGÁNY István: *A katonarétegek szerepe a bujdosó-kuruc felkelésekben (1672–1683)* = *Thököly Imre gróf és felkelése*, Szerk. KÓNYA Péter, Presov, 2009
- DARÓCZY 1896 DARÓCZY Zoltán: *Vegyes közlések – A felső-magyarországi mozgalmak történetéhez*, Magyar Történelmi Tár, (1896), 567–576.
- DEÁK 1882 DEÁK Farkas: *Thököly Imre levelei. A gróf Teleki-család maros-vásárhelyi levéltárból*, sajtó alá rend. Deák Farkas, Budapest, 1882

- DEÁK 1883 DEÁK Farkas: *A bujdosók levéltára. A gróf Teleki-család maros-vásárhelyi levéltárából*, sajtó alá rend. Deák Farkas, Budapest, 1883
- DIENES 2003 DIENES Dénes: *Egy tizenegy éves gróf részvétnyilvánítása. Egyháztörténeti szemle*, 4. évfolyam 1. szám A. D. MMIII.
- ENDREI 1989 ENDREI Walter: *Patyolat és posztó*. Budapest, Magvető, 1989. (Mikrotörténelem)
- EOE/15 *Erdélyi Országgyűlési Emlékek, 15. kötet (1669–1674)*
Szerk: SZILÁGYI Sándor, Budapest, 1892
- EOE/17 *Erdélyi Országgyűlési Emlékek, 17. kötet (1679–1682)*
Szerk: SZILÁGYI Sándor, Budapest, 1894
- EOE/18 *Erdélyi Országgyűlési Emlékek, 18. kötet (1683–1686)*
Szerk: SZILÁGYI Sándor, Budapest, 1895
- FÉNYES 1851 FÉNYES Elek: *Magyarország geográfiai szótára, I–II.*, Pesten, Kozma Vazul, 1851. (Reprint, Budapest, 1984.)
- GERGELY 1887 GERGELY Samu: *Thököly Imre és a francia diplomácia*, Magyar Történelmi Tár, (1887), harmadik közlemény 155–172., hetedik közlemény 471–508.
- GERGELY 1914 GERGELY Samu: *Thököly Imre gyermek és ifjúkori levelei Teleki Mihályhoz*, Erdélyi Múzeum, Új folyam 9 (1914), 259–278.
- HAIN 1988 HAIN Gáspár: *Szepességi avagy lőcsei krónika és évkönyv a kedves utókor számára*, Magvető Kiadó, Budapest, 1988
- HECKENAST 2005 HECKENAST Gusztáv: *Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban*, sajtó alá rend. MÉSZÁROS Kálmán Budapest, 2005.
- HERNER 1990 HERNER János: *Kazinczy András naplója*, Lymbus – Művelődéstörténeti Tár II., Szeged, 1990, 161–171.
- IVÁNYI/1886 IVÁNYI István: *Thököly Imre-féle oklevelek*, Magyar Történelmi Tár, (1886), 127–136.
- IVÁNYI 1983 IVÁNYI Emma: *Közvetítési kísérletek a bécsi udvar és Thököly között* = A Thököly-felkelés és kora, szerk. BENCZÉDI László, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983, 129–150.
- KALMÁR 1983 KALMÁR János: *Thököly önálló diplomáciájának kezdetei, 1678–1679 (Adalékok a felkelés török orientációjának indítékaihoz)* = A Thököly-felkelés és kora, szerk.

- BENCZÉDI László, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983, 155–164.
- KARÁCSON 1896 KARÁCSON Imre: *A török sereg átvonulása Magyarországon 1683-ban*, Hadtörténelmi Közlemények, 9 (1896), 326–349.
- KARDOS 2012 KARDOS Tímea: *A monoki kiskastély a Thököly-család birtokában*, Honismeret, XL. évfolyam 3. szám 2012, 55–56.
- KARDOS 2014/1 KARDOS Tímea: *A seregválasztó nagyveszakedés – Thököly Imre és Teleki Mihály vitája*, Valóság, LVII. évfolyam 1. szám 84–92.
- KARDOS 2014/2 KARDOS Tímea: *A Habsburg-ellenes mozgalmak kuruc hadvezéreinek kódolási technikái*, Valóság, 2014. LVII. évfolyam 3. szám. 25–28.
- KARDOS 2014/3 KARDOS Tímea: *Thököly Imre nemesi ellenállása Erdélyben = Kuruc küzdelmek kora*, szerk. KÓNYA Péter Presov, 2014, 346–354.
- KARDOS 2016/1 KARDOS Tímea: *Adalékok a Partium fogalmához – A Partium szó fogalombővülése az 1683-as kassai gyűlésen*, Valóság, 2016 LIX. évfolyam, 7. szám, 19–20.
- KARDOS 2016/2 KARDOS Tímea: *„egy igyünk, egy igyekezetünk” – Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc a Habsburg-ellenes mozgalmak élén = Rákóczi és Kassa*, szerk. HALÁSZ Magdolna és PALENCÁRNÉ Csáji Ildikó, Kassa – Sárospatak, 2016. 8–15.
- KARDOS 2016/3 KARDOS Tímea: *Gyűlés vagy országgyűlés? – A kuruc állam első fejedelmi rendi-országos gyűlése Kassán*, Valóság, 2016 LIX. évfolyam, 6. szám, 69–80.
- KARDOS 2018 KARDOS Tímea: *Zrínyi Ilona és a Rákóczi-kincsek – Egyházi és világi érdekek Báthory Zsófia halála után = A kassai aranykincs*, szerk. PALENCÁRNÉ Csáji Ildikó, Kassa, 2018, 140–159.
- KOLTAI 2001 *Magyar udvari rendtartás. Utasítások és rendeletek 1617–1708*, s. a. rend. KOLTAI András, Bp., 2001 (Milleniumi magyar történelem, Források)
- KONCZ 1888 KONCZ József: *A bujdosók levelezéséből 1670-ben*, Magyar Történelmi Tár, (1888), 237–256.
- KONCZ 1893 KONCZ József: *Adatok a bujdosó magyarok küzdelmeihez*, Hadtörténelmi Közlemények, (1893), 456–483.

- Késmárki Thököly Imre és némely főbb híveinek naplói és emlékezetes írásai 1686–1705. Első rész: Thököly Imre saját írásai 1689–1705. Második rész: Thököly Imre némely főbb híveinek naplói, írásai. 1686–1699. Közli THALY Kálmán, Pest, 1868, 415–458
- MHHS XXIV Monumenta Hungariae Historica II. Scriptores–Írók *Késmárki Thököly Imre naplói, leveleskönyvei és egyéb emlékezetes írásai*, Közli THALY Kálmán, Budapest, 1873
- NAGY/XI, NAGY/II NAGY Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, I–XIII. Pest, 1857–1868
- NAGY/1876 NAGY Iván: *Egykorú emlékirat Thököly Imréről Századok*, (1876) 660–668.
- NAGY/1885 NAGY Iván: *Levelek a krasznahorkai Andrássyakhhoz*, Magyar Történelmi Tár, (1885), első közlemény 144–153, második közlemény, 375–390.
- NAGY 1983/1 NAGY László: *Thököly hadserege = A Thököly-felkelés és kora*, szerk. BENCZÉDI László, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983, 41–50.
- NAGY 1983/2 NAGY László: *„Kuruc életünket megállván csináljuk...”* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983
- NÉMETHY 1882 NÉMETHY Lajos: *Szirmay Endrének önéletrajza*, Magyar Történelmi Tár (1882), 401–418.
- PAULER 1869 PAULER Gyula: *A bujdosók támadása 1672-ben*, Századok, 3 (1869), 1–16.
- PAULER 1876 PAULER Gyula: *Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése 1664–1671*, 1–2. köt. Budapest, 1876.
- PÁLFFY 1999 PÁLFFY Géza: *A bécsi udvar és a magyar rendek a 16. században = Történelmi Szemle* 41 (1999/3-4), 331–367.
- PÁLFFY 2010 PÁLFFY Géza: *A magyar királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században* Budapest, 2010 (História Könyvtár, Monográfiák 27)
- PETNEKI 1983 PETNEKI Áron: *Splendor Thökölyanus (Thököly udvartartása) = Thököly-felkelés és kora*, szerk. BENCZÉDI László, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983, 205–214.
- Soós 1910 Soós Elemér: *A Munkácsi vár*, Hadtörténelmi közlemények, 11 (1910), 418–445.

- SZÁDECZKY 1885 SZÁDECZKY Lajos: *Az 1670-iki mozgalmak történetéhez*, Magyar Történelmi Tár, 8 (1885), 426–429.
- SZÁDECZKY 1887 SZÁDECZKY Lajos: *Sobieski és Teleki levelezése*, Magyar Történelmi Tár (1887), közlemény 742–748.
- SZAKÁLY 1983 SZAKÁLY Ferenc: *Az 1670-es évek Habsburg-ellenes mozgalmai és a hódoltsági magyar feudális hatalom = A Thököly-felkelés és kora*, szerk. BENCZÉDI László, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983, 59–68.
- SZEKFI 1912 SZEKFI Gyula: *Serviensek és familiarisok. Vázlat a középkori magyar alkotmány- és közigazgatástörténet köréből*, Budapest, 1912
- SZÉKELY 1912 SZÉKELY Jolán: *Thököly Imre udvartartása*, Budapest, 1912
- SZENDREY 1983 SZENDREY István: *Debrecen és a Thököly-felkelés = A Thököly-felkelés és kora*, szerk. BENCZÉDI László, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983, 77–82.
- SZERÉMI 1897 SZERÉMI József: *Monumenta emlékek a Mathényi, Kesselleőkeői és Berencsi Mathényi bárók és csal. levéltárából*, Magyar Történelmi Tár, (1897), 1–338.
- SZERÉMI 1880 SZERÉMI József: *Emlékek Barsvármegye hajdanából*, Magyar Történelmi Tár, (1893), hetedik és befejező közlemény 52–92.
- SZILÁGYI 1880 SZILÁGYI Sándor: *Zrínyi Ilona levelei 1681–1687*, Magyar Történelmi Tár, (1880), 417-424.
- SZILÁGYI 1890 SZILÁGYI Sándor: *Jelentés az 1672-iki mozgalmakról*, Magyar Történelmi Tár, (1890), 46–48.
- THALY 1886 THALY Kálmán: *Művelődéstörténeti adatok*, Magyar Történelmi Tár, (1886) 775–789.
- THALY 1887 THALY Kálmán: *Az 1683-iki táborozás történetéhez*, Magyar Történelmi Tár, (1887), második közlemény 293–318.
- THALY 1898 THALY Kálmán: *A B. Orlay s Gr. Serényi család zábláthi levéltárából*, Magyar Történelmi Tár, (1898), 193–292.
- TMKÁOT 1872 *Török-magyarkori államokmánytár*, 5. kötet, Szerk. SZILÁDY Áron-SZILÁGYI Sándor, Pest, 1872

- TML/4 *Teleki Mihály levelezése, 4. kötet (1667–1669)*, Szerk. GERGELY Sámuel, Budapest, 1908
- TML/5 *Teleki Mihály levelezése, 5. kötet (1670–1671)*, Szerk. GERGELY Sámuel, Budapest, 1910
- TML/6 *Teleki Mihály levelezése, 6. kötet (1672–1674)*, Szerk. GERGELY Sámuel, Budapest, 1912
- TÓTH-NEMES 1902 TÓTH Ernő – NEMES János id.: *Hidvégi id. Nemes János naplója az 1651–1686. évekről*, Magyar Történelmi Tár, (1902), 3. közlemény, 528–574.
- TÖRÖK 1887 Dr. TÖRÖK István: *Pataki István ref. pap naplója*, Magyar Történelmi Tár, (1887), 144–154.
- TRÓCSÁNYI 1972 TRÓCSÁNYI Zsolt: *Teleki Mihály: Erdély és a kuruc mozgalom*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972
- ÚJVÁRY 1992 J. ÚJVÁRY Zsuzsanna: *A ponyvásszekértől a közjó szolgálatáig – Thököly Sebestyén pályafutása*, Hadtörténelmi közlemények, (1992), 75–93.
- ÚJVÁRY 2007 J. ÚJVÁRY Zsuzsanna: *A Thököly-család. = Az üstökös kegyeltje – Késmárki Thököly Imre 1657–1705.* szerk. GEBEI Sándor, Hajdúszoboszló, 2007, 13–24.
- ÚJVÁRY 2017 J. ÚJVÁRY Zsuzsanna: *Egy XVI. századi itáliai kőfaragómester és református lelkész-utódai Magyarországon. = Uő., Reformáció és katolikus megújulás. Tanulmányok a reformáció kezdetének 500. évfordulójára*, Budapest, Lauter Ny., 2017, 43–54.
- ÚJVÁRY 2018 J. ÚJVÁRY Zsuzsanna: *Thököly Imre és Zrínyi Ilona ifjú évei.* In: *Res Publica Confoederata. Tanulmányok Zrínyi Ilona születésének 375. és halálának 315. évfordulójátiszteletére.* Szerk. ÖZE Sándor, SZELKE László, Szent István Társulat, Budapest, 2018, 11–27.
- VARGA 1977 VARGA Imre: *A kuruc küzdelmek költészete*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977
- VARGA 1983 VARGA Imre: *Név nélküli tudósítás Thökölynek a budai Vezérnél tett látogatásáról = A Thököly-felkelés és kora*, szerk. BENCZÉDI László, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983, 277–283.
- VARGA J 1981 VARGA J. János: *Szervitorok katonai szolgálata a XVI–XVII. századi dunántúli nagybirtokon*, Budapest, 1981

- VARGA J 2007 VARGA J. János: *Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682–1684-ben*, Budapest, 2007
- VÁRKONYI 1989 R. VÁRKONYI Ágnes: *A fejedelem gyermekkora 1676–1688*, Budapest, 1989
- VÁRKONYI 2005 R. VÁRKONYI Ágnes: *Thököly politikája és Magyarország esélyei a hatalmi átrendeződés idején*, *Hadtörténelmi Közlemények*, 118 (2005), 363–399.
- ZÁVODSZKY 1912 dr. ZÁVODSZKY Levente: *Árva és Likava ostroma 1670–ben*, *Hadtörténelmi Közlemények*, 13 (1912), 622–629.
- ZÁVODSZKY 1915 dr. ZÁVODSZKY Levente: *Sobieski litvánjai a kurucz Trencsén megyében*, *Hadtörténelmi Közlemények*, (1915), 175–187.
- ZSÁMBÉKI 1986 ZSÁMBÉKI László: *Magyar művelődéstörténeti lexikon. Az 1937-es szegedi kiadás átdolgozott forrásjegyzékkel közreadott változata*. Kiad: GAZDA István, Budapest, Könyvértékesítő Vállalat, 1986. (Tudománytár)
- ZIMÁNYI 1984 ZIMÁNYI Vera: *Adalékok Thököly Sebestyén és partnerei kereskedelmi tevékenységének történetéhez*, *Történelmi Szemle*, (1984)
- ZSÉDENYI 1933 ZSÉDENYI Béla: *Eperjesi ev. kollégium nemzetközi sorsa és jogi személyisége*, Miskolc, 1933
- TT 1888 *Oklevelek Teleki Mihály és a bujdosók diplomáciai alkudozásainak történetéhez*, *Magyar Történelmi Tár*, (1888), első közlemény 511–538. Közli: _I. _R.
- TT 1896 *Thököly István levelező könyve 1657–1666*, *Magyar Történelmi Tár*, (1896), 13-366. Közli: _I. _R.
- TT 1899 *Adatok a Thököly-féle mozgalmak történetéhez*, *Magyar Történelmi Tár*, 22 (1899), 433–457. Közli: _s. _u.

*Melléklet 1***Thököly itinerárium 1682-1685**

Dátum 1682	Hely
szeptember 6- 7.	Fülek
október 3-13.	Dobronyiva
október 17.-22.	Bát
november 11.	Nagy-Kozmalja
november 24	Késmárk
november 25-26.	Lőcse
december 12-26.	Munkács

Dátum 1683	Hely
január. 6.	Terebes
január 7-február 18.	Kassa
február 19.	Siroka
február 20.	Lőcse
február 21.- március 3.	Késmárk
március 7.- április 30.	Lőcse
május 5.	Zboró
május 9.	Kassa
május 12.	Göncruszka
május 12-június 5.	Szerencs
június 9.	Eszék
június 28.- július 2.	Sárospatak
július 6.	Szerencs
július 10.	Szikszó
július 11.	Putnok
július 12- 13.	Jánossy-kastély
július 18.	Daczeliom
július 23.	Verebély
július 29.	Sempte
augusztus 6.	Farkashida
augusztus 9.	Nagyszombat
augusztus 12.	Súr
augusztus 15-21.	Királyfalva
augusztus 23-24	Cseklész
augusztus 26.	Szomolya
augusztus 27.	Vereskő
szeptember 5.	Szente
szeptember 7-10.	Fülek
szeptember 10.	Szente vára
szeptember 13.	Cseklész
szeptember 21-27.	Verebély
szeptember 30-	Léva
október 1.	
október 4.	Dobronyiva
október 5.	Bát

október 12-13.	Palojta
október 19.	Verebély
október 26-	Rimaszombat
november 1.	
november 5.	Putnok
november 7-14.	Tállya
november 18.-	Sárospatak
december 11.	Debrecen
december 28.	Tokaj

Dátum 1684	Hely
január.9-15.	Sárospatak
január. 18.	Szerdahely
január.19-24.	Lelesz
február 2-13.	Munkács
február 14-15.	Kisvárdá
március 18-április 8.	Kassa
április 12.	Terebes
április 14.	Kis-Toronya
április 16-30	Sárospatak
május1.	Zemplén
május 4-7.	Lelesz
május9.	Sárospatak
május 13-16.	Szerencs
május 17.	Ónod
május 19.	Igrici
május 20- 25.	Szerencs
május 27.	Miskolc
június 4-5.	Sárospatak
június 18.	Lelesz
június 24.	Terebes
június 25.	Lelesz
július 2-4.	Munkács
július 9.	Sárospatak
július 10-16.	Szerencs
július19.	Szepsi
július 20-25.	Szádvár
július 30.	Rozsnyó
augusztus 6.	Szepsi
augusztus 10.	Kassa
szeptember 20.-	Regéc
október11	
október 15.	Szentandrás
október 23-30.	Szerencs
október 31-november 6.	Sárospatak
december 11.	Igló
december 22-28.	Sárospatak

Dátum 1685	Hely
január. 26.	Regéc
február 3-4.	Tokaj
február 7-10.	Tokaj
február 10.	Csege
február 11.	Újváros
február 24.	Kálló
március 4-7.	Kisvárda
március 9.	Ibrány
március 19-20.	Sárospatak
március 24.	Füred
április 9-20.	Túr
április 21.	Karcagújszállás
május 15-19.	Sárospatak
május 22-25.	Tokaj
május 29-30.	Sárospatak
június 8.	Szeben?
június 11.	Szádvár
június 15-28.	Sárospatak
július 5.	Munkács
július 7.	Debrecen
július 8-16.	Sárospatak
július 24.	Tokaj
augusztus 4.	Regéc
augusztus 7-9.	Sárospatak
augusztus 18-	Sárospatak
szeptember 16	
szeptember 25.	Sárospatak

Melléklet 2

1. „Öröklött” családi familiárisok

Név	Honnan jön	Mikortól lép szolgálatba	Szolgálat típus	Változik a státusa 1682-ben:	Meddig szolgál?	Egyéb megjegyzés
Absolon Dániel	Felvidék	1670	személyi gazdasági	kancellár szekretárius	1688	-
Beczkó	Felvidék	-	-	-	-	-
Bergh Tóbiás	Felvidék	1670	személyi gazdasági	nyugalmazott	1682	-
Chernel Pál	Felvidék	-	-	-	-	-
Csuthy Benedek	Erdély	1670	gazdasági	jószágigazgató	1681 meghal	-
Dayka István	Felvidék	1670	katonai	katonai	1685	bujdosó?
Dobay István	Felvidék	-	-	-	-	-
Farkas Tamás	Felvidék	-	-	-	-	-
Gilány János	Felvidék	-	-	-	-	-
Görgey Wilhelm	Felvidék	-	-	-	-	-
Görgey Miklós	Felvidék	-	-	-	-	-
Gyarmathy Jakab	Felvidék	-	-	-	-	-
Hedry Benedek	Felvidék	-	átáll	-	-	-
Hieronymus András	Felvidék	1670	személyi	tanító	1677	-
Hosdáthi Ferenc	Felvidék	-	-	-	-	-
Ispán Ferenc	Felvidék	-	jóakaró	nem familiáris	-	-
Jármi	Felvidék	1670	katonai	-	-	-
Keczer Ambrus	Felvidék	1670	személyi	tanácsnok igazg	1671 meghal	-
Keczer András	Felvidék	1670	személyi gazdasági	étekgó	1685	-
Malatinszky János	Felvidék	1670	-	-	-	-
Missura	Erdély	1670	-	-	-	-
Nemessányi Bálint	Felvidék	1670	személyi katonai	diplomata, követ	1690	-
Székely István	-	-	-	-	-	-
Trombitás Pál	-	-	-	-	-	-
Tunyogi Sámuel	Felvidék	1670	katonai	ezereskaptány	1685	bujdosó
Zmeskál György	Felvidék	1670	személyi	nyugalmazott	1685	-

2. Erdélyi udvari familiárisok

Név	Honnan jön?	Mikortól lép szolgálatba?	Szolgálattípus	Változik a státusa 1682-ben:	Meddig szolgál?	Egyéb megjegyzés
Absolon Dániel	Felvidék	1670	személyi és gazdasági	secretarius kancellár	1685	apai
Baranowszky György	Erdély	1670	gazdasági	nem	1690	apai
Baranowszky András	Erdély	1670	gazdasági	1681 jószágig.	1690	apai
Berkes	-	1670	-	-	-	apai
Csucusi János	Felvidék	1670	személyi	házitanító illyei udvarbíró	1685	apai
Csuthy Benedek	Erdély	1670	gazdasági	jószágigazgató	1681- haláláig	apai
Gellérd	Erdély	1670	gazdasági	-	-	apai
Hidvéghy Mihály	Felvidék	1672	katonai és politikai	komisszárius Kassa védője	1685	bujdosó
Hieronymus András	Felvidék	1670	személyi	házitanító	1677	apai
Kis Gábor	Erdély	1670	gazdasági	-	-	apai
Kőszegi István	Erdély	1670	gazdasági	-	-	apai
Lartnius	Erdély	1670	gazdasági	-	-	apai
Marci János	Erdély	1670	gazdasági	-	1685	apai
Melczer György	Erdély	-	-	nem szolgál	-	-
Nemessányi Bálint	Felvidék	1670	személyi	kapikiha, követ diplomácia	1690	apai
Pikka	Erdély	1670	gazdasági	-	-	apai
Radics András	Felvidék	1672	személyi katonai követ-diplom	familiáris Munkácsi várkapitány	1688	bujdosó
Rókuszi	Erdély	1670	gazdasági	-	-	apai
Serobák István	Erdély-felvidék?	1670	személyi-gazdasági	inniadó-harmincados	1688	apai?
Szabatkai István	Erdély	1670	gazdasági	-	-	apai?
Szalay Pál	Felvidék	1672	személyi, követ-diplomata	tanácsnok komisszárius	1685	bujdosó
Zabanius Isacus	Erdély	1670	nem	nem szolgál	nem	nem

3. „Külső” (kívülről érkezett bujdosó) familiárisok

Név	Honnan jön?	Mikortól lép szolgálatba?	Szolgálattípus	Változik a státusa 1682-ben:	Meddig szolgál?	Egyéb megjegyzés
Balassa Imre	Felvidék	1679?	katonai	-	-	-
Banczy Márton	Felvidék	-	-	-	-	-
Baxa István	Felvidék	-	-	-	-	-
Bertóthy Ádám	Felvidék	1682?	gazdasági	jószágkezelő?	1684	nyugalmazást kér
Bige György	Felvidék	1679	katonai	katonai	1685	-
Bocskai István	Felvidék	meghal	-	-	-	-
Bónis Ferenc	Felvidék	meghal	-	-	-	-
Dayka István	Felvidék	1679	katonai	katonai	1685	-
Daróczy István	Felvidék	1679	katonai	katonai	1685	-
Dobay András	Felvidék	1680?				-
Dobay Gábor	Felvidék	1680?	gazdasági	prefektus	1685	-
Faigel Péter	Felvidék	1677	személyi katonai	várkapitány	1685	-
Farkas Fábián	Felvidék	-	-	-	-	Erdélyben maradt, 1686-ban Thökölyvel volt
Farkas Ferenc	Felvidék	-	-	-	-	-
Fay István	Felvidék	-	-	-	-	-
Fügedi Nagy András	Felvidék	-	-	-	-	-
Gögrey Pál	Felvidék	-	-	-	-	-
Gyulaffy László	Felvidék	meghalt	-	-	-	-
Gyulaffy Mihály	Felvidék	meghalt	-	-	-	-
Hídvéghy Mihály	Felvidék	1677	személyi katonai	Eperjes védője, tanácsnok	1685	-
Ispán Ferenc	Felvidék	-	-	-	-	-
Kazinczy Péter	Felvidék	1683	személyi	titkár	1685	kiegyezett
Keczer András	Felvidék	1682	gazdasági személyi	komisszárius	1685	-
Keczer Menyhért	Felvidék	meghalt	-	-	-	-
Kende Gábor	Felvidék	1682	katonai	szatmár várkapitány	1686	-
Klobusiczky Pál	Felvidék	1682	katonai gazdasági	viceispán követ	1685	-
K. Rákóczi Ferenc	Felvidék	1679	katonai	hadnagy	1685	-
Lessenyei Nagy Mihály	Felvidék	1679?	katonai	követ komisszárius	1688	barsi alispán volt, Thököly kíséretéhez tartozott
Máriássy Imre	Felvidék	-	-	-	-	-
Melczér Lajos	Felvidék	1682	-	-	-	kiegyezett 1684 elkoboz
Pécsy Gáspár	Felvidék	1677	személyi katonai	udvarmester	1684 meghalt	-

Perényi Ferenc	Felvidék	-	-	-	-	-
Petróczy István	Felvidék	1678	katonai	főgenerális	1699	unokatestvér
Radics András	Felvidék	1672	személyi katonai	Munkácsi várkapitány	1688	apai
Sárossy Sebestyén	Felvidék	1682	gazdasági	prefektus	1685	kiegyezett
Serédy Benedek	Felvidék	-	-	-	-	-
Szalay Pál	Felvidék	1674	személyi katonai	tanácsnok diplomata	1685	-
Székely András	Felvidék	-	-	-	-	-
Szepesi Pál	Felvidék	1682	személyi katonai	tanácsnok, követ, komisszárius kapitány	1685 meghal	borsodi alispán volt
Szuhay Mátyás	Felvidék	meghalt	-	-	-	-
Táallyai György	Felvidék	1677	katonai	kállai, ónodi várkapitány	1685	-
Tunyogi Sámuel	Felvidék	1672?	katonai	ezredeskapitány kapikiha követ	1685	-
Ubrizy Pál	Felvidék	1679	személyi katonai	udvarmester	1685	-
Úri István	Felvidék	-	-	-	-	-
Wesselényi Pál	Felvidék	1679	katonai	eláll Thökölytől	1681	-

4. Zrínyi Ilona udvarnépe

Név	Honnan jön?	Mikortól lép szolgálatba?	Szolgálattípus	Változik a státusa 1682-ben:	Meddig szolgál?	Egyéb megjegyzés
Benyiczky Miklós	Felvidék	1682	gazdasági	makovikai udvarbíró	1683 - összeesküvésben résztvevő	-
Büdöskúty Sámuel	Felvidék	1682	személyi	komornyk	-	-
Csató Sándor	Felvidék	1682	személyi	inniadó	-	-
Diafaluy András	Felvidék	1682	személyi gazdasági	secretarius	-	-
Diószegi Ferenc	Felvidék	1682	személyi gazdasági	secretarius	-	-
Egri László	Erdély	1682	személyi	étekfogó	-	-
Fábián Mihály	Erdély	1682	személyi	borsoló	-	-
Fancsikai Lázár Tamás	Felvidék	1682	katonai	munkácsi vár porkolábja	1683 – összeesküvésben résztvevő	-
Hidy Ferenc	Erdély	1682	személyi	familiáris	-	-
Hidy György	Erdély	1682	személyi	udvarmester	-	-
Kazinczy Péter	Felvidék	1682	személyi	familiáris	-	-
Klobusiczky Ferenc	Felvidék	1682	személyi	ügyvéd	1683- összeesküvésben résztvevő	-
Klobusiczky János	Felvidék	1682	-	-	-	-
Koródi Miklós	Erdély	1682	személyi	pohárnok	1683 – összeesküvésben résztvevő	-
Ledniczky Simon	Felvidék	1682	személyi	szakácsmester	-	-
Madocsányi Imre	Felvidék	1682	-	-	-	-
Marin István	Erdély	1682	személyi	familiáris	1683 – összeesküvésben résztvevő	-
Ordódy János	Felvidék	1682	személyi	gyóntatópap	-	-
Péchy Ádám	Felvidék	1682	katonai	udvari főkapitány	-	-
Sigmondi György	Felvidék	1682	személyi	familiáris	-	-
Szegedy István	Felvidék	1682	-	-	-	-
Újlaky István	Felvidék	1682	gazdasági	-	1683 – összeesküvésben résztvevő	-
Váradai László	Felvidék	1682	-	-	-	-
Zaari András	Felvidék	1682	gazdasági	-	-	-

5. Thököly bizalmi emberei

Név	Honnan jön?	Mikortól lép szolgálatba?	Szolgálattípus	Változik a státusa 1682-ben:	Meddig szolgál?	Egyéb megjegyzés
Apagyai István	-	-	személyi, katonai	-	-	-
Chernely Zsigmond	-	-	-	familiáris	-	-
Csatáry Gábor	-	-	-	familiáris	-	-
Csató András	-	-	-	familiáris	-	-
Dobay András	-	1681	-	familiáris	-	-
Dobay Mátyás	-	1680	-	étekfogó	-	-
Furenda Simon	-	-	-	familiáris	-	-
Görgey Imre	-	-	-	familiáris	-	-
Görgey Wilhelm	-	-	-	familiáris	-	-
Gyenge András	-	1680	katonai	-	-	-
Gyürky András	-	1680	katonai	-	-	-
Hatházy Gergely	-	1680	katonai	-	-	-
Horváth László	-	-	-	udvari ifjak	-	-
Ibrányi László	-	-	-	familiáris	-	-
István Deák	-	-	-	török deák	-	-
Izdénczy Márton	-	1677	személyi katonai	íródeák tokaji várkapitány	1688	-
Jánoki György	-	-	-	familiáris	-	-
Jelenik András	-	1677	személyi gazdasági	pohárnok administrator	1688	-
Job Márton	-	-	-	familiáris	-	-
Keczer András	-	-	-	familiáris	-	-
Keczer Gábor	-	-	-	étekfogó	-	-
Keczer Miklós	-	-	-	familiáris	-	-
Kellemessy János	-	1670	személyi katonai	főpohárnok sárospataki kapitány	1688	-
Keresztesi Sámuel	-	-	-	-	-	-
Klobusiczky Pál	-	-	-	viceispán lesz	-	-
Kormos István	-	-	-	familiáris	-	-
Lánczi János	-	-	-	-	-	-
Lipóczi Miklós	-	1677	-	udvari prédikátor	-	-
Malatinszky Gábor	-	-	-	komornyik	-	-
Mednyánszky Jónás	-	-	-	familiáris	-	-
Okulicsányi András	-	-	-	konyhamester	-	-
Sárossy András	-	-	-	pohárnok	1684 meghal	-
Semsey András	-	-	-	familiáris	-	-
Serobák István	-	-	-	inniadó	-	-
Szenczy István	-	-	személyi katonai	familiáris kassai alkaptány	-	-
Szirmay András	-	1681	személyi gazdasági katonai	familiáris, íródeák Szepesi Kamarai secretarius	-	-

				tüzérségi parancsnok		
Szirmay István	-	1682	személyi diplomáciai	követ	1685	-
Szirmay Miklós	-	1682	személyi katonai	familiáris regéci várkapitány	1685	-
Szóllósy Mihály	-	-	katonai	zászlótartó	-	-
Szűcs István	-	-	katonai		-	-
Ubrizy Pál	-	1679	személyi	udvarmester	1688	-
Várady András	-	-	gazdasági	kassai udvarház gondviselője	-	-
Várnay György	-	-	-	familiáris	-	-
Vas Sándor	-	-	-	familiáris	-	-
Záborszky János	-	-	-	komornyik	1688	-

6. A Thököly officialisai

Név	Honnan jön?	Mikortól lép szolgálatba?	Szolgálattípus	Változik a státusa 1682-ben:	Meddig szolgál?	Egyéb megjegyzés
Absolon Dániel	-	1670	gazdasági	secretarius kancellár	1688	apai
Bajomi János	-	1682	gazdasági	jószágigazgató	-	-
Breszkowsky János	-	1682	gazdasági	késmárki udvarbíró	1685	-
Csucsí János	-	1670	gazdasági	illyei udvarbíró	-	apai
Csuthy Benedek	-	1670	gazdasági	erdélyi jószágigazgató	1681 meghal	apai
Dolinay Gábor	-	1681	gazdasági	gabonabiztos	-	-
Domik Menyhért	-	1682	gazdasági	makovicai udvarbíró	-	-
Draheim Wilhelm	-	1682	gazdasági	számvevő consiliarius	1685	-
Egri István	-	1682	gazdasági	putnoki udvarbíró	-	-
Eökrös György	-	1682	gazdasági	főélelmester	-	-
Erdélyi János	-	-	gazdasági	tisztartó udvarbíró	-	-
Fusár Dániel	-	-	gazdasági	szepesi vár udvarbírója	-	-
Gutth Dániel	-	1682	gazdasági	secretarius	1685	-
Hamvay Péter	-	1679	gazdasági	Szepesi Kamara vezetője viceispán	-	bujdosó
Jelenik András	-	1677	gazdasági	komornyik, kamarás, prefektus	-	-
Jósa Miklós	-	1680	gazdasági	jószágigazgató	-	-
Kapy Gábor	-	1682	gazdasági	jószágigazgató	-	-
Kis András	-	-	gazdasági	erdélyi jószágig	-	-
Kormos István	-	1682	gazdasági	tokaji harmincados	-	-
Lángh János	-	1682	gazdasági	consiliarius szepesi kamarai titkár	-	-
Madarász Márton	-	1682	gazdasági	szepesi kamarai vezető consiliarius	-	-
Majoros András	-	-	gazdasági	sárospataki jószágfelügyelő	-	-
Pataki Mihály	-	-	gazdasági	sárospataki udvarbíró	-	-
Raymano Mátyás	-	-	gazdasági	gazdasági jószágfelügyelő	-	-
Sárossy Sebestyén	-	1682	gazdasági	prefektus jószágkorm.	-	Bujdosó kiegyező
Somlyai Mihály	-	-	gazdasági	sárosi udvarbíró	-	-

Sréter János	-	1680	személyi gazdasági	követ, bányavárosok felügyelője	-	Wesselényi László familiáris
Szakadati István	-	-	gazdasági	kisvárdai fiscális jószág udvarbírója	-	-
Szentiványi Menyhért	-	-	gazdasági	kamarás	-	-
Szilágyi György	Erdély	-	gazdasági	hunyadi udvarbíró	-	-
Szirmay András	-	1681	személyi katonai gazdasági	asztalnok tüzérségi parancsnok szepesi kamarai vezető	-	felkelést támogatók
Szirmay István	-	1682	gazdasági	-	-	felkelést támogatók
Szirmay Miklós	-	1682	katonai, gazdasági	regéci várkapitány	-	felkelést támogatók
Udvarhelyi István	-	1682	gazdasági	pénztáros, Szepesi Kamara	-	-
Veresmarty István	-	-	gazdasági	tokaji udvarbíró	-	-
Zmeskal Gáspár	-	1670	gazdasági	erdélyi jószágigazgató	-	apai

7. Az ún. regionális, valamilyen okból (kényszer, érdek) csatlakozó nemesek

Név	Honnan jön?	Mikortól szolgál?	Szolgálattípus	Változik a státusa 1682-ben:	Meddig szolgál?	Egyéb megjegyzés
Andrássy Péter	Felső-Közép-Mo	1682	udvari ifjút küld	-	1685	-
Apagyai György	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1684	-
Ányos-familia	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Balassa-familia	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1684	-
Barkóczy Ferenc	Felső-Közép-Mo	1682	katonai	komisszárius Dunántúli főkapitány	1683	-
Barkóczy Péter	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Barkóczy kisasszony	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Barkóczy László	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Bercsényi Miklós	Felső-Közép-Mo	1682	katonai	alsó-mo.-i főkapitány	1683	-
Czobor Ádám	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Csáky István	Felső-Közép-Mo	1682	katonai	felső-mo.-i főkapitány	1683	-
Csáky Ferenc	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1685	-
Csató Demjén	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Csuda Mária	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Erdődy György	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Forgács Ádám	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Géczy-család	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1685	-
Homonnai Bálint	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Homonnai Zsigmond	Felső-Közép-Mo	1682	katonai	komisszárius	1683	-
Holló Zsigmond	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Illésházy György	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Illyefalvi János	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Jánoki-család	Felső-Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1685	-

Kállay Miklós	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-		-
Károlyi László	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Károlyi Mihály	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Kerekes János	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Madách-család	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1685	-
Milith Pál	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Melith Zsigmondné	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Nádasdy István	Felső- Közép-Mo	1682	katonai	füleki várkapitány	1687	rokon
Nagymihályi Benedek	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Nyáry Ferenc	Felső- Közép-Mo	1682	udvari ifjút küld	-	1685	rokon
Orbán-család	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1685	-
Orosz Zsigmond	Felső- Közép-Mo	1682	udvari ifjút küld	-	1683	ifjú, 1683-ban összeesküvő
Pethő László	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1685	rokon
Pethő Gáspár	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Petrovay János	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Prinyi János	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Prinyi Pál	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Putnoki Ferenc	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Révay Pál	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1685	rokon?
Semsey András	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Szilágyi György	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Szilágyi János	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Vitkai Mihályné	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Zichy	Felső- Közép-Mo	1682	udvari személyi	-	1683	-
Festetics Pál	NYUGAT- MO.	1683	udvari személyi	-	1683	-
Gyöngyösi Nagy Ferenc	Nyugat- Mo.	1683	udvari személyi	-	1683	-
Nádasdy Ferenc	Nyugat- Mo.	1683	udvari személyi	-	1683	-

Nádasdy Tamás	Nyugat-Mo.	1683	udvari személyi	-	1683	-
Nedeczky György	Nyugat-Mo.	1683	udvari személyi	-	1683	-
Ráttky Boldizsár	Nyugat-Mo.	1683	udvari személyi	-	1683	-
Ráttky Gáspár	Nyugat-Mo.	1683	udvari személyi	-	1683	-
Sárkány János	Nyugat-Mo.	1683	udvari személyi	-	1683	-
Sárkány Miklós	Nyugat-Mo.	1683	udvari személyi	-	1683	-
Sibrik János	Nyugat-Mo.	1683	udvari személyi	-	1683	-
Széchy Péter	Nyugat-Mo.	1683	udvari személyi	-	1683	-
Viczay Ádám	Nyugat-Mo.	1683	udvari személyi	-	1683	-
Batthyány Ádám	Nyugat-Mo.	1683	udvari személyi	-	1683	-
Draskovich Miklós	Nyugat-Mo.	1683	udvari személyi	-	1683	-
Erdődy Miklós	Nyugat-Mo.	1683	udvari személyi	-	1683	-
Esterházy János	Nyugat-Mo.	1683	udvari személyi	-	1683	-
Zrínyi János	Nyugat-Mo.	1683	udvari személyi	-	1683	rokon, Zrínyi Ilona öccse

8. Katonai szolgálattevők, familiárisok

Név	Honnan jön?	Mikortól szolgál?	Szolgálat típus	Változik a státusa 1682-ben:	Meddig szolgál?	Egyéb megjegyzés
Apagyai Sámuel	-	1679	katonai	gyaloghadnagy	1685	bujdosó
Rákóczi György	-	1679	katonai	máramarosi	1685	bujdosó
Wesselényi László	-	1680	katonai	1680 meghal	1680	bujdosó
Géczy István	-	1680	katonai	udvari testőrségi főkapitány	1688	-
Géczy Zsigmond	-	1680	katonai	udvari karabélyos, a testőrség kapitánya	1688	-
Török János	-	1678	katonai	1678 meghal	1678	-
Újváry András	-	1678	katonai	1678 meghal	1678	-
Semsey Pál	-	1679	katonai	határmentiek főparancsnoka	1684	-
Füleki Kis Mihály	-	-	katonai	-	-	bujdosó
Madács Péter	-	1680	katonai	főkvártélymester	1690	-
Várnay György	-	1680	katonai	-	1685	-
Szalánczi Ferenc	-	1679	katonai	hadnagy	1685	-
Vay Ádám	-	-	katonai	-	-	-
Jakó	-	-	katonai	-	-	-
Fekete Mihály	-	-	katonai	-	-	-
Szabó István	-	-	katonai	-	-	-
Szóllósy György	-	1680	katonai	zászlótartó	1688	-
Görgey Boldizsár	-	1680	katonai	bányavárosok elfoglalásának psrcsnoka	1685	-
Eökrös György	-	1682	katonai	főélelmester	1685	-
Jánoki Zsigmond	-	1679	katonai	bányavárosok gondviselője	1685	-
Jánoki Farkas	-	1679	katonai		1685	-
Eödföly László	-	1682	katonai	vármegyék kapitánya	1685	-
Szenczy István	-	1678	katonai	kassai alkaptány	1685	-
Tunyogi Sámuel	-	1672	katonai	ezereskapitány, diplomata követ	1685	bujdosó
Madács János	-	1679?	katonai	ezereskapitány	1685	-
Görgey János	-	1680	katonai	dunajeci kapitány	1685	-
Ottlyk György	-	1680	katonai	védőrségek vezetője	1685	-
Sándor Gáspár	-	1680	katonai	védőrségek vezetője	1699	rokon
Faigel Péter	-	1677	katonai	követ, iródeák, kassai főkapitány	1685	bujdosó
Gyenge András	-	1677	katonai	magánhadsereg, lovaskapitány	1688	-

Nagy Albert	-	1677	katonai	magánhadserg, lovaskapitány	1688	-
Jeney Sámuel	-	1677	katonai	magánhadserg, gyalog	1688	-
Tardy István	-	1677	katonai	magánhadserg, gyalog	1688	-
Kellemessy János	-	1670	katonai	sárospataki várkapitány főpohárnok	1688	-
Hegymegi Ferenc	-	1679	katonai	sárospataki várkapitány	1685	bujdosó
Faigel Ferenc	-	1682	katonai	Boldogkő várkapitánya	1685	-
Izdénczy Márton	-	1677	katonai	íródeák, tokaji várkapitány	1688	-
Kállai Nagy András	-	1679	katonai	kállói várkapitány	1685	-
Tállyai György	-	1679	katonai	ónodi várkapitány	1685	bujdosó
Bay Mihály	-	-	katonai	-	-	bujdosó
Szalay Pál	-	1680	katonai	-	1685	bujdosó
Radics András	-	1670	katonai	követ, munkácsi várkapitány	1688	bujdosó
Szepesi Pál	-	1682	katonai	követ, komisszárius, ónodi alkapitány	1685 meghal	bujdosó
Barkóczy Ferenc	-	-	katonai	-	-	-
Bezzegh György	-	1680	katonai	kisvárdai várkapitány?	1685	bujdosó
Lessenyei Nagy Mihály	-	1680	katonai	-	1685	bujdosó
Kende Gábor	-	1682	katonai	szatmári várkapitány	1687	bujdosó
Nádasdy István	-	1682	katonai	füleki várkapitány	1687	-
Hatházy Gergely	-	1679	katonai	ezereskapitány	1685	-
Géczy István	-	1680	katonai	udvari főkapitány	1688	-
Petneházy Dávid	-	1678	katonai	ezereskapitány	1685	-
Rácz Ádám	-		katonai	kisszebeni alkapitány		-
Tunyogi Sámuel	-	1670	katonai	ezereskapitány	1685	bujdosó
Petrőczy István	-	1677	katonai	főgenerális	1699	unokatestvér bujdosó
Szirmay Miklós	-	1682	katonai	regéci várkapitány	1685	-
Bessenyei György	-	-	katonai	kisszebeni kapitány	-	-
Színi Gábor	-	1679	katonai	komisszárius	1685	-
Harsányi György	-	1679	katonai	ezereskapitány	1683 meghal	-
Szőcs János	-	1679	katonai	ezereskapitány	1685	-

9. Munkácson maradtak 1685-1688

Név	Honnan jön?	Mikortól szolgál?	Szolgálat típus	Változik a státusa 1682-ben	Meddig szolgál?	Egyéb megjegyzés
Záborszky János	-	-	Thököly komornyikja	-	-	-
Lessenyei Nagy Mihály	-	-	bujdosó, Thököly híve, lengyel követ többször	-	-	-
Szirmay András	-	1680	Thökölyt kísérte 1685-ben	-	-	-
Ubrizy Pál	-	1679	udvarmester	-	-	-
Deák Ferenc	-	1679	hadnagy	-	-	-
Kende Gábor	-	1682	szatmári kapitány	-	-	-
Petróczy István	-	1678	főgenerális	-	-	rokon
Nemessányi Bálint	-	1670	diplomata	-	-	apai
Absolon Dániel	-	1670	diplomata secretárius	-	-	apai
Radics András	-	1670	munkácsi várkapitány	-	-	-
Letenyey Márton	-	-	-	-	-	-
Tardy István	-	1677	magánhadserég	-	-	-
Baranowszky András	-	1670	erdélyi jószágigazgató	-	-	apai
Jeney Sámuel	-	1677	magánhadasereg	-	-	-
Bay László	-	-	-	-	-	-
Kellemessy János	-	1670	főpohárnok, sárospataki várkapitány	-	-	apai, Thököly gyermekkorától a pohárnoka
Madács Péter	-	-	szállásosztó	-	-	-
Pogány Zsigmond	-	-	-	-	-	-
Görgey Imre	-	-	-	-	-	-
Kubinyi Péter	-	-	-	-	-	-
Futaky Dániel	-	-	-	-	-	-
Komlóssy	-	-	-	-	-	-
Kis Pál	-	-	-	-	-	-
Egry János	-	-	-	-	-	-
Szentandrassy János	-	-	török tolmács, deák	-	-	-
Fejérpataky Mihály	-	-	-	-	-	-
Bige György	-	1679	bujdosó, máramarosi, Munkácson volt	-	-	-
Szucsányi	-	-	inas	-	-	-
Bohus Márton	-	-	élmester	-	-	-
Hidy György	-	1682	udvarmester	-	-	Zrínyi Ilona, női oldal

Sréter János	-	1680	követ,	-	-	-
Badini János	-	-	a gyerekek nevelője	-	-	-
Ugróczy László	-	-	-	-	-	-
Palatiz István	-	-	-	-	-	-
Bay László	-	-	-	-	-	-
Kőrössy László	-	-	-	-	-	-
Szabó Dániel	-	-	-	-	-	-
Sándor Gáspár	-	1682	-	-	-	rokon

Összefoglalás

Az 1664-től 1670-ig terjedő időszakban egy sajátos társadalom kezdett körvonalazódni: a Wesselényi-összeesküvés kitermelte a társadalom bujdosó rétegét. Thököly Imre ismerte a bujdosó-kuruc közösség – lengyel mintájú, demokratikus, res publica típusú – politikai gondolkodását, ugyanúgy menekült, bujdosó és protestáns volt, értette ennek a társadalomnak a problémáját, így Thököly hivatott volt annak orvoslására. Thököly Imrének a konfiskálás után is jelentős birtokai maradtak Erdélyben, és ezen földesúri birtokokra támaszkodva tudott saját irányvonalat képviselni a kuruc politikában.

A *bujdosók, mint familiárisok* megjelenése Thököly udvarában érdekazonosságból adódik. Thökölyhez tartozásuk csak egy részben katonai, más részben és főként inkább politikai pártállás volt. Ők nem katonai védelmet vártak Thökölytől, miként a dunántúli szervitorok, hanem politikai érdekképviselőket. Thököly Imre pedig nagyon is tisztában volt ezekkel az elvárásokkal, és familiárisaira éppen úgy szüksége volt, mint azoknak őrá. Aki haza akart térni a menekült-bujdosó-kurucok közül, annak familiárisná kellett válnia – és csak a Thökölyhez fűződő viszony szabott határt annak, hogy az új fejedelemségben milyen pozíciót tölthet be az új klientúrában. Thököly, mint fejedelem, de facto, valóban uralkodó helyzetben volt fejedelemsége területén, és hatalmi pozícióból kényszeríthette egy sajátosan értelmezett familiáris rendszerbe a hűségére térteket. A bujdosók mellett, öröklött, birtokhoz tartozó, másoktól átvett, meghívott, önként csatlakozó familiárisok is szolgálatot vállaltak Thököly udvaránál. Thököly-udvarában azok a személyek kaptak *nostrae familiae* besorolást, akik elsősorban hűségükkel tartoztak Thököly alá, de szolgálatuk nem körülírható, a familiáris kifejezést tehát nem az egész udvarra, és nem az összes udvarban lévő, Thökölyhez tartozó szolgáló nemesre értették. Thököly fejedelmi udvartartása is a leegyszerűsített mása a nagy állandó főúri udvartartásoknak. Thököly mozgó, változó udvartartott. Állandó tagjai elsősorban Thököly személyes szolgálattelvői, udvari emberek voltak. Thököly politikai pályafutását és udvarának kiépülését is nagyobb részt a családi vagyontól finanszírozta, a bujdosók visszakapták egykori birtokaikat, amely mellett sokan konvenciót és fizetést is kaptak.

A Thököly-féle familiaritás fő ismérvei: a személyhez kötöttség, rátermettség és politikai stabilitás. Thököly-udvarán követhető a leginkább nyomon a visszafoglaló háború társadalmi rendszert megváltoztató folyamata. Amíg a királyi hatalom meggyengülésének évtizedeiben felértékelődött a főnemeseknél való szolgálat jelentősége, a királyi hatalom megerősödésével a familiáris rendszer szakadozó és hanyatló, felbomló szakaszba jutott, a társadalmi szerkezet drasztikus átformálódása történt.

Summary

Familiar of Imre Thököly and his court

In the period from 1664 to 1670, a peculiar society began to take shape: the Wesselényi conspiracy extracted the hiding layer of society. Imre Thököly knew the political thinking of the kuruc-rebel community - a Polish-style, democratic, *res publica*-type. Imre Thököly was a refugee, a rebel and a protestant like them. He understood the problem of this society, so Thököly was destined to remedy it. Imre Thököly remained significant estates in Transylvania even after the confiscation, and based on these landlord estates he was able to represent his own course in kuruc politics. The appearance of the rebels as familiar in Thököly's court is due to an identity of political interest. Their affiliation with Thököly was only partly military, other partly and mainly political party affiliation. They did not expect Thököly like military protection, like the Transdanubian servants, but political representation. Imre Thököly was very aware of these expectations, and he needed his familial members just as much as they needed him. Anyone who wanted to return home from the rebel-kurucs had to become familiar. Only the relationship with Thököly set a limit to what position it could occupy in the new principality in the new clientele. Thököly, as a prince, was *de facto* in a truly dominant position in his principality, and from a position of power he could force those who had converted to his loyalty into a specially interpreted familial system. In addition to the rebels, inherited, belonging to the estate, taken over from others, invited, voluntarily joining familial members also served at Thököly's court. In Thököly's court, persons who belonged to Thököly primarily because of their loyalty were given the name *nostrae familiares*. Their task cannot be described, so the familial term was not understood for the whole court, nor for all the servant nobles in the court. Thököly's princely court is a simplified copy of the large permanent aristocratic court. Thököly kept a moving, changing court. The permanent members were mainly Thököly's personal servants and court people. Thököly also financed most of his political career and the construction of his court from family wealth. The rebels regained their former possessions, in addition to which many also received conventions and salaries. The main criteria of Thököly's familiarity are personality, aptitude and political stability. In Thököly's court, the process of changing the social system of the recapture war can be traced the most. While the importance of service to the nobility increased in the decades of the weakening of royal power, with the strengthening of royal power the familial system entered a ruptured and declining, disintegrating phase, a drastic transformation of social structure.